

**ПВНЗ ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ**

На правах рукопису

АЛЕКСАНДРОВА БОГДАНА ВАДИМІВНА

УДК 334.7:334.788

**ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВІ ПАЛАТИ В УКРАЇНІ ЯК ІНСТИТУЦІЇ
СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління
національним господарством

Дисертація на здобуття
наукового ступеня кандидата економічних наук

Науковий керівник –
доктор економічних наук, професор
Задоя Анатолій Олександрович

Дніпропетровськ-2016

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВИХ ПАЛАТ ЯК СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ІНСТИТУЦІЙ.....	12
1.1. Розвиток підприємництва та економічне зростання країни: головні аспекти й оцінка стану.....	12
1.2. Торгово-промислові палати як спеціалізовані інституції підприємницького розвитку.....	30
1.3. Генезис моделей торгових палат світу	47
Висновки за розділом 1.....	57
РОЗДІЛ 2. НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВИХ ПАЛАТ У СФЕРІ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ.....	59
2.1. Діяльність торгово-промислових палат у ракурсі реалізації державної політики розвитку малого та середнього підприємництва в Україні.....	59
2.2. Основні результати діяльності торгово-промислових палат в Україні.....	75
2.2.1. Аналіз членської бази торгово-промислових палат в Україні.....	76
2.2.2. Оцінка діяльності торгово-промислових палат за послугами за структурою надходжень.....	86
2.3. Формування методики оцінки ефективності торгово-промислових палат на базі сучасних підходів до аналізу діяльності неприбуткових організацій.....	100
Висновки за розділом 2	109
РОЗДІЛ 3. ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВИХ ПАЛАТ ЯК ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ ІНСТИТУЦІЙ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ.....	111
3.1. Моделювання показників ефективності Торгово-промислової палати	

України з використанням комбінованої методики факторного аналізу та метода аналізу ієрархій Т. Сааті.....	111
3.2. Застосування ієрархічної методики для дослідження ефективності регіональних торгово-промислових палат на прикладі Дніпропетровської, Вінницької та Закарпатської областей	132
3.3. Сценарний підхід до прогнозування подальшого розвитку та шляхи оптимізації діяльності торгово-промислових палат в Україні як інституцій стимулювання розвитку підприємництва.....	154
Висновки за розділом 3.....	164
ВИСНОВКИ.....	166
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	169
ДОДАТКИ.....	189

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

БА – бізнес-асоціація;

ЗЕД – зовнішньоекономічна діяльність;

МАІ – метод аналізу ієрархій;

МСП – мале та середнє підприємництво;

НПА – нормативно-правовий акт;

ТПП – торгово-промислова палата;

SBA – Акт з питань малого бізнесу для Європи (Small Business Act).

ВСТУП

Актуальність теми. Розвиток підприємництва є важливою засадою зростання національної економіки. Доведено значну роль малого та середнього підприємництва в підвищенні рівня зайнятості та рівня життя населення. Сьогодні мале підприємництво України складає понад 95% питомої ваги за кількістю суб'єктів господарювання, забезпечує 15,7 % у доданій вартості, 17,2% у обсягах реалізації та 27% зайнятих. Середні підприємства України є рушієм економічного розвитку за рахунок великої долі у валовій додатковій вартості (45,7%), обсягах реалізації продукції (41.2%) та великої долі зайнятих (42,3%).

Під впливом глобалізаційних процесів, в умовах відкритих ринків і вільної конкуренції відбувається динамічний розвиток економіки, що зумовлює необхідність своєчасних реформаційних ініціатив з боку органів державної влади з метою приведення державної політики у відповідність до актуальних викликів економічного середовища. З огляду на нестабільну економічну ситуацію в Україні, яка посилюється через вплив негативних внутрішньополітичних тенденцій і зовнішніх загроз, мале та середнє підприємництво (МСП) потребує особливої підтримки та впровадження виваженої державної політики.

Світовий досвід засвідчує, що великий потенціал у захисті інтересів підприємництва, стимулюванні його розвитку та здійсненні впливу на формування ефективного урядування мають добровільні об'єднання: інституції громадянського суспільства, самоорганізації економіки, членські асоціації, торгово-промислові палати. Але такі інституції є недостатньо розвиненими та впливовими в Україні.

Вагомий внесок у формування теоретичних засад і прикладних рекомендацій із розвитку підприємництва відображено в роботах таких відомих учених: В. Зомбарта, Р. Кантільйона, К. Маркса, Ж.-Б. Сея, А. Сміта, Ф. Хайєка, Й. Шумпетера, а також вітчизняних науковців, серед яких: З.С. Варналій, В.М. Геєць, Ю.В. Горбатенко, А.В. Дакус, О.Г. Денисюк, П.В. Єгоров, А.Ю. Зудін, В.Ф. Іванюта, М.І. Крупка, Д.В. Ляпін, В.І. Ляшенко, Б.А. Райзберг, С.К. Реверчук, О.Р. Романенко, В.Я. Швець.

Роботи вітчизняних економістів М.А.Ануфрієва, Г.М. Болдиря, І.Л. Гурняка, В.В. Остроумової та Г.Д. Чижикова присвячені діяльності торгово-промислових палат як створених на вимогу закону недержавних неприбуткових організацій. Однак недостатньо дослідженою є роль ТПП в Україні в стимулюванні розвитку підприємництва. Необхідність розроблення теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо подальшого розвитку торгово-промислових палат та підвищення їх ефективності як інституцій стимулювання розвитку підприємництва зумовили вибір теми дисертаційної роботи та її актуальність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до плану та тематики науково-дослідних робіт кафедри міжнародної економіки та економічної теорії Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля «Економіка України у нових геостратегічних реаліях: індивід, держава, суспільство» (державний реєстраційний номер 0115U000063). Особисто автором проведено поглиблений аналіз та системне осмислення ролі добровільних підприємницьких інституцій, якими є торгово-промислові палати, у стимулюванні розвитку підприємництва; виявлено основні функції торгово-промислових палат, які найбільш ефективно забезпечують розвиток підприємництва, а також на основі вивченого закордонного досвіду сформовано основні сценарії їх ефективного розвитку.

Мета й завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розвиток теоретичних і науково-методичних положень, а також практичних рекомендацій щодо посилення ролі торгово-промислових палат в Україні як інституцій стимулювання розвитку підприємництва.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність розв'язати такі основні завдання:

- дослідити та розвинути поняття «стимулювання розвитку підприємництва» з точки зору добровільних підприємницьких інституцій;
- визначити теоретичні положення, сутність і функції торгово-промислових палат в Україні та порівняти їх з торговими палатами інших країн світу;

- уточнити місце та роль торгово-промислових палат у стимулюванні розвитку підприємництва, дослідити функціональну відповідність вітчизняних торгово-промислових палат цій сфері;
- провести аналіз сучасного стану, результатів діяльності та рівня конкурентоспроможності послуг ТПП в Україні;
- удосконалити науково-методичний підхід до оцінки ефективності торгово-промислових палат у стимулюванні розвитку підприємництва та визначити функції торгово-промислових палат, які мають найбільший вплив на отримані показники;
- визначити сценарії розвитку торгово-промислових палат в Україні як інституцій стимулювання розвитку підприємництва та розробити рекомендації щодо реалізації тих з них, що є оптимістичними.

Об'єктом дослідження є діяльність торгово-промислових палат як створених відповідно до законодавства України неприбуткових недержавних інституцій.

Предметом дослідження є теоретичні питання та практичні аспекти стимулювання розвитку підприємництва в Україні торгово-промисловими палатами.

Методи дослідження. Тема дисертації зумовила необхідність застосування таких загальнонаукових та спеціальних методів для вирішення окремих завдань: *методи теоретичного узагальнення, логічного аналізу та синтезу* – для уточнення поняття «стимулювання розвитку підприємництва» (п.п. 1.1, 1.2); *системний і процесний підходи* – для визначення місця та ролі ТПП у стимулюванні розвитку підприємництва (п. 1.2); *метод історизму* – у дослідженні становлення різних моделей торгових палат світу (п. 1.3); *метод експертних оцінок* – для визначення рівня конкурентоспроможності ТПП; *метод статистичного та кореляційного аналізу* – під час аналізу результатів діяльності ТПП та визначення рівня залежності обсягів членської бази від кількості суб'єктів господарювання України (п.п. 2.2.2), *моделювання* – під час розроблення методики розрахунку показників ефективності ТПП у стимулюванні розвитку підприємництва (п.п. 3.1, 3.2); *факторний аналіз* – для визначення функцій ТПП, які мають найбільший вплив на показники ефективності в стимулюванні розвитку підприємництва (п.п. 3.1, 3.2).

Статистичною та інформаційною базою роботи є матеріали Державного комітету статистики України, Державної регуляторної служби, Державної фіскальної служби, Головного управління статистики Вінницької, Дніпропетровської та Закарпатської областей, статистичні матеріали Європейської Комісії, звіти ТПП України та регіональних ТПП і результати власних досліджень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в удосконаленні теоретико-методичних положень щодо діяльності торгово-промислових палат та розробці практичних рекомендацій з підвищення їх ефективності як інституцій стимулювання розвитку підприємництва.

Основними результатами, що характеризують наукову новизну, є такі:

удосконалено:

– класифікацію функцій торгово-промислових палат в Україні, яка, на відміну від традиційної для вітчизняних досліджень орієнтації на нормативно-правові акти, розподіляє їх за сферами впливу, що дозволяє дослідити функціональну специфіку торгово-промислових палат, порівняти їх з торговими палатами інших країн, визначити послуги ТПП, за допомогою яких реалізується кожна із функцій;

– обґрунтування впливу ТПП на розвиток підприємництва, що, на відміну від запропонованих раніше, визначає місце палат серед видів та форм стимулювання розвитку підприємництва, а також досліджує зв'язок їх функцій з факторами розвитку підприємництва та напрямками державної політики України, що дозволяє уточнити місце та роль вітчизняних ТПП у стимулюванні розвитку підприємництва;

– науково-методичний підхід до розрахунку показників ефективності торгово-промислових палат у стимулюванні розвитку підприємництва, який поєднує в собі метод аналізу ієрархій Т. Сааті та факторний аналіз, що, на відміну від наявних, враховує зв'язки торгово-промислових палат з факторами розвитку підприємництва та напрямками державної політики України і дозволяє визначити функції ТПП, які мають найбільший вплив на розвиток підприємництва в сучасних умовах;

дістали подальшого розвитку:

– поняття «стимулювання розвитку підприємництва», яке, на відміну від

наявних, розглядається як прямий або опосередкований вплив на суб'єкти господарювання та середовище їх діяльності, що призводить до позитивних тенденцій у підприємстві (кількісних або якісних) та реалізується через фінансово-економічні, організаційно-правові та соціально-психологічні стимули;

– методичний підхід до проведення аналізу діяльності ТПП, який, на відміну від традиційного для торгових палат моніторингу основних показників діяльності, передбачає оцінку їх відповідності показникам територіального рівня, що дозволяє робити висновки про актуальність діяльності торгово-промислових палат відносно сучасних потреб підприємства;

– прогностичний підхід до визначення шляхів підвищення ефективності торгово-промислових палат в Україні як інституцій стимулювання розвитку підприємства, що, на відміну від традиційного прогнозу, базується на сценарному моделюванні за результатами розрахунку ієрархічної моделі та дозволяє визначати функції ТПП, розвиток яких матиме позитивний вплив на підприємство.

Практичне значення отриманих результатів. Основні наукові положення дисертації доведені до рівня методичних і практичних рекомендацій, які дозволяють підвищити ефективність діяльності торгово-промислових палат як інституцій стимулювання розвитку підприємства. Практичні розробки дослідження мають універсальний характер і можуть бути застосовані як на національному, так і регіональному рівнях.

Результати дисертаційної роботи використовуються в практичній діяльності Вінницької ТПП (довідка №23/02/631 від 20.11.2015 р.), Дніпропетровської ТПП (довідка №1889/01-07 від 27.11.2015 р.) та Чернігівської ТПП (довідка №683 від 30.11.2015 р.).

Методологічні підходи та практичні рекомендації, викладені в дисертаційній роботі, були використані під час стратегічного планування в Торгово-промисловій палаті України та знайшли відображення в «Стратегії ТПП України 2016–2020» (довідка Торгово-промислової палати України №8825/1.2 від 27.11.2015 р., довідка Представництва Центру міжнародного приватного підприємства в Україні №02/12/15 від 02.12.2015 р.).

Результати наукового дослідження використовуються у навчальному процесі Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля під час викладання дисциплін «Міжнародна торгівля», «Зовнішньоекономічна діяльність підприємства», «Міжнародні стратегії економічного розвитку» (довідка №986/1 від 12.11.2015 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною роботою, у якій відображено авторський підхід до вирішення наявних проблемних питань оцінки та підвищення ефективності торгово-промислових палат як інституцій стимулювання розвитку підприємництва. У роботі використані лише ті положення, які є результатом особистої науково-дослідницької роботи автора та становлять його індивідуальний внесок.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, результати, висновки та пропозиції, наведені в роботі, оприлюднені на наукових і науково-практичних конференціях: V Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Економічна політика країн ЄС» (Донецьк, 2013 р.); III Міжнародній науково-практичній конференції «Соціально-економічний розвиток України і регіонів» (Запоріжжя, 2013 р.); VII Всеукраїнській конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Розвиток національних економічних систем в умовах глобалізації: актуальні проблеми теорії та практики» (Сімферополь, 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Регіонально-кластерна політика у розвитку світової та української економіки» (Чернівці, 2014 р.); III щорічній Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тенденції міжнародних відносин: політика, економіка, право» (Львів, 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка і менеджмент 2013: перспективи інтеграції та інноваційного розвитку» (Дніпропетровськ, 2014 р.); III Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених та аспірантів «Сучасні соціально-економічні системи та проблеми освітології» (Дніпропетровськ, 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання соціально-економічного розвитку держави, регіону та підприємництва» (Львів, 2015); II Міжнародній науково-практичній конференції «Особливості інтеграції країн у

світовий економічний та політико-правовий простір» (Маріуполь, 2015).

Публікації. За результатами наукових досліджень автором опубліковано 17 наукових публікацій загальним обсягом 4,8 друк. арк., з них 8 статей у наукових фахових виданнях (з них 6 одноосібно), зокрема 3 – у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз (1 праця у іноземному науковому виданні та 2 у фахових виданнях України); 9 публікацій в інших виданнях, таких як матеріали доповідей на конференціях.

Структура та обсяг роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 251 аркуш. Основний зміст роботи викладено на 188 сторінках машинописного тексту. Матеріали дослідження містять 32 таблиці, 39 рисунків, 18 додатків (загальним обсягом 63 аркуші), список використаних джерел зі 189 найменувань на 20 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВИХ ПАЛАТ ЯК СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ІНСТИТУЦІЙ

1.1. Розвиток підприємництва та економічне зростання країни: головні аспекти й оцінка стану

Ґрунтовний аналіз суті, основних тенденцій і проблематики роботи торгово-промислових палат, як спеціалізованих інституцій у сфері розвитку підприємництва вимагає широкого підходу до вивчення об'єкта та предмета дослідження, який відповідатиме вимогам комплексності та багатопараметричності й усебічно характеризуватиме досліджуваний економічний процес.

На відміну від існуючих підходів до вивчення діяльності ТПП, автор має на меті провести більш цілісний і розгорнутий аналіз середовища розвитку підприємництва. На нашу думку, такий підхід надасть можливість визначити місце ТПП серед інших структурних компонент середовища. Тож, з урахуванням класифікації моделей, аналізу напрямів і результатів діяльності інституцій, у роботі передбачаються, по-перше, розгляд факторів розвитку підприємництва, напрямів державної політики у сфері розвитку підприємництва та інституційних важелів її реалізації, а по-друге, виявлення зв'язків між ними.

Переходячи до розгляду головних аспектів підприємництва, підкреслимо важливість дослідження його функцій і характеристики впливу на економічне зростання країни, а також визначення основних показників розвитку та оцінювання його загального стану. Така інформація сформує структурно-функціональне обґрунтування, а також статистичний базис для подальшого дослідження активності торгово-промислових палат у зазначеному полі.

Визначення суті, місця та функцій підприємництва, його ролі в економічному розвитку країни є актуальним питанням сучасної економіки. Воно послугувало передумовою для написання багатьох наукових праць як іноземними, так і

вітчизняними економістами.

Основи та проблематика розвитку підприємництва є об'єктами дослідження таких видатних науковців: В. Зомбарта, Р. Кантільйона, К. Маркса, Ж.-Б. Сея, А. Сміта, Ф. Хайєка, Й. Шумпетера. Вивченням особливостей підприємництва в сучасних умовах національної та світової економіки займаються такі вітчизняні та зарубіжні економісти: З.С. Варналій [35], В.М. Геєць, Ю.В. Горбатенко [44], А.В. Дакус [50], О.Г. Денисюк [52], П.В. Єгоров [56], А.Ю. Зудін [85], В.Ф. Іванюта [86], М.І. Крупка [100], Д.В. Ляпін, В.І. Ляшенко, Б.А. Райзберг [150], С. Реверччук [151], О.Р. Романенко [152], В.Я. Швець [171]. На сьогодні існує багато підходів до визначення суті підприємництва. Так, у широкому розумінні підприємництво представляє собою самостійну діяльність людей, які організують виробництво або торгівлю, тобто мають власну справу, що приносить прибуток.

Зважаючи на результати дослідження генезису цього поняття в історичному аспекті, зазначимо, що одне з перших його тлумачень належить англійському економісту Річарду Кантільйону та датується кінцем XVII – початком XVIII ст. Згідно з ним підприємництво – це процес взяття на себе ризиків шляхом купівлі будь-чого за встановленою ціною та його продажу за ще не визначеною ціною. За Кантільйоном, підприємець – це індивід-виробник та/або власник (ремісник, фермер, купець), діяльність якого пов'язана з господарським ризиком, а метою є отримання прибутку.

Протягом XVII–XIX ст. значний внесок у вивчення розглядуваної теми зробили такі вчені, як Ж.-Б. Сей, А. Сміт, К. Маркс і Й. Шумпетер. Так, Ж.-Б. Сей у праці «Трактат політичної економії» (1803 р.) визначає підприємця як організатора інших людей у межах певної виробничої одиниці. А. Сміт у роботі «Дослідження про природу і причини багатства народів» (1776 р.) пов'язує підприємництво з діяльністю, що, у свою чергу, пов'язана з ризиком, на який іде підприємець заради одержання прибутку. Разом із тим підприємець самостійно планує, організовує виробництво та розпоряджається отриманим доходом. К. Маркс розглядав підприємця з класових позицій – як капіталіста й експлуататора [151, с. 42].

Вивчаючи тлумачення цього терміну зарубіжними економістами, ми

зауважили більш широкий, філософський погляд, якому властиве асоціювання підприємництва з креативними особливостями характеру та певним способом життя й мислення, що водночас мають чітку орієнтацію на економічний результат. Так, одне з найпопулярніших у західній літературі тлумачень належить Центру підприємництва Університету Маямі (Огайо): «Підприємництво – це процес виявлення, розвитку та імплементації авторського бачення в житті – інноваційної ідеї або можливості. Кінцевим результатом цього процесу є створення нового підприємства, сформованого в умовах ризику та конкуренції».

У книзі «Енциклопедія економіки» доктор економічних наук, професор економіки Расел С. Собел та викладач Східного університету Вірджинії Джеймс Кларк Кофман визначають підприємництво як процес пошуку нових шляхів використання ресурсів [13, С.35].

Варто також розглянути, як трактують це поняття вчені пострадянського простору. В економічному словнику Й.С. Завадського підприємництво тлумачиться як окремий вид бізнесу, самостійна ініціативна діяльність на власний ризик (виробництво продукції, виконання робіт, надання послуг і заняття торгівлею), що ґрунтується на вкладанні власних коштів, використанні існуючих і створенні нових можливостей із метою одержання прибутку [60, С. 230].

В.В. Гребеннік і С.В. Шкондинський визначають підприємництво як організацію та з'єднання факторів виробництва (ресурсів) для створення матеріальних благ і послуг, що задовольняють суспільні потреби, з кінцевою метою реалізації власних матеріальних інтересів підприємця.

І.К. Шевченко розуміє під підприємництвом ініціативну самостійну діяльність громадян та їхніх об'єднань, що здійснюється на власний ризик і під свою майнову відповідальність та спрямована на одержання прибутку [96, С. 2].

Щодо тлумачень, які наведені у вітчизняному законодавстві, вважаємо за доцільне навести такі: згідно зі ст. 42 Господарського кодексу України підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів й

одержання прибутку [46]. Відповідно до Закону України «Про підприємництво» підприємництво – це безпосередня самостійна, систематична, на власний ризик діяльність із виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг із метою отримання прибутку, яка здійснюється фізичними та юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності в порядку, встановленому законодавством [147].

За результатами наших досліджень робимо висновок, що підприємництво слід розглядати в кількох аспектах, зокрема таких:

- форма економічної активності – самостійність, ініціативність, орієнтація на отримання прибутку, а також свобода вибору напрямів і методів діяльності, відповідальність за прийняті рішення, їх наслідки та пов'язаний із ними ризик;

- відповідні особисті характеристики та поведінка підприємця – ініціативність, пошук нетрадиційних авторських рішень, формування іміджу, орієнтація на досягнення успіху, широке мислення та швидка адаптація до змін оточуючого середовища;

- особлива функція в національній економіці – оновлення економіки, створення інноваційної сфери, самозайнятість населення та забезпечення створення нових робочих місць, удосконалення державного механізму.

З урахуванням усіх зазначених вище складових розглядуваного поняття нами сформульовано таке визначення підприємництва: це самостійна, ініціативна, систематична господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання на власний ризик у рамках національного законодавства, характеризується авторським баченням та інноваційними підходами до роботи та має на меті отримання прибутку, а наслідком – економічні й соціальні результати.

Не можемо не сказати, що активний розвиток підприємництва є одним із факторів розвитку національної економіки. Однак досліджувані дефініції не дають необхідної інформації щодо ролі підприємництва в економіці країни. Вважаємо, потрібно глибше дослідити зазначені аспекти.

Отже, передусім розглянемо термін «розвиток». У філософському словнику поняття «розвиток» тлумачиться як закономірні якісні зміни матеріальних та

ідеальних об'єктів [182, С. 492]. Існує також трактування його як якісної та/або кількісної зміни суті, якостей, властивостей явища, предмета чи об'єкта, у результаті чого виникає більш ідеальне, сучасне, нове, удосконалене, прогресивніше явище, предмет або об'єкт [29].

Доктор економічних наук, професор А.В. Дакус вважає, що розвиток – це підвищення складності системи; поліпшення пристосовуваності до зовнішніх умов; збільшення масштабів явища; кількісне зростання економіки та якісне покращення її структури; соціальний прогрес [50].

Розвиток – це процес, за якого збільшуються можливості та бажання індивіда задовольняти свої бажання й потреби інших людей; це підвищення рівня здібностей і потенціалу людини, а не придбання матеріальних благ; це, швидше, питання мотивації, знань, розуміння та мудрості, аніж багатства. Розвиток більш тісно пов'язаний із якістю, ніж із рівнем життя [2].

Дослідивши складові терміну «розвиток», дамо визначення наступному поняттю – «розвитку підприємництва». Одразу зазначимо, що цей термін є недостатньо дослідженим в економічній літературі. Поняття «розвиток підприємництва» зустрічається у підручнику М.М. Ільчука, і, на думку автора розвиток підприємництва включає в себе раціоналізацію економіки, підвищення конкурентоспроможності, позбавлення від баласту ресурсів, які не використовуються або погано експлуатуються, більш повну реалізацію основного потенціалу суспільства в цілому та кожної людини зокрема [120]. У своїх наукових працях З.С. Варналій розглядає розвиток підприємництва як один із найпотужніших ресурсів зайнятості та доходів територій і населення при неспроможності держави забезпечити централізовану підтримку розвитку регіонів [36].

На наш погляд, «розвиток підприємництва» можна визначити як сукупність позитивних тенденцій підприємництва (якісних та/або кількісних), які простежуються шляхом порівняння його кількісних та якісних характеристик у часі та мають позитивний вплив на економіку країни, а також, за умови проведення відповідної державної політики, стимулюють розвиток соціального середовища й забезпечують підвищення рівня життя населення.

Можна зробити висновок, що розвиток підприємництва є тим фактором економічного розвитку країни, який не тільки гарантує зростання економіки, а й забезпечує її конкурентоспроможність, стимулює розвиток суспільства та сприяє самореалізації населення. Саме тому в наші дні економічний прогрес країн в умовах демократії здебільшого здійснюється через розвиток підприємництва. Вважаємо за необхідне розглянути головні функції, які виконує підприємництво в економіці та суспільстві в ході ведення господарської діяльності та розвитку:

1. Загальноекономічна функція. Підприємництво спрямоване на виробництво товарів, виконання робіт, надання послуг і доведення їх до конкретних споживачів: населення, інших підприємців, держави.

Розвиток підприємництва забезпечує позитивну динаміку всіх економічних показників держави та здійснює структурну перебудову економіки країни: сприяє зростанню ВВП і наповненню державного бюджету, забезпечує еластичність структури ринків, урегулювання попиту, пропозиції та цін, насичення ринків, задоволення специфічних місцевих потреб.

Особливістю економіки України є порівняно невелика частка малого бізнесу, яка у 2014 році у валовій доданій вартості (ВДВ) становила 15,7% (у тому числі частка мікробізнесу – 8,7%). Це значно менше, ніж у Європейському Союзі (ЄС), де частка малого бізнесу у ВДВ становила 39,4% (у тому числі частка мікробізнесу – 21,1%).

Водночас спостерігається значна питома вага середніх за розміром суб'єктів господарювання в загальному обсязі доданої вартості продукції. Порівняно з попередніми роками, середні підприємства стають рушіями національної економіки. Така тенденція перш за все зумовлена не збільшенням їх ефективності, а зниженням показників великих підприємств, які зазнали значного негативного впливу політичної та економічної кризи 2013–2014 рр. (рис. 1.1).

У країнах ЄС кількість мікропідприємств у 2014 році становила 87,1%, малих – 6,6%, середніх – 1,1%, великих – 0,2%; сектор МСП має 98% від загальної кількості підприємств. З 2012 р. в Україні діє класифікація підприємств за розміром відповідно до стандартів ЄС.

Так, до мікропідприємств відносять підприємства з кількістю працівників менше 10 осіб та річним оборотом, який не перевищує 2 млн євро; до малих – якщо від 10 до 99 осіб персоналу та не більше 10 млн євро річного обороту; до середніх – коли від 100 до 250 осіб персоналу та не більше 50 млн євро річного обороту.

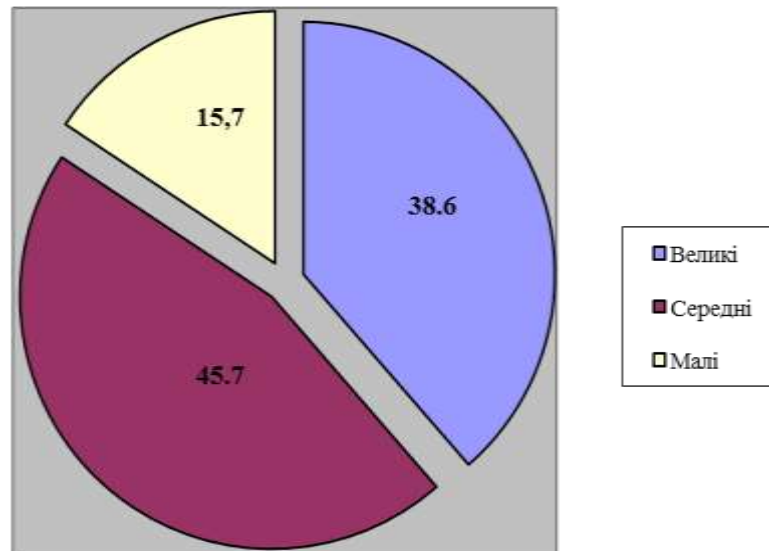

Рис. 1.1. Частка підприємств різного розміру в доданій вартості за витратами виробництва підприємств України у 2014 році, %*

* Складено автором на основі [129].

У США у 2013 році в США частка мікропідприємств становила 90%, малих – 6,4%, середніх – 1%, великих – 2,6% [110, С. 7]. Наявність великої кількості суб'єктів МСП забезпечує демонополізацію ринку, сприяє приватизації та роздержавленню економіки, впровадженню інновацій, стимулює здорову конкуренцію та робить національну економіку більш стабільною, пристосованою до зовнішніх і внутрішніх змін.

2. Ресурсна функція. Вона тісно пов'язана із загальноекономічною та включає в себе ефективні фактори виробництва й економічні ресурси. Новаторство, свідомий ризик і відповідальність за прийняті підприємцем рішення з метою отримання максимального прибутку передбачають раціональне використання відтворюваних і невідтворюваних ресурсів.

Зауважимо, що 5,7% від загального обсягу реалізації продукції в Україні реалізують мікропідприємства та 11,5% – малі (рис. 1.2).

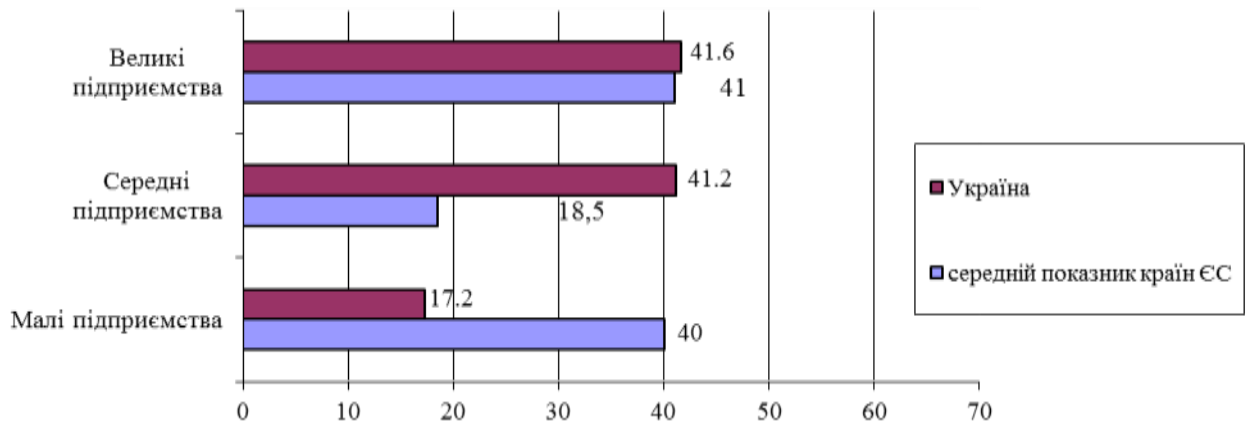

Рис. 1.2. Обсяг реалізації продукції за розміром підприємств у 2014 р.*

* Складено автором на основі [130], [132].

МСП найбільш гнучко та оперативно адаптується до найменших змін у кон'юктурі ринку (як національного, так і світового), тим самим забезпечуючи конкурентоспроможність продукції та її відповідність новим вимогам споживачів. Порівняно з великими компаніями, МСП ефективніше працюють в умовах індивідуалізації пропозиції та диференціації попиту.

3. Організаторська функція. Вона проявляється у свободі вибору виду комерційної діяльності, незалежності та самостійності господарюючих суб'єктів, умінні сформувати колектив, забезпечивши створення нових робочих місць.

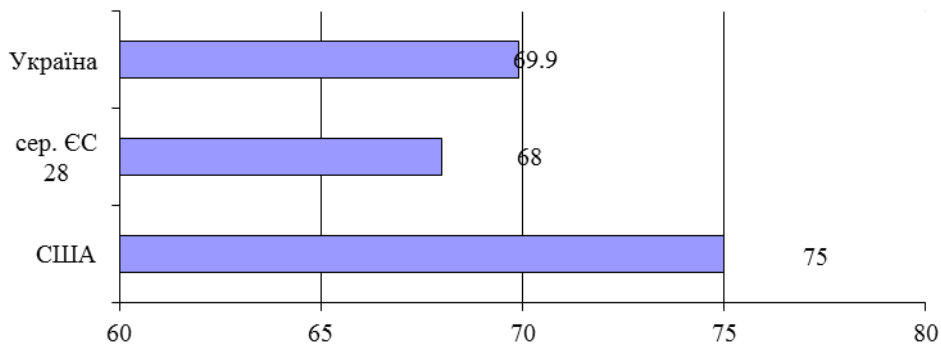

Рис. 1.3. Кількість МСП із розрахунку на 10 тис. населення станом на 2014 р.*

* Складено автором на основі [130], [132], [189].

4. Політична функція. Вона реалізується через відносини з приводу володіння, користування та розпоряджання засобами виробництва й продуктами праці, які, крім майнових і правових аспектів, завжди мали соціальний, етичний і політичний відтінки відносин між елементами внутрішнього та зовнішнього підприємницького середовища.

5. Соціальна функція. Мале підприємництво є інструментом самозайнятості населення й водночас створює нові робочі місця, підвищує ділову активність і рівень життя населення, слугує засобом подолання прихованого безробіття. З наведених нами в діаграмі даних про зайнятість на малих підприємствах України можна зробити висновок, що 11,7% становлять зайняті на мікропідприємствах та 15,4 % – на інших малих підприємствах (рис. 1.4).

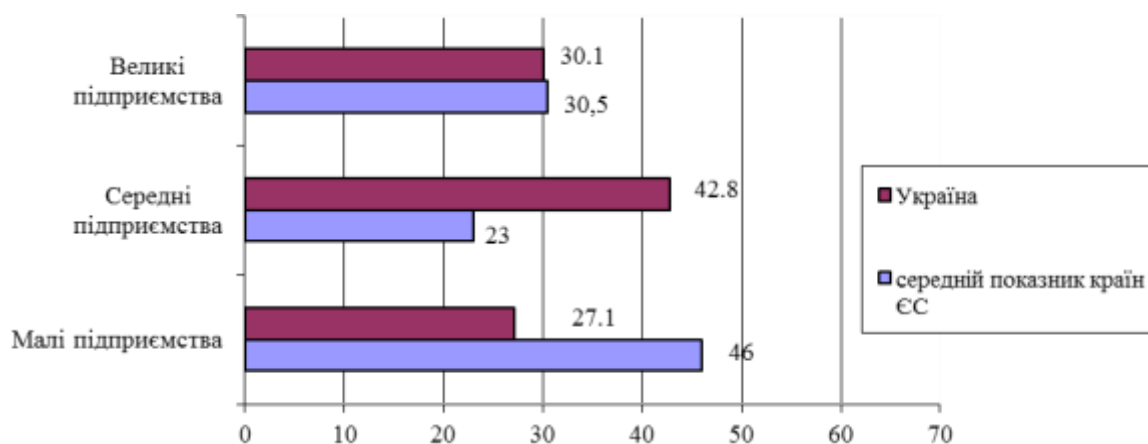

Рис. 1.4. Кількість зайнятих працівників у % до загальної кількості зайнятих працівників станом на 2014 р.*

* Складено автором на основі [130], [132].

Також зауважимо, що розвиток підприємництва стимулює підвищення ділової активності населення, а особливо – середнього класу, який становить соціальну базу для економічних реформ, забезпечує стабільність суспільства, сприяє розвитку людського капіталу, процесу демократизації суспільства, раціоналізації економічної організації та управління.

6. Творча функція. Вона пов'язана з реалізацією оригінальних поглядів і підходів до схвалюваних рішень, технологій, інновацій.

На нашу думку, необхідно підсумувати економічні властивості, які в сукупності формують економічний потенціал сектору МСП. Отже, до них належать: спроможність порівняно швидко створювати робочі місця, у тому числі для працівників, які звільняються з великих підприємств; гнучкість у плані адаптації до нових ринкових вимог, що має особливе значення в період глибоких структурних

змін; високий інноваційний потенціал МСП завдяки вузькій спеціалізації виробництва; потенціал створення нових секторів економіки, які мають інноваційний характер; можливість ідентифікувати нові ринки за допомогою наявності потенціалу розширення виробництва та виходу на зовнішні ринки [16].

Тепер дослідимо місце МСП, а також фізосіб-підприємців (ФОП) у національній економіці та громадянському суспільстві України. За даними Державної служби статистики України, у 2014 році в нашій державі нараховувалося 340981 суб'єктів господарювання – юридичних осіб (підприємств), за мінусом тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції (див. Додаток Б). У структурі малих підприємств мікропідприємства становили 85,9% (або 81,8% всіх підприємств). При цьому великі підприємства становили лише 0,1% всіх підприємств, середні – 4,7%, малі – 95,2% (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

**Основні показники МСП в Україні та країнах Європи
(станом на 2014 р.)***

Показник	Україна	ЄС 28	Словаччина	Польща	Німеччина
Кількість підприємств	99,9%	99,8%	99,9%	99,8%	99,5%
Зайнятість	75,5%	66,9%	71,2%	69,0%	60,9%
Обсяги продажів	60,4%	57,9%	62,7%	51,0%	53,85%

* Складено автором на основі [16], [17].

Розподіл малих, середніх і мікропідприємств за видами діяльності демонструє максимальну задіяність мікропідприємств у сфері операцій із нерухомим майном (89,4%), у професійній, науковій і технічній царинах (88,8%), в оптовій і роздрібній торгівлі (85,2%) і наданні інших видів послуг (86,2%) (рис. 1.5).

Отже, згідно з результатами нашого дослідження в структурі підприємств в Україні переважають малі й середні підприємства, які становлять понад 99% всіх підприємств. Переважна більшість суб'єктів МСП (891 тис., або ж близько 52% всіх суб'єктів МСП, із яких ФОП – 87,6%) здійснюють свою діяльність у галузі, що не потребує значних інвестиційних вкладень і має низьку додану вартість. На другому

місці за чисельністю знаходиться промисловість, у якій функціонує близько 121 тис. суб'єктів МСП (7%).

Малі підприємства, хоч і є дуже чисельними, однак створюють меншу частку суспільного продукту, порівняно з великим бізнесом. Проте вони невід'ємна ланка в ланцюжку створення доданої вартості й тому мають важливе значення для економічного розвитку. Частка мікропідприємств у загальній сукупності підприємств становить більше 80%, при цьому вони забезпечують лише 4,3% доданої вартості підприємств (рис. 1.5).

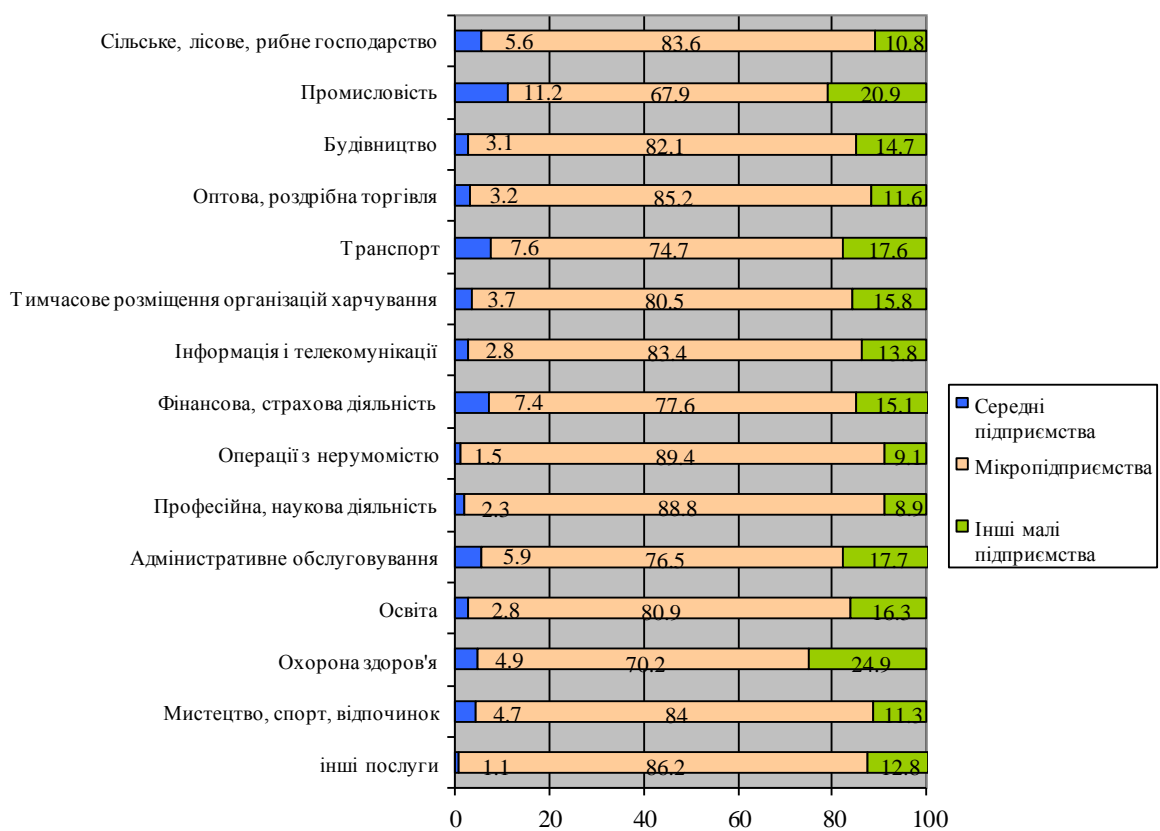

Рис. 1.5. Частка малих і середніх підприємств (у т.ч. мікропідприємств), розподіл за видами економічної діяльності у 2014 р., % [110, С. 12]

Також звернемо увагу на те, що внесок середніх підприємств у додану вартість у 2013 році був найбільшим, порівняно з підприємствами іншого розміру, що свідчить про те, що на сьогодні середні підприємства є рушійною силою економіки України і їхня вага є більшою, ніж сукупна вага великих підприємств.

Неодмінно варто зауважити значення МСП у наповненні державного бюджету України. Станом на 01.08.15 р. забезпечено надходження єдиного податку від юридичних осіб у сумі 1191,3 млн грн (на 6,2% більше, ніж у відповідному періоді попереднього року). ФОП сплачено єдиного податку в сумі 3724,9 млн грн (на 22,6% більше, ніж у відповідному періоді попереднього року).

Зазначимо ще одну специфічну характеристику малого та середнього бізнесу в Україні. Якщо розглядати показник створення робочих місць, то, за інформацією Державної служби статистики України, у 2013 році на мікропідприємствах працювало 10,6% зайнятих на підприємствах, що є низьким показником, порівняно з ЄС, де аналогічний показник становить 29,1%. Натомість на середніх підприємствах в Україні у 2013 році працювало 40,2% робітників підприємств, у той час як у ЄС – лише 17,2%. Питома вага зайнятості на великих підприємствах в ЄС та Україні майже однакова – 33,1% і 32,9% відповідно.

Усе вищезазначене доводить значний вплив підприємництва та його розвитку на зростання економіки країни, що зумовлює необхідність проведення моніторингу та оцінки рівня розвитку бізнес-суспільства та якості бізнес-клімату. Беручи до уваги вплив глобалізаційних процесів і збільшення світових інвестиційних потоків, подібний моніторинг є важливим для кожної країни.

Так, результати нашого дослідження свідчать, що в сучасному науковому світі відсутні єдині, чіткі та регламентовані критерії щодо визначення рівня розвитку підприємництва та якості бізнес-клімату, який впливає на його динаміку. На наш погляд, це пояснюється великою кількістю факторів та умов, за яких проходять ці процеси. Починаючи з 90-х рр. ХХ ст. значної популярності набули всесвітні рейтинги країн за різним набором показників, які визначені експертами як головні складові цих індикаторів. Формуються такі оцінки здебільшого світовими фінансово-кредитними установами та міжнародними організаціями на базі комплексної оцінки показників за країнами світу. І свідчать вони про ключові аспекти економічного та соціального розвитку держав.

Провідні міжнародні рейтинги дають різні оцінки стану економіки та бізнес-середовища в Україні – від помірних до негативних. Україна посідає 162 місце зі

178 можливих у за Індексом економічної свободи “Index of Economic Freedom” що оприлюднено Heritage Foundation у 2015 р. [135]. За Індексом трансформації Фонду Бертельсманна «Bertelsmann Stiftung Transformation Index», який оцінює розвиток перехідних економік у напрямі розвитку демократії та ринкової економіки, Україна у 2014 р. зайняла 57 позицію зі 129 можливих [139]. Відповідно до Індексу глобальної конкурентоспроможності «Global Competitiveness Index», оприлюднений Світовим економічним форумом у 2014 р., Україна на 76 місці зі 144 можливих [125]. Деякі рейтинги Україні відводять дещо кращу позицію. Зокрема, у рейтингу легкості ведення бізнеса «Doing Business», оприлюдненого групою Світового банку у 2016р. [137], який оцінює регуляторне середовище та адміністративне навантаження діяльності МСП, Україну розміщено на 83 сходинці зі 189 можливих (у 2015 р. Україна посідала 91 місце). На відміну від інших рейтингів, він є більш сфокусованим на умовах для розвитку підприємництва та включає в себе 10 складових критеріїв оцінки (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

**Місце України в рейтингу легкості ведення бізнеса Світового банку
(станом на 2011–2016 рр.)***

Назва складових субіндексів індексу «Умови ведення бізнесу – 2013»	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Зміна 2011–2016
Місце України в рейтингу / всього країн у рейтингу	145/ 183	152/ 185	137/ 189	112/ 189	96/ 189	83/ 189	+62
Започаткування бізнесу	118	116	50	69	76	30	+88
Реєстрація власності	164	168	149	88	59	61	+103
Сплата податків	181	183	165	157	108	107	+74
Підключення до мережі електропостачання	169	170	166	182	185	137	+32
Виконання контактних зобов'язань	44	44	42	44	43	98	-54
Ліквідація підприємств	158	158	157	141	142	141	+17
Отримання кредитів	32	23	23	14	17	19	+13
Дозвільна система в будівництві	179	182	183	68	70	140	+39
Зовнішня торгівля	139	144	145	153	154	109	+30
Захист прав інвесторів	109	114	117	107	109	88	+21

* Складено автором на основі [136].

Таким чином, за останні 6 років Україна покращила своє положення за показниками цього рейтингу на 62 позиції. Основне зростання індикатора відбулося завдяки підвищенню оцінок за показниками започаткування бізнесу, реєстрації

власності та сплати податків. Негативна тенденція спостерігається за показником виконання контрактних зобов'язань, який знизився за останній рік на 54 позиції, що може бути результатом невиконання нашою державою деяких контрактів через низку негативних економічних факторів у 2015 році.

Слід зауважити, що формуються ці показники із залученням фахівців у галузі юриспруденції, права, економіки, а також урядових посадовців. Індекс ураховує реальні результати державної політики, форми стимулювання розвитку підприємництва та не бере до уваги загальних умов, таких як інфраструктура, інфляція та злочинність (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Внутрішні індикатори країни, на базі яких розраховують Doing Business Index*

№	Індикатор	Показники
1	Започаткування бізнесу	процедури, час, витрати та мінімальний капітал для заснування підприємства
2	Робота з дозволами на будівництво	процедури, час і витрати на будівництво складу
3	Електрифікація будівель	процедури, час і витрати на електрифікацію новобудови
4	Реєстрація майна	процедури, час і витрати на реєстрацію комерційної нерухомості
5	Отримання кредиту	міць юридичних прав, глибина кредитної інформації
6	Захист прав інвесторів	відкритість фінансових показників, відповідальність керівництва та легкість судових позовів від інвесторів
7	Сплата податків	кількість податків, час на підготовку податкових звітів, загальний податок як частка прибутку
8	Міжнародна торгівля	кількість документів, витрати та час, необхідний для експорту та імпорту
9	Забезпечення контрактів	процедури, час і витрати на примусову сплату боргу
10	Закриття підприємства	відсоток відшкодувань, час і додаткові витрати на закриття неплатоспроможної фірми

* Складено автором на основі [136].

Найбільш близькими до України за рейтингом Doing Business – 2016 є Саудівська Аравія, що займає 84 місце, та Бруней – 82 місце. Що стосується географічних сусідів нашої держави, вони мають кращі показники: Польща – на 25 місці, Білорусь – на 44-му, Росія – на 51-му, Молдова – на 52-му. Склад першої п'ятірки рейтингу залишається майже незмінним протягом останніх 5 років: це Сінгапур, Нова Зеландія, Данія, Південна Корея та Гонконг.

Як ми бачимо зі складових показників рейтингу, розвиток підприємництва

відбувається під впливом набору факторів, які позитивно чи негативно, прямо чи опосередковано діють на нього, тому, на нашу думку, дослідження розвитку підприємництва буде неповним без їх класифікації та аналізу.

Насамперед зауважимо, що проблеми дослідження факторів розвитку підприємництва досі перебувають у центрі уваги багатьох відомих зарубіжних і вітчизняних учених і практиків. Серед науковців, які працюють із цією тематикою, можна виділити І.А. Бланка [25], В.В. Бобиля [26], З.С. Варналія [35], З.В. Герасимчук [41], Н.Р. Гловацької, М.А. Горенбургова, О.Є Гудзя [47], Б.А. Дадашева, Ю.Б. Іванова, Н.Ф. Колесник, С.В. Коробку [95], М.Ф. Кропивко [99], В.А. Кредісова [97], А.Б. Крутика, Р.А. Лавриненка [102], М.Г. Лапусту [103], І.Г. Неділько [116], А.С. Нешиного, С.А. Орехова, А.І. Орлова, А.П. Павлюка, К.В. Петросянца [141], Є.В. Сахарова, Ю.Л. Старостіна, Т.В. Теплову, Г.Ф. Хасанову [165], В.Я. Швеця [171] та ін.

Так, І.А. Бланк говорить про наявну умови і фактори, які впливають на організацію, форми та результати фінансової діяльності підприємництва. Залежно від характеру впливу, а також можливостей контролю з боку підприємства, учений виділяє два види факторів – непрямого та прямого впливу. Перший вид факторів не має індивідуальних особливостей відносно конкретного підприємства. Зокрема, це державна політика та державне регулювання фінансової діяльності підприємства. Другий вид представляють умови та фактори, на які можна впливати через комунікативні зв'язки [25, С. 45, 46].

Науковці О.Є Гудзь та М.Ф. Кропивко поділяють фактори на зовнішні та внутрішні. Причому відповідальність за створення сприятливих зовнішніх факторів економісти покладають на державну політику та діяльність державних органів, а підприємництво, на їхню думку, має концентруватися здебільшого на внутрішніх аспектах ведення бізнесу [47, С. 94].

Вивчивши низку наукових праць на цю тему та узагальнивши досліджене, пропонуємо свою класифікацію факторів, які впливають на розвиток підприємництва (рис. 1.6). Вона максимально диверсифікує фактори за критеріями. На наш погляд, такий підхід надасть можливість точніше визначити сфери, на які

ТПП України мають вплив. Отже, взявши за основу запропоновану З.В. Герасимчук, класифікацію, поділяємо фактори, що впливають на розвиток підприємництва України за наступними критеріями (рис.1.6)

Рис. 1.6. Класифікація факторів, що впливають на розвиток підприємництва*

* Складено автором на основі [41], [95], [97], [100], [116].

Вважаємо за доцільне охарактеризувати кожен із факторів і критеріїв більш докладно:

1. За сферою впливу фактори поділяються на зовнішні та внутрішні. Зовнішні фактори – це компоненти середовища, в якому функціонує підприємництво. Під зовнішнім середовищем розуміють усі суспільно-економічні умови й фактори навколишнього середовища, які впливають на функціонування підприємництва [92,

С. 5]. Зовнішні фактори поділяються на базові та доповнюючі. До базових можна віднести наявність і доступність основних компонентів організації підприємництва (кошти, приміщення, обладнання, сировина, матеріали тощо), загальну економічну стабільність держави, співвідношення фіскальних та економічних функцій податків. Доповнюючими називають окремі заходи державної підтримки підприємництва, які сприяють розвитку приватних підприємств, реєстрації підприємницьких структур і т.ін.

Внутрішні фактори охоплюють особисті та професійні здібності людей, які займаються підприємницькою діяльністю. Вони включають ті умови виробництва та реалізації продукції (послуг), які піддаються регулюванню з боку підприємств у процесі внутрішньофірмового регулювання та планування. До них належать мета підприємства, його завдання та організаційна структура, технології виробництва та професіонали, які на ньому працюють [97, С. 21].

2. За характером впливу фактори розвитку підприємництва поділяються на фінансово-економічні, організаційно-правові та соціально-психологічні. Усі три види факторів є взаємозалежними та характеризуються великим взаємовпливом.

Фінансово-економічні фактори умовно можна поділити на економічні, фінансові та ресурсні. До них відносяться: загальна макроекономічна стабільність держави, стан економіки країни, рівень інфляції, стан грошового обігу та надійність національної грошової одиниці, рівень стабільності економічної кон'юнктури, механізм демонополізації виробництва, фінансування, кредитування, оподаткування, податкові пільги, державна фінансова підтримка, допомога, що надається спілками, радами, громадськими об'єднаннями підприємств, залучення капіталу, інвестиційний клімат, система доступу до матеріально-технічних ресурсів, доступність виробничих площ, процедури отримання виробничого приміщення, офісу, доступу до природних ресурсів і земельних ділянок, грошово-кредитна та валютна політика держави, організація розрахунків між підприємствами, ступінь включення до світової економіки, рівень розвитку фінансового ринку та фінансової інфраструктури [41, С. 112].

Серед організаційно-правових факторів одним з основних є наявність

законодавчих актів, які регулюють діяльність підприємств. Правова база підприємництва – це сукупність законів, нормативних та інструктивних документів, що фіксують порядок організації виробництва, забезпечення його необхідними ресурсами, збуту, визначають систему оподаткування, відносини між державою та підприємствами й підприємств між собою, а також надають підприємцям правові гарантії. Це правова система, структура власності підприємства та державні програми його розвитку.

До групи соціально-психологічних факторів входять ті, що характеризують сприйняття підприємництва суспільством у цілому та популяризують таку діяльність. Ці фактори мають особливе значення для країн, у яких підприємництво є молодим видом економічної діяльності [97, С. 7].

3. Залежно від ступеня дії фактори поділяються на фактори прямої та непрямой (опосередкованої) дії. Фактори з прямим характером дії справляють прямий вплив на діяльність підприємств: це закони й постанови державного регулювання, трудові ресурси, споживачі. Фактори ж непрямой (опосередкованої) дії не здійснюють прямого негайного впливу на підприємництво, але згодом позначаються на ньому.

4. Залежно від ролі факторів у створенні підприємницького клімату виділяють фактори стимулюючої та стримуючої дії. Тут можна говорити про загальний стан економіки, науково-технічний прогрес, соціально-культурні й політичні зміни в суспільстві, природно-географічні й демографічні показники [20].

Отже, за результатами проведених досліджень нами було запропоновано авторське бачення трактування термінів «підприємництво» та «розвиток підприємництва», уточнено вплив останнього на економічне зростання, що додатково обґрунтовано розглянутими функціями розвитку підприємництва. Також здійснено загальну оцінку стану підприємництва в Україні, порівняно основні показники з відповідними даними країн ЄС і виявлено, що за більшістю показників розвитку МСП України знаходиться на рівні країн ЄС. Разом із тим визначено, що на сьогодні середнє підприємництво України є рушієм розвитку національної економіки, а мале та мікропідприємництво здебільшого виступає інструментом

самозайнятості.

У ході аналізу сформовано основний набір показників, які свідчать про рівень розвитку підприємництва загалом і МСП зокрема. З-поміж них – частка підприємств у доданій вартості та в реалізації продукції, кількість зайнятих на підприємствах, кількість суб'єктів господарювання на 10 тис. населення, розподіл підприємств за видами економічної діяльності тощо. Визначено, що наразі найбільш комплексним показником якості розвитку бізнес-середовища нашої держави є її місце в міжнародних рейтингах фінансово-кредитних та інших міжнародних організацій, серед яких – рейтинг легкості ведення бізнесу Світового банку, що найбільш повно відповідає тематиці нашого дослідження.

1.2. Торгово-промислові палати як спеціалізовані інституції підприємницького розвитку

Успішне проведення ринкових перетворень в Україні, її інтеграція у світовий та європейський економічний простір великою мірою залежать від стабільності розвитку підприємництва [62]. Одними з головних завдань на етапі економічних реформ повинні стати перетворення підприємств у потужний сегмент ринкової економіки, забезпечення форсованих темпів його розвитку, що можливо лише за умови відповідної державної політики. Проведене нами дослідження доводить, що рівень розвитку та якісні характеристики МСП – це фактори економічного розвитку, а розвиток малого та мікробізнесу є критично важливим для забезпечення соціальної стабільності населення. Тому розвиток підприємництва потребує проведення виваженої державної політики, передбачає формування його ідеології та підтримки.

У країнах із ліберальною економічною політикою заохочуються механізми самоврядування підприємництва, які передбачають можливість для його представників ініціювати проведення окремих заходів, досліджувати проблемні питання галузі та звертатися до органів влади з пропозиціями щодо впровадження

реформ, змін до законодавства тощо. Для організації такої діяльності необхідним є створення окрема інституційна платформа – добровільні об'єднання підприємств, від імені яких здійснюється така робота.

Вважаємо необхідним визначити поняття «інституція», обґрунтувати семантичну доцільність його використання відносно діяльності торгово-промислових палат.

Основною ідеєю теорії інституціоналізму є зосередження уваги на позаекономічній сутності рушійних сил суспільного розвитку, тобто, окрім технологічного фактору, головними факторами соціально-економічного прогресу є політичні, соціальні, морально-етичні, етно-національні, нормативно-цільові та адміністративні [28, С.34].

Так, засновник інституціоналізму Т. Веблен визначив «інституції» як “поширений образ думки в тому, що стосується окремих відносин між суспільством і особистістю і окремих виконуваних ними функцій” [37, С.201]. Економічний словник за ред. С.В. Мочерного, пропонує визначення «інституцій», як структури, яку люди накладають на свої взаємовідносини, визначаючи в такий спосіб стимули, що разом з іншими обмеженнями окреслюють межі вибору, а вони, у свою чергу, задають рамки функціонування економіки й суспільства протягом того чи іншого періоду часу. Вони охоплюють як формальні правила й неформальні обмеження (загально визнані норми поведінки, досягнуті угоди, внутрішні обмеження діяльності), так і певні характеристики примусу до виконання тих та інших [61, с. 138]. А. Ханжет у своїх працях зазначає, що інституції - це сталі системи існуючих і укорінених суспільних правил і звичаїв, що структурують соціальні взаємодії [169]. Існує й інше, більш узгоджене з характером та сферою діяльності ТПП визначення С.Г. Дриги: «Інституції – це комплекс установ та знарядь діяльності, що дають змогу деяким членам групи виконувати публічні функції, направлені на задоволення потреб і регулювання поведінки цілої групи» [56]. Таким чином, автор укладає в поняття «інституція» деяку соціальну структуру, яка представляє інтереси більш широкої соціальної групи.

Для уникнення термінологічної плутанини окреслимо розбіжність понять

«інституція» та «інститут», останнє із яких має найбільшу популярність у російській або російськомовній економічній літературі через особистості перекладу.

Повертаючись до етимології даних термінів зазначимо, що терміни „*institutum*” (українською перекладається як „інститут”) та „*institutio*” („інституція”) в латинському оригіналі мали істотну відмінність. Під „*institutum*” (інститут) розумілася певна настанова до дії, орієнтир, яким слід було керуватися при виконанні визначеної діяльності, усталений зразок того, як саме слід було діяти за означених обставин, визначений та прийнятний для всіх зацікавлених акторів стандарт поведінки в цілком конкретній ситуації. Термін „*institutio*” (інституція) застосовувався для означення вже комплексу, ансамблю інститутів-установлень, які стосувалися якоїсь певної сфери суспільної практики, достатньо повно охоплювали її своїм регулюючим впливом [90, С.60].

У російській мові дослідники вважають що закріплення терміну „інститут” (замість „інституція”) відбулось у процесі перекладу основоположної праці Т. Веблена „Теорія дозвільного класу”: у її підзаголовку говорилося саме про інституції („*An Economic Study of Institution*”), а не про „інститути”, як було перекладено [28, С.44]. В українській економічній літературі більшу популярність отримав ближчий до оригіналу термін «інституція», і дійсно ці поняття є семантично відмінними не зважаючи на фонетичну схожість.

Дж. Коммонс характеризує «інституції» у широкому значенні як “колективну дію по контролю, лібералізації та розширенню індивідуальної діяльності”. В даному контексті сутність «інституції» зведено до множини організованих поточних відносин, таких як сім’я, корпорація, профспілки, торговельні асоціації, держава [28, С.35]. М. Карамзіна вважає, що інституції стосуються більше суспільства, ніж суверенної влади, яка постає лише виразником суспільної волі. Дослідниця зазначає, що інституції витрактуються представниками інституціоналізму як соціально-психологічні феномени. З урахуванням цієї обставини, інститут в демократичному суспільстві – завжди інституція, але не завжди за демократії об’єктивно існуюча інституція є офіційним інститутом [140,С.146].

Парадоксально, але інститут як категорія виводиться не прямо з інституції, а лише опосередковано — через організацію. На цю уявну суперечність звертали увагу зарубіжні дослідники, які змушені були констатувати, що "сучасна інституціональна економічна теорія вивчає як інституції, так і організації" [140,С.146].

Наприклад, у вітчизняній економічній літературі термін «інститут» часто використовувався відносно державних установ. Інститут можна трактувати як функціональну організацію за допомогою якої здійснюється реалізація конкретної системи однорідних інституцій. Так, В.В. Зотов, В.Ф. Пресняков і В.О. Розенталь пропонують розглядати інститути як "специфічні функціональні й організаційні форми колективної діяльності, які є сталими структурними утвореннями" і забезпечують реалізацію системних функцій економіки, а інституції - як "звичаї, традиції, правила і норми соціальної поведінки, згідно з якими люди діють у різних сферах життя суспільства. В теорії інституційних "матриць" С.Г. Кірдіної інституції пов'язано з "формалізацією необхідних правил, що забезпечують виживання і розвиток економіки". У свою чергою, "інститути, які є соціальними структурами, властиві суспільствам і спрямовані на організацію не тільки економіки, а й усієї соціальної системи". Тут справедливо акцентовано організаційну, соціально-структурну природу інститутів, на відміну від соціально-функціональної сутності інституцій. Саме функціоналізм слід визнати методологічною основою вивчення інституцій, натомість парадигма структуралізму є найбільш релевантною завданням дослідження інститутів [90, С.54,58].

Таким чином, називаючи торгово-промислові палати в Україні «інституціями» ми підкреслюємо соціальні передумови їх формування та основоположну історичну мету їх створення – захист підприємців та стимулювання розвитку підприємництва. В той же час, на нашу думку, це не виключає можливості використання терміну «інститут» та «організація» відносно діяльності ТПП, адже за час існування в Україні торгово-промислові палати набули всіх необхідних організаційних ознак.

Однак, в рамках даного дисертаційного дослідження, розглядаючи ТПП з

точки зору виконання їх основоположних функцій та роблячи акцент саме на стимулюванні розвитку підприємництва, ми вважаємо більш доцільним використання саме терміну «інституція».

Зазначимо, що згідно зі Ст. 3. п. 2 Закону України «Про громадські об'єднання» № 4572-17 від 01.01.2013 р. кожна особа має право «на вільну участь або неучасть у громадському об'єднанні, у тому числі в його утворенні, вступі в таке об'єднання або припиненні членства (участі) в ньому.» [146], що забезпечує для підприємців можливість свідомої консолідації зусиль через об'єднання в цілях відстоювання своїх інтересів.

Метою створення таких об'єднань є вирішення питань та оптимізація роботи бізнесу: покращення ефективності використання матеріальних, фінансових та інших ресурсів на основі об'єднання зусиль і засобів, організації спільної діяльності, кооперації, а також проведення інших заходів виробничого, комерційного чи природоохоронного характеру [85, С. 63]. Такі об'єднання надають учасникам широкий спектр бізнес-послуг, інформацію, займаються підготовкою та підвищенням кваліфікації кадрів, організовують заходи соціального розвитку тощо. Та першочергова ціль створення добровільних об'єднань – здійснення впливу на державну регуляторну політику, що стає можливим завдяки принципу прозорості та врахування громадської думки. Так, Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11 вересня 2003 року № 1160-IV дає змогу значно поліпшити ефективність участі громадян, неурядових інституцій, суб'єктів господарювання та їх об'єднань у формуванні та реалізації державної політики як на центральному, так і місцевому рівнях [143].

За даними Міністерства юстиції України, у нашій державі на кінець 2014 року було зареєстровано 61090 центральних органів громадських організацій, із них професійних спілок – 4143. Це дозволяє зробити висновок, що добровільні об'єднання підприємств є важливим елементом інфраструктури підтримки підприємництва. У світовій практиці такі об'єднання демонструють здатність і бажання конструктивно співпрацювати з владою з метою розбудови умов для успішного ведення господарської діяльності шляхом активної участі своїх

представників у складі дорадчих рад, комітетів, комісій, які створені при інститутах законодавчої та виконавчої влади різного рівня. Вони намагаються впливати на рішення, які стосуються підприємництва, брати активну участь у підготовці нових законопроектів, постанов [94, С. 163].

Зауважимо, що у ХХ ст. добровільні невиробничі об'єднання підприємств отримали назву «бізнес-асоціації» (БА), яка закріпилася за ними та використовується й донині. Дослідивши статус БА, можемо сказати, що він є подвійним та інституційним. З одного боку, вони утворюють одну з ланок у механізмі управління економічною системою (economic governance system) поряд із ринком, ієрархіями, мережею взаємних зобов'язань і т.д. З іншого – такі асоціації слугують однією з демократичних форм організації інтересів. У цій якості вони виступають складовою частиною громадянського суспільства та політичної системи. Особливості інституційного статусу визначають основні функції БА і як частини механізму управління економічною системою, і як форми організації інтересів.

Виділимо чотири основні функції БА: ринкова координація; надання послуг; переговори з профспілками; представництво інтересів. Також зазначимо, що БА можна поділити на три основних типи:

- асоціації бізнесу як такі (branch/trade/industry associations) – найпоширеніший тип. Це добровільні об'єднання учасників будь-якої галузі або сектору економіки. Їх профільна функція – регулювання горизонтальної конкуренції серед своїх членів і вертикальної конкуренції між учасниками збутового ланцюжка;

- спілки роботодавців (employers associations) – добровільні об'єднання, які спеціалізуються у сфері трудових відносин. Головні питання їх діяльності: стандарти праці, переговори щодо заробітної плати, підготовка кадрів.

Ці два типи БА зазвичай іще поділяються на загальнонаціональні та галузеві. Поряд із чистими типами виділяють змішані: міжгалузеві, регіональні;

- торгові та/або торгово-промислові палати (Chambers of Commerce and/or Industry) створюються для представництва інтересів підприємців певного географічного регіону (критерій членства – територіальний). У принципі, всі

підприємства відповідного регіону, незалежно від галузевої приналежності, розмірів і т.д., можуть бути членами конкретної палати. Членська база характеризується різноманітністю. Палаті доводиться примиряти конфліктуючі інтереси компаній різних категорій. Дійти спільної позиції дуже важко. У зв'язку із цим палати концентруються на наданні своїм членам найнеобхідніших для них послуг. Водночас наявність розгалуженої членської та регіональної бази робить палату особливо зручною для виконання функцій, делегованих урядом [85, С. 65].

Світова історія розвитку ТПП дозволяє виділити дві основні функції цих інституцій стосовно розвитку підприємництва – їх виконують палати в усьому світі, незалежно від статусу та моделі:

1. Представницька функція. Вона передбачає представництво і захист спільних інтересів членів або всіх суб'єктів підприємництва на території компетенції (визначеної законом і статутом) конкретної територіальної чи національної палати. По суті, представницька функція – це комплекс постійно виконуваних заходів палати, спрямованих на формування позитивного іміджу підприємницького співтовариства, доведення сукупної точки зору бізнесу до відомих органів влади та громадськості, створення сприятливого ділового клімату.

2. Ділові послуги. Ця функція передбачає надання суб'єктам господарювання комплексу послуг, які сприяють їм в організації та веденні бізнесу (наприклад, експертиза, оцінка майна, організація виставок, ділових поїздок тощо). Як правило, перелік ділових послуг визначається відповідним нормативним актом і статутом організації. Ці послуги надаються на конкурентній основі [13].

В економічно розвинених європейських країнах ТПП виконують функції саморегульованого органу, який опікується підприємцем на всіх етапах його становлення та діяльності [170, С. 106–108]. У країнах, у яких торгові палати є частиною державного апарату або мають нормативний зв'язок із ним, вони виконують делеговані державою функції або надають окремі послуги, перелік яких визначається відповідними нормативними актами. У Німеччині це послуги у сфері професійно-технічної освіти, в Австрії – просування національних виробників на зовнішні ринки через закордонні торгово-економічні місії, в Україні – видача

сертифікатів походження та висновків про настання форс-мажорних обставин.

Переходячи від світових реалій до українських, визначимо, що собою являють торгово-промислові палати в Україні. Згідно із Законом України «Про торгово-промислові палати в Україні» торгово-промислова палата визначається як недержавна неприбуткова самоврядна організація, яка на добровільних засадах об'єднує юридичних осіб і громадян України, зареєстрованих як підприємці, а також їх об'єднання [148]. За нашими спостереженнями, аналогічні місію, мету та функції мають палати інших країн пострадянського простору. Так, відповідно до Закону Російської Федерації від 7 липня 1993 року «торгово-промислова палата є недержавною некомерційною організацією, яка об'єднує російські підприємства та російських підприємців» [119]. Ширше трактування дає Закон Республіки Білорусь від 16 червня 2003 року: «Торгово-промисловою палатою визнається добровільне об'єднання юридичних осіб та індивідуальних підприємців, яке є недержавною некомерційною організацією, створеною з метою сприяння розвитку підприємницької діяльності в Республіці Білорусь, інтегрування її економіки у світову господарчу систему, створення сприятливих умов для укріплення зовнішньоекономічних зв'язків суб'єктів підприємницької діяльності з іноземними партнерами» [118]. Центр міжнародного приватного підприємництва (США) визначає торгові палати як членські організації, які представляють бізнес-спільноти та складаються з юридичних осіб та індивідуальних підприємців, котрі ведуть підприємницьку діяльність у сфері торгівлі, промисловості та надання послуг [186, С. 3], [9].

Звертаючись до вітчизняних наукових праць, зауважимо, що, на думку доктора економічних наук Г.Д. Чижикова, торгові палати – це членські організації, що представляють ділові спільноти, які складаються з підприємств і приватних осіб – підприємців, метою яких є захист і сприяння розвитку бізнесу [170, С. 18]. Згідно з трактуванням кандидата економічних наук І.Л. Гурняка торгові палати – це членські організації, що представляють ділове співтовариство та складаються в основному з підприємств і приватних осіб із сфери торгівлі, промисловості та послуг [49, С. 479]. Водночас кандидат економічних наук Г.М. Болдир розглядає

ТПП як інформаційного агента в мережевій взаємодії, що протікає в системі «підприємства – ТПП – органи державної влади» [32, С. 104].

Порівнявши організаційний склад та основні засади функціонування ТПП й інших бізнес-асоціацій України, ми дійшли висновку, що торгова палата має певні переваги інституційного характеру, які посилюють її впливовість у сфері розвитку підприємництва. Серед них найважливішими, на нашу думку, є законодавчо закріплена регіональна розгалуженість і регламентовані принципи взаємовідносин із державними структурами.

Звернемо увагу на дуалізм цієї інституції в Україні. Створена законом і наділена монопольними функціями щодо видачі сертифікатів походження товарів, вона водночас є недержавною та неурядовою інституцією. З одного боку, торгово-промислова палата є БА та має на меті представництво інтересів бізнесу й налагодження його діалогу з урядом, а з іншого – згідно зі статутом вона повинна забезпечувати ефективне впровадження державної політики. Незважаючи на те що торгово-промислова палата створена для бізнесу, вона тісно співпрацює з усіма державними органами на всіх рівнях і виконує узгоджені з державою функції. Але, на відміну від урядових інституцій, не має ані стимулюючих, ані регулюючих або контролюючих функцій. За своїми функціями у сфері розвитку підприємництва Торгово-промислова палата України є БА.

Відповідно до пункту 2 Статуту ТПП України «Цілі, завдання та функції ТПП» ця інституція «створена з метою сприяння розвитку народного господарства та національної економіки, її інтеграції у світову господарську систему, формуванню сучасних промислової, фінансової і торговельної інфраструктури, створенню сприятливих умов для підприємницької діяльності, всебічному розвитку усіх видів підприємництва, не заборонених законодавством України, науково-технічних і торговельних зв'язків між українськими підприємцями та підприємцями зарубіжних країн, здійснює представницькі функції як в Україні, так і за її межами відповідно до Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні» [161, С. 4].

Реалізують торгово-промислові палати свої завдання та функції через надання

широкого спектра послуг для бізнесу: сприяють розвитку ринкової інфраструктури в регіонах, навчають спеціалістів, патентують винаходи, торгові марки, декларують товари, здійснюють товарну експертизу, виконують замовлення на переклади, організовують виставки, забезпечують обслуговування іноземних фірм, формують і видають довідкові та інформаційні матеріали, надають послуги зі штрих-кодування тощо.

Діяльність Торгово-промислової палати України в міжнародному просторі здійснюється через діяльність 34 міжнародних ділових рад, що засновані для розширення ділових контактів, співробітництва, сприяють просуванню українського бізнесу на закордонні ринки та залученню іноземних інвестицій в Україну. Форматами діяльності ділових рад є міжнародні бізнес-форуми, конференції, ділові місії українських підприємців за кордон і закордонних – до України. Участь представників Торгово-промислової палати України в засіданнях міжурядових комісій дозволяє надавати пропозиції щодо майбутніх шляхів її розвитку. Торгово-промислова палата України – член Міжнародної торгової палати та Всесвітньої федерації палат, Асоціації торгово-промислових палат Європи, Центральноєвропейської ініціативи торгових палат, Ділової ради Чорноморського економічного співробітництва.

У ході нашого дослідження ми узагальнили світовий досвід щодо основних функцій і напрямів роботи ТПП, вивчили нормативно-правову базу, в полі якої ці інституції здійснюють свою діяльність в Україні, та пропонуємо виділити основні функції ТПП України взявши за основу їх сфери впливу, а саме вплив на відносини бізнесу та держави, відносини між бізнесом, а також вплив на окремі підприємства:

1. Представництво і захист інтересів підприємців (бізнес - держава). Це традиційна функція для всіх торгових палат світу. Вона має на меті налагодження впливу бізнес-середовища на державну політику, зокрема через консолідацію позиції підприємництва та її представлення владі на національному рівні. *Реалізується ця функція через такі послуги ТПП України: налагодження комунікації із членами, опитування, анкетні опитування, залучення до публічних дискусій, робота профільних комітетів, винесення пропозицій щодо змін до НПА, організація*

зустрічей представників органів влади з бізнесом тощо.

2. Розбудова бізнес-середовища та налагодження бізнес-контактів (бізнес-бізнес). Ця функція має на меті активізацію бізнес-процесів як на національному, так і міжнародному рівнях, інтеграцію національного середовища до міжнародної економіки та, як результат, стимулювання розвитку національної економіки.

Реалізується ця функція здебільшого шляхом проведення виставок, ярмарків, організації візитів бізнес-делегацій за кордон, бізнес-форумів, симпозіумів, конференцій, проведення презентацій потенціалу України для інвесторів, інформування експортерів про нові можливості, публікації комерційних пропозицій, консультування щодо виходу національних компаній на закордонні ринки тощо.

3. Супровід підприємницької діяльності та надання ділових послуг (суб`єкти господарювання). Ця функція має на меті надання компетентних операційних послуг для підприємництва.

Реалізується ця функція через видачу сертифікатів походження товарів, карнетів АТА, сертифікатів, що засвідчують форс-мажорні обставини, проведення лабораторної експертизи, юридичної експертизи контрактів, легалізацію прав власності, штрих-кодування, переклади, навчання та підвищення кваліфікації працівників тощо [15].

Визначивши основні аспекти, сферу діяльності ТПП в Україні, а також їх функції в царині розвитку підприємництва, перейдемо до визначення характеру впливу, який здійснюють ТПП в Україні на розвиток підприємництва. З огляду на те, що вище нами було обґрунтовано належність ТПП до «стимулювання» уточнимо значення, яке найчастіше вкладають науковці у дане поняття. Отже, передусім порівняємо дефініції цього процесу, що пропонуються різними економістами (табл. 1.4).

З наведених у табл. 1.5 тлумачень видно, що в економічній літературі такий термін як «стимулювання», часто застосовують в контексті прямого адміністративного впливу на об'єкт із метою провокування його динамічного розвитку. В Україні такий вид стимулювання здійснюється винятково державними інституціями.

Наукова дискусія щодо трактування поняття «стимулювання»

Автор	Трактування
Мочерний С.В. [61, С.90]	Стимулювання економічне – економічне спонукання, використання матеріальних стимулів, для того щоб виробники, споживачі, покупці поводитися належно, а особи, які застосовують стимулювання, мали із цього зиск
Райзберг Б.А. [101, С.283]	Стимулювання є складовою частиною регулювання та включає в себе фінансові й моральні стимули
Горбатенко Ю.В. [45, С.211]	Стимулювання – цілеспрямований процес впливу суб'єкта на об'єкт стимулювання шляхом застосування матеріальних стимулів із метою їх орієнтації на певну господарську діяльність
Єгоров П.В. [56]	Стимулювання – це певний вплив на об'єкт стимулювання, метою якого є коригування його поведінки за допомогою забезпечення зацікавленості в здійсненні певної господарської діяльності
Михасюк І.Р. [113, С. 34]	Стимулювання є одним із методів регулювання підприємницької діяльності, що включає економічні, адміністративні, інституційні та соціально-психологічні стимули
Романенко Е.Р. [152, С. 26]	Стимулювання – один з елементів фінансового механізму держави

** Складено автором на основі [47, 95, 97, 99].*

Торгово-промислові палати хоч і входять до структури стимулювання підприємництва, але не мають важелів прямого впливу на його розвиток. Вони забезпечують «стимулювання» через формування сприятливих умов для ведення господарської діяльності, через демократичні процеси впливу на державну політику та допомогу, супровід у веденні бізнесу. Тому, на нашу думку, слід дещо розширити поняття «стимулювання розвитку підприємництва», та включити до нього ліберальні та інші ринкові форми впливу на розвиток підприємництва. На нашу думку, «стимулювання розвитку підприємництва» можна визначити як прямий або опосередкований вплив на суб'єкти господарювання та середовище їх діяльності, який призводить до позитивних тенденцій у підприємстві (кількісних або якісних) та реалізується через економічні, організаційні та соціально-психологічні стимули.

Перейдемо до розгляду стимулювання розвитку підприємництва за його видами з метою виявлення місця ТПП у цьому процесі (рис. 1.7.).

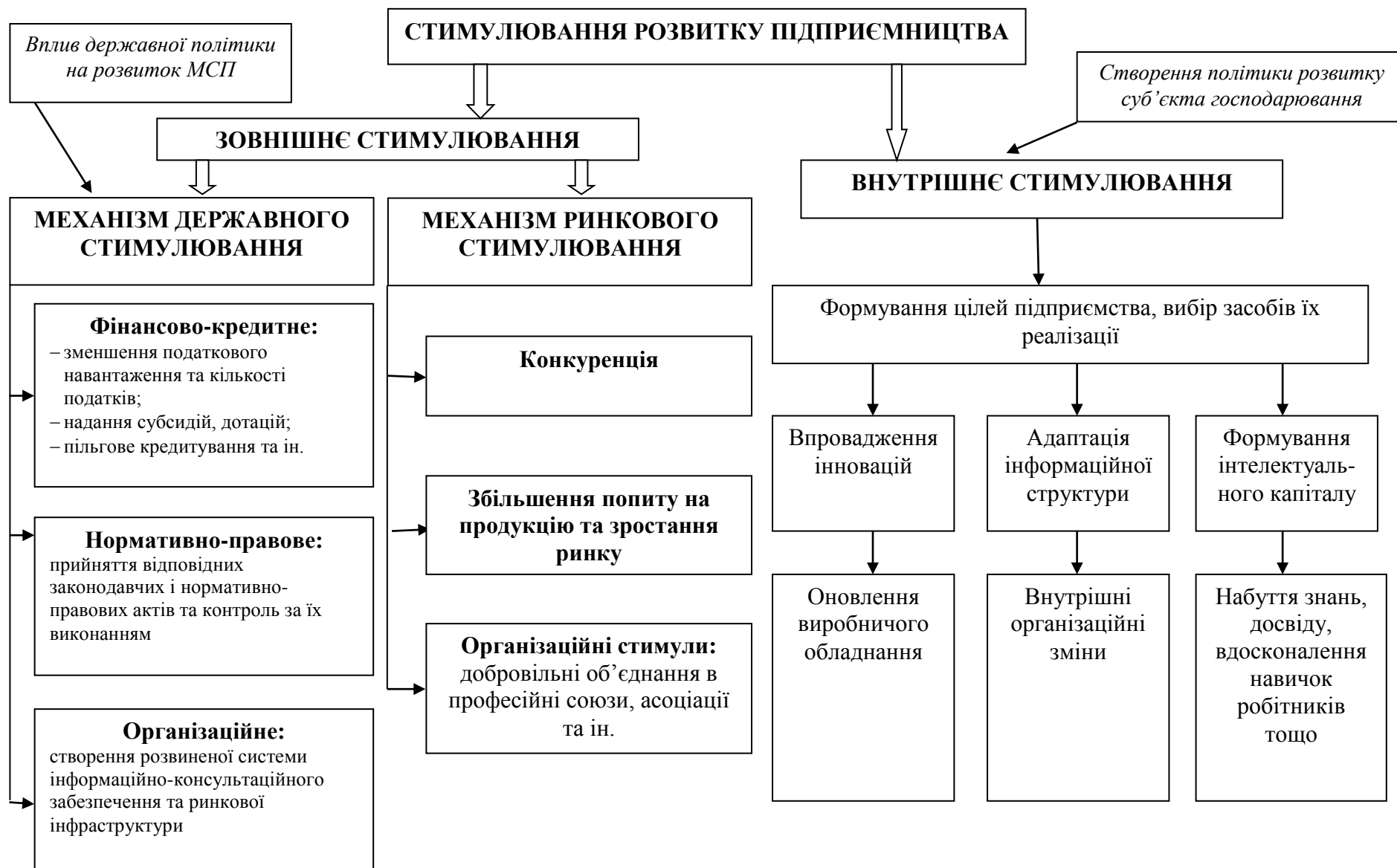

Рис. 1.7. Види стимулювання розвитку підприємництва*

* Складено автором на основі [98, С. 52].

Отже, за класифікацією, запропонованою Н.С. Криштофом, серед видів зовнішнього стимулювання виділяємо два основних: ринок і державу [98, С. 45, 46]. Залежно від ступеня впливовості кожного з них можна говорити про рівень ринковості економіки країни та лібералізації її політики. (рис. 1.7). Згідно з наведеною класифікацією діяльність ТПП в Україні належить до організаційних стимулів – ринкового зовнішнього механізму, що сприяє розвитку підприємництва поза адміністративними заходами (крім організаційних стимулів, до нього також відносять конкуренцію та зростання попиту на продукцію). Таке місце ТПП в Україні зумовлено їх правовим статусом – це недержавні інституції, в яких гарантуються вільні засади членства, а отже, активність цих інституцій характеризується як ринковий механізм. До внутрішніх видів стимулювання відносимо мотивацію та ініціативність самого підприємництва, а також інші заходи, які оптимізують його роботу. Внутрішнє стимулювання перш за все залежить від управління підприємством, його стратегії та орієнтирів і включає в себе такі компоненти, як упровадження інновацій, адаптація інформаційної структури та формування інтелектуального капіталу, але Палати шляхом надання послуг (інформаційних, навчання, та ін..) можуть бути засобом впровадження такого виду стимулювання.

Розглянувши види стимулювання розвитку підприємництва більш широко та вибудувавши логічні зв'язки між ними та основними напрямками діяльності Торгово-промислової палати України, можна відзначити потенціал цієї інституції в розбудові інших видів стимулювання через надання послуг, а саме: допомоги у внутрішньому стимулюванні підприємств через просування інновацій, проведенні навчання та підвищенні кваліфікації персоналу, наданні інформаційних послуг тощо. Проаналізувавши державне стимулювання, що за видами відноситься до зовнішніх механізмів, звернемо увагу на тотожність основних його компонентів із факторами розвитку підприємництва, які були наведені нами вище (див. табл. 1.4). На нашу думку, це, з одного боку, є ознакою значного потенціалу щодо впливу державного апарату на всю диверсифікацію факторів розвитку підприємництва, що водночас покладає на державу відповідальність за проведення ефективної та виваженої

політики, а також вчасне реагування на потреби бізнесу. З іншого – така тенденція свідчить про те, що ТПП через здійснення своєї діяльності мають вплив на те саме поле детермінант розвитку підприємництва, що й державний апарат, але, на відміну від останнього, не володіють прямими адміністративними важелями впливу на нього.

Тепер наведемо класифікацію форм стимулювання розвитку підприємництва (рис. 1.8).

Рис. 1.8. Форми стимулювання підприємництва*

* Складено автором на основі [56, С. 212]; [61, С. 75, 76].

Як бачимо, у наведеній класифікації також відбувається аналіз складових – форм стимулювання розвитку підприємництва – за трьома основними критеріями: економічним, організаційно-правовим і соціальним. Діяльність ТПП відображує

кожна з форм: економічні стимули – через залучення інвестицій; організаційні – через участь у розробці нормативної бази та надання інформаційних послуг; моральні – через популяризацію підприємництва серед населення. Виходячи із зазначеного, можемо зробити висновок, що така класифікація є найбільш універсальною для дослідження середовищу розвитку підприємництва [19].

Також вважаємо за доцільне детальніше розглянути новий компонент класифікації – стимулювання розвитку через залучення до управління. Під ним пропонується розуміти забезпечення можливості суб'єктів господарювання впливати на державну політику. На наш погляд, запорукою реалізації такої форми стимулювання розвитку підприємництва є демократичний політичний режим країни, що гарантує як прямий (пряма демократія), так і опосередкований (представницька демократія) вплив населення на процеси управління державою [36]. Проаналізовані в нашій дисертаційній роботі НПА, які гарантують право населення України на об'єднання, свідчать про наявність правового підґрунтя для реалізації цієї форми впливу в країні. Враховуючи те, що ТПП, у свою чергу, є однією з форм добровільного об'єднання бізнес-суспільства та їх основна функція – представництво і захист інтересів підприємців, можемо зробити висновок про унікальність розглядуваної форми стимулювання розвитку, а також участь таких інституцій у забезпеченні її реалізації. Очевидно, що ця форма є найпоширенішою серед країн – представниць ринкової економіки через її спроможність забезпечити чутливість і відповідність державної політики актуальним потребам ринку [10].

Узагальнюючи результати нашого дослідження, зазначимо, що ТПП в Україні – це створені законом недержавні членські інституції, які виконують три головні функції у сфері розвитку підприємництва: представництво і захист інтересів підприємців, розвиток бізнес-середовища та налагодження бізнес-контактів і супровід підприємств під час провадження ними господарської діяльності.

Також ми дійшли висновку, що Торгово-промислова палата України, хоч і відноситься до стимулювання розвитку підприємництва, але не володіє адміністративними важелями впливу на процес розвитку підприємництва, її рішення

мають винятково рекомендаційний характер, а реалізуються за допомогою надання ряду послуг, які комплексно покращують становище підприємництва.

Слід зауважити, що вплив на розвиток підприємництва ТПП в Україні можуть здійснювати лише демократичним шляхом, а саме, через:

- об'єднання суб'єктів господарювання та консолідацію їх думок й інтересів;
- координацію діалогу представленого ТПП підприємництва з урядом;
- розвиток бізнес-зв'язків на національному та міжнародному рівнях;
- інформаційну підтримку, надання консультаційної допомоги та бізнес-послуг.

Проте, зважаючи на результати нашого дослідження, зазначене вище не зменшує потенціалу участі ТПП у процесах розвитку підприємництва. Автором було виявлено участь таких інституцій у всіх компонентах середовища розвитку підприємництва, яка забезпечується шляхом надання широкого спектра послуг. Так, ТПП впливають на всі групи факторів розвитку підприємництва. Як елемент ринкового механізму, що забезпечує організаційні стимули зростання бізнес-середовища, ці інституції водночас опосередковано залучені до всіх інших видів указанного процесу.

Найхарактерніші властивості ТПП були визначені в ході розгляду діяльності цих інституцій за формами впливу на розвиток підприємництва. Окрім участі в класичних формах, завдяки нашій класифікації виявлено їх унікальну особливість – забезпечення розвитку через залучення до управління, що має тісний зв'язок із забезпеченням демократичних процесів у суспільстві.

Також нами було сформовано уніфіковану класифікацію факторів розвитку підприємництва, яка розподіляє фактори за трьома основними напрямками: економічним, організаційно-правовим і соціальним. На нашу думку, така класифікація найбільш широко охоплює поле, у якому знаходиться предмет цього дисертаційного дослідження.

1.3. Генезис моделей торгових палат світу

Перші інституції-попередники Торгово-промислових палат були – купецькі гільдії та середньовічні європейські корпорації, які являли собою локальні органи самопомочі підприємців та були сконцентровані в головних центрах торгівлі. Створювали та керували ними ремісники й купці з метою захисту та регулювання своєї торгівлі, визначення та контролю над мірами ваги та вимірюваннями. Також до їхніх повноважень входили нагляд за арбітражними радами, управління портами й ринками та створення товарних бірж. Попри важливість виконуваних функцій, у XVIII ст. уряди Франції й Англії ліквідували такі гільдії після прийняття Закону Ле Шапельє, який передбачав заборону робочих коаліцій у XVIII столітті [49, С. 7].

До наступного етапу у світовому процесі формування палат можна віднести створення у Франції протягом 1802–1804 рр. 176 палат. Французькі торгові палати виступали в ролі основних консультативних органів державної адміністрації та мали обов'язкове членство. Такі палати собою були, по суті, напівурядовими органами підтримки торгівлі та промисловості [172]. Таку модель функціонування ТПП запозичили у Франції одразу кілька держав континентальної Європи: Німеччина, Італія, Австрія (включно із частиною Західної України), Нідерланди та Іспанія в середині XIX – на початку XX ст. Вона отримала назву «континентальна».

Формування торгових палат у Великій Британії відбувалось іншим – ліберальним – шляхом. Інституції, сформовані в країні, не мали обов'язкового членства та спеціального законодавства. Вони створювалися на основі приватного права, фіксувалися в реєстрі та мали опціональне членство. Функції та регіональне охоплення палати також визначалися масштабом і місією інституції.

Що стосується історії створення ТПП на території України, то великий відбиток на цей процес наклало історичне розділення України між Російською імперією й Австро-Угорщиною. Так, намагаючись засвідчити свою вірність ліберальним ідеям, що панували в Європі, уряд Австро-Угорської імперії видав Закон про створення палат, які мали статус консультативних інституцій та були

покликані сприяти розвитку промисловості й торгівлі. Моделями для австро-угорських палат стали французька та англійська палати. Якщо говорити про правовий статус, то торгова палата в Австро-Угорщині була дорадчим органом, мала право надавати пропозиції щодо потреб торгівлі та промисловості, сприяла розробці проектів законів у цій галузі тощо. У 1918 р. у зв'язку з розпадом Австро-Угорської імперії та встановленням влади Румунії на території Буковини було створено окружну палату з торгівлі та промисловості.

На Лівобережній Україні, що входила до складу Російської імперії, поява торгових палат припадає на ХХ ст. Ще у XVIII ст. на території Російської імперії були створені товарні біржі, які виконували функції ТПП. Такі інституції функціонували й на території України аж до 1917 року. Визначаючи правовий статус торгово-промислових палат того часу, слід підкреслити, що вони не належали до державних органів, але суттєво впливали на формування та реалізацію економічної політики, розробляли законопроекти, тісно співпрацювали з органами державної влади, здійснювали правосуддя в економічній сфері.

Наступним кроком стала ініціатива Міністерства торгівлі і промисловості, яке виступило у 1917 р. із законопроектом «Про торгово-промислові палати Росії», у якому передбачалось об'єднання підприємців у єдину інституцію, яка стала б базою для вільної торгівлі. Варто зазначити, що за радянських часів торгово-промислові палати на території України неодноразово реформувалися – від відділень Російської Східної палати до Української Східної палати, торгово-посередницьких контор і створеного в Києві Українського відділення Всесоюзної торгової палати. Та, незважаючи на динамічні зміни в організаційній структурі ТПП, головне залишалось незмінним – усі вони залежали від уряду та його політики. Про цьому їх повноваження були обмежені. За своїм статусом це були громадські організації, покликані сприяти економічному зближенню з країнами Близького Сходу, а також промисловим і торговельним організаціям України в розвитку зовнішньої та внутрішньої торгівлі й промисловості [53].

Новітня історія Торгово-промислової палати України починається 8 грудня 1973 року, коли на загальному скликанні дійсних членів ТПП УРСР було прийнято

Статут Торгово-промислової палати Української РСР. Після схвалення 2 грудня 1997 року Верховною Радою України Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні» завершується етап формування нової моделі ТПП в Україні, що свідчить про перехід від «системи державних палат» до «змішаної моделі палат» [169].

За століття діяльності на території Європи сформувались окремі моделі палат, які різняться за певними характерними рисами та принципами діяльності (табл. 1.5). Слід зауважити, що кожна з опціональних умов діяльності палати водночас є впливовим важелем, який залежно від економічної ситуації та державної політики може стати оптимізатором діяльності інституції чи, навпаки, мінімізувати її ефективність.

Визначимо переваги та недоліки наведених моделей торгових палат (табл. 1.6). Законодавча база має рішуче значення для ТПП, оскільки визначає їх функції та можливі сценарії розвитку інституції.

Таблиця 1.5

Основні моделі торгових палат світу*

Модель	Історія формування	Законодавча база	Членство	Делегування Урядом деяких функцій
1	2	3	4	5
Континентальна модель	Сформувалась як французька модель на основі публічного права. Була створена наприкінці XIX – на початку XX ст. і запозичена кількома європейськими державами: Німеччиною, Італією, Австрією, Нідерландами, Іспанією	Характеризується наявністю окремого закону про діяльність палат, який визначає, регулює та обмежує її діяльність. Найменування «палата» захищається законом	Членство є обов'язковим для всіх суб'єктів підприємництва	Палатам надано офіційний статус консультативного органу уряду. Відбувається чітке визначення роду занять і сфери діяльності палат, які регулюються урядом. Палати не мають права займатися будь-яким видом діяльності стосовно ділової спільноти. Відбувається регулювання регіонального охоплення (одна палата на один регіон)

*Продовження табл. 1.5

Англо-саксонська модель	Слідуючи ліберальній традиції економічної політики, у Великобританії було створено іншу модель палат, яка характеризується меншим рівнем втручання державної влади. Така модель базується на принципах самоврядування структур ділової спільноти	Відсутній закон, що регламентує діяльність ТПП. Палати створюються на основі приватного права, що вимагає їх реєстрації в реєстрі ділових організації та об'єднань. Такі організації створюються винятково за ініціативи підприємців	Членство в палаті відбувається на добровільних засадах	Палати не зобов'язані виконувати завдання уряду, мають свободу вибору охоплення своєї діяльності та отримують за надані послуги прибуток. На відміну від ділових структур, палати не перерозподіляють прибуток між членами, а направляють кошти на покращення результатів своєї роботи
Змішана модель	Континентальна й англосаксонська моделі – це два протилежних напрями в розвитку палат. Деякі країни опціонально сумістили в моделі своїх національних палат риси кожної із зазначених моделей. (діє і в Україні)			
Система державних палат	Модель існувала в минулому та була представлена в соціалістичних країнах	Торгові палати являли собою відомства міністерств зовнішньої торгівлі		Діяльність палат була сконцентрована на просуванні експорту продукції державних підприємств

* Складено автором на основі [9],[149],[169].

Палати, створені на основі публічного права (континентальна модель), мають обов'язкове членство, що передбачає стабільні надходження від членських внесків. Разом із тим вони отримують право виконувати функції, делеговані урядом країни (наприклад, здійснювати видачу сертифікатів походження, карнетів АТА, проводити експертизи). Інакше кажучи, це передбачає монополію на окремі види послуг і гарантує фінансову стабільність інституції.

Серед переваг континентальної моделі також можемо виділити й можливість формувати об'єктивну думку підприємництва, проводити аналіз його розвитку на національному рівні. Це стає можливим завдяки повній представленості національного підприємництва в членській базі організації. Головною негативною рисою континентальної моделі, на нашу думку, є ризик втрати довіри членів до

палати, формування суспільної думки щодо інституції як адміністративного підрозділу.

Дослідивши засади англосаксонської моделі, можемо стверджувати, що добровільне членство стимулює діяльність палати у сфері надання актуальних, конкурентоспроможних і високоякісних послуг її членам, розширює спектр діяльності. Це формує імідж палати як незалежної БА, яка представляє думку національного підприємництва та має на меті відстоювати його інтереси.

Серед негативних аспектів варто зазначити фінансову нестабільність та обмеженість ресурсів, які палата могла б використовувати для розвитку підприємництва.

На сьогодні основні моделі палат (континентальна, англосаксонська та змішана) широко представлені по всьому світу незалежно від географічного й економічного положення країни на мапі (табл. 1.6). На наш погляд, найбільш ілюстративними представниками континентальної моделі є палати Німеччини та Франції. Так, у Німеччині функціонує 83 торгово-промислові палати, кожна з яких закріплена за конкретним регіоном. Кількість їх членів диференціюється в кількості від 4200 до 220000 (Мюнхен) [9].

Також можемо виділити суттєву відмінність у рамках цієї моделі між окремими палатами. Це статус палати палат – об'єднання регіональних палат. Наприклад, об'єднання німецьких ТПП (DİHT) є добровільною інституцією й не має статусу палати на основі суспільного права. Національна палата Франції навпаки є корпорацією на основі суспільного права [6, С. 75].

Торгово-промислова палата США є прикладом палат англосаксонської моделі. Діяльність палати не регулюється окремим законом. Проте всі ТПП зобов'язані виконувати місцеві, федеральні норми, правила штату та нормативні вимоги, що визначають діяльність організації категорії 501(c) (вільної від оподаткування) [6, С. 75].

Порушення цих законів може призвести до відкликання пільгового податкового статусу. Крім того, існують конкретні закони штату та підзаконні акти,

яких палати мають дотримуватися при поданні заяви щодо закріплення за ними статусу некомерційної організації.

Таблиця 1.6

Моделі торгових палат світу за географією*

Континент	Країни з континентальною моделлю палат	Країни з англосаксонською моделлю палат	Країни зі змішаною моделлю палат
Європа	Австрія, Франція, Німеччина, Угорщина, Італія, Нідерланди, Словаччина, Словенія, Іспанія	Чехія, Данія, Естонія, Ірландія, Литва, Норвегія, Польща, Швеція, Швейцарія, Великобританія	Україна, Росія
Азія й Австралія		Австралія, Індія, Непал, Нова Зеландія, Філіппіни, Сінгапур, Шрі-Ланка	Японія, Таїланд
Африка	Алжир, Кот-д'Івуар, Джибуті, Єгипет, Еритрея, Марокко, Сенегал, Туніс	Гана, Мозамбік, Намібія, Сьєрра-Леоне, ПАР, Зімбабве	
Латинська Америка		Аргентина, Чилі, Ямайка, Перу, Венесуела	Бразилія, Мексика
Північна Америка		США, Канада	

* Складено автором на основі [9], [168, С. 64].

У США внаслідок відсутності централізованої реєстрації торгових палат неможливо визначити їх точну кількість. Головною організацією місцевих палат і палат штатів є Торгова палата США. На відміну від національних палат континентальної моделі, членство в головній організації палат США охоплює не тільки палати, а й окремі підприємства та професійні об'єднання. Торгова палата

США представляє близько 215000 приватних підприємств, 3000 місцевих і торгових палат штатів та 1200 професійних об'єднань. Багато членів входять як у місцеві палати, так і національну.

На наш погляд, наочним прикладом палат англосаксонського типу є також палата Філіппін. Тут не існує окремого закону про діяльність палат, які є корпораціями на основі приватного права. Будучи представником інтересів приватного сектору, палата має представництво в таких державних органах, як Фінансове управління та Рада з розвитку експорту.

Отже, як видно з проведеного дослідження, континентальна й англосаксонська моделі – це два протилежні полюси в розвитку палат. Палати більшості розвинутих держав можна віднести до цих двох моделей. Але є й такі держави, ТПП яких мають риси обох моделей. Такі моделі називаються «змішаними». Вони беруть за основу характеристики однієї з моделей, наведених вище, доповнюючи їх елементами іншої.

Розглянемо змішані моделі на прикладі палат Японії та Таїланду. У Японії діяльність ТПП регулюється положеннями суспільного права, але членство в палаті є добровільним [6, С. 76]. Японські палати за традицією представляють малі та середні підприємства. Їх члени належать до конкретних торгових секцій відповідно до сфери діяльності. Особливість японських ТПП полягає в тому, що найбільші в регіоні підприємства (сума податкових виплат або внесеного капіталу яких виходить за певні рамки) зобов'язані зареєструватися у відповідній палаті. Така реєстрація не означає членства, але закріплює за ними особливий статус у палаті, що дає їм право голосувати на загальних засадах і зобов'язує сплачувати внески, розмір яких визначається палатою. Законодавство про діяльність ТПП у Японії вимагає, щоб регіон діяльності однієї палати не перетинався з регіоном діяльності іншої палати. Національною федерацією місцевих палат є Торгово-промислова палата Японії

Аналогічно й у Таїланді діяльність палат регулюється положеннями суспільного права, але членство є добровільним. Відповідний закон не містить вимог щодо процедури утворення цих інституцій [6, С. 75]. Усі провінційні палати мають бути членами Таїландської торгової палати, яка відіграє подвійну роль – як

головна організація провінційних палат і як регіональна палата Великого Бангкока [32, С. 21]. Таким чином, окремі підприємства можуть бути членами палати палат. У Таїланді законодавство забороняє створювати більше однієї палати в кожній провінції. Головними причинами стрімкого зростання кількості ТПП у цій державі стали створення спільних консультативних комітетів державного та приватного секторів і гарантія присутності палат у цих комітетах.

Що стосується колишніх країн соцтабору, то в них до проведення реформ існувала система державних палат, що були відомствами міністерств зовнішньої торгівлі, діяльність яких була сконцентрована на промоції експорту продукції державних підприємств, зовнішньоекономічний пріоритет яких залишився аналогічним і для вітчизняних палат. Так, щодо ТПП Львова та Чернівців саме державна модель стала наступником континентальної в радянський період [6, С. 76].

Незважаючи на вже доволі довгий період, упродовж якого країни пострадянського простору існують як незалежні держави, торгово-промислові палати них досі не виконують у повному обсязі головні з базових функцій – представництво і захист інтересів бізнесу. Уже понад 30 років такі послуги є традиційними для торгових палат західноєвропейських країн і США (табл. 1.7).

Звертаючись до розгляду моделі ТПП, яка діє в Україні, можемо зазначити, що їй притаманні риси як континентальної, так і англосаксонської моделей. Причому в українській моделі превалюють риси моделі на основі публічного права з елементами приватного (добровільне членство).

На нашу думку, створення ТПП на базі закону дозволяє уряду делегувати їм окремі функції, що, як правило, закріплюють за органами державного врядування (в Україні це видача сертифікатів походження, карнетів АТА, ведення реєстру українських підприємств, фінансове положення яких свідчить про надійність, тощо).

Таблиця 1.7

**Реалізація представництва інтересів бізнесу
закордонними торговими палатами***

Країна	Модель ТПП	Основні функції організацій і реалізація представництва інтересів
США	Ліберальна модель	1. Мають такий самий статус, як і будь-які інші адвокати-групи та БА.

		<p>2. Локальні палати працюють в інтересах місцевих спільнот, тоді як Торгова палата США зосереджується на роботі з національними питаннями й координує локальні палати для спільних дій.</p> <p>3. З метою адвокати працівники палати можуть: а) провадити конвенційне або безпосереднє лобіювання ЧИ б) залучати членів палати до лобістської діяльності (grassroot activity).</p> <p>4. Наявна платформа GAIN (U.S. Chambers'Grassroots Action Information Network) налагоджує мережу контактів для лобізму з метою просування позитивних для бізнесу законів</p>
Німеччина	Консервативна модель	<p>1. Діалог із державою щодо впливу державних рішень на бізнес-сектор.</p> <p>2. Представництво візій і переживань членів у вирішенні проблем, що впливають на бізнес.</p> <p>3. На локальному рівні палата висловлює свої бачення щодо муніципального бюджету, податків, будівництва, проєктів інфраструктури, захисту довкілля.</p> <p>4. На регіональному та федеральному рівнях палати беруть участь у плануванні економічного розвитку та графіку.</p> <p>5. Локальний, регіональний і федеральний апарати зобов'язані консультиватися з палатами щодо законів і постанов, які впливають на торгівлю та промисловість.</p> <p>6. Посилення лобістських функцій через організацію прес-конференцій, публікацію прес-релізів та проведення опитувань і досліджень.</p> <p>7. За напрацюваннями спільно з парламентськими комітетами й міністерствами Асоціація ТПП надає федеральним міністерствам близько 170 меморандумів щорічно</p>
Франція	Консервативна модель	<p>1. Адвокати-функції подібні до наявних у ТПП Німеччини.</p> <p>2. Особливістю цієї палати є те, що закон наказує державі консультиватися з ТПП щодо планів регіонального розвитку, особливо – проєктів транспортування та планування міст</p>
Японія	Змішана модель	<p>1. ТПП Японії, а також локальні палати, є впливовими лобістськими організаціями й підтримують тісні зв'язки з державою.</p> <p>2. ТПП зобов'язані озвучувати свої позиції законодавчому й адміністративному апаратам держави, для чого агрегують статистичні дані та проводять дослідження з політичних і бізнесових питань.</p> <p>3. Палати задіяні в регіональному розвитку, плануванні довкілля, технологічному розвитку, плануванні міст, промоції локальної індустрії та міжнародній торгівлі.</p> <p>4. ТПП номінують своїх представників для участі в центральних радах держави та презентації їхніх позицій у регіональних економічних радах і локальних спільнотах</p>
Таїланд	Змішана модель	<p>1. Адвокація є найважливішою діяльністю. Провінційні палати, а також Торгова палата Таїланду тісно співпрацюють із державою, надаючи свої бачення та рекомендації щодо економічної політики.</p>

*Продовження табл. 1.7

		<p>2. Палати зобов'язані консультивати державу щодо питань економічного розвитку.</p> <p>3. ТПП налагоджують політичний діалог через регулярні зустрічі Об'єднаних публічно-приватних консультативних комітетів (JPPCC).</p> <p>4. Торгова палата Таїланду визнана основним представником позицій бізнес-спільноти й направляє більш ніж 50 представників на засідання державних комітетів</p>
--	--	--

* Складено автором на основі [9], [186, С. 42].

Також Закон України «Про торгово-промислові палати» захищає назву організації та забороняє реєстрацію будь-яких підприємств, у найменуваннях яких містяться словосполучення «торгово-промислова палата», «торговельна палата» чи «промислова палата». Але, незважаючи на це, Торгово-промислова палата України не підлягає державному контролю. Також законодавством регулюється регіональне охоплення, яке націлене забезпечити наявність однієї палати в кожній області та великому місті. Однак членство в ТПП має добровільний характер. Через це палата не має гарантій щодо отримання членських внесків, що спонукає її до розширення спектра послуг і покращення їх якості.

Отже, ТПП може займатися підприємницькою діяльністю тільки в тому обсязі, у якому це необхідно для виконання її статутних задач. Одержаний нею дохід не розподіляється між членами палати, а спрямовується на виконання її статутних завдань. ТПП є юридичною особою [148].

На наш погляд, такий вибір моделі ТПП, зроблений урядом у 90-х роках ХХ ст., був оптимальним для періоду трансформаційних процесів, що відбувалися в державній економіці того часу. З одного боку, торговим палатам в Україні було надано можливість стати незалежними представниками інтересів підприємництва й пропонувати актуальні для нього послуги. З іншого – законом палаті делегували певні монополіні послуги, що гарантувало фінансову стабільність організації в умовах роботи з недосвідченим і недостатньо розвиненим підприємництвом.

Висновки за розділом 1

У першому розділі розглянуто ключові дефініції, за результатами аналізу яких запропоновані авторські трактування понять: «підприємництво», що визначено автором як самостійна, ініціативна, систематична господарська діяльність, яка здійснюється суб'єктами господарювання на власний ризик у рамках національного законодавства, характеризується авторським баченням й інноваційними підходами до роботи та має на меті отримання прибутку, а наслідком – економічні й соціальні результати; «розвиток підприємництва», що визначено як сукупність позитивних тенденцій підприємництва, які простежуються шляхом порівняння його кількісних та якісних характеристик у часі й мають позитивний вплив на економіку країни, стимулюють розвиток соціального середовища та забезпечують підвищення рівня життя населення; «торгово-промислові палати», які пропонується трактувати як неприбуткові членські організації, що створені з метою сприяння розвитку підприємництва та його інтеграції у світову економіку шляхом представництва і захисту його інтересів, а також надання послуг, які сприяють інституційному розвитку суб'єктів господарювання та загальному покращенню бізнес-клімату.

Досліджено основоположні функції підприємництва, серед яких – загальноекономічна, ресурсна, соціальна, організаторська та творча. Обґрунтовано вплив розвитку підприємництва на економічне зростання країни; проведено загальну оцінку стану підприємництва в Україні загалом і малого і середнього підприємництва зокрема; визначено роль зазначених сегментів у національній економіці України. Визначено, що середні підприємства є рушієм економічного розвитку за рахунок великої далі у валовій додатковій вартості (45,7%), обсягах реалізації продукції (41,2%) та великої долі зайнятих (42,3%). Мале підприємство складає понад 95% питомої ваги за кількістю суб'єктів господарювання, та, перш за все є інструментом само зайнятості населення, аніж національного збагачення (забезпечує 15,7 % у доданій вартості, 17,2% у обсягах реалізації та 27,1 % зайнятих). Визначена тенденція щодо покращення національних умов для ведення бізнесу згідно з рейтинговими показниками Світового банку (на 62 позиції за

останні 6 років).

У рамках дослідження концептуальних основ функціонування організацій громадянського суспільства з підтримки розвитку підприємництва – бізнес-асоціацій і торгово-промислових палат – висвітлено нормативно-правовий базис та основні напрями їх діяльності, а також послуги, що надаються цими організаціями у світі та в Україні. На основі узагальнення теоретико-методичних підходів до формування набору традиційних функцій ТПП автором запропоновано визначити основними функціями ТПП у сфері розвитку підприємництва такі: Представництво і захист інтересів підприємців, розвиток бізнес-середовища та налагодження бізнес-контактів, супровід підприємницької діяльності та надання ділових послуг.

У ході декомпозиції та класифікації середовища розвитку підприємництва виявлено місце ТПП у кожній із розглянутих структурних компонент – серед факторів розвитку підприємництва, форм і видів його стимулювання. Наведено уніфіковану класифікацію для середовища предмета дисертаційного дослідження за економічними, організаційно-правовими та соціальними ознаками. У результаті проведеної наукової дискусії щодо визначення терміну «стимулювання» уточнено характер впливу ТПП на цей процес. Обґрунтовано значення торгово-промислових палат як демократичних форм впливу на розвиток підприємництва.

Досліджено генезис розвитку торгових палат у світі, розглянуто основні моделі інституцій: англо-саксонську, континентальну, змішану та державну. Здійснено аналіз моделей ТПП за географією та виокремлено основний набір послуг за кожною з них. Досліджено механізм реалізації функції представництва інтересів закордонними торговими палатами. На базі вивченого світового досвіду обґрунтовано оптимальність наявної моделі ТПП в Україні для пострадянського періоду становлення ринкової економіки та висунуто гіпотезу щодо доцільності її зміни в сучасних умовах на ліберальну.

Основні результати розділу опубліковано в працях: [9], [10], [15], [16], [19], [20].

РОЗДІЛ 2

НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВИХ ПАЛАТ У СФЕРІ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

2.1. Діяльність торгово-промислових палат у ракурсі реалізації державної політики розвитку МСП в Україні

Підприємництво України розвивається в динамічному середовищі, що складається із безлічі факторів, які в комплексі формують бізнес-клімат країни. Успішне становлення сприятливого бізнес-середовища залежить переважно від ефективних державних рішень. За результатами щоквартального опитування вітчизняних підприємств, яке проводить Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, у I кварталі 2015 року 43% респондентів оцінили бізнес-клімат в Україні як несприятливий і лише для 5% він був сприятливим [54, с. 12]. Розглядаючи фактори розвитку підприємництва за наведеною нами класифікацією (див. 1.1, 1.2), ми визначили, що функції державної політики і торгово-промислових палат здебільшого здійснюються в полі організаційно-правових факторів.

На наш погляд, доцільно буде дослідити діяльність ТПП у розрізі факторів впливу на розвиток підприємництва, взявши за основу запропоновану нами класифікацію факторів за характером впливу (див. п. 1.1). Виходитимемо з того, що така класифікація найбільш повно відповідає функціям і послугам ТПП в Україні. Це дослідження надасть нам інформацію про рівень задіяності та впливовості ТПП на кожну з груп факторів (табл. 2.1, рис. 2.1.).

Таблиця 2.1

Діяльність торгово-промислових палат серед факторів розвитку МСП [18]*

Група факторів	Фактори, що сприяють розвитку підприємництва	Фактори, що перешкоджають розвитку підприємництва	Вплив ТПП на групу факторів
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
Фінансово-економічні	Високий рівень економічного розвитку держави; економічна стабільність;	Низький рівень економічного розвитку країни та її ізольованість	Сприяння залученню інвестицій та активізації економіки України у світі

Продовження табл. 2.1

1	2	3	4
	<p>виважена грошово-кредитна, фіскальна та валютна політика; високий рівень грошового обігу; надійність національної грошової одиниці; державна фінансова підтримка та податкові пільги; налагоджена система фінансування, кредитування, оподаткування; високий рівень заробітної плати; сприятливий інвестиційний клімат; організація розрахунків між підприємствами; ступінь включення економіки країни у світову економіку; рівень розвитку фінансового ринку та фінансової інфраструктури</p>	<p>від світової торгівлі; малий обсяг споживчого ринку; низька платоспроможність населення; нестабільна ціна національної валюти, високий рівень інфляції; великий податковий тягар; відсутність матеріально-фінансових ресурсів; низька інвестиційна активність; обмеженість кредитних ресурсів для підприємництва; відсутність програм із фінансування стартапів; складна процедура набуття банкрутства; корупція</p>	<p>(шляхом налагодження бізнес-зв'язків, проведення міжнародних заходів: виставок, ярмарків, пошуку іноземних партнерів); проведення заходів, спрямованих на зниження податкових ставок для підприємництва та доступ до фінансування (через об'єднання бізнесу та представлення органам влади їх консолідованої позиції)</p>
<p>Організаційно-правові</p>	<p>Наявність правового підґрунтя для діяльності підприємництва; реалізація державних програм із розвитку підприємництва; налагоджені механізми ліцензування, патентування, оперативної видачі дозвільних</p>	<p>Ігнорування необхідності актуалізації норм законодавства, що регулюють ведення бізнесу; відсутність державних програм розвитку підприємництва</p>	<p>Представництво інтересів бізнесу перед урядом; надання пропозицій щодо внесення змін до законів і законопроектів; консультування з юридичних питань</p>
	<p>документів і полегшені процедури надання звітності; врегульований графік перевірок контролюючими органами; наявність державних програм підтримки інновацій; легкий доступ до матеріально-технічних ресурсів; високий технічний рівень інформаційних комунікацій; розгалуженість і насиченість транспорту; надання державних гарантій за кредитами та інвестиціями</p>	<p>та підтримки інновацій; неможливість доступу до матеріально-технічних ресурсів, корумпованість державної системи та її закритість до діалогу з підприємництвом; затягування всіх видів процедур: звітності, видачі дозвільних документів, проходження митного та інших видів контролю; надмірний контроль і державні перевірки</p>	<p>підприємництва; правова експертиза контрактів та угод; надання митно-брокерських послуг; видача дозвільних документів</p>
<p>Соціально-психологічні</p>	<p>Високий рівень економічно активного населення в загальній демографічній структурі; високий рівень освіти та професійної підготовки; наявність підприємницької освіти; обізнаність населення щодо підприємництва та позитивне сприйняття такого виду економічної діяльності; розвинена культура консолідації та об'єднання серед підприємців, налагоджена робота профспілок; високий культурний рівень розвитку та моральні цінності суспільства</p>	<p>Низький рівень освіти населення, негативне сприйняття підприємницької діяльності, відсутність центрів, що займаються перекваліфікацією професіоналів; відсутність спеціальних програм для підприємців-початківців; відсутність віри в успіх через несприятливий бізнес-клімат; відсутність відчуття захищеності та гарантій із боку держави, погано розвинене громадянське суспільство та БА</p>	<p>Навчання та підвищення кваліфікації (перекваліфікація); популяризація підприємництва серед населення шляхом проведення масових заходів; консультування підприємців на всіх етапах; надання можливості бути почутими через об'єднання бізнесу; допомога в пошуку партнерів у межах держави та за кордоном</p>

* Складено автором на основі [47, 95, 97, 99].

Рис. 2.1. Зв'язок діяльності торгово-промислових палат в Україні з основними факторами розвитку підприємництва

**складено автором на основі [18]*

Очевидно, що сьогодні стан розвитку підприємництва в Україні є незадовільним. Підприємці та більшість дослідників пояснюють це несприятливим макроекономічним кліматом, недосконалою податковою політикою, податковим тиском, недостатністю фінансових ресурсів, інфляційними процесами, адміністративними бар'єрами та іншими обставинами зовнішнього характеру.

Аналізуючи стан розвитку малого підприємництва в Україні, З.С. Варналій із-поміж головних причин його гальмування виділяє: відсутність дієвого механізму реалізації державної політики щодо підтримки малого підприємництва; важкий тягар оподаткування; низькі темпи та «перекоси» в реформуванні власності; відсутність належного нормативно-правового забезпечення; обмеженість та/або повну відсутність матеріально-фінансових ресурсів; недосконалість системи обліку та статистичної звітності малого підприємництва; обмеженість інформаційного та консультативного забезпечення; недосконалість системи навчання та перепідготовки кадрів; інфляцію, циклічні коливання, зміну кон'юнктури ринку, затримку платежів. До макроекономічних факторів науковець відносить обмеженість внутрішнього попиту, кредитів і незначну інвестиційну активність [34, С. 5–87].

Економіст І.Г. Неделько підкреслює негативний вплив таких факторів, як: адміністративні бар'єри; ускладнений доступ до ресурсів й інфраструктури; відсутність гарантій захисту прав власників; несправедливий розподіл доходів через систему податків і загальнообов'язкових платежів; аморфність і політична інертність представників МСП [116, С. 93–98]. В.В. Бобиль, виокремлюючи з-поміж перешкод для стабільного розвитку малого підприємництва сучасну систему оподаткування, виділяє також систему технічної сертифікації та пропонує скасувати обов'язкову сертифікацію та скоротити перелік товарів, що підпадають під неї [26, С. 36]. На думку Е.Р. Романенко, саме інвестиційний клімат відіграє найважливішу роль в активізації залучення іноземних інвесторів як одного зі шляхів вирішення проблеми нестачі фінансових ресурсів малого бізнесу [148, С. 76].

З наведених у табл. 1.4 даних можна зробити висновок, що Торгово-промислова палата України, як об'єднання регіональних ТПП, значною мірою

впливає на основні групи факторів. Саме виважена діяльність цієї інституції, спрямована на покращення різних груп факторів розвитку підприємництва, матиме ефект з огляду поліпшення національного бізнес-клімату.

Зважаючи на мету нашого дисертаційного дослідження та зазначене вище, вважаємо доцільним проаналізувати місце торгово-промислових палат у загальному ракурсі реалізації державної політики щодо МСП шляхом порівняння їх функцій, напрямів діяльності та послуг з основними засадами політики.

Державна політика – відносно стабільна, організована та цілеспрямована діяльність органів державної влади стосовно певного питання чи комплексу питань, яка здійснюється ними безпосередньо чи опосередковано і впливає на життя суспільства [36]. Згідно з трактуванням, поданим в економічному словнику за редакцією Г.В. Осовської, цей термін визначається як «напрям дій, регуляторних заходів, законів, бюджетних пріоритетів стосовно певної теми, що здійснюється державним органом чи його представниками» [60, с. 42]. Л. Пал визначає державну політику як «напрям дії або утримання від неї, обрані державними органами для розв’язання певної чи сукупності взаємно пов’язаних проблем» [105, с. 75].

У Конституції України сказано, що правові засади та гарантії підприємництва визначаються законами України. Функціонування державної інфраструктури підтримки МСП регламентується низкою законодавчих актів, а також окремими актами Кабінету Міністрів України – переважно це установчі документи відповідних органів виконавчої влади та програмні (концептуальні) документи (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

**Основні нормативно-правові акти, що регламентують
реалізацію державної політики в сфері МСП***

Нормативно-правовий акт	Основний зміст
Закон України «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні» від 21.12.2000 р. №2157-III	визначає завдання і заходи в розрізі основних завдань державної політики з розвитку малого підприємництва, одним з яких є формування регіональної інфраструктури розвитку та підтримки малого підприємництва
Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» від 22.03.2012 р. №4618-VI	визначає загальні правові та економічні засади державної політики у сфері підтримки та розвитку малого і середнього підприємництва

Продовження табл. 2.2

Закон України «Про підготовку та реалізацію інвестиційних проектів за принципом "єдиного вікна"» від 21.10.2010 р. №2123-VI	визначає засади підготовки та реалізації інвестиційних проектів за принципом «єдиного вікна»
Закон України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17.03.2011 р. №3166-VI	встановлює засади діяльності та взаємодії міністерств та інших центральних органів виконавчої влади
Закон України «Про місцеві державні адміністрації» від 09.04.1999 р. №586-XIV	встановлює засади діяльності обласних, районних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій
Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. №280/97-ВР	встановлює засади діяльності місцевих рад та їх виконавчих органів
Постанова Кабінету Міністрів України від 27.08.1995 р. №687 «Про Український фонд підтримки підприємництва»	визначає мету створення, основні повноваження та завдання фонду
Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.08.2013 р. №641-р «Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014–2024 роки»	передбачає розв'язання проблем МСП, зокрема шляхом сприяння розвитку інфраструктури його підтримки

**Складено автором на основі [5]*

Згідно з Законом «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» від 22.03.2012 р. **метою державної політики** у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в Україні є:

- 1) створення сприятливих умов для розвитку малого і середнього підприємництва;
- 2) забезпечення розвитку суб'єктів малого і середнього підприємництва з метою формування конкурентного середовища та підвищення рівня їх конкурентоспроможності;
- 3) стимулювання інвестиційної та інноваційної активності суб'єктів малого і середнього підприємництва;
- 4) сприяння провадженню суб'єктами малого і середнього підприємництва діяльності щодо просування вироблених ними товарів (робіт, послуг), результатів інтелектуальної діяльності на внутрішній і зовнішній ринки;
- 5) забезпечення зайнятості населення шляхом підтримки підприємницької ініціативи громадян [147].

Порівняємо викладене вище із законодавством, що регламентує діяльність торгово-промислових палат. Згідно з Законом України «Про торгово-промислові палати в Україні» від 02.12.1998 р., ці інституції створено з **метою**:

- а) сприяння розвитку національного підприємництва та розбудови економіки, її інтеграції в світову господарську систему;
- б) формування сучасних промислової, фінансової і торгівельної інфраструктури;
- в) створення сприятливих умов для підприємницької діяльності;
- г) всебічного розвитку всіх видів підприємництва, не заборонених законодавством України;
- д) збільшення експортно-орієнтованості національного господарства та активізації міжнародного економічного співробітництва в цілому [5], [148].

Як бачимо, мета діяльності ТПП та державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва тісно пов'язані між собою. На нашу думку, це є ознакою того, що торгово-промислові палати було створено як об'єкт державної інфраструктури розвитку підприємництва, якому було надано статус недержавності для забезпечення його неупередженості та незалежності від впливу інших політичних процесів. Це також підтверджує нашу гіпотезу про доцільність перегляду сучасної моделі торгово-промислових палат в Україні на користь англосаксонської (див. п.1.3) у зв'язку з відсутністю в сучасних умовах нагальної потреби забезпечувати інституційне функціонування ТПП за рахунок надходжень від реалізації монопольних послуг, як це було в умовах трансформаційної економіки в 90-х роках ХХ ст. [5].

Одними із найбільш важливих складових формування політик є реалізація їх принципів. У цьому дисертаційному дослідженні розглянемо основні принципи залучення представників МСП, добровільних об'єднань та інших громадських інституцій, які захищають інтереси представників малого і середнього підприємництва, в ході формування та реалізації державної політики.

Зважаючи на проблематику, порушену в дисертації, а також враховуючи європейський вектор розвитку України, вважаємо необхідним більш детально розкрити принципи політики ЄС, викладені в Акті з питань малого бізнесу для Європи, англійською – Small Business Act of Europe (SBA). Документ визначає ідеологію сприяння розвитку МСП та практично реалізується країнами

Європейського Союзу, відіграє все більшу роль у формуванні заходів політики щодо МСП. Такі принципи спрямовані на поліпшення підходів до підприємництва в Європі, спрощення регуляторного середовища для малого та середнього бізнесу, усунення перешкод для його розвитку. У 2010 році Кабінетом Міністрів України був затверджений план заходів щодо впровадження принципів Акту з питань малого бізнесу для Європи (АМБ) [144]. З метою дослідження ролі торгово-промислових палат у реалізації цих принципів визначимо, яким чином в Україні реалізуються принципи АМБ та роль (потенціал) торгово-промислових палат у кожному з напрямів (*див. Додаток Б-1*)

Таким чином, торгово-промислові палати за характером своєї діяльності відповідають основним принципам політики Європейського Союзу щодо розвитку малого та середнього підприємництва. Окрему увагу хочемо звернути на потенційну потужність ТПП щодо реалізації принципів АМБ, які передбачають заохочення виходу суб'єктів господарювання на зростаючі ринки, а також забезпечення їх діалогу з урядом та привернення уваги до інтересів і проблем бізнесу України. Ці напрями реалізуються завдяки двом основним функціям ТПП: «Представництво і захист інтересів підприємців» та «Розбудова бізнес-середовища та контактів» [3].

Отже, у сучасних умовах реформаційних процесів відповідно до європейського вектору розвитку України та впровадження європейських засад формування політик торгово-промислові палати можуть стати ланкою у цьому процесі та сприяти його прискоренню.

При дослідженні ролі торгово-промислових палат у державній політиці розвитку підприємництва важливо проаналізувати наявність зв'язків у напрямках діяльності ТПП з основними напрямками політики України.

Згідно з чинним Законом України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» основні **напрями державної політики** скеровані на вирішення актуальних проблем підприємництва на 2013 рік, серед яких: спрощення реєстрації обліку та оподаткування, залучення МСП до державних закупівель, забезпечення державної фінансово-кредитної підтримки суб'єктам підприємництва, гарантування прав при здійсненні контролю діяльності,

організація підготовки кадрів та впровадження у виробництві новітніх технологій тощо [132].

Вивчаючи нормативно-правову базу, ми виявили тісний зв'язок більшості послуг, що надає Торгово-промислова палата України, з напрямками державної політики, які викладені в «Концепції державної політики розвитку малого підприємництва», затвердженій Постановою Кабінету Міністрів України №404 від 03.04.1996 р., що вже втратила чинність. У цьому документі визначено основні напрями підтримки підприємництва:

- формування нормативно-правової бази;
- удосконалення податкової та фінансово-кредитної політики (що також включає роботу із залучення інвестицій);
- забезпечення інформацією;
- сприяння впровадженню технологій та інновацій;
- стимулювання зовнішньоекономічної діяльності;
- підготовка та перепідготовка кадрів [89, с. 5].

Законом України «Про торгово-промислові палати в Україні» також регламентовані основні **напрями діяльності та завдання торгово-промислових палат**, відповідно до яких формується набір послуг, які надають вітчизняні ТПП суб'єктам господарювання (табл. 2.3) [148]:

Таблиця 2.3

Послуги ТПП в ракурсі основних напрямів діяльності організацій*

	Напрями діяльності ТПП	Послуги ТПП у межах напрямку
1	Сприяння розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, експорту українських товарів і послуг, надання практичної допомоги підприємцям у проведенні торговельно-економічних операцій на внутрішньому та зовнішньому ринках, освоєнні нових форм співробітництва.	Організація міжнародних бізнес-форумів; організація візитів бізнес-делегацій за кордон та їх прийняття в Україні; проведення виставок, ярмарків; проведення консультацій з пошуку партнерів за кордоном; митно-брокерські послуги; оформлення вантажу; видача сертифікатів походження товарів, що йдуть на експорт.
2	Представництво інтересів членів палати з питань господарської діяльності Організація взаємодії між суб'єктами	Організація засідань комітетів, направлення їх рішень до відповідних державних інституцій; Проведення форумів, обговорень, круглих

Продовження табл. 2.3

	підприємницької діяльності, координація їх взаємовідносин з державою в особі її органів..	столів за участю представників органів влади; оформлення та подання резолюцій до державних установ.
3	Участь в організації професійного навчання з питань підприємництва, розвитку конкуренції, а також у розробленні та реалізації державних і міждержавних програм у цій галузі Сприяння в організації інноваційного підприємництва та розбудови інноваційного середовища	Реалізація навчальних програм для підприємців-початківців; консультування з питань ведення господарської діяльності; проведення навчання з питань державних закупівель Проведення тематичних заходів за участі вітчизняних та іноземних експертів з інновацій;
4	Надання довідково-інформаційних послуг	Ведення реєстру надійних партнерів серед підприємств України; підготовка інформаційних матеріалів на отримані запити.
5	Сприяння залученню інвестицій та форуванню матеріально-технічної бази підприємництва	Організація заходів із залучення інвесторів; проведення презентацій інвестиційного потенціалу України за кордоном

**Складено автором на основі [136].*

З наведеної таблиці випливає, що наразі напрям діяльності торгово-промислових палат, що стосується розвитку зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання, представлено найширшою номенклатурою послуг. Отже, можемо припустити, що цей напрям діяльності організації є найбільш розвиненим. На ряду із чинним Законом України від 2013 р., у якому напрями політики щодо малого та середнього бізнесу зосереджені на податкових та адміністративних питаннях, напрями діяльності торгово-промислових палат найбільш тісно пов'язані з положеннями, викладеними в Постанові КМУ 1996 р.

На нашу думку, такий стан справ можна пояснити тим, що Закон України «Про торгово-промислові палати в Україні» був ухвалений на початку 1997 року та відповідав положенням, викладеним в Постанові 1996 року. З одного боку, це свідчить про необхідність приведення законодавства України у відповідність до актуальних тенденцій. З іншого боку, можемо припустити, що починаючи з 1996 року ТПП, користуючись статусом недержавних організацій, розвивалися у конкурентному середовищі та стали самостійним незалежним суб'єктом державної політики.

Механізмом формування та реалізації державної політики щодо МСП

виступає мережа державних інституцій. У таблиці нижче наведені приклади інститутів державного управління в низці країн світу, які є відповідальними за формування та реалізацію державної політики щодо підприємництва згідно з відповідними законодавчими актами про їх створення (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Інституції формування/реалізації політики щодо МСП у деяких країнах світу*

Країна	Інституції державного управління	Підпорядкованість (нормативний акт)
США	Адміністрація малого бізнесу США	Урядовий орган зі спеціальними повноваженнями, підпорядкований Президенту. Закон «Про малий бізнес»
Індія	Міністерство малих промислових підприємств, Міністерство сільської та агроіндустрії з розвитку МСП	Урядовий орган, урядовий орган
Франція	Секретаріат з проблем малого та середнього бізнесу, торгівлі, ремісництва та ліберальних професій	Міністерство економіки, промисловості та зайнятості. Закон «Про програму підтримки малого та середнього підприємництва», 1967 р.
Великобританія	Директорат підприємництва	Міністерство підприємництва, промисловості та управлінських реформ
Німеччина	Генеральний директорат малого та середнього бізнесу, ремісництва, послуг і вільних професій	Федеральне міністерство економіки і технологій. Закон «Про картельне право», 1957 р.
Японія	Агентство МСП	Міністерство економіки, торгівлі та промисловості. «Основний закон про малі й середні підприємництва»
Китай	Департамент малого та середнього підприємництва	Національна комісія з розвитку і реформування. «Закон стимулювання розвитку малих і середній підприємств»
Малайзія	Координаційна урядова група захисту інтересів МСП при офісі Прем'єр-міністра	Підпорядкована безпосередньо Прем'єр-міністру

*Складено автором на основі [9], [36], [55].

Повертаючись до українських реалій, зазначимо, що сьогодні в Україні немає цілісної політики підтримки розвитку бізнесу, майже відсутня фінансова підтримка розвитку МСП. Сприяння розвитку МСП не є пріоритетним для органів влади і тому зазвичай здійснюється за залишковим принципом. Інституційна спроможність органів влади, відповідальних за реалізацію державної політики щодо МСП, є

низькою. Серед державних інституцій, які реалізують політику у цій сфері, можна виділити:

1. Міністерство економічного розвитку та торгівлі. Основні функції: забезпечення реалізації державної політики з питань розвитку підприємництва.

2. Державна регуляторна служба. Основна функція: забезпечення реалізації державної регуляторної політики.

3. Український фонд підтримки підприємництва. Основна функція: реалізація кредитно-гарантійних механізмів фінансування суб'єктів малого підприємництва.

4. Центри зайнятості. Забезпечують потенційних підприємців навчанням та надають одноразову фінансову допомогу на започаткування бізнесу.

5. Регіональні органи влади. Основна функція: провадження регіональної політики щодо МСП, у т. ч. через реалізацію регіональних стратегій.

Дослідимо причини таких змін та спробуємо визначити потенціал торгово-промислових палат у цих процесах. До 2014 року в складі Міністерства економічного розвитку та торгівлі функціонувала Державна служба з питань регуляторної служби та підприємництва, яку було реформовано, а на її базі створено орган Кабінету Міністрів України – Державну регуляторну службу, яка відповідно до установчих актів не уповноважена впливати на розвиток підприємництва, а тільки здійснює моніторинг відповідності прийнятих на національному та регіональному рівнях нормативно-правових актів чинному законодавству України. У зв'язку із ліквідацією Державної служби України з питань регуляторної політики та розвитку підприємства на Міністерство економічного розвитку і торгівлі покладена реалізація повноважень і функцій з питань розвитку малого та середнього підприємства.

З одного боку, зазначені тенденції свідчать про відсутність в Україні належної уваги державного апарату до розвитку МСП. З іншого боку, світовий досвід демонструє тенденції цільового проведення політик щодо зменшення адміністративного навантаження на суб'єкти господарювання, у тому числі від контролюючої і наглядової діяльності держави, – так звана «дерегуляція», яка вважається однією з головних засад поліпшення «бізнес-клімату» та сприяння

подальшому розвитку підприємництва. У багатьох країнах світу протягом останніх трьох десятиріч років були здійснені реформи контрольної і наглядової діяльності (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Хронологія реформ контрольної і наглядової діяльності за країнами світу*

№	Країна	Рік проведення реформи
1	Канада	1985
2	Мексика	1990
3	Російська Федерація	1998–2001
4	Хорватія	1999
5	Латвія	1999–2003
6	Узбекистан	1999–2005
7	Вірменія	2000
8	Грузія	2001–2007
9	Румунія	2003
10	Польща	2004

*Складено автором на основі [88], [105].

Узагальнюючи, можемо виділити дві основні цілі, заради яких здійснювалися реформи:

1) створення гнучкої і необтяжливої для бізнесу системи контролю і нагляду, яка забезпечує безпеку людей і навколишнього середовища при менших фінансових і трудових витратах порівняно з традиційними підходами багаторівневого адміністративного регулювання;

2) підвищення спроможності державних контролюючих і наглядових органів найбільш повно і точно виявляти можливі загрози суспільству та навколишньому середовищу, а також події, які можуть призвести до виникнення загроз [25].

В Україні державну політику з дерегуляції було розпочато навесні 2014 року шляхом започаткування державної реформи, згідно з якою регіональні та місцеві органи самоуправління отримують більше повноважень та власний місцевий бюджет, що буде наповнюватися за рахунок місцевих податків. Цей процес супроводжує низка інших змін, серед яких [25]:

- скорочено кількість дозвільних документів з 143 до 84;

- спрощено порядок відкриття бізнесу: реєстрація підприємців проводиться одночасно з реєстрацією такої особи як платника податку; запроваджено добровільне використання печаток підприємцями;

- утворено Раду бізнес-омбудсмена;

- закладено законодавчу основу для проведення державних закупівель за прозорими правилами: прийнято Закон України «Про здійснення державних закупівель» №1197 від 10.04.2014 р., відповідно до якого скорочено перелік підстав для застосування неконкурентної процедури, запроваджено обов'язковість оприлюднення всієї інформації про закупівлі, включаючи річні плани закупівель, на веб-порталі уповноваженого органу.

Протягом 2015 року продовжено роботу у сфері дерегуляції та розвитку підприємництва [89]:

- реалізується план заходів з виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» у 2015 році, затверджений розпорядженням Уряду від 04.03.2015 р. № 213-р, що забезпечить радикальну дерегуляцію підприємництва та сприятиме стабілізації економіки, створенню привабливого бізнес-клімату тощо;

- скорочено перелік видів діяльності, що підлягають ліцензуванню, з 56 до 30;

- скасовано необхідність одержання 16 дозвільних документів, висновків, сертифікатів;

- запроваджено процедуру відкриття бізнесу з встановленням строку реєстрації підприємств протягом 24 годин;

- забезпечено перехід від обов'язкової сертифікації до загальноєвропейської системи оцінки відповідності продукції;

- зменшено надмірне адміністрування та створено більш сприятливі умови для ведення бізнесу в аграрній, харчовій галузях, сферах надкористування та працевлаштування іноземців;

- встановлено мораторій щодо здійснення перевірок суб'єктів

господарювання.

Паралельно із впровадженням дерегуляції конче важливим є підвищення рівня відповідальності та обізнаності підприємництва щодо його прав, зобов'язань та перспективних напрямів розвитку. Деретуляційні зміни в економіці дають можливість набути потужності організаціям громадянського суспільства, добровільним об'єднанням громадян, у чому саме й полягає місія торгово-промислових палат. Сучасні умови надають можливість розвинути функцію «Представництво і захист інтересів підприємців», яку за класичним сценарієм ТПП реалізують шляхом консолідації бізнесу, його опитувань, проведення масової роботи та оформлення результатів у вигляді аналітичних документів та пропозицій змін до законодавства. Під час здійснення такої роботи за рахунок масштабності досягається значний синергетичний ефект та забезпечується успішність подібної кампанії.

В економічній літературі синергія визначається як узгодження, взаємно посилююча дія двох або декількох підсистем, що збільшує впорядкованість, у результаті чого єдина система виробляє більший ефект, ніж усі її складові окремо. У бізнесі синергія означає перевагу групи компаній порівняно з їх розрізненою діяльністю [165, с. 189]. Американські економісти визначають синергію як спільну діяльність двох чи більше об'єктів, внаслідок якої створюється ефект/результат від їх взаємодії в доповнення до результатів, які отримуються кожним окремо. Концепція синергії використовується як для обґрунтування необхідності об'єднання компаній, так і для аналізу фінансової спроможності цього процесу [176, с. 7].

У рамках реформи та з метою адаптації програм управління до традицій Європейського Союзу на місцях розробляються Стратегії регіонального розвитку–2020, які визначають стратегічні плани економічного розвитку загалом та, зокрема, з розвитку підприємництва регіону. Іншими документами, що містять регіональні напрями політики, є Програми економічного і соціального розвитку регіонів, які включають підрозділи з розвитку малого та середнього підприємництва, а також Регіональні програми зайнятості. Ці документи розробляються на рівні обласних адміністрацій та передбачають плани заходів з пріоритетних тематик, включаючи

розвиток підприємництва та відповідний кошторис на його реалізацію.

Станом на 1 липня 2015 року в Україні діє 25 регіональних торгово-промислових палат (за винятком ТПП Криму та ТПП м. Севастополь) відповідно до адміністративного устрою України, а також центральний координуючий орган національного рівня – Торгово-промислова палата України, членами якої згідно з її Статутом є всі регіональні ТПП та їх відділення [161, с. 3–4]. Окреслені вище функції та послуги відповідно до напрямів діяльності виконуються всіма регіональними організаціями. Слід відзначити, що така широка регіональна представленість збігається із загальнонаціональним охопленням реалізації державної політики та в умовах відсутності органів державної виконавчої влади, що сфокусовано займаються питаннями розвитку підприємництва, формує передумови для нарощування впливу регіональних ТПП [5].

Отже, для регіональних торгово-промислових палат дерегуляційні процеси створюють можливість долучатися до розробки регіональних програм розвитку та через участь у робочих групах та надання пропозицій до цих документів впливати на формування місцевої політики розвитку підприємництва.

Результати нашого дослідження засвідчують, що діяльність торгово-промислових палат відбувається в тісній узгодженості з основними аспектами державної політики щодо розвитку МСП. На основі аналізу законодавчих актів встановлено відповідність мети створення ТПП меті державної політики щодо МСП. Розкрито основні принципи державної політики з підтримки малого та середнього підприємництва Європейського Союзу (SBA), які з 2010 року також реалізуються Україною, та визначено головні аспекти їх реалізації в Україні, а також роль і потенціал торгово-промислових палат щодо їх імплементації. Найбільш тісний зв'язок за результатами цього дослідження встановлено між напрямками політики та діяльності ТПП України. Проаналізовано узгодженість основних послуг ТПП з напрямками їх діяльності.

Нами було розкрито та обґрунтовано інституційний потенціал мережі торгово-промислових палат, який за умови активізації горизонтальних зв'язків на регіональному та національному рівнях може призвести до значного синергетичного

ефекту та потужного впливу на формування держаної політики щодо МСП. Особливої актуальності такий потенціал ТПП набуває в сучасних умовах відсутності профільних державних інституцій, які займаються питаннями розвитку підприємництва. Спираючись на проведений у роботі аналіз дерегуляційних процесів, які наразі відбуваються в національній економіці, виявлено значний потенціал та обґрунтовано важливість активізації роботи національних ТПП як інституцій самоорганізації економіки, а також проведення просвітницької роботи з підприємництвом.

2.2. Основні результати діяльності торгово-промислових палат в Україні

Торгово-промислова палата України являє собою неприбуткову організацію з широким спектром послуг, включаючи закріплені відповідним Законом України монополні послуги. Тому, на нашу думку, слід проводити оцінку її діяльності за максимальною кількістю наявних параметрів. Такий підхід допоможе найбільш комплексно оцінити її ефективність за різними напрямками.

Традиційно, проводячи аналіз ефективності діяльності торгових палат, економісти аналізують обсяги членської бази, що безумовно є індикатором ефективності для кожної бізнес-асоціації, а також обсяги наданих послуг та динаміку фінансових показників. Такі дані регулярно збираються торговими палатами для включення у щорічну звітність, проведення внутрішнього аудиту та мають низький рівень суб'єктивності.

На першому етапі вважаємо за доцільне зібрати максимальну кількість доступних статистичних даних та простежити їх динаміку та зв'язок з відповідними показниками загальнонаціонального рівня. Отримані результати стануть частиною комплексної оцінки структурних та функціональних результатів діяльності ТПП України.

Обираючи масив даних за останні 5 років, припускаємо, що статистика 2013, 2014 та 2015 років матиме негативну динаміку через регресійні тенденції в

економіці України, що склалися в наслідок політичної кризи та зовнішньої агресії. Але, з метою забезпечення об'єктивності та актуальності оцінки, ми вважаємо необхідним включити дані за зазначені роки до нашого масиву.

2.2.1. Аналіз членської бази торгово-промислових палат в Україні.

Почнемо аналіз діяльності торгово-промислових палат в Україні з розгляду обсягів та структури їх членської бази. Згідно статуту ТПП, членами Торгово-промислової палати України можуть бути юридичні особи, які створені і діють відповідно до законодавства України, громадяни України, зареєстровані як підприємці, та їх об'єднання. Членська база торгово-промислових палат формується на добровільних засадах, а члени наділяються рядом прав та повноважень у порівнянні з усіма іншими клієнтами ТПП (мають право користуватися послугами регіональної палати та ТПП України у першочерговому порядку та на пільгових умовах, що визначаються їх керівними органами; брати участь з вирішальним голосом у роботі загальних зборів (конференції) регіональної палати та обирати делегатів на з'їзд ТПП України; обирати та бути обраними до керівних органів регіональної палати та Торгово-промислової палати України; виносити на розгляд загальних зборів (конференції), Ради (Президії) регіональної палати, а також з'їзду, Ради та Президії Торгово-промислової палати України пропозиції з питань, що входять до сфери діяльності, відповідно, регіональної палати та ТПП України та отримувати від регіональної палати та ТПП України сприяння у вирішенні питань, що стосуються їх діяльності) [161, с.10-11]. Якщо розглядати динаміку членської бази ТПП за роки їх функціонування в умовах ринкової економіки, то починаючи з 1991р., кількість членів Палати збільшилась майже у 8 разів з 1084 до 8696 у 2015 році (рис.2.2).

На нашу думку, таке динамічне нарощування членської бази, особливо за перші 15 років незалежності України, є наслідком збільшення кількості суб'єктів господарювання в Україні, підвищення їх економічної активності, а також результатом проведення держаної політики лібералізації міжнародної торгівлі.

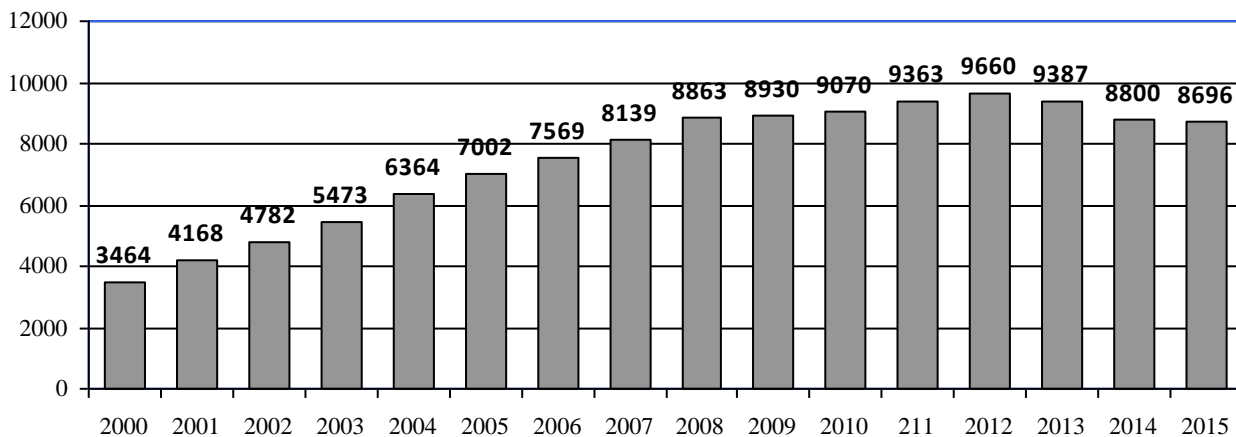

Рис. 2.2. Динаміка членської бази ТПП України (2000-2015 рр.)*

*Складено автором на основі [66, 67,71-82]

За останні 5 років (2011-2015) членська база ТПП України продемонструвала зменшення на 667 членів, що приблизно становить 7.3% від середньої кількості членів за ці роки. Слід зазначити, що найбільш активний зріст кількості членів відбувався у 2003-2008 рр., що, на нашу думку, було зумовлено активізацією європейського зовнішньоекономічного курсу, який мала Україна у той період, а, відтак, і зростом попиту підприємств на послуги сертифікації, стандартизації та консультаційну підтримку українського бізнесу – послуги, які надають ТПП. Скорочення приросту членської бази у 2008, на наш погляд, є результатом впливу на національну економіку України всесвітньої економічної кризи. Негативну тенденцію, яка спостерігається останніми роками, на наш погляд, слід пов'язати з ситуацією, що склалася в країні, а також різким скороченням кількості членів за рахунок зменшення членських баз Донецької та Луганської ТПП, а також виключенням ТПП Криму зі складу регіональних торгово-промислових палат в Україні. Найбільш активно серед регіональних палат нарощували обсяги членської бази Харківська (з у 2010 до у 2014), Полтавська та Київська міська ТПП, найбільш негативну динаміку за цим показником мали Кіровоградська, Івано-Франківська та Черкаська ТПП (див. Додаток В) [11].

З метою огляду рівня конкурентоспроможності торгово-промислових палат серед інших бізнес-асоціацій України порівнюємо розмір членських баз ТПП та

деяких крупних асоціацій України (рис. 2.3).

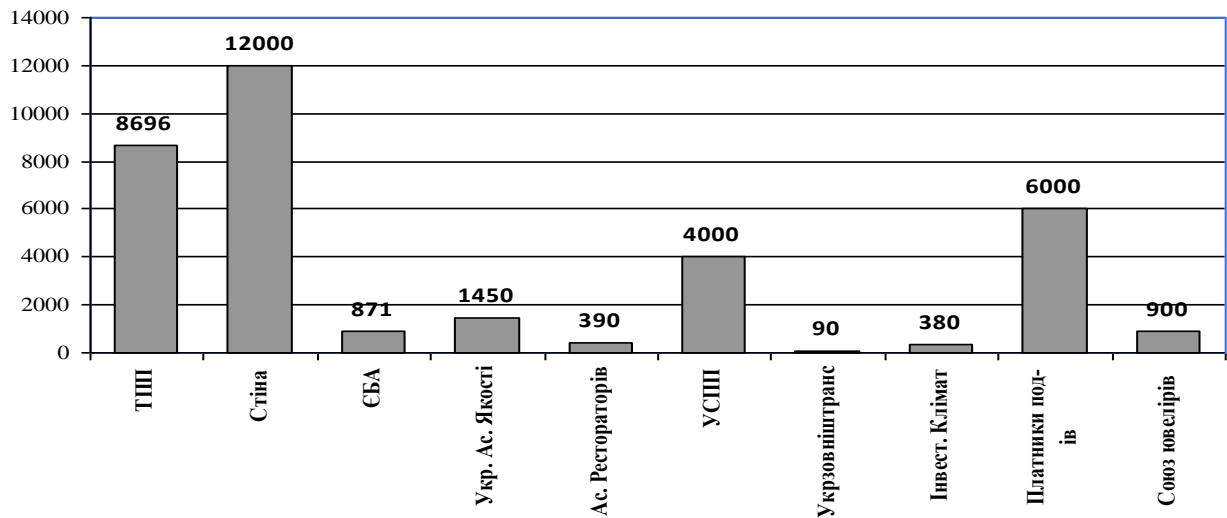

Рис. 2.3. Кількість членів ТПП та інших бізнес-асоціацій України (2015)*

*Складено автором на основі [186]

Отже, можна стверджувати, що ТПП в Україні є однією з лідерів серед бізнес-асоціацій за кількістю членів, що є передумовою для виконання її статутних функцій – представництво інтересів національного бізнесу перед органами державної влади.

Але для виконання даної функції принциповим є обсяг частки ринку, котру ТПП представляє. Виходячи з наведених у таблиці даних, у 2011 р. членами Торгово-промислової палати України було 3,67% юридичних осіб та лише 0,23% всіх зареєстрованих суб'єктів господарювання України, що не припинили свою діяльність (в т.ч. ФОП). У 2013 році – ці цифри становили 3,42% та 0,23%, а у 2015 році – 3,9 % та 0,25% відповідно. Таким чином, ми маємо майже незмінну тенденцію щодо питомої ваги кількості членів у Торгово-промисловій палаті серед національного підприємництва.

Для порівняння, згідно дослідження, що проведено Асоціацією Торгових палат Сполучених Штатів Америки, питома вага членів торгових палат країни становить близько 25% загального обсягу підприємств. У проведенні опитування брали участь 59 палат з обсягом річних доходів до 450 тис. дол., 66 палат з доходами 450-900 тис. дол., 67 з доходами 900 тис. дол. - 2млн. дол, 42 з доходами 2 млн. дол -

5 млн.дол., та 33 з прибутком більше 5 млн. дол. (267 палат загалом). Перші три категорії з доходами до 2 млн. дол. становлять 72% всіх опитаних [188,с.11-12].

Порівняємо динаміку членської бази Торгово-промислової палати з 2011 по 2015 роки з відповідними показниками економічно активних бізнесів, в Україні. (табл. 2.6) Виходячи з того, що ТПП має монопольне право надання послуг з видачі сертифікатів походження товарів, включимо до даного масиву й обсяги експортерів/імпортерів товарів та послуг.

Таблиця 2.6

Члени ТПП України серед загальної кількості суб'єктів господарської діяльності*

Показник		Роки				
		2011	2012	2013	2014	2015
Кількість членів Торгово-промислової палати України		9 363	9 660	9387	8800	8696
Загальна кількість суб'єктів господарювання, які не припинили свою діяльність (у т.ч.ФОП)		4 045 317	4 046 270	4 093 122	3 711 969	3521815
Загальна кількість підприємств в Україні (юр.осіб)		254760	263121	274537	287502	222644
СГД, що займаються експортом/імпортом товарів	Ек	13 683	13 627	13578	13526	13181
	Ім	22 770	23 873	22915	18184	18016
СГД, що займаються експортом/імпортом послуг	Ек	4 465	5 467	5215	4782	4615
	Ім	5 894	6 913	7126	6027	6001

*Складено автором за використання [79-82], [128],[129]

Зазначимо, що діючий суб'єкт господарювання відрізняється від зареєстрованого суб'єкта господарювання активною економічною діяльністю, динамікою активів та рухом коштів по банківських рахунках. Пропонуємо визначити ступінь залежності наступних показників: залежність кількості членів ТПП України від загальної кількості діючих суб'єктів господарювання в Україні та залежність кількості членів ТПП України від кількості підприємств в Україні, які займаються експортом чи імпортом товарів/послуг. Для такого дослідження будемо використовувати метод кореляційного регресійного аналізу.

Порівнюючи між собою отримані коефіцієнти кореляції можна буде судити про ступінь та характер впливу чисельності підприємств України, що ведуть міжнародну діяльність на кількість членів ТПП України, та визначити підприємства

якого виду діяльності мають найбільший вплив на показник.

Таблиця 2.7

Розрахункові дані для визначення тісноти зв'язку

Рік	X	Ya	X-X	Ya - Ya	X-X * Ya - Ya	X-X ²	Ya - Ya ²
2008	9363	254760	181.8	249051.2	45277508.16	33051.24	62026500221.44
2009	9660	263121	482.8	257412.2	124278610.16	233095.84	66261040708.84
2010	9387	274537	209.8	268828.2	56400156.36	44016.04	72268601115.24
2011	8800	287502	377.2	281793.2	106292395.04	142279.84	79407407566.24
2012	8696	222644	481.2	216935.2	104389218.24	231553.44	47060880999.04
Разом	45906	1302564	1732.8	1274020	436637887.96	683996.40	327024430610,80

*Складено автором за результатами розрахунків

Примітки:

X – обсяг підприємств-членів ТПП України

Ya – обсяг діючих суб'єктів господарської діяльності в Україні

Коефіцієнт кореляції r змінюється від -1 до 1 . Якщо коефіцієнт кореляції перебуває в інтервалі $-1 \leq r \leq 0$, то між величинами X и Y існує зворотний кореляційний зв'язок. Якщо між величинами існує прямий кореляційний зв'язок, то коефіцієнт кореляції перебуває в інтервалі $0 \leq r \leq 1$. Слід зазначити, що значення коефіцієнта кореляції не залежить від одиниць виміру й вибору початку відліку. Це означає, що якщо змінні X и Y зменшити (збільшити) в K раз або на те саме число C , то коефіцієнт кореляції не зміниться [114, с. 279].

Розрахуємо вибірковий коефіцієнт кореляції за наступною формулою (2.1.) [114, С. 278]:

$$r = \frac{(\sum [X_i - \bar{X}][Y_i - \bar{Y}_a])/n}{\sigma_x \sigma_y}, \quad (2.1.)$$

де

$$\sigma_x = \sqrt{D_x}, \quad D_x = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}{n}; \quad (2.2.)$$

$$\sigma_y = \sqrt{D_y}, \quad D_y = \frac{\sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y}_a)^2}{n}. \quad (2.3.)$$

Коефіцієнт кореляції дорівнюватимете:

$$r_a = \frac{87327577,59}{94590387,09} = 0.92.$$

Отриманий нами коефіцієнт кореляції знаходиться в інтервалі $0 \leq r \leq 1$. Це означає, що між величинами X (обсяг членської бази ТПП України) і Y_1 (обсяг діючих суб'єктів господарської діяльності в Україні) існує прямий кореляційний зв'язок і він дуже сильний. Подібним чином розрахуємо коефіцієнти кореляції для всіх інших змінних:

Y_B - обсяг діючих суб'єктів господарської діяльності в Україні, які займаються експортом товарів;

Y_C - обсяг діючих суб'єктів господарської діяльності в Україні, які займаються імпортом товарів;

Y_D - обсяг діючих суб'єктів господарської діяльності в Україні, які займаються експортом послуг;

Y_E - обсяг діючих суб'єктів господарської діяльності в Україні, які займаються імпортом послуг;

Коефіцієнт кореляції кількості членів ТПП України та підприємств, що займаються експортом товарів дорівнюватимете:

$$r_B = \frac{2693569.03}{2889451.02} = 0.93$$

Коефіцієнт кореляції кількості членів ТПП України та підприємств, що займаються імпортом товарів дорівнюватимете:

$$r_C = \frac{5221826.55}{5787332.65} = 0.90$$

Коефіцієнт кореляції кількості членів ТПП України та підприємств, що займаються експортом послуг дорівнюватимете:

$$r_D = \frac{264477.73}{326851.73} = 0.81$$

Коефіцієнт кореляції кількості членів ТПП України та підприємств, що займаються імпортом послуг дорівнюватимете:

$$r_E = \frac{234603.47}{317285.63} = 0.74$$

Отже, сильна пряма залежність простежується з усіма наведеними змінними. Таким чином, чим більшою є кількість підприємств, що займаються експортом товарів, тим більшою стає членська база Торгово-промислової палати, (за умов забезпечення постійності функціональної специфіки інституції) [4].

Спробуємо пояснити таку взаємодію показників. ТПП України видає сертифікати походження товару, які є необхідними документами при експортних операціях, а також займається штрих-кодуванням та ліцензуванням товарних знаків, інтелектуальної власності та надає інші супроводжувальні для міжнародної торгівлі послуги. Всі ці послуги є необхідними для українських експортерів. Також це підтверджується меншою кореляційною залежністю обсягів членської бази від обсягу підприємств-імпортерів товарів та послуг. Враховуючи вищезазначене, а також значний показник кореляції між обсягами діючих суб'єктів господарської діяльності та членами ТПП, робимо висновок, що членська база ТПП України розширюється більшою мірою за рахунок підприємств, орієнтованих на експорт.

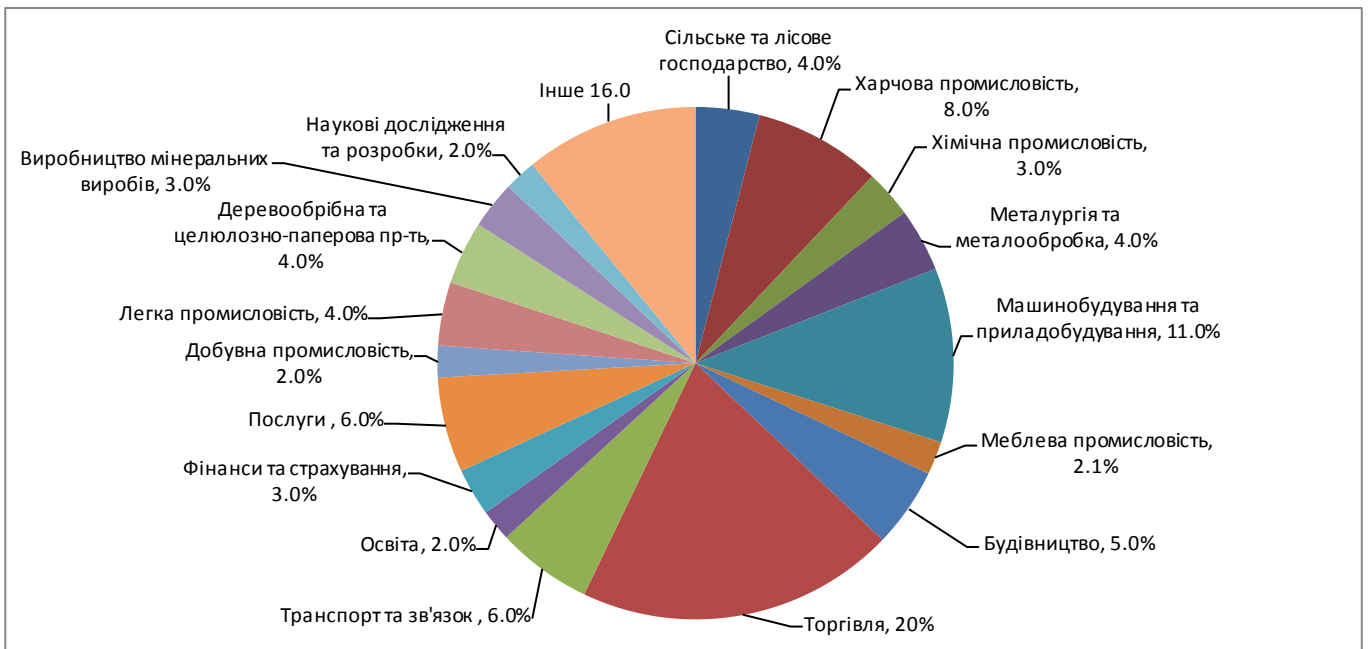

Рис. 2.4. Структура членської бази ТПП України за спеціалізацією (дані на 01.01.2014 р.)*

*Складено автором за використання [82]

Отримані нами показники високого рівня кореляції між динамікою членської бази Торгово-промислової палати України та кількістю суб'єктів господарювання в Україні також свідчать про тісний зв'язок торгово-промислових палат, як бізнес-асоціацій з загальними тенденціями національної економіки України. З метою перевірки та деталізації зроблених нами висновків, розглянемо структуру членської бази торгово-промислових палат за їх спеціалізацією (див. рис. 2.4). та порівняємо статистику ТПП з національними тенденціями розподілу суб'єктів господарювання за галузями.

Найбільшу питому вагу серед них займають підприємства сфери промисловості торгівлі, машинобудування, приладобудування та харчової промисловості.

Дослідимо, чи зберігається тісний зв'язок даних показників з загальнонаціональною структурою суб'єктів господарювання за видами їх діяльності (табл. 2.8). Із таблиці 2.8 видно, що показники питомої ваги підприємств за видами діяльності на національному рівні збігаються з відповідним показником членської бази ТПП, але є різкі розбіжності за двома видами діяльності.

Таблиця 2.8

Порівняння суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності у національній економіці та серед членів ТПП (2014)*

Види економічної діяльності	Суб'єкти господарювання в національній економіці		Питома вага членів за видами діяльності від загального обсягу членів, %
	Кількісний показник, шт.	Питома вага від загального обсягу, %	
Усього	1722070.00	100.00	100
у тому числі			
сільське, лісове та рибне господарство	71058.00	4.13	4
промисловість	121244.00	7.04	38.1
будівництво	52983.00	3.08	5
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	890658.00	51.72	20

Продовження табл. 2.8

транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	92366.00	5.36	6
тимчасове розміщування й організація харчування	52077.00	3.02	8
інформація та телекомунікації	86377.00	5.02	-
фінансова та страхова діяльність	11069.00	0.64	3
операції з нерухомим майном	92013.00	5.34	5
професійна, наукова та освітня діяльність	97052.00	6.13	4
діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	40191.00	2.33	-
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	18048.00	1.05	-
мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	11620.00	0.67	-
надання інших видів послуг	76847.00	4.46	-

* Складено автором на основі [127], [81].

Питома вага підприємств, що займаються торгівлею на національному рівні більш ніж в 2,5 рази вища ніж серед членів ТПП. У той же час частка промислових підприємств національної економіки в 5,4 разів нижча, ніж рівень їх присутності серед членів ТПП. Можемо припустити, що така статистика є результатом впливу монопольних послуг з сертифікації, що приваблюють до членів промислові підприємства, які займаються експортом своєї продукції.

Відзначимо, що за результатами опитування 2014р., у торгових палатах США, найбільша група членів зайнята у сфері «гостинності» (10-12%), банківському секторі (7-10%), медицині та архітектурі (7-8%). Приблизно така ж питома вага й у зайнятих в сфері торгівлі (8%). Незвично для України високим є частка підприємств, задіяних у неприбутковій сфері (6-7%) [188, С.6-15].

Подібним чином розглянемо структуру членської бази ТПП за розміром компаній та порівняємо з відповідною структурою загальнонаціонального рівня. Зазначимо, що торгово-промислові палати в Україні не мають даних про розмір компаній більш ніж половини їхньої членської бази. Але, наведена структурна статистика 46% всіх членів достатньо ілюструє різку розбіжність з показниками національної економіки, у якій 95,2% займають малі, 4,7% середні та тільки 0,1%.

Рис. 2.5. Структура членської бази ТПП України (ліворуч) та національна структура підприємництва(праворуч) за розміром компаній

**Складено автором на основі [127], [81]*

З огляду на зазначені вище висновки, ми можемо підтвердити наше припущення, що послуги торгово-промислової палати в Україні більш за все є привабними для середніх підприємств, які задіяні у промисловій галузі та експортують свою продукцію, замовляючи у ТПП сертифікати походження товарів. Серед великих компаній, які є членами Торгово-промислової палати України більшу частину становлять державні підприємства, які займаються виробництвом та продажем продукції закордон (ДП «Антонов», ДП «Київприлад», Інститут надтвердих матеріалів, концерн «АЛКОН», тощо). Порівнювано з іншими професійними бізнес-асоціаціями, які здійснюють свою діяльність в Україні – Американською Торговою Палатою та Європейською бізнес-асоціацією, частка компаній у складі ТПП є малою. Наприклад, питома вага великого бізнесу серед членів Американської ТП та Європейської БА є більшою за 60%. Дані асоціації здійснюють представництво інтересів крупних закордонних компаній на вищих рівнях влади з метою впливу на нормотворчу діяльність. Значна частина таких підприємств – це транснаціональні корпорації та великі міжнародні організації, інтереси яких бізнес-асоціація представляє в Україні. Серед них «CocaCola», «Microsoft», «Hewlett Packard», «Interfax», «МТС» тощо [11].

Та, з огляду на велику долю малих та мікропідприємств в економіці України, та їх значного впливу на економічний та соціальний розвиток України, що було

обґрунтовано у розділі 1 даної роботи, можемо зробити висновок, що торгово-промисловим палатам необхідно оптимізувати та пристосувати послуги для взаємодії з цим сегментом підприємництва тим самим збільшивши долю малих компаній серед своїх членів. На нашу думку, це забезпечить релевантну представленість національного підприємництва серед членів ТПП.

2.2.2. Оцінка діяльності торгово-промислових палат за послугами за структурою надходжень

Розглянемо фінансову ефективність діяльності Торгово-промислової палати України в цілому та за регіонами (Додатки В, Г). Визначимо рівень росту/спаду основних фінансових показників, що є одним з індикаторів економічної ефективності, використовуючи для цього індексний метод дослідження:

– темп росту – відношення величини показника на цей час до його величини за такий же час у минулому періоді. Метод розрахунку [114, с. 272]:

$$Tr. = Y1 / Y0 \times 100\%. \quad (2.4)$$

– темп приросту – відношення приросту величини економічного показника за певний період часу до його вихідного рівня. Формула:

$$Tпр. = (Y1 - Y0) / Y0 \quad (2.5)$$

– абсолютне відхилення – різниця між показниками двох періодів часу. Метод розрахунку:

$$B = Y1 - Y0 \quad (2.6)$$

Так, номінальна реалізація послуг торгово-промисловими палатами зросла з 286931 млн. грн.. станом на 01.01.2011 р. до 308633,7 млн. грн.. станом на 01.01.2015 р. Абсолютне відхилення при цьому склало 21702,7 млн. грн. Усі інші показники – темп приросту цепний та базовий, темп росту, розраховані на базі номінальних показників, мають незначну позитивну динаміку. Так, базовий темп приросту склав 1303,39, а темп росту (баз.) 12,03. При розрахунку цепного темпу приросту виявлено, що найбільше нарощування фінансових показників діяльності спостерігалось у Кіровоградській ТПП у 2014 р. відносно до 2013. До найбільш

депресивних можна віднести Черкаську ТПП у 2014 р., що продемонструвала зменшення прибутку до $-89,43$ та Київську ТПП з $-75,33$ у 2013 р. відповідно (див. Додаток Д, Ж).

За період з 2010 по 2014 рр. торгово-промисловими палатами в Україні надано послуг на суму понад 1,5 млрд грн. Порівняно з попереднім звітним періодом обсяг надаваних послуг збільшився більше ніж у 1,7 разів. Рівень цін на основні послуги ТПП починаючи з 2010 р. суттєво не переглядався. Але, враховуючи високий рівень інфляції, який спостерігається в Україні в 2014–2015 рр., вважаємо доцільним додатково відобразити індексовані на рівень інфляції обсяги реалізації послуг. Відсоток інфляції починаючи з 2010 р. складав 4,6% у 2011р., $-0,2\%$ у 2012 р., 0,5% у 2013 р., 24,9% у 2014 р. [135].

Абсолютне відхилення з урахуванням індексу інфляції становить 21701,8 грн. Цей показник підтверджує вплив негативних процесів в економіці України на діяльність Торгово-промислової палати України перш за все через зниження економічної активності суб'єктів господарювання, які задіяні в зовнішньоекономічній діяльності. При порівнянні номінального та індексованого на показник інфляції показників результатів діяльності Торгово-промислової палати України починаючи з 2013 року спостерігається майже незмінна динаміка до 15% за 5 років (рис.2.6).

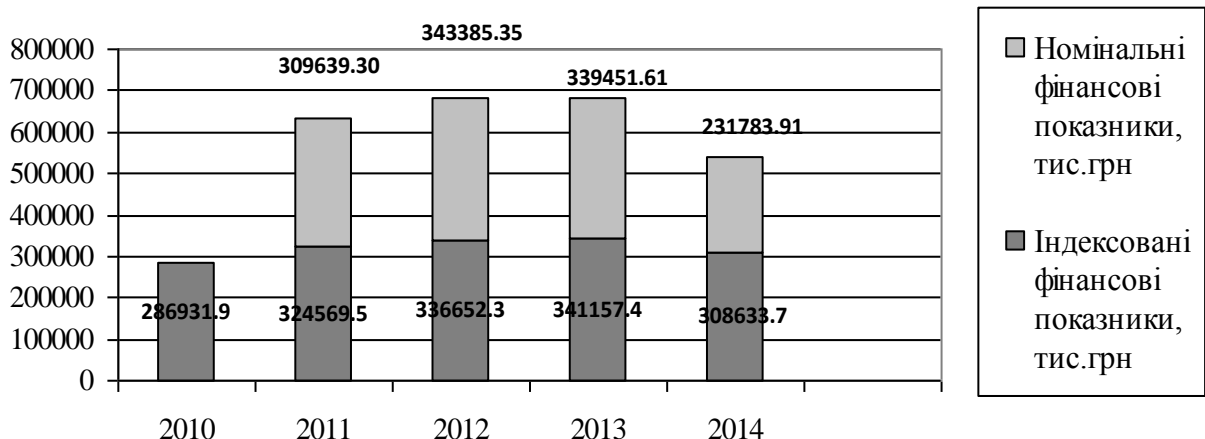

Рис. 2.6. Номінальний та індексований обсяги реалізації послуг ТПП в Україні в 2010–2014 рр. до рівня цін минулого року, тис. грн

*Складено автором на основі [78-82], [135].

Спробуємо виявити комплекс мікроекономічних факторів, що призвели до такої негативної динаміки, окрім загальнонаціональних негативних тенденцій в економіці та скорочення зовнішньоекономічної діяльності підприємств. Для цього проаналізуємо діяльність торгово-промислових палат в Україні за окремими послугами; простежимо динаміку обсягів наданих послуг за наявними звітними документами ТПП України (табл. 2.9); відзначимо, що сформований нами загальний звіт діяльності палати має малозмінну динаміку за кількістю наданих послуг.

Таблиця 2.9

Сукупні статистичні показники за основними видами діяльності всіх відділів Торгово-промислової палати в Україні (2005–2015 рр.)*

Роки	Кількість членів ТПП (шт.)	Кількість іноземних бізнес-делегацій/кількість країн	Кількість проведених виставок			Кількість виданих карнетів АТА. (шт.)	Експертизи (шт.)	Обсяг виданих сертифікатів походження (шт.)	Кількість спеціалістів, що пройшли навчання в Академії (осіб)
			Усього	В Україні	За кордоном				
2005	7002	102/55	288	277	11	-	84929	397857	8249
2006	7569	71/39	283	267	16	-	104000	440367	10360
2007	8139	78/46	286	263	23	-	99399	484957	24607
2008	8863	110/50	293	272	21	62	75201	476335	7917
2009	8863	110/47	290	267	23	72	73108	486905	8471
2010	9070	74/42	295	286	9	100	63100	497925	11432
2011	9363	103/39	329	327	2	221	50537	523398	10875
2012	9660	55/32	303	291	12	238	52844	471002	8321
2013	9387	93/48	312	286	26	245	50581	586093	8755
2014	8800	73/47	136	128	8	400	43288	506661	-
2015	8696	77/31	142	132	10	449	41218	454112	-

*Складено автором з використанням джерел: [73–82].

Видача сертифікатів походження, що засвідчують країну походження товарів, є унікальною послугою, яку в Україні надає тільки Палати. ТПП видають зразки всіх форм сертифікатів, які існують в Україні згідно з чинним законодавством. Саме тому вважаємо необхідним більш детально ознайомитися зі структурою попиту на сертифікати (див. Додаток К). Така статистика є доступною тільки за 2013 р. (табл. 2.10).

Зауважимо значну частку Сертифікатів форми СТ1, що є характерною для структури експорту 2013 р., коли експорт товарів до РФ мав велику питому вагу. За даними Державної служби статистики України, у січні – липні 2015 р. порівняно з відповідним періодом 2014 р. питома вага експорту та імпорту товарів до Російської Федерації скоротилися з 20,1% до 12,7% та з 27,7% до 17,1% відповідно.

Таблиця 2.10

Сертифікати походження, які видає ТПП України*

№ п/п	Форма сертифікату	Специфіка	Кількість сертифікатів, виданих за 2013 р.	
			шт.	частка у загальній кількості, %
1.	Преференційний сертифікат (форма «А»)	діє в рамках Генеральної системи преференцій (країни ЄС, Японія, Туреччина)	91 926	16
2.	Сертифікат форми (СТ-1)	для експорту товарів до країн СНД при виконанні умов Правил	383 855	70
3.	Сертифікат походження загальної форми англійською мовою		71 717	14
4.	Сертифікат походження загальної форми (російською мовою)	для експорту товарів до країн СНД у випадку невиконання умов Правил		
5.	Преференційний сертифікат EUR 1	для експорту товарів до Республіки Македонія		
6.	Сертифікат походження форми У-1	діє в межах митної території України		
7.	Сертифікат походження для преференційних товарів	які експортуються до Мексики		
8.	Сертифікат походження послуг			

*Складено автором з використанням [81].

Одночасно зі зміною обсягів експорту до країн СНД у зовнішній торгівлі України останніми роками спостерігається низка тенденцій, серед яких: збільшення питомої ваги експорту до Туреччини з 6,5% до 7,7%, питомої ваги експорту до Китаю з 4,9% до 7,7%, питомої ваги експорту до Єгипту з 4,8% до 5,8%, питомої

ваги експорту до Німеччини з 2,9% до 3,5%. Можна відзначити збільшення обсягів питомої ваги імпорту з Німеччини з 8,6% до 11,0%, питомої ваги імпорту з Угорщини з 2,2% до 6,2% та питомої ваги імпорту з Норвегії з 0,5% до 2,6%.

Зазначені вище тенденції є результатом впливу низки факторів, зокрема політичної кризи всередині України та в міжнародному вимірі, зміни геополітичного сектору розвитку нашої країни, а також сукупних змін, які спостерігаються на міжнародних ринках.

Зважаючи на сучасні потреби бізнесу, торгово-промислові палати намагаються розширити спектр послуг, які користуються попитом в бізнес-середовищі: юридичне консультування, засвідчення обставин форс-мажору, інформаційні послуги, проведення експертизи, декларування вантажу та широкий перелік послуг із супроводу митних процедур, екологічних послуг та, звичайно, представництво інтересів підприємництва через роботу профільних комітетів, які створені при ТПП (див. Додаток 3). Розглянемо фінансові результати діяльності ТПП України за окремими послугами та визначимо їх питому вагу в сукупному обсязі прибутку (рис. 2.7)

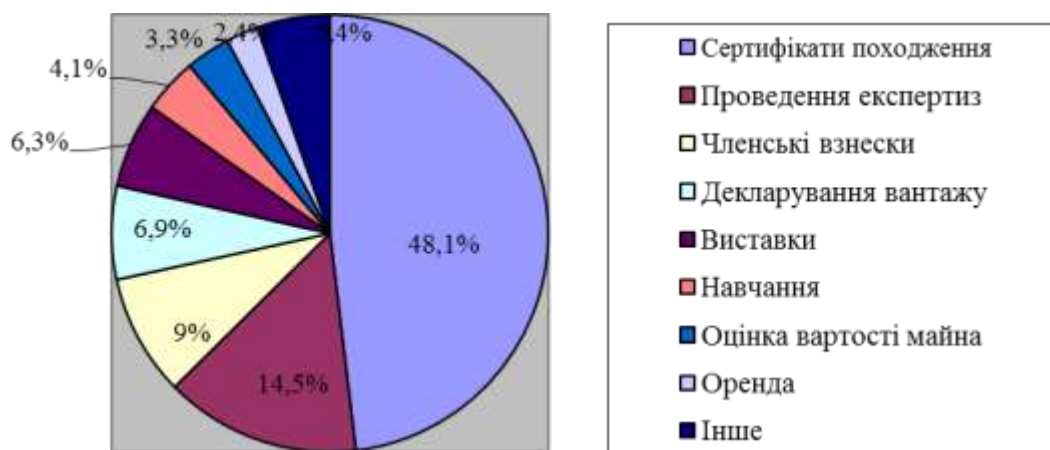

Рис. 2.7. Структура доходів ТПП України за послугами (2013 рік, %)

*Складено автором з використанням [81].

Наведені на рисунку дані є узагальненими показниками всіх регіональних ТПП та центральної Торгово-промислової палати України. Як видно з результатів дослідження, 8 видів послуг приносять 85% прибутку (див. Додаток М). Серед них 48% – прибуток від видачі сертифікатів походження – послуги, обсяг надання якої не залежить від політики інституції.

Слід зазначити, що питома вага доходів від членських внесків у загальній структурі доходів ТПП України є незначною. Насамперед це зумовлено добровільними засадами членства у Торгово-промисловій палаті, відсутністю достатньої мотивації для підприємств у членстві, низьким рівнем членських внесків та великою часткою боржників. Так, середня частка платників членських внесків по у ТПП у 2014 р. склала 46,5% (табл. 2.11). Низький рівень надходжень від членських внесків у структурі бюджету також зумовлюється великою питомою вагою в членській базі малого та середнього підприємництва, який сплачує мінімальну суму щорічного внеску.

Порівнюючи наведені показники з показниками торгових палат Сполучених Штатів Америки, відзначимо значні розбіжності у структурах їх доходів. Так, головною статтею доходів палат США є саме членські внески, котрі в 2014 р. склали від 31% до 50% надходжень організацій залежно від їх розміру та річного обсягу прибутку. Другими за обсягом є надходження від організації заходів (15–22%), слідом за ним йдуть різні юридичні послуги (від 2% до 11%) [188, с. 22].

Таблиця 2.11

Кількість членів ТПП за регіонами та активність у сплаті членських внесків*

№ з/п	Торгово-промислові палати	Кількість членів палати					
		Разом, од. (на 01.01.2014 р.)	Прийнято, од.	Виключено, од.	Разом, од. (на 01.01.2015 р.)	з них сплатили членські внески	
						од.	%
1	Вінницька	235	4	8	231	222	96,1
2	Волинська	202	13	15	200	102	51,0
3	Дніпропетровська	850	102	52	900	628	69,8
4	Донецька	1 105	24	71	1 058	137	12,9
5	Житомирська	156	8		164	132	80,5
6	Закарпатська	210	10	19	201	67	33,3
7	Запорізька	550	24	93	481	270	56,1
8	Івано-Франківська	226	4	83	147	28	19,0
9	Київська обласна	179	5	12	172	87	50,6
10	Київська	1 110	56	45	1 121	527	47,0
11	Кіровоградська	172	11	53	130	98	75,4
12	Криму	200	Дані відсутні				
13	Луганська	364	9	87	286	67	23,4
14	Львівська	376	24	15	385	250	64,9

Продовження табл. 2.11

15	Миколаївська	188	10	35	163	60	36,8
16	Одеська	370	26	11	385	189	49,1
17	Полтавська	329	11	7	333	151	45,3
18	Рівненська	301	12	12	301	92	30,6
19	Севастопольська	209	Дані відсутні				
20	Сумська	210	30	10	230	144	62,6
21	Тернопільська	201	18	18	201	155	77,1
22	Харківська	372	38	4	406	189	46,6
23	Херсонська	318	14	3	329	103	31,3
24	Хмельницька	300	11	11	300	94	31,3
25	Черкаська	225	8	11	222	118	53,2
26	Чернівецька	140	13	13	140	73	52,1
27	Чернігівська	252	16	16	252	97	38,5
РАЗОМ		9 350	501	704	8 738	4 080	46,7

*Складено автором з використанням [82].

На нашу думку, загальна доступність послуг ТПП демотивує підприємства набувати членство та платити членські внески. У той же час у країнах з переважно обов'язковим членством – в Австрії, Франції, Німеччині, Італії, Люксембурзі, Нідерландах, Словенії, Албанії, Боснії і Герцеговині, Хорватії, Норвегії та Ізраїлі – частка членських внесків у структурі доходів палати становить понад 70%. У Торговій палаті Швеції, де членство є добровільним, як і в Україні, але торгові палати тісно співпрацюють з професійними союзами та мають великий вплив на формування державної політики, якісно виконують лобістські функції, супроводжують міжнародну торгівлю малих підприємств, членські внески становлять понад 70% надходжень у структурі доходу організації. Це також зумовлено тим, що членство є обов'язковою умовою отримання послуг або значно здешевлює їх вартість. Також серед країн, платні послуги палат яких складають понад 70% надходжень, Кіпр, Чехія, Фінляндія, Латвія, Польща, Білорусь, Болгарія та Молдова. У Торговій палаті Литви організація заходів (форумів, конференцій тощо) дає до 35% річного прибутку, у Великобританії спонсорство – 46%, у Румунії проведення виставкових заходів та арбітраж – 49%, у Туреччині 56% доходів надходить через відсоткові доходи палати та добровільні внески, у Росії портфелі комерційних організацій, що спеціалізуються на просуванні торгівлі та інвестицій, становлять від 40 до 60% загального доходу.

На нашу думку, додатковою причиною низького рівня членських внесків у

структурі доходів ТПП України є їх значно менший розмір, ніж у провідних бізнес-асоціаціях, що активно займаються представництвом інтересів. Наприклад, щорічний членський внесок до Європейської бізнес-асоціації складає від 750 до 1400 євро, до Українського комітету Міжнародної торгової палати – від 5000 до 50000 гривень. Для прикладу, у Київській ТПП щорічний внесок сплачується раз на рік та становить від 800 до 6000 гривень залежно від обраного пакету послуг (Додаток II, табл. 2.12).

Таблиця 2.12

Рівень членських внесків у різних бізнес-асоціаціях України*

	Бізнес-об'єднання	Розмір членських внесків
1.	Торгово-промислова палата	Вступний внесок 1000 грн, членський внесок 800–6000 грн/рік залежно від обраного пакету послуг.
2.	ВГО «Спілка підприємців малих, середніх і приватизованих підприємств України»	Вступний внесок для СПД, ФОП і юридичних осіб – 100 грн; щорічний членський внесок встановлюється згідно з рішенням Ради Спілки.
3	Асоціація «Європейська бізнес-асоціація»	Вступний внесок – 400 євро, щорічний внесок: якщо працівників у всьому світі менше 40 – 750 євро, якщо більше – 1400 євро.
4	Всеукраїнська громадська організація «Українська асоціація якості»	Для підприємств чисельністю до 50 осіб (включно): вступний – 450 грн; 900 грн/рік. Для підприємств чисельністю понад 1000 осіб: вступний – 1800 грн; 4000 грн/рік.
5	Асоціація «Професійна асоціація реєстраторів і депозитаріїв»	Розмір вступного внеску 2000 грн. Членський внесок – 3040 грн/рік.
6	Асоціація транспортно-експедиторських та логістичних організацій України «Укрзовніштранс»	В Асоціації встановлено три види внесків: вступні 2000 грн; поточні: для дійсних учасників – 15000 грн/рік; для асоційованих учасників – 7500 грн/рік.
7	Українська асоціація інвестиційного бізнесу	Вступні внески 2000 дол. США по курсу НБУ на дату виставлення рахунку. Розмір щорічних членських внесків 2000 дол. США по курсу НБУ на дату виставлення рахунку.
8	Всеукраїнська громадська організація «Асоціація платників податків України»	Щорічні і вступні: ФОП – 50 грн, ФОП СПД – 500 грн, малі підприємства – 1000–1500 грн, середні – 5000–7500 грн, великі підприємства – 10000–15000 грн, банки – 50000–75000 грн.

*Складено автором на основі [186].

У 2014 р. найбільшу частку в загальному обсязі реалізації послуг (у переліку близько 40 видів послуг) займала сертифікація походження, належності до власного виробництва – 49,5%. Наступні позиції зайняли такі послуги: проведення експертиз – 13,4%, проведення виставок – 4,9%, декларування, брокерські послуги – 4,6% (див. Додаток Р). Треба зауважити, що ТПП мають низькі показники майже за всіма іншими джерелами прибутку, окрім сертифікатів. З одного боку, це пояснюється унікальністю цієї послуги, а з іншого боку, є загрозою втрати основного джерела прибутку в разі скасування такої послуги, що, крім того, є однією з умов повного впровадження зони вільної торгівлі з країнами ЄС.

Отже, незважаючи на різко позитивні номінальні тенденції надходжень від реалізації послуг, за результатами нашого дослідження їх було проіндексовано на рівень інфляції та виявлено різке зниження цього показника (збільшення до 15%) за останні 5 років. Іншим результатом дослідження є виявлення дисбалансу надходжень ТПП за структурою, за якої 48,1% прибутку становлять монопольні послуги ТПП. Натомість класична стаття надходжень для бізнес-асоціацій – членські внески – становить не більше 8%. За результатами аналізу можливих причин такої негативної тенденції встановлено низку факторів, що впливають на ситуацію, серед яких: низький рівень платників внесків серед членської бази (в середньому 46,7%), а також низька ставка щорічного внеску, що є меншою за розміри внесків провідних асоціацій (ЄБА) у 8 разів.

Усі вищезазначені послуги користуються попитом серед підприємств України, але після появи на українському ринку інших бізнес-асоціацій – Американської торгової палати та Європейської бізнес-асоціації – значна кількість великих іноземних компаній вийшли із членів ТПП України та розпочали членство в цих організаціях.

При пошуку причин негативної динаміки слід говорити про рівень конкурентоспроможності торгових палат порівняно з іншими професійними бізнес-асоціаціями в Україні. Дослідимо рівень конкурентоспроможності ТПП України, використовуючи метод експертних оцінок. У результаті ми отримаємо оцінку відповідності окремих напрямів діяльності Торгово-промислової палати України

потребам підприємств України. Для проведення оцінки виділимо функції, які є базовими для торгово-промислових палат в Україні, та послуги, надання яких забезпечує їх реалізацію.

Беручи до уваги велику частку суб'єктивізму цієї методики, ми провели анкетування серед трьох експертних аудиторій: представників підприємств-членів ТПП, підприємств-членів інших бізнес-асоціацій та представників ТПП України. За базу для порівняння взято найбільш динамічну асоціацію, яка діє в Україні, – Європейську бізнес-асоціацію.

Пройти анкетування було запропоновано 10 малим підприємствам, 3 середнім та 2 великим підприємствам від кожної з установ. Також було опитано 15 представників національної та регіональних ТПП. Експерти присвоювали кожному параметру конкурентоспроможності бал (D_i) від 1 до 10, який, на їхню думку, відповідає оцінці конкурентоспроможності кожної послуги Торгово-промислової палати. Також експерти визначали величину пайового коефіцієнта (V_i) впливу окремої функції на сукупну оцінку конкурентоспроможності (сума пайових коефіцієнтів повинна дорівнювати 1).

Усереднені отримані результати вносяться у зведену таблицю для подальших розрахунків (див. *Додаток Л*). Загальний рівень конкурентоспроможності розраховується за формулою [22]:

$$P_i = \sum_{i=1}^n D_i * V_i \quad (2.7)$$

де P_i – середній рівень ризику для i -го фактора. $1. \dots n. P_i \leq 10$; D_i – бальна оцінка i -го фактора; V_i – питома вага i -го фактора в загальній оцінці.

$$\sum_{i=1}^n V_i = 1 \quad (2.8)$$

Таким чином, величина конкурентоспроможності коливається від 0 до 10 од. (або від 0 до 100%). Про рівень конкурентоспроможності можна зробити висновок за такою шкалою: недостатня конкурентоспроможність продукції – 0-2 од. (0-20%), низька – 2-4 од. (20-40%), середня – 4-6 од. (40-60%), висока – 6-8 од. (60-80%) та дуже висока – 8-10 од. (80-100%).

Отримані результати вказують на те, що торгово-промислові палати в Україні мають середній рівень конкурентоспроможності (59%) відносно до взятого нами

еталона. Зважаючи на результати, зазначимо, що рівень підтримується завдяки наданню унікальних послуг, таких як видача карнетів АТА та засвідчення форс-мажорних обставин.

Зауважимо, що всі респонденти вказали на високу значущість та низькі оцінки функції «Представництво і захист інтересів підприємців». Проаналізовані нами результати нормотворчої діяльності підтверджують такі оцінки. Згідно зі звітом ТПП [82] у 2014 р. ТПП долучилися до створення лише двох нормативних документів: Проекту Постанови Національного Банку України та Проекту Розпорядження Кабінету Міністрів України. За участі представників ТПП було розроблено лише один проект Закону «Про професійне самоврядування в Україні». Натомість Європейська бізнес-асоціація, яка має 871 член, лише за 6 місяців 2015 р. забезпечила прийняття восьми Постанов Кабінету Міністрів України, двох Наказів Міністерства екології та Міністерства економічного розвитку і торгівлі, а також внесення змін до проекту Закону «Про ліцензування певних видів господарської діяльності», який на цей момент пройшов 2 читання.

Таблиця 2.13

**Експертна оцінка конкурентоспроможності послуг ТПП України
відповідно до її статутних функцій***

Функції ТПП	Послуги	Долевий коеф.	Оцінка	
			Бали	Сума
1. Представництво і захист інтересів підприємців	1.1. Консолідація голосу підприємництва (опитування, голосування)	0,08	1	0,08
	1.2. Нормотворчі ініціативи/адвокасі	0,15	3	0,45
	1.3. Забезпечення діалогу між підприємництвом та владою	0,1	4	0,4
2. Розбудова бізнес-середовища та налагодження бізнес-контактів	2.1 Організація бізнес-форумів на національному та міжнародному рівнях	0,08	9	0,72
	2.2 Організація ділових делегацій за кордон	0,01	8	0,08
	2.3 Проведення виставок та ярмарків	0,05	8	0,4
	2.4. Послуги PR для членів	0,04	8	0,32
	2.5. Залучення інвестицій до бізнесу	0,06	2	0,12

Продовження табл. 2.13

3. Супровід підприємницької діяльності та надання ділових послуг	3.1. Інформаційні зв'язки та довідкова діяльність	0,05	4	0,2
	3.2. Правова експертиза контрактів та угод	0,02	6	0,12
	3.3. Легалізація прав інтелектуальної власності	0,01	8	0,08
	3.4. Засвідчення обставин форс-мажору	0,04	10	0,4
	3.5. Видача сертифікатів походження товарів	0,07	10	0,7
	3.6. Видача карнетів АТА	0,01	10	0,1
	3.7. Підтримка інноваційного розвитку	0,01	4	0,04
	3.8. Проведення експертизи товарів при їх експорті та імпорті	0,04	8	0,32
	3.9. Декларування зовнішньоторгових вантажів	0,05	7	0,35
	3.10. Оцінка майна та нематеріальних активів	0,04	8	0,32
	3.11. Послуги третейського суду	0,05	10	0,5
	3.12. Навчання та перепідготовка кадрів	0,02	3	0,06
	3.13. Оренда конференц-залів та офісних приміщень	0,02	8	0,16
Сума		1		5,92

*Складено автором за результатами анкетування.

Головною проблемою торгових палат в Україні на шляху розвитку цих послуг є відсутність реального досвіду здійснення таких процедур та недостатня представленість торгово-промислових палат в органах влади. Зараз лобіювання інтересів здійснюється шляхом надання результатів засідання комітетів для розгляду Верховною Радою України без можливості подальшого просування наданої ініціативи.

Згідно з отриманими результатами найбільш розвиненими функціями, які підтримують конкурентоспроможність торгово-промислових палат, є видача сертифікатів походження товарів, експертиза товарів для їх експорту та імпорту і проведення виставок та ярмарків. Значний потенціал мають послуги з консолідації голосу бізнес-спільноти, інформаційні послуги та залучення інвестицій до бізнес-середовища. Окрему цінність мають послуги арбітражу та третейського суду, а також надання послуг, що супроводжують міжнародну торгівлю [12].

Як було зазначено вище, згідно з Статутом ТПП членство у ній не є

обов'язковою умовою для отримання суб'єктом господарювання її послуг. Тому можемо припустити, що обсяг членської бази та динаміка обсягу наданих послуг не мають тісного зв'язку та практично не впливають один на одного. Якщо наше припущення виявиться правильним, воно стане базою для того, щоб розглядати обсяг членів як окремий КРІ та аналізувати його, не прив'язуючи до обсягів надання послуг організації.

Для визначення рівня залежності обсягу послуг, наданих Торгово-промисловою палатою, від кількості членів, розрахуємо коефіцієнт еластичності. Еластичність – це міра чутливості однієї змінної до зміни іншої [59]. Визначається еластичність за формулою:

$$E = \frac{\Delta Q}{Q_1} : \frac{\Delta I}{I_1}. \quad (2.9)$$

Для проведення розрахунку за базу візьмемо зібрані нами сукупні статистичні показники за основними видами діяльності всіх відділів Торгово-промислової палати в Україні. Ми обрали обсяги послуг, що відносяться до різних функцій ТПП (налагодження зв'язків та послуги бізнесу). Проведемо необхідні розрахунки, користуючись статистичними даними, наведеними у роботі вище.

Таблиця 2.14

Розрахункові дані для визначення коефіцієнту еластичності

Рік	I	Q_A	Q_B	Q_C	$\frac{\Delta I}{I_1} \%$	$\frac{\Delta Q_A}{Q_{1A}} \%$	$\frac{\Delta Q_B}{Q_{1B}} \%$	$\frac{\Delta Q_C}{Q_{1C}} \%$
2010	9070	295	74	497925	-2,97	-53,83	-1,35	1,75
2011	9363	329	103	523398				
2012	9630	303	55	471002				
2013	9387	312	93	586093				
2014	8800	136	73	506661				

де I – кількість членів ТПП;

Q_A – кількість проведених виставок;

Q_B – кількість міжнародних бізнес-заходів;

Q_C – кількість виданих сертифікатів походження товару.

Коефіцієнт еластичності між показниками обсягу членської бази та кількістю

проведених виставок дорівнюватиме:

$$E_A = 18,12$$

Коефіцієнт еластичності між показниками обсягу членської бази та кількістю проведених міжнародних бізнес-заходів дорівнюватиме:

$$E_B = 0,45$$

Коефіцієнт еластичності між показниками кількості обсягу членської бази та кількістю виданих Торгово-промисловою палатою сертифікатів походження товарів дорівнюватиме:

$$E_C = -0,59$$

Отримані нами коефіцієнти є різними за значеннями. Так, коефіцієнт еластичності кількості проведених виставок має значний прямий зв'язок із кількістю членів ТПП – 18,12%, натомість показник проведених міжнародних заходів має значно менший показник – 0,45%, а отриманий показник обсягів виданих сертифікатів походження нееластичний (-0,59%), що є нелогічним, адже більшість членів ТПП ведуть зовнішньоекономічну діяльність та користуються послугами з видачі сертифікатів походження товарів. Такі результати можна пояснити тим, що кількість видачі сертифікатів походження збільшується залежно від зміни обсягів експорту України, у той час як членство в ТПП не є умовою для отримання послуг. Звертаючись до Табл. 2.12, у якій відображено послуги відносно основних функцій ТПП, звернімо увагу, що досліджувані нами послуги належать до функцій розбудови бізнес-контактів та операційних послуг у веденні бізнесу. Натомість членство – показник функції «Представництво і захист інтересів підприємців» [7].

Отже, розглядаючи діяльність торгово-промислових палат в Україні, ми не можемо аналізувати обсяг членської бази як усереднений показник ефективності за всіма видами діяльності, а швидше як індикатор окремих видів послуг, що мають прямий зв'язок з ним у рамках функції «Представництво і захист інтересів підприємців», наприклад роботу з членами, опитування, формування єдиної позиції та резолюцій до влади тощо.

Завдяки розподіленню послуг за основними функціями ТПП в Україні (див. табл. 2.13) та проведенню оцінки конкурентоспроможності на базі такої

класифікації можемо зробити висновок, що поряд з великим попитом функція «Представництво і захист інтересів підприємців» отримала доволі низькі показники ефективності, що свідчить про потребу її глибшого аналізу та з'ясування причин визначених негативних тенденцій.

2.3. Формування методики оцінки ефективності торгово-промислових палат на базі сучасних підходів до аналізу діяльності неприбуткових організацій

Говорячи про критерії вимірювання рівня ефективності торгово-промислових палат, слід враховувати їх неприбуткову специфіку. Проведена у п. 2.2. оцінка діяльності ТПП за основними статистичними показниками надає нам загальне уявлення про напрями їх діяльності в Україні, обсяги наданих послуг, регіональну структуру та динаміку розвитку, але не задовольняє інтересу дослідника щодо їх ефективності в ракурсі виконання статусної місії – розвитку підприємництва. Проаналізувавши послуги та основні функції, які надає ТПП, зазначимо, що вони характеризуються різним рівнем впливу на діяльність у цьому напрямі.

Виходячи з цього, автором сформовано гіпотезу, згідно з якою показник ефективності торгово-промислових палат як інституцій стимулювання розвитку підприємництва відрізняється від загального показника ефективності ТПП за сукупними критеріями, залежно від пріоритетних напрямів діяльності організацій та обсягів реалізації різних видів послуг, що відповідають основним функціям ТПП та характеризуються різним ступенем впливу на розвиток підприємництва.

Для перевірки цієї гіпотези необхідно визначити належну методику та провести відповідні розрахунки. З метою забезпечення релевантності методики поставленій меті окреслимо наявні умови та критерії, що впливають із специфіки таких інституцій, як торгово-промислові палати в Україні і яким має задовольняти обраний підхід.

По перше, під час дослідження ми неодноразово зверталися до дуалізму, що притаманний торгово-промисловим палатам, які належать до змішаної моделі

устрою та, наряду з вільним членством, надають унікальні послуги, закріплені за ними законодавчо. Цей факт не дозволяє нам говорити про їх абсолютну відокремленість від державного апарату. З іншого боку, згідно із законом, ТПП є недержавними організаціями, які мають розглядатися як окремі незалежні інституції з підтримки підприємництва.

По-друге, торгово-промислові палати в Україні надають широкий спектр послуг для бізнесу в рамках кожного із статутних напрямів діяльності, починаючи з перекладів, оренди приміщень та сертифікації, закінчуючи організацією бізнес-форумів на високому рівні та наданням пропозицій щодо внесення правок у нормативно-правову базу України. За умови такої широкої номенклатури принципово важливим є коректне визначення пріоритетів та проведення комплексного дослідження впливу кожного з напрямів діяльності на ефективність ТПП як інституції. Зауважимо, що мова йде не про ефективність процесів в ТПП, а про розвиток підприємництва України загалом.

По-третє, у своєму дослідженні ми розглядаємо торгово-промислові палати як інституції розвитку підприємництва – на ряду з факторами, зв'язок із якими детально досліджено у п. 1.2 дисертації. У п. 2.1. обґрунтовано фундаментальний зв'язок інституцій торгово-промислових палат в Україні з усіма аспектами державної політики щодо МСП. Отже, вважаємо необхідним розробити таку модель оцінки показників ефективності, яка враховуватиме комплексний вплив структурних компонент середовища на процес розвитку підприємництва та не відділятиме торгово-промислову палату від середовища. (див. п. 1.1, 1.2).

Починаючи розробку методики для вирішення поставленого нами завдання, звернемося до статусу «неприбутковості» та «недержавності» торгово-промислових палат в Україні та розглянемо наявні сучасні підходи, які використовуються для оцінки ефективності організацій громадянського суспільства. Серед науковців, які внесли вагомий вклад у становлення, розвиток та дослідження особливостей функціонування неприбуткових організацій, можна назвати таких: С. Хантінгтон [164], В.А. Бесчастний [23], А.П. Вакуленко [34], О.Ю. Вінніков, Д.С. Ковриженко [38] та інші. Питанням оцінки економічної ефективності діяльності неприбуткових

організацій приділяли увагу Л. Дюк-Зулуаг [180], К. МакНамара [184], У. Шнайдер, Ю.Г. Бондаренко [32], Є.І. Борисова [33], О.П. Гілета [43], та інші. Однак низка питань, пов'язаних із визначенням економічної ефективності діяльності неприбуткових організацій в сучасних умовах, не набули належного висвітлення і потребують більш детального дослідження.

Специфікою діяльності неприбуткових організацій як таких є їхня орієнтація не на певні фінансові результати, а на соціальному ефекті від діяльності. У вітчизняній науковій літературі до цього часу не сформовано єдиного усталеного тлумачення добровільного та неприбуткового об'єднання громадян. Відносно поширене поняття «громадська організація» також є невнормованим і часто служить синонімом неурядовій, неприбутковій, недержавній організації, організації третього сектору тощо [23, С. 31]. Беручи до уваги те, що ключовими ознаками громадських організацій є неприбутковість, недержавність та добровільність об'єднання її членів, громадську, неурядову або неприбуткову (некомерційну) організацію можна визначити як добровільне об'єднання громадян для задоволення і захисту своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших інтересів, що не ставить за мету отримання прибутку від діяльності. На складних етапах розвитку держави, у періоди економічних та політичних криз вони перебирають на себе соціальну функцію та знижують соціальне напруження. Процес зростання кількості неприбуткових організацій переходить у якісно вищу форму – консолідований громадський рух, що охоплює майже всі сфери як суспільного, так і економічного життя [45, с. 21].

Найчастіше оцінка ефективності діяльності неприбуткових організацій здійснюється на основі визначення якісних показників – оцінки рівня організаційного розвитку некомерційних організацій за методикою К. МакНамари [184], факторів внутрішнього середовища організації з точки зору їх впливу на зовнішнє середовище за методикою А.П. Вакуленка [34] та ін. Однак світовий досвід свідчить про відсутність єдиної формалізованої методики, що забезпечувала б проведення повноцінного аналізу та оцінки ефективності неприбуткової організації, а також її впливу на економіку за конкретним набором критеріїв.

Відповідно до методики А.П. Вакуленка були розроблені описи чотирьох різних станів некомерційної організації від початкової до успішної. Таким чином, запропонована методика містить п'ять блоків шкал для якісної оцінки наступних параметрів ефективності діяльності неприбуткової організації та включає оцінку некомерційної організації за двадцяти двома параметрами, згрупованими в п'ять блоків. Кожен з параметрів оцінюється за чотирибальною шкалою, що характеризує стан організації [34, с. 1–6]:

1) змістовна діяльність та послуги, що надаються: затребуваність послуг; якість робіт та послуг; кваліфікація та компетентність спеціалістів; економічна ефективність;

2) управління діяльністю: місія, стратегія, завдання; виявлення потреб, планування, дії, оцінка результатів; опікунська рада; організаційна структура управління; вмотивованість персоналу;

3) інтеграція в громадянське суспільство: прозорість для контролю, відкритість; залучення волонтерів; підтримка діяльності клієнтами та громадськістю; захист громадянських інтересів; міжсекторна взаємодія і позиціонування;

4) культура робочих відносин: стиль і відносини в команді; традиції; письмові норми; залучення до професійного середовища та мережі;

5) ресурси: людські ресурси; фінансові ресурси; матеріально-технічні ресурси; інформаційні ресурси.

Розглядаючи можливість застосування цієї методики до дослідження ефективності торгово-промислових палат, можемо зробити висновки, що вона не задовольняє необхідним критеріям, а саме: не враховує зв'язки середовища та характеризується великою долею суб'єктивізму. Крім того, останні два блоки шкали: «Культура робочих відносин» та «Ресурси» розосередять увагу дослідження на внутрішньоорганізаційні процеси [6].

Вітчизняний дослідник Ю.Г. Бондаренко пропонує визначати ефективність організацій третього сектору за трьома ключовими критеріями: економічною ефективністю, соціальною ефективністю та сталістю некомерційної організації.

Економічна ефективність організації полягає у її продуктивності та оптимальності співвідношення витрат й отриманих результатів діяльності. Соціальна ефективність означає відповідність її діяльності основній меті третього сектору – задоволенню соціальних потреб громадян. Під сталістю некомерційної організації розуміють стабільність її соціально-економічного стану [32]. Сюди ж можна віднести внесок організацій третього сектору у забезпечення сталого розвитку суспільства [6].

На нашу думку, така методика не може бути застосованою для нашого дослідження через її значну сконцентрованість на економічних результатах та сталості організації, що не припустимо для дослідження ТПП не тільки через статус неприбутковості (неприбуткові організації не ставлять за мету отримання прибутку, але у своїй діяльності можуть отримувати пасивні доходи та розподіляти їх на виконання статутних функцій), а й через низку унікальних послуг, які надають тільки ТПП в Україні, діючи поза межами конкуренції.

Як відомо, торгово-промислові палати є дуже розвиненим у Сполучених Штатах Америки та налічують більше мільйона таких об'єднань. Відомий тренер з менеджменту торгових палат у США Боб Харис у своїх книгах пише, що для визначення ефективності ТПП достатньо невеликої кількості показників. Серед них: рівень задоволеності членів асоціації, ефективність адміністрації, ефективність правління тощо. Зазначимо, що більшість із запропонованих такою методикою показників є якісними показниками управління – результатами опитувань та рейтингів. Ми не можемо використати цей підхід у нашому дослідженні, оскільки він не містить інструментарію врахування зв'язку діяльності організації з іншими компонентами, але візьмемо його до уваги в статистичному полі якісних критеріїв оцінки [174].

На наш погляд, праця Л. Дюк-Зулуага та У. Шнайдера, що присвячена питанням ринкової орієнтації та ефективності діяльності організацій неприбуткового сектору, містить цілісний та органічний підхід до визначення критеріїв ефективності неприбуткових організацій [180]. Важливо зазначити, що автори вибрали багатопараметричний підхід у поєднанні з перспективою соціального конструктивізму як теоретичну основу для формулювання критеріїв

ефективності. Багатопараметричний підхід визначає ефективність організації як здатність задовольняти потреби та очікування максимальної кількості стейкхолдерів: спонсорів, представників громадськості, екологічних організацій, профспілок тощо. Оскільки при цьому підході ефективність пов'язана з ціннісними аспектами, потрібно визначати ієрархію цінностей виходячи з того, чиї інтереси є найважливішими для організації. Перспектива соціального конструктивізму передбачає досягнення консенсусу між усіма групами зацікавлених осіб стосовно того, що вважати ефективністю та якими критеріями варто керуватися при визначенні ефективності організації. Критерії ефективності можуть виражатися як об'єктивними, так і суб'єктивними показниками. Особливою заслугою авторів можна вважати те, що вони обґрунтували і детально описали концепцію ефективності неприбуткової організації за такими напрямками:

- рівень задоволення клієнтів;
- фінансова стабільність і здатність залучати ресурси з середовища;
- рівень задоволення працівників та волонтерів;
- реагування на потреби середовища;
- довгострокові результати;
- короткострокові результати;
- організаційна продуктивність.

Застосування цієї методики є більш прийнятним у межах нашої роботи з огляду на системність підходу до дослідження показників ефективності. Розрахунки, проведені за цією методикою, нададуть інформацію щодо вигід сторін від діяльності ТПП та визначать їх пріоритети. Таким чином, діяльність ТПП умовно буде поділено між підприємництвом, державним апаратом та економікою. Однак результати дослідження за цією методикою не нададуть інформації про рівень впливу кожної із функцій торгово-промислової палати на загальний рівень ефективності у сфері розвитку суб'єктів господарювання.

Спробуймо розглянути математичну методику прийняття складних рішень, яку пропонує викладач університету Пітсбурга Томас Сааті. Його методика передбачає декомпозицію складних структур на більш прості компоненти (рівні

ієрархії та їх модулі). Таким чином забезпечується повнота логічного відтворення всієї структури з її складністю та структурою. Кожен з елементів у ній аналізується окремо завдяки набору наявних параметрів шляхом попарного порівняння їх між собою. Пропонований процес відображає інтуїтивне розуміння проблеми та гарантує простоту прийняття складних рішень [153, С. 6].

Ця методика не є спеціалізованою та адаптованою для оцінки ефективності неприбуткових організацій, а використовується в різних галузях науки. При побудові ієрархії відбувається емпіричне відображення структури дослідження. З цією метою ціле часто розглядається в термінах його структури відповідно до економічної, соціальної або навіть психологічної класифікації її частин, а також функцій, які вони повинні виконувати, цілей, які є частинами цілей вищого порядку. Унікальністю методики також можна вважати незалежність від точності статистичних показників. Дослідник може взяти ті показники, які він вважає найбільш впливовими в конкретному випадку (кількісні та якісні), та провести опитування експертів щодо набору показників. Тільки узгоджене значення буде введено в ієрархію для подальших розрахунків. Отже, метод аналізу ієрархій за Т. Сааті видається більш обґрунтованим шляхом вирішення багатокритеріальних завдань у складній обстановці з ієрархічними структурами, включаючи як відчутні, так і невлімовимі фактори, ніж будь-який інший підхід, заснований на лінійній логіці [6], [153, с. 5–15].

На нашу думку, ієрархічність структурного підходу до моделювання показників ефективності торгово-промислових палат є обґрунтованою та доцільною. Такий підхід до моделювання задовольняє критеріям та специфіці нашого дослідження: забезпечить відображення складності загальнонаціональної сфери, що впливає на розвиток підприємництва, відображаючи місце ТПП у ній та відокремлюючи часткові елементи один від одного для окремого аналізу.

Основною перевагою застосування саме цієї моделі для перевірки гіпотези нашого дисертаційного дослідження є можливість врахувати всі компоненти, розподіляючи їх за окремими рівнями ієрархій. Окрім того, проведення розрахунків передбачає побудову пріоритетів впливу елементів на загальну мету дослідження за

кожним рівнем ієрархії. Розрахунки в рамках моделі відбуваються із врахуванням міжрівневих зв'язків – між компонентами кожного рівня. Водночас гнучкість моделі щодо відбору та формування вхідних показників для розрахунків за цим методом надасть можливість сформувати найбільш релевантну для торгово-промислової палати базу даних навіть за умови дефіциту статистичної вибірки.

Переходячи до вибору показників, які ми будемо застосовувати у нашому дослідженні, розглянемо показники, пропоновані для використання описаними вище методами. Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) та Freedom House застосовують Індекс сталості розвитку громадянського суспільства (CSOSI) – це ключовий аналітичний інструмент, що вимірює прогрес розвитку громадянського суспільства в Центральній та Східній Європі. За цією методикою параметрами ефективності некомерційних організацій можуть бути форма та якість укладу підзвітності й аудиту, зовнішнього регулювання й фінансування, функції наглядової ради, громадського моніторингу [87, с. 3]. На думку О.П. Гілеті, найбільш практичними показниками ефективності третього сектору є чисельність та масштаб виконуваних проектів, кількість та співвідношення волонтерів і професійних працівників, структура послуг, які надає сектор, джерела фінансування, відносини з державою, досвід виконання контрактів з державою, та ін. [43, с. 246, 247].

На нашу думку, найвагомим показником є економічний та соціальний ефект від діяльності неприбуткової організації, але визначити його статистичними показниками досить складно. Наприклад, беручи до уваги мету створення торгово-промислових палат в Україні (розвиток підприємництва), при обрахунку ефективності їхньої діяльності необхідно враховувати ефект який був досягнутий шляхом впливу ТПП на підприємництво: обсяг додатково отриманого прибутку її членами, кількість створених нових робочих місць, інвестиції в інфраструктуру держави, залучення МСП до зовнішньоекономічних процесів, відкритість уряду до діалогу з бізнесом та інше. Такі показники не відстежуються палатами, а наявними є статистичні показники тільки загальнонаціонального масштабу, отже, на їх формування, окрім діяльності ТПП, здійснює вплив безлічі інших факторів. Більш того, такі показники, як бізнес-клімат, неможливо виміряти за допомогою точних

шкал.

Вирішуючи проблематику статистичної вибірки для проведення дослідження, пропонуємо відібрати в якості показників такі дані економіки України, що свідчать про рівень розвитку підприємництва, та включити фактори (розглянуті у п. 1.1 та 1.2.) та деякі елементи державної політики (висвітлені у п. 2.1.) до структури нашої ієрархії з метою забезпечення врахування їх зв'язку. Іншою частиною показників для нашого дослідження стануть наявні статистичні дані про результати діяльності торгово-промислових палат, які були висвітлені та проаналізовані у п. 2.2 дисертації. Використовуючи світовий досвід включення якісних показників до методики дослідження, пропонуємо додати до загальноекономічної бази даних та вибірки по ТПП якісні характеристики, які мають рейтингове та бальне вираження і досліджені нами в п. 1.1 та 2.2.

З огляду на велику долю суб'єктивності формування номенклатури показників, пропонуємо проводити його за умови залучення експертів та застосовуючи метод експертних оцінок. Участь у відборі мають взяти експерти торгово-промислових палат та представників підприємництва.

Ми також пропонуємо провести порівняння попередніх результатів з результатами моделювання показників за ієрархією, використовуючи для цього класичну методику факторного аналізу – метод регресійної парної кореляції, що дозволяє відслідковувати залежність між досліджуваними показниками та зменшити їх кількість, прибравши із вибірки лінійно залежні дані. Крім того, застосування цієї методики дозволить нам зробити висновки про вплив кожного із показників (факторів) на загальний результат дослідження.

Сутність методів факторного аналізу полягає в переході від опису деякої множини досліджуваних об'єктів, заданої великим набором непрямих безпосередньо вимірюваних ознак, до їх опису меншим числом максимально інформативних глибинних змінних, що відображають найбільш істотні властивості явища. Такого роду змінні, що називаються факторами, є деякими функціями початкових ознак. У більшості випадків фактори є латентними (скритими) ознаками, які не підлягають прямому вимірюванню, але здійснюють безпосередній вплив на досліджуване

явище чи процес [114, с. 281]. З метою задоволення розрахунків наявним правилам методики ми будемо окремо досліджувати фактори серед кількісних та неметричних показників, беручи до увагу різну відстань між ними.

Отже, виходячи з проведеного аналізу наявних підходів до оцінки ефективності неприбуткових організацій, ми пропонуємо авторську комбіновану методика для проведення розрахунків та формування висновків щодо правдивості висунутої гіпотези з використанням методу математичного підходу щодо прийняття складних рішень за Т. Сааті (методу аналізу ієрархій) та стохастичного факторного кореляційно-регресійного аналізу з точковим застосуванням методу експертних оцінок.

Висновки за розділом 2

Досліджено узгодженість діяльності торгово-промислових палат з основними факторами розвитку підприємництва та аспектами державної політики України. На основі аналізу законодавчих актів встановлено відповідність мети створення торгово-промислових палат меті зазначеної політики. Визначено головні аспекти реалізації принципів державної політики підтримки малого та середнього підприємництва Європейського Союзу (SBA) в Україні та потенціал торгово-промислових палат щодо їх імплементації. Проаналізовано узгодженість основних послуг торгово-промислових палат з напрямками їх діяльності.

Обґрунтовано важливість активізації роботи ТПП у сучасних умовах дерегуляції та відсутності профільних державних інституцій у сфері розвитку МСП. Розкрито інституційний потенціал мережі торгово-промислових палат за умови активізації горизонтальних зв'язків на регіональному та національному рівнях, що може призвести до значного синергетичного ефекту та потужного впливу на формування державної політики щодо підприємництва.

Проаналізовано основні показники діяльності ТПП. Встановлено та пояснено диспропорції структури членської бази ТПП за видами діяльності та за розмірами компаній порівняно з відповідними показниками національного рівня. Визначено

тісноту зв'язків обсягів членської бази та загальної кількості суб'єктів підприємництва в Україні, а також представників підприємництва, які займаються зовнішньоекономічною діяльністю.

Виявлено та обґрунтовано причини низького рівня надходжень від членських внесків (не більше 8% у структурі доходів та 46,7% членів-платників), а також превалюючої частки надходжень від видачі сертифікатів походження (48,1%).

Визначено показник ефективності послуг ТПП України (59%). За результатами проведених експертних оцінок, найбільший позитивний вплив на показник здебільшого забезпечується високими коефіцієнтами, що отримали унікальні послуги, а також міжнародні заходи. Найменш конкурентоспроможними визначено послуги з консолідації інтересів бізнесу та реалізації адвокаційних процедур, обґрунтовано важливість їх подальшого дослідження. За проведеними розрахунками коефіцієнта еластичності визначено низьку залежність змін в обсягах реалізації послуг від змін членської бази торгово-промислових палат, що пояснюється необов'язковістю членства для отримання послуг ТПП.

Сформовано гіпотезу щодо різниці показника ефективності ТПП у сфері розвитку підприємництва та загального показника ефективності за сукупними критеріями залежно від пріоритетних напрямів діяльності інститцій та обсягів реалізації різних видів послуг, що характеризуються різним ступенем впливу на розвиток підприємництва. Встановлено критерії, які відповідають специфіці ТПП та мають бути враховані в ході перевірки гіпотези.

На базі аналізу сучасних методик щодо визначення показників ефективності неприбуткових організацій запропоновано методику для проведення розрахунків з використанням методу математичного підходу щодо прийняття складних рішень за Т. Сааті (методу аналізу ієрархій) та стохастичного факторного кореляційно-регресійного аналізу з точковим застосуванням методу експертних оцінок. Запропоновано та обґрунтовано структуру статистичної вибірки для дослідження. *Основні результати розділу опубліковано в працях: [3], [4], [5], [6], [7], [11], [12], [18].*

РОЗДІЛ 3

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВИХ ПАЛАТ ЯК ПЕРЕДСТАВНИЦЬКИХ ІНСТИТУЦІЙ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

3.1. Моделювання показників ефективності Торгово-промислової палати України з використанням комбінованої методики факторного аналізу та метода аналізу ієрархій Т. Сааті

Торгово-промислові палати в Україні створені Законом України «Про торгово-промислові палати в Україні» та відповідно до законодавства уповноважені виконувати певні функції, реалізація яких має вплив на розвиток підприємництва та, як наслідок, усієї національної економіки. Торгово-промислові палати мають нормативно закріплені привілеї перед іншими об'єднаннями громадянського суспільства – гарантоване Законом право представляти інтереси та мати вплив на формування політики розвитку підприємництва в Україні.

Повертаючись до мети нашого дослідження, зазначимо, що ми маємо намір перевірити гіпотези щодо різниці показника ефективності торгово-промислових палат як інституцій стимулювання розвитку підприємництва та загального показника ефективності цих організацій за сукупними критеріями, залежно від пріоритетних напрямів діяльності інституцій та обсягів реалізації різних видів послуг, що відповідають основним функціям палат та характеризуються різним ступенем впливу на розвиток підприємницької діяльності. Очікується, що за результатами проведеного дослідження буде визначено, за допомогою яких саме функцій ТПП підтримка розвитку МСП реалізується найбільш ефективно. Отримані результати допоможуть чітко вибудувати стратегічні пріоритети в розвитку інституції та зробити формування політики ТПП більш виваженим.

Розглянуті в попередньому розділі підходи до аналізу ефективності неприбуткових організацій продемонстрували комплексність ієрархічних методів. Вони дозволяють відображати середовище об'єкта дослідження, що забезпечить врахування логіко-структурних зв'язків ТПП з іншими наявними факторами

розвитку підприємництва.

Обираючи математичну модель, необхідно враховувати специфічність та суб'єктивність наявних статистичних даних, доступних у щорічних звітах торгово-промислових палат, а також виважено ставитися до вибірки статистики за показниками. Крім того, треба усвідомлювати, що статус неприбутковості вимагає від торгово-промислової палати пріоритетної зосередженості на місії та соціальному ефекті від діяльності, а не на фінансових результатах [13].

Ієрархічним методом, який ми пропонуємо використати в ході моделювання показників ефективності ТПП, є математичний інструмент підходу до складних проблем прийняття рішень – метод аналізу ієрархій (МАІ) Т. Сааті. МАІ здатен працювати з комплексно складними структурами, які мають велику кількість невідомих та піддаються впливу факторів навколишнього середовища. Формування ієрархій та робота з ними відображає те, що видається природним ходом людського мислення. Зустрічаючись з безліччю контрольованих або неконтрольованих елементів, що відображають складну ситуацію, розум об'єднує їх у групи відповідно до розподілу деяких властивостей між елементами. Насправді структура і функції ієрархії є реальністю, яку ми усвідомлюємо на підставі досвіду. Вони не можуть бути розділені, і нам слід розглядати їх одночасно. МАІ є замкнутою логічною конструкцією, що забезпечує за допомогою простих правил аналіз складних проблем та приводить до найкращої відповіді. До того ж застосування методу дозволяє включити в ієрархію все наявне у дослідника по розглянутій проблемі знання і уяву [88], [153, с. 3].

У ході моделювання разом з МАІ буде використовуватися факторний аналіз, що забезпечить визначення найбільш впливових компонентів структури та дозволить порівняти початкові показники ефективності з показниками за результатами ієрархічного структурування. Формування статистичної вибірки та пріоритетів за рівнями ієрархії проходитиме з використанням методу експертних оцінок. Отже, побудуємо логічний алгоритм для перевірки сформованої нами гіпотези та перейдемо до моделювання (рис. 3.1).

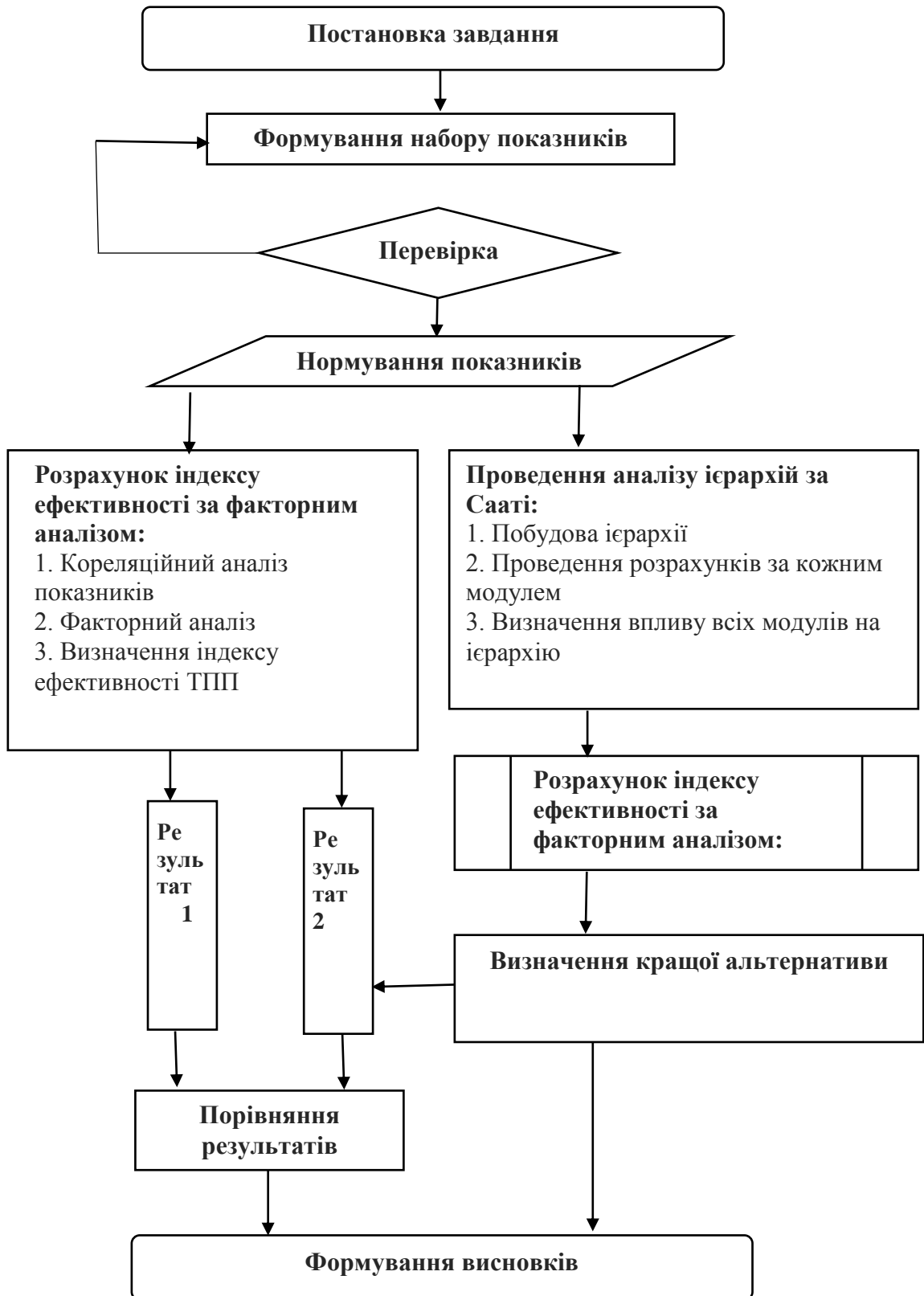

Рис.3.1. Алгоритм перевірки гіпотези щодо різниці показників ефективності ТПП України у розвитку підприємництва та загального на основі факторного аналізу та методу аналізу ієрархій Т. Сааті

**Складено автором.*

На першому етапі сформулюємо нашу мету таким чином: дослідити показник ефективності Торгово-промислової палати України у розвитку підприємництва та визначити функції з найбільшого впливу на цей показник.

На другому етапі необхідно визначити набір показників, які в подальшому будуть використовуватися для розрахунків на всіх етапах моделювання. З метою задоволення критерію реалістичності модель має включати та вимірювати важливі відстежні та невловимі, кількісні та якісні фактори. Як статистичну вибірку, для розрахунків нами відібрано 40 показників у динаміці за 8 років (див. Додаток С) – кількісні та якісні в рівних пропорціях. Кожна з груп додатково поділена на 2 частини: показники національної економіки та показники діяльності Торгово-промислової палати України. Такий набір статистичних даних забезпечить розгляд діяльності ТПП у комплексі із загальнонаціональними економічними процесами.

Згідно з методикою наступним етапом має стати перевірка релевантності обраних даних ієрархії за допомогою методу експертних оцінок. Сааті пише: «Якщо в процесі беруть участь кілька осіб, то вони можуть допомагати один одному в уточненні своїх суджень, а також розділити завдання так, щоб формувати судження з тих сфер, у яких вони достатньо компетентні, таким чином доповнюючи один одного» [153, с. 15]. З цією метою до формування показників нами було залучено працівників Торгово-промислової палати України. Встановимо мінімальну кількість експертів для визначення релевантності показників за формулою (3.1) [91]:

$$0,5 * \left(\frac{3}{e} + 5 \right) \quad (3.1)$$

де $e = 0,5$ – максимальне значення шкали оцінювання [86].

$$0,5 * \left(\frac{3}{0,5} + 5 \right) = 5,5$$

Отже, ми маємо обрати щонайменше 6 експертів для формування номенклатури показників. Наведемо приклад визначення експертами доцільності прийняття показника u_{14} – оцінка роботи ТПП з налагодження зв'язків для бізнесу за формулою. Основні підрозділи ТПП, що задіяні в налагодженні бізнес-зв'язків: 1 – департамент з питань організації та супроводження виставок; 2 – департамент міжнародних економічних зв'язків; 3 – департамент міжнародних виставок; 4 –

департамент ділових заходів; 5 – центр «Мережа європейських підприємств»; 6 – департамент інформаційного забезпечення. Обираємо по 1 спеціалісту з кожного департаменту.

Таблиця 3.1

**Приклад проведення розрахунків релевантності показника u_{14}
(експертна оцінка, шкала оцінки 0,1-0,5)***

Ранжування експертів за відповідністю по прийняттю рішень.	1	2	3	4	5	6	
Експертні оцінки по доцільності показника (приклад u_{14})	0,1	0,4	0,2	0,4	0,5	0,2	N=15 – загальна кількість сполук з 6 по 2.
Шкала оцінок експертів 0,1–0,5		+	+	+	+	+	N+ кількість додатних узгоджень
			-	0	+	-	N- – кількість від'ємних узгоджень
				+	+	0	$R_{xi} = ((N+) + (N-)) / N$ – узгоджена оцінка
					+	-	Якщо R_{xi} більше 0,3 за модулем, то експертиза приймається [6].
						-	

*Складено автором.

Розрахунок оцінки:

$$R_{u_{14}} = ((N+) + (N-)) / N \quad (3.2)$$

$$R_{u_{14}} = (9 - 4) / 15 = 0,333$$

$|R_{u_{14}}| > 0,3$ – показник u_{14} приймається.

За аналогією проводиться експертиза для інших показників.

На четвертому етапі після формування баз даних проведемо нормування встановлених показників [91] ($i=1, \dots, 8$). Ця процедура є необхідною для звільнення від одиниць виміру показників від занадто великих та маленьких величин, а також для приведення показників до єдиної шкали з метою подальшого здійснення дій між ними.

Перший кількісний показник ієрархії x_1 – кількість суб'єктів господарювання в Україні у 2008–2015 рр.

$$x_1 = (1902516 \ 1895486 \ 2183928 \ 1701620 \ 1600127 \ 1722070 \ 1932161 \ 1875954)$$

Проведемо нормування показників діленням на математичне очікування.

Отже, математичне очікування $E(x_1) = 1,852 * 10^6$

Розрахуємо нормовані показники за формулою (3.3)

$$x_1 = \frac{x_1}{E(x_1)}. \quad (3.3)$$

Отримаємо: $x_1 = (0,999 \ 1,012 \ 1,043 \ 1,03 \ 1,031 \ 1,042 \ 0,945 \ 0,897)$

Аналогічно нормуємо всі кількісні показники ієрархії $x_1 - x_{20}$ та якісні $y_1 - y_{20}$ (див. Додаток С-1, С-2). На цьому етапі закінчується формування та підготовка показників для подальших розрахунків.

На четвертому етапі переходимо до факторного кореляційно-регресійного аналізу з метою визначення загальних показників ефективності ТПП.

Перевіримо кореляційні зв'язки (r_1 та r_2) між парами показників ($x_1 - x_{20}$). Методом головних компонент замінимо функціональні компоненти лінійно незалежними (факторами). Відокремлення функціональних зв'язків відбувається через їх пов'язаність з метою зменшення змінних. Для розрахунку побудуємо кореляційну матрицю для нормованих кількісних та якісних показників (див. Додаток С-3, С-4). Дані матриці є симетричними відносно діагоналі, тому достатньо перевірити один (верхній) трикутник. Вважаються функціональними і відокремлюються змінні, у яких $|r| > 0,7$. Приклади графічного зображення залежностей відображено на Рис. 3.2.

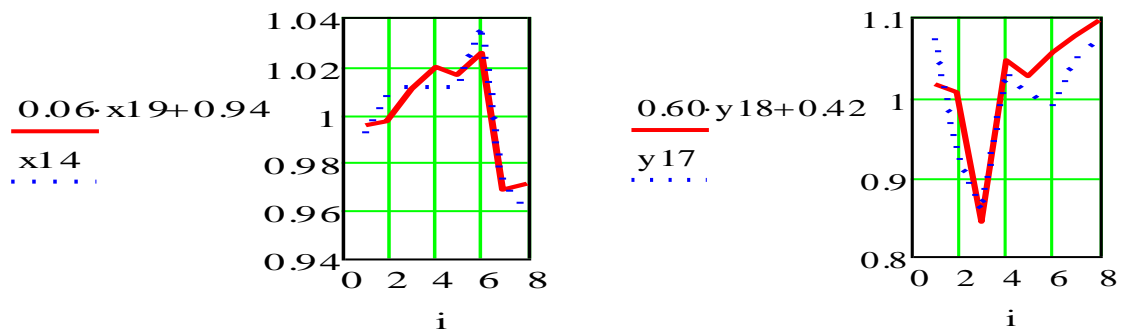

Рис. 3.2 Графічне зображення лінійних залежностей нормованих кількісних (ліворуч) та якісних (праворуч) показників ($|r|=0,945$; $|r|=0,842$)

*Складено автором за результатами розрахунків.

Після проведеної кореляційної перевірки в нас залишаються такі лінійно незалежні кількісні: $x_2, x_{11}, x_{13}, x_{17}, x_{18}, x_{19}$ та якісні показники: $y_4, y_5, y_7, y_8, y_{15}, y_{16}, y_{19}$. Усі інші є функціонально залежними. Мультиколінеарність у показниках відображена в рівняннях лінійного зв'язку при наявності значних

коефіцієнтів кореляцій і підтверджена графіками залежності таких змінних. (див. Додаток С-3, С-4). Перевіримо кореляційну матрицю r_2 (за коефіцієнтами кореляції з максимальними значеннями $|r_2| < 0,70$) для кількісних r_{2x} та якісних r_{2y} показників.

Завершивши формування бази статистичних показників, перейдемо до визначення загальних показників ефективності ТПП України у 2008–2015 рр., а також вагових коефіцієнтів впливу кожного показника (x_i та y_i) на цей індекс. Проведемо аналіз рівнянь та підготовку даних до застосування методу.

Припустимо, що вплив кількісних та якісних показників на ефективність ТПП рівнозначний, тоді умовний ідеальний індикатор ефективності ТПП (3.4):

$$I_{ef1} = 0,5x + 0,5y \leq 1 \quad (3.4)$$

Побудуємо розрахункову матрицю для коефіцієнтів впливу, використовуючи лінійно незалежно кількісні змінні за 2008–2015 рр.

Визначник матриці X_1 : $|X_1^T * X_1| = 0,166$

За аналогією побудуємо матрицю для коефіцієнтів впливу якісних лінійно незалежних змінних та розрахуємо для неї визначник (див. Додаток С-6).

Визначник матриці Y_1 : $|Y_1^T * Y_1| = 4,892 * 10^{-4}$

Дослідимо індикатори змінних x_1 та y_1 за відсутності ознак мультиколінеарності у зв'язках між змінними. При цьому вважаємо, що якісна та кількісна складові коефіцієнту ефективності $< 0,5$. Визначимо коефіцієнт впливу статистичних та функціональних даних за формулою (3.5) [99]:

$$K_1 = [(X_1^T * X_1)^{-1} * X_1^T]^T * I_{ef} \quad (3.5)$$

Задаємо початкове наближення для коефіцієнтів ефективності показників для подальшого моделювання в обраних нами обмеженнях:

$$I_{ef1} = (0,248 \ 0,25 \ 0,305 \ 0,250 \ 0,23 \ 0,257 \ 0,224 \ 0,2692)$$

Рішення знаходиться шляхом послідовних наближень. K_1 – коефіцієнт впливу незалежних статистичних кількісних змінних.

$$K_1 = (0,169 \ 0,285 \ -0,061 \ -0,115 \ -0,048 \ -0,055 \ 0,031 \ 3,414 * 10^{-3} \ 0,045)$$

Розрахуємо інтегральний коефіцієнт впливу, виразивши функціональні змінні наявними залежностями: $K_2 = (0,169 \ 0,285 \ -0,061 \ -0,115 \ -0,048 \ -0,055 \ 0,031 \ 3,414 * 10^{-3} \ 0,045 \ -0,017 \ 8,535 * 10^{-4} \ 0,016 \ 1,393 * 10^{-3} \ 1,161 * 10^{-3} \ 8,774 * 10^{-3} \ 0,17$

0,121 0,033 2,048*10⁻⁴ -1,372*10⁻³ 2,048*10⁻³)

Перейдемо до розрахунку коефіцієнтів ефективності за кількісними показниками. Розрахуємо індекс ефективності для статистичних кількісних показників за формулою (3.6) [104]:

$$Ief1m = K1_0 + K1_1 * x_2 + K1_2 * x_{11} + \dots + K1_8 * x_i \quad (3.6)$$

та інтегральний, виразивши функціональні показники через їх кореляційні залежності (3.7) [104]:

$$Ief1mm = Ief1m = K1_0 + K1_1 * x_2 + K1_2 * x_{11} + \dots + K1_{20} * x_i \quad (3.7)$$

При цьому $Ief1 = Ief1m < Ief1mm < 0,5$. Отримаємо такі показники:

$Ief1m = (0,248 \ 0,25 \ 0,305 \ 0,25 \ 0,23 \ 0,257 \ 0,224 \ 0,269)$;

$Ief1mm = (0,308 \ 0,307 \ 0,385 \ 0,368 \ 0,347 \ 0,372 \ 0,244 \ 0,359)$,

де $Ief1$ – індекс ефективності за врахування лінійно незалежних кількісних факторів, а $Ief1mm$ – з урахуванням показників з функціональними залежностями.

Виконаємо аналогічний розрахунок коефіцієнтів ефективності ($Ief2m$ та $Ief2mm$) для якісних показників y_1 - y_{20} .

Отримуємо такі результати:

$Ief2m = (0,3415 \ 0,31 \ 0,34 \ 0,33 \ 0,346 \ 0,351 \ 0,321 \ 0,375)$ – значення індексу ефективності залежно від якісних показників по роках (2008–2015 рр.).

$Ief2mm = (0,41 \ 0,375 \ 0,446 \ 0,432 \ 0,453 \ 0,396 \ 0,389 \ 0,417)$ – інтегральне значення індексу ефективності залежно від якісних показників.

Після визначення величин якісних та кількісних складових частин індексу ефективності *розрахуємо загальний показник ефективності*. Для цього необхідно визначити рівень впливу кожної із окремих частин на загальну, розрахувавши відповідний коефіцієнт (K) за формулою (3.8) [104]:

$$K = \frac{E(Ief1)}{E(Ief2)} = 0,891 \quad (3.8)$$

де $E(Ief1)$ та $E(Ief2)$ – математичні очікування індексів ефективності = 0,891 інтегральних кількісних та якісних складових показників ефективності. Отже, сукупний індекс ефективності дорівнює (3.9):

$$Ief = Ief1 + K * Ief2 \quad (3.9)$$

$$I_{ef} = (0,552 \ 0,526 \ 0,608 \ 0,544 \ 0,538 \ 0,57 \ 0,51 \ 0,603)$$

$$E(I_{ef}) = 0,556$$

Розглянемо графічне зображення динаміки загального індексу ефективності ТПП України за факторним аналізом (рис. 3.3).

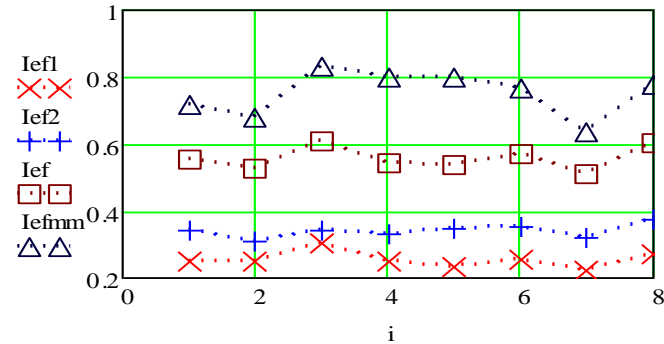

Рис. 3.3 Графічне зображення індексу ефективності ТПП України за факторним аналізом ($I_{ef} = 0,556$)

**Складено автором за результатами розрахунків.*

Отже, отриманий нами за допомогою факторного аналізу індекс ефективності Торгово-промислової палати України складає 0,556. Зазначимо, що якісні показники мають дещо менший вплив на індекс згідно з нашими розрахунками ($K = 0,891$).

Розглянемо вплив кількісних та якісних показників на сукупний загальний показник ефективності ТПП України I_{ef} (рис. 3.4).

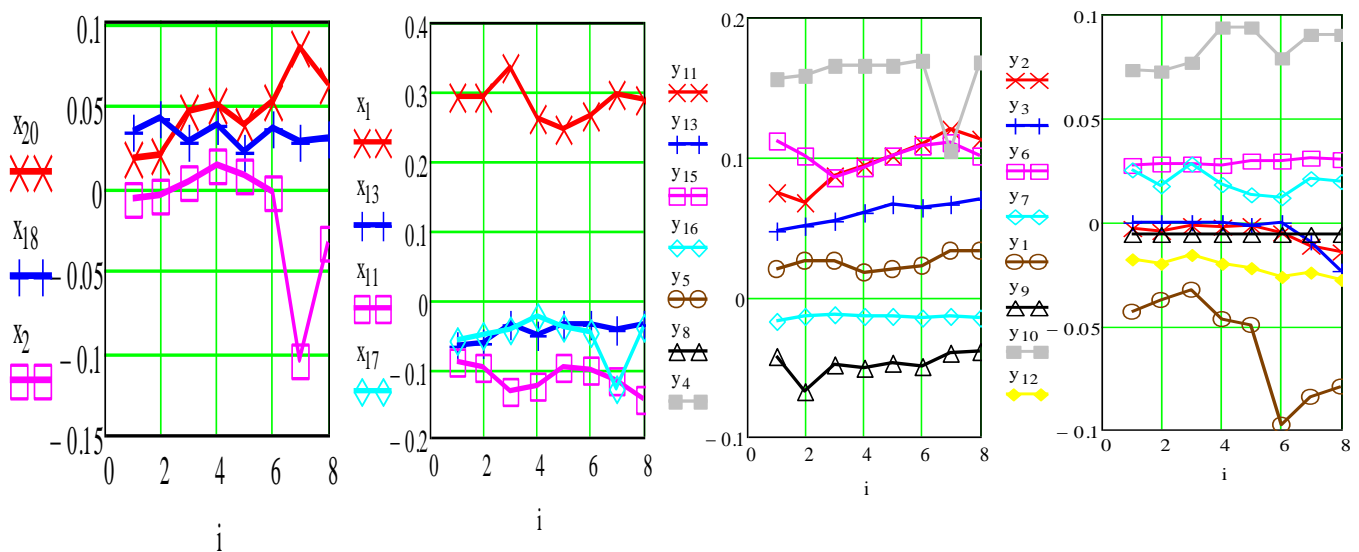

Рис. 3.4. Вплив факторів на показник ефективності ТПП України

**Складено автором за результатами розрахунків.*

За результатами наших розрахунків найбільш впливовими на показник кількісними факторами серед показників ТПП виявилися: кількість спеціалістів, що пройшли навчання у ТПП; кількість проведених експертиз; кількість проведених виставок за кордоном; кількість прийнятих бізнес-делегацій; кількість опублікованих комерційних пропозицій. Серед якісних показників ТПП можна виділити значний вплив на показник структури входження малих компаній у членську базу ТПП та якість їх роботи у проведенні виставок і ярмарок.

Цей показник є від'ємним математичним індексом кількісних та якісних тенденцій, який був розрахований на базі погоджених експертами статистичних даних у динаміці за 8 років. У майбутньому, включаючи до розрахунків відповідні кількісні та якісні показники економіки регіонів та регіональних ТПП, він дасть нам змогу порівнювати між собою ефективність торгово-промислових палат. Зауважимо, що факторний аналіз в економіці є суто математичним методом розрахунку впливу факторів. Він не дає розуміння структури ієрархії та не коректується наявними пріоритетами. Порівняно з ним МАІ враховує деякі логічні та інтуїтивні зв'язки, ранжирує компоненти за рівнем впливу на результат. Ієрархії надають інформацію про структуру та функції ієрархії на нижніх рівнях, завдяки чому ми зможемо окремо оцінити вплив кожного з елементів (модулів) на ієрархію загалом та визначити найбільш впливовий з них.

Перейдемо до аналізу ієрархій за Т. Сааті. Побудуємо ієрархічну модель завдання, яке стоїть перед нами. Цей етап є дуже важливим та потребує глибокого аналізу досліджуваного процесу. Необхідно виділити основні рівні ієрархії, які ми будемо розглядати в контексті нашого завдання, а також визначити компоненти на кожному окремому рівні (модулі рівнів ієрархії).

На I рівень ієрархії згідно з методологією Т. Сааті ми розміщуємо нашу мету – Визначення показника ефективності торгово-промислових палат в Україні у стимулюванні розвитку підприємництва та їх найбільш ефективних функцій

Наступним кроком має стати формування низки альтернатив. Розміщуємо наявні функції Торгово-промислової палати України на нижньому рівні. Розглядаючи функції ТПП у другому розділі цієї роботи, ми умовно поділили їх на

три основні напрями: Представництво і захист інтересів підприємців (41), Розвиток бізнес-середовища та налагодження бізнес-контактів(42) і Супровід підприємницької діяльності та надання ділових послуг(43). Це є три модулі IV рівня.

Задля відповідності нашого дослідження принципам комплексності *включаємо до III рівня ієрархії* фактори, що впливають на розвиток підприємництва, умовно поділивши їх на фінансово-економічні (31), організаційно-правові (32) та соціально-психологічні (33). Така класифікація була детально розглянута нами у другому розділі цієї роботи та обрана для включення до ієрархії з метою забезпечення логіки впливу кожної з альтернатив IV рівня на кожен із факторів III рівня [17].

На II рівень ієрархії розмістимо критерії, за якими будемо давати оцінку ефективності кожної з функцій. Виходячи із пов'язаності напрямів діяльності ТПП з основними напрямками державної політики у розвитку малого підприємництва, затвердженими Концепцією від 1996 р., назначимо їх у якості критеріїв. Це надає можливість дослідити діяльність ТПП крізь призму законодавчо встановлених напрямів її діяльності, а отримані результати міститимуть оцінку діяльності ТПП по кожному з них. Отже, у якості критеріїв за основними напрямками діяльності ТПП ми маємо: формування сприятливої нормативно-правової бази (21), залучення МСП до ЗЕД (+ супроводжуючі послуги) (22), забезпечення МСП інформацією та аналітикою (23), підготовка кадрів та розвиток інновацій (24), залучення інвестицій та доступ до фінансування (25).

З метою ранжирування впливу загальноєкономічних показників та показників ТПП України на результат розділимо їх між двома процесами, надавши показникам діяльності ТПП вищий рівень пріоритету в ракурсі нашого дослідження. Перший процес – розвиток підприємництва за результатом впливу ТПП (51); другий процес – розвиток підприємництва за результатами впливу сукупного середовища (52). Таким чином, ми включаємо в ієрархію два рівно направлені вектори, які забезпечать статистичне обґрунтування моделі. Розглянемо утворену ієрархію (рис. 3.5) [8].

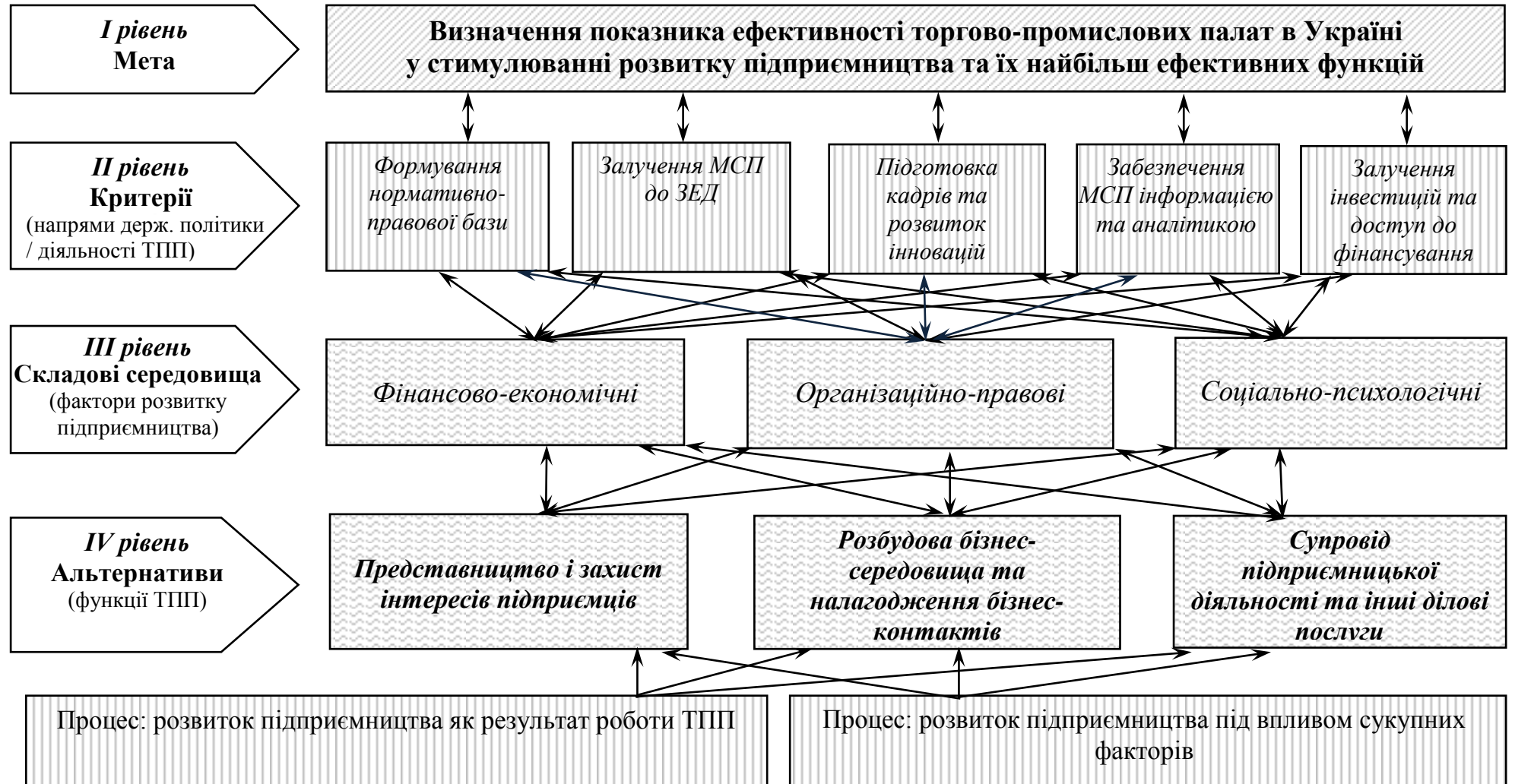

Рис. 3.5 Ієрархічна модель дослідження показників ефективності торгово-промислових палат у стимулюванні розвитку підприємництва з урахуванням впливу середовища (Т. Сааті) [8]

*Складено автором.

Отже, перейдемо до розрахунків. За методикою Т. Сааті введення даних у ієрархію починається з останнього рівня ієрархії. Для цього нам необхідно визначити пріоритет кожного модулю порівняно з іншим згідно зі шкалою: 1-3 – низький рівень, 4-6 – середній, 7-9 – високий рівень значень впливу змінних. За результатами отриманих попарних порівнянь будуюмо додатні обернено симетричні матриці без зворотних зв'язків за пріоритетами рівнів. Включаємо до ієрархії 2 процеси (V-рівень) та визначаємо процес «розвиток підприємництва за результатом впливу ТПП» пріоритетним у нашому дослідженні. Отримаємо коефіцієнти впливу $W_{51} = (0,556 \ 0,444)$.

Тепер вводимо до ієрархії набір нормованих кількісних та якісних показників, пов'язаних з розвитком підприємництва в Україні та роботою ТПП (x та y, які використовувалися нами у факторному аналізі). Шляхом множення отриманих пріоритетів модулів на набір показників ми отримаємо деякий відносний результат. Назвемо його «індикатор модуля», який є сукупним показником економічних змінних, відповідних суті модуля, з урахуванням впливу модуля рівень ієрархії. Після цього переходимо до розрахунку за наступним IV рівнем. Тут ми маємо 3 модулі-альтернативи згідно з наявними функціями ТПП. Аналогічно визначимо пріоритети для кожного модуля рівня, але на цьому етапі ми маємо врахувати вплив на кожен з модулів поточного рівня кожного з модулів попереднього (V) рівня ієрархії (згідно з Рис. 3.5).

Розглянемо алгоритм розрахунків на прикладі модуля 1 IV рівня ієрархії. Будуюмо матрицю для 3-х модулів ($m=3$) та визначаємо пріоритети кожного з них.

Таблиця 3.2.

Формування матриці впливу модулів за 3 рівнем ієрархії*

$A = \begin{pmatrix} 1 & 4/3 & 3/2 \\ 3/4 & 1 & 9/8 \\ 2/3 & 8/9 & 1 \end{pmatrix}$	Матриця ієрархій	9	9/23	3/2	9/8	1	I Представництво інтересів
	($9+8+6=23$)	8	8/23	4/3	1		II Розвиток бізнес-зв'язків
	2-й рівень	6	6/23	1			III Супровід підпр. діяльності

*Складено автором з використанням [153].

Розрахуємо коефіцієнти впливу модулів:

$$w_1 = \sqrt[3]{A_{1,1} * A_{1,2} * A_{1,3}} \quad w_2 = \sqrt[3]{A_{2,1} * A_{2,2} * A_{2,3}} \quad w_3 = \sqrt[3]{A_{3,1} * A_{3,2} * A_{3,3}}$$

$$w = w_1 + w_2 + w_3 = 1,26 + 0,945 + 0,84 = 3,045$$

$W4 = (w_1/w \quad w_2/w \quad w_3/w) = (W4_1 \quad W4_2 \quad W4_3) = (0,414 \quad 0,31 \quad 0,276)$ – коефіцієнти впливу – модулів 1, 2, 3 на рівень ієрархії. Найбільш впливовий 1-й модуль:

$$b = (0 \quad 3 \quad 0) = 3$$

Проведемо перевірку розрахунків за формулою (3.10) [153].

j – індекс узгодженості згідно з Т.Сааті, jm – випадковий індекс.

Якщо $j/jm < 10\%$, то результат приймається.

$$\sum_{i=1}^3 Aw_i = 3 \quad \sum_{i=1}^3 W_i = 1 \quad (3.10)$$

$$j = \frac{b+k-m}{m-1} = \frac{3+0,09-3}{3-1} = 0,045 \quad \frac{j}{jm} = 0,078$$

Таким чином, ми приймаємо отримані нами коефіцієнти впливу $W4$.

Сформуємо матриці впливу на модулі 4-го рівня ієрархії.

$$W41 = W4_1 * W51 \quad W42 = W4_2 * W51 \quad W43 = W4_3 * W51$$

де $W41$ – коефіцієнти впливу модуля 1 IV рівня ієрархії з урахуванням впливу на нього кожного з 2-х процесів V рівня (нагадаємо, $W51 = (0,556 \quad 0,444)$)

(Повний хід розрахунку по всіх рівнях наведено у Додатку Н).

$$W41 = (0,23 \quad 0,184) \quad W42 = (0,172 \quad 0,138) \quad W43 = (0,153 \quad 0,123)$$

Після визначення коефіцієнтів впливу кожного з модулів (41 42 43) включимо до них економічні показники (x та y), які відносяться до них, виходячи з логіки економічних процесів. Отже,

- до модулю 41 (kks) «Представництво і захист інтересів підприємців» відносяться: $x_1 \quad x_3 \quad x_8 \quad x_9 \quad x_{10} \quad x_{11} \quad x_{14} \quad x_{19} \quad y_1 \quad y_2 \quad y_3 \quad y_5 \quad y_6 \quad y_9 \quad y_{11} \quad y_{12} \quad y_{13} \quad y_{17}$

- до модулю 42 (sms) «Налагодження бізнес-контактів» відносяться: $x_1 \quad x_3 \quad x_5 \quad x_6 \quad x_7 \quad x_8 \quad x_{11} \quad x_{14} \quad x_{16} \quad x_{17} \quad x_{18} \quad x_{20} \quad y_1 \quad y_2 \quad y_3 \quad y_4 \quad y_6 \quad y_7 \quad y_8 \quad y_{14} \quad y_{15} \quad y_{18} \quad y_{19} \quad y_{20}$

- до модулю 43 (prq) «Розвиток бізнес-середовища та налагодження бізнес-контактів» відносяться: $x_1, \quad x_3, \quad x_5, \quad x_6, \quad x_{12}, \quad x_{13}, \quad x_{15}, \quad x_{20}, \quad y_2, \quad y_3, \quad y_4, \quad y_5, \quad y_6, \quad y_8, \quad y_9, \quad y_{16}, \quad y_{17}, \quad y_{19}$

Помножимо нормовані значення всіх відібраних нами показників у динаміці за 8 років (2008–2015 рр.) (див. Додаток С-1, С-2) на коефіцієнти впливу відповідних

модулів W41, W42 та W43. Наприклад, індикатор модулю 41 «Представництво і захист інтересів підприємців»:

$$Ikk_x = W41_0 * x_1 + W41_0 * x_3 + W41_0 * x_8 + W41_0 * x_9 + W41_0 * x_{10} + W41_0 * x_{11} + W41_0 * x_{14} + W41_0 * x_{19} + W41_1 * x_1 + W41_1 * x_3 + W41_1 * x_8 + W41_1 * x_9 + W41_1 * x_{10} + W41_1 * x_{14} + W41_1 * x_{19}$$

$$Ikk_y = W41_0 * y_1 + W41_0 * y_2 + W41_0 * y_3 + W41_0 * y_5 + W41_0 * y_6 + W41_0 * y_9 + W41_0 * y_{11} + W41_0 * y_{12} + W41_0 * y_{13} + W41_0 * y_{17} + W41_1 * y_1 + W41_1 * y_2 + W41_1 * y_3 + W41_1 * y_5 + W41_1 * y_6 + W41_1 * y_9 + W41_1 * y_{11} + W41_1 * y_{12} + W41_1 * y_{13} + W41_1 * y_{17}$$

Отже, індикатор модулю за кількісними змінними дорівнює:

$$Ikk4_{1x} = (0,175 \ 0,178 \ 0,213 \ 0,183 \ 0,166 \ 0,178 \ 0,197 \ 0,204)$$

Індикатор модулю за якісними змінними дорівнює:

$$Ikk4_{1y} = (0,104 \ 0,104 \ 0,108 \ 0,118 \ 0,127 \ 0,153 \ 0,164 \ 0,169)$$

Сукупний індикатор модулю:

$$Ikks4 = Ikk4_{1x} + Ikk4_{1y} \quad (3.11)$$

$$Ikks4 = (0,279 \ 0,281 \ 0,321 \ 0,301 \ 0,294 \ 0,331 \ 0,361 \ 0,373), E(Ikks4) = 0,318$$

Аналогічно розраховуємо індикатори модулю 42:

$$Isms4 = (0,311 \ 0,318 \ 0,336 \ 0,318 \ 0,303 \ 0,343 \ 0,367 \ 0,357), E(Isms4) = 0,336$$

та модулю 43: $Iprq4 = (0,192 \ 0,2 \ 0,208 \ 0,197 \ 0,184 \ 0,199 \ 0,208 \ 0,221)$, $E(Iprq) = 0,201$

Отримуємо графічні зображення індикаторів кожного модулю та загальний для всього рівня (рис.3.6).

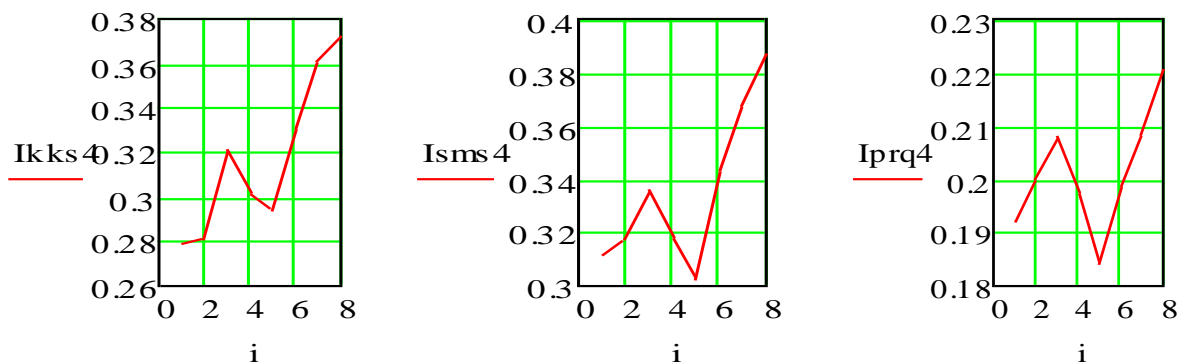

Рис. 3.6 Графічне зображення індикаторів ефективності модулів

41, 42, 43 IV рівня ієрархії (зліва направо)*

*Складено автором за результатами розрахунків.

Індикатори ефективності кожного модуля є оцінкою роботи модуля у ієрархії та його значення у загальній ефективності ТПП. Цей показник враховує рівень впливу модуля на ієрархію, вплив на нього модулів інших рівнів, а також його наповнення – кількісні та якісні показники (x, y).

Спираючись на це, можемо зробити висновки, що модуль 43 «Супровід підприємницької діяльності та надання ділових послуг», незважаючи на найбільш динамічні показники (x, y), які входять до нього, має найменшу вагу в загальній ефективності ТПП у розвитку підприємництва. Це пояснюється найменшим коефіцієнтом впливу (W43), який нами було визначено шляхом попарних порівнянь з іншими модулями.

Водночас модуль 42 «Розвиток бізнес-середовища та налагодження бізнес-контактів» має найбільшу вагу в загальному рівні ефективності ТПП. Цей індикатор включає в себе показники статистичної вибірки щодо проведення бізнес-заходів, виставок, зовнішньоекономічних послуг тощо. Незважаючи на те, що у переважній більшості ТПП надходження за такими видами діяльності не перевищує 5–7%, цей модуль має більшу вагу, ніж модуль 43. Це пояснюється вищим коефіцієнтом впливу W42 з огляду на ефективність ТПП у розвитку підприємництва.

Зазначимо, що модуль 41 «Представництво і захист інтересів підприємців», який отримав найвищий коефіцієнт впливу за результатами попарних порівнянь, має менший індикатор ефективності, ніж W42. Це є ознакою того, що показники, які входять до нього (x, y), є дуже низькими, тобто послуги, які надаються в рамках цієї функції, є недостатньо розвиненими.

За методикою Т. Сааті після проведення аналізу IV рівня ієрархії ми просуваємося до рівня III («Фактори розвитку підприємництва»), враховуючи всі міжрівневі перехресні зв'язки та надаючи кожному з модулів 31, 32, 33 окремий коефіцієнт впливу W. За результатами попарних порівнянь та подальших розрахунків спостерігаємо динаміку модулів за факторами розвитку підприємства, яку структуровано та відображено в Табл. 3.3. За отриманими результатами розрахунків поряд із високими показниками впливу фінансово-економічних факторів на розвиток підприємства простежуються значні

індикатори ефективності організаційно-правових факторів у діяльності Торгово-промислової палати у розвитку підприємництва, що можна пояснити включенням до модулю відповідних результатів діяльності ТПП не тільки з нормативно-правових питань, а й з організаційних (ліцензування, сертифікації, видачі інших документів), які є найбільш значними порівняно з іншими видами діяльності інституцій [18].

Таблиця 3.3

Загальні тенденції за розрахунками за III рівнем ієрархії*

Пріоритет	Назва модулю та індикатор ефективності	Індикатор ефективності	Різниця позицій
1	Фінансово-економічні <i>Ikks3 = (0,804 0,811 0,9 0,832 0,798 0,926 1,181. 1,023)</i>	0,91	1↓
2	Організаційно-правові <i>Iprq3 = (0,965 1,003 1,019 1,099 1,082 1,21 1,149 1,266)</i>	1,099	1↑
3	Соціально-психологічні <i>Isms3 = (0,644 0,65 0,697 0,683 0,664 0,73 0,775 0,748)</i>	0,699	-

*Складено автором за результатами розрахунків

На II рівні ієрархії розміщені основні напрями діяльності ТПП відповідно до напрямів державної політики розвитку підприємництва. Простежимо динаміку за результатами попарних порівнянь та проведення розрахунків (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Загальні тенденції за розрахунками за II рівнем ієрархії*

Пріоритет	Назва модулю та індикатор ефективності	Індикатор ефективності	Різниця позицій
1	Формування сприятливої нормативно-правової бази <i>Iprq2 = (0,588 0,602 0,667 0,624 0,596 0,622 0,709 0,69)</i>	0,632	3↓
2	Залучення малого та середнього підприємництва до зовнішньоекономічної діяльності <i>Isms2 = (1,205 1,216 1,304 1,278 1,243 1,367 1,45 1,4)</i>	1,308	1↑
3	Забезпечення МСП інформацією та аналітикою щодо можливостей розвитку <i>Ikks2 = (0,535 0,545 0,588 0,643 0,628 0,689 0,707 0,726)</i>	0,637	2↓
4	Залучення інвестицій та доступ до фінансування <i>Inms2 = (0,969 0,978 1,015 0,979 0,979 1,057 1,31 1,119)</i>	1,024	2↑

*Продовження табл. 3.4.

5	Підготовка кадрів та розвиток інновацій <i>Inls2 = (0,894 0,901 1,009 0,98 0,935 1,048 1,248 1,18)</i>	1,561	2↑
---	--	--------------	-----------

*Складено автором за результатами розрахунків.

Отже, останній рівень ієрархії характеризує діяльність ТПП України з розвитку підприємництва з урахуванням головних компонент та їх індексів впливу, структурних зв'язків ієрархії та наявних показників діяльності. Розрахунки показують, що найбільша частка ефективності роботи ТПП України з розвитку підприємництва зараз належить роботі у сфері залучення МСП до зовнішньоекономічної діяльності та надання відповідних послуг. Показники за іншими напрямками мають різко відмінне значення, що свідчить про відсутність альтернативно розвинених послуг ТПП.

За результатами проведеного моделювання та попарних порівнянь найбільш впливовою (з огляду розвитку підприємництва) із трьох наявних альтернатив виявилася функція ТПП «Представництво і захист інтересів підприємців». Простежуючи динаміку за відповідним цій функції напрямом діяльності на II рівні ієрархії, ми відзначаємо найбільш негативну тенденцію – зниження за індикатором впливу на 3 позиції відносно наданого пріоритету. Це свідчить про низький рівень статистичної вибірки за цим напрямом, що зумовлює його низький вплив на розвиток підприємництва. Звертаючись до аналізу конкурентоспроможності ТПП за послугами, який ми проводили з використанням методу експертних оцінок (п. 2.2.), відзначимо, що на зазначеному етапі дослідження також було виявлено значну зацікавленість підприємств у послугах, які реалізують цю функцію. Але показник якості таких послуг ТПП отримав найнижчі оцінки. Тож отримані результати з використанням двох різних методів збігаються: нами виявлено функцію ТПП, яка має найбільший рівень впливу на розвиток підприємництва.

На нашу думку, також необхідно звернути увагу на дуже низьке значення індикатора ефективності модуля «Забезпечення МСП інформацією та аналітикою щодо можливостей розвитку». Незважаючи на те, що за результатами попарних порівнянь цей модуль зайняв останнє (п'яте) місце за пріоритетом, низький показник індикатора, на нашу думку, є сигналом до необхідності звернути увагу на

інформаційні послуги торгово-промислових палат у задоволенні потреб підприємців у доступі до якісної аналітичної інформації з метою орієнтації на нові ринки збуту та з інших питань, актуальних для суб'єктів підприємництва.

Повернімося до дослідження рівня ефективності. За результатами факторного аналізу, який ми проводили на першому етапі моделювання, було розраховано від'ємний індекс ефективності ТПП України, який має значення 0,556. З огляду на модифікацію первісних нормованих даних, їх структурування за групами та визначення показників впливу для кожної з груп, яке відбулося в ході аналізу ієрархії за Т. Сааті, пропонуємо провести повторний факторний аналіз, приймаючи в якості факторів 13 модулів ієрархії. Враховуючи емпіричну структуру ієрархії стимулювання розвитку підприємництва та місця ТПП України у ньому, факторний аналіз компонентів ієрархії має визначити рівень ефективності ТПП у цій сфері та дати оцінку рівня впливу окремих компонент на результат.

Перейдемо до розрахунків за вище описаним алгоритмом. (див.Додаток Т-3). Сформуємо матрицю за ієрархією, де строки – це індикатори ефективності за 8 років.

Помножимо початкове наближення $I_{ef} = (0,552 \ 0,526 \ 0,608 \ 0,544 \ 0,538 \ 0,57 \ 0,51 \ 0,603)$ з матрицею.

$$Z1 := \begin{pmatrix} 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 \\ Ikks5_1 & Ikks5_2 & Ikks5_3 & Ikks5_4 & Ikks5_5 & Ikks5_6 & Ikks5_7 & Ikks5_8 \\ Isms5_1 & Isms5_2 & Isms5_3 & Isms5_4 & Isms5_5 & Isms5_6 & Isms5_7 & Isms5_8 \\ Ikks4_1 & Ikks4_2 & Ikks4_3 & Ikks4_4 & Ikks4_5 & Ikks4_6 & Ikks4_7 & Ikks4_8 \\ Isms4_1 & Isms4_2 & Isms4_3 & Isms4_4 & Isms4_5 & Isms4_6 & Isms4_7 & Isms4_8 \\ Iprq4_1 & Iprq4_2 & Iprq4_3 & Iprq4_4 & Iprq4_5 & Iprq4_6 & Iprq4_7 & Iprq4_8 \\ Ikks3_1 & Ikks3_2 & Ikks3_3 & Ikks3_4 & Ikks3_5 & Ikks3_6 & Ikks3_7 & Ikks3_8 \\ Isms3_1 & Isms3_2 & Isms3_3 & Isms3_4 & Isms3_5 & Isms3_6 & Isms3_7 & Isms3_8 \\ Iprq3_1 & Iprq3_2 & Iprq3_3 & Iprq3_4 & Iprq3_5 & Iprq3_6 & Iprq3_7 & Iprq3_8 \\ Ikks2_1 & Ikks2_2 & Ikks2_3 & Ikks2_4 & Ikks2_5 & Ikks2_6 & Ikks2_7 & Ikks2_8 \\ Isms2_1 & Isms2_2 & Isms2_3 & Isms2_4 & Isms2_5 & Isms2_6 & Isms2_7 & Isms2_8 \\ Iprq2_1 & Iprq2_2 & Iprq2_3 & Iprq2_4 & Iprq2_5 & Iprq2_6 & Iprq2_7 & Iprq2_8 \\ Inls2_1 & Inls2_2 & Inls2_3 & Inls2_4 & Inls2_5 & Inls2_6 & Inls2_7 & Inls2_8 \\ Inms2_1 & Inms2_2 & Inms2_3 & Inms2_4 & Inms2_5 & Inms2_6 & Inms2_7 & Inms2_8 \end{pmatrix}$$

Отримуємо: $I_{ef} = (0,676 \ 0,726 \ 0,608 \ 0,544 \ 0,538 \ 0,57 \ 0,65 \ 0,796)$.

Розрахуємо коефіцієнт впливу:

$$K5 = [(Z1T*Z1)^{-1}*Z1T]T*Ief \quad (3.12)$$

Отримуємо: $K5 = (0,0643 \ 2,625 \ -0,657 \ 1,466 \ 0,03 \ 0,729 \ 0,851 \ 0,7 \ -1,692 \ 0,695 \ -1,167 \ -2,29 \ 1,418*10^{-5} \ 0,557)$.

Розрахуємо індикатором процесної ефективності за рівнями ієрархії:

$$Ief2m = (0,676 \ 0,726 \ 0,608 \ 0,544 \ 0,548 \ 0,57 \ 0,65 \ 0,796).$$

З метою розрахунку інтегрального показника ефективності по Т. Сааті додаємо в нашу формулу кількість N показників x та y з метою забезпечення можливості порівняти результати з попереднім факторним аналізом:

$$Iefmm = K50 + K51 * I_kks5(N1 + N2) / 2N + \dots + K13 * I_nls(N25 + N26) / 2N \quad (3.13)$$

$$Iefmm = (0,523 \ 0,564 \ 0,46 \ 0,438 \ 0,446 \ 0,45 \ 0,481 \ 0,568); E(Iefmm) = 0,491$$

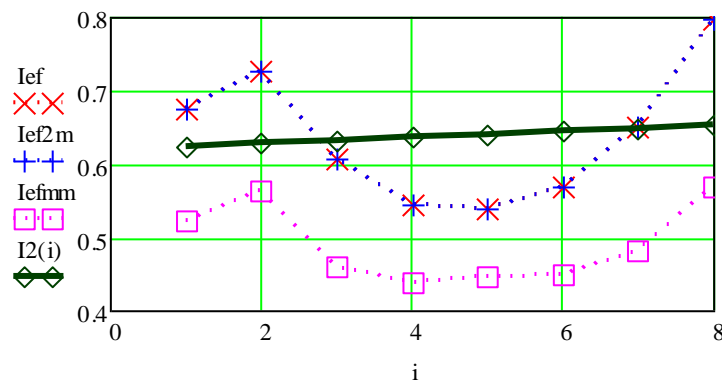

Рис. 3.7 Графічне зображення індексів ефективності ТПП України за факторним аналізом після структурування показників за МАІ ($Iefmm = 0,491$)*

*Складено автором за результатами розрахунків.

Отже, за результатами отриманих нами розрахунків у сучасних умовах загальний індекс ефективності ТПП складає 0,556. При його корегуванні за ієрархічною методикою відбувається: постановка пріоритету дослідження ефективності інституції у сфері розвитку підприємництва, побудова структури середовища, у якому діє ТПП, та розвиток підприємництва (окрім функцій ТПП, до ієрархії входять фактори підприємницького розвитку та головні напрями діяльності ТПП, що на момент регламентування збігалися з напрямками держаної політики у сфері розвитку малого підприємництва), визначення пріоритетів для кожної із рівнів ієрархії. При повторному проведенні факторного аналізу, у якому факторами

виступають не окремі кількісні та якісні показники, а їх логічні групи, відповідно до наявної структури моделі відбувається зниження показника ефективності до 0,491.

Розглянемо, які фактори (модулі) ієрархій мають найбільший вплив на індекс ефективності ТПП України $I_{ef 2m} = 0,491$ (рис. 3.8).

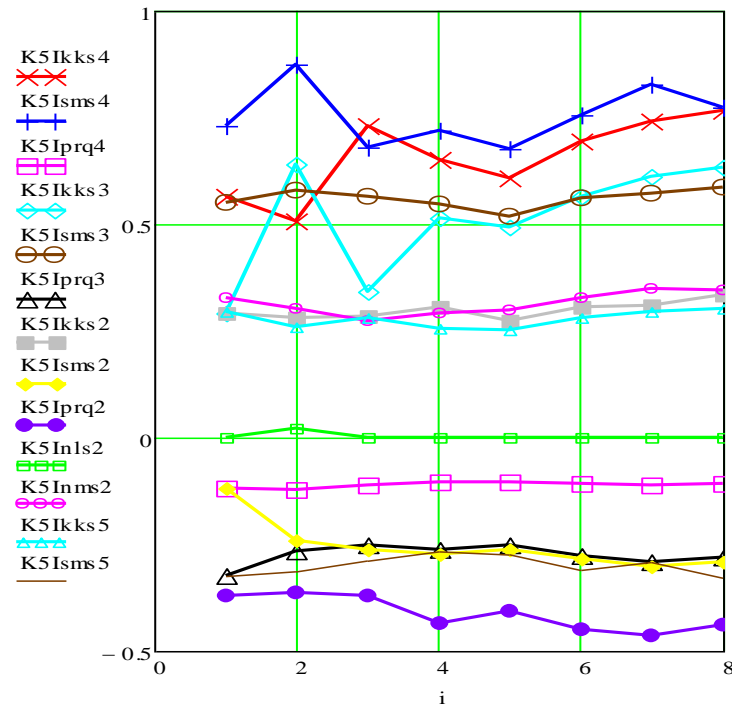

Рис. 3.8 Коефіцієнти впливу модулів ієрархій на індекс ефективності ТПП України (за факторним аналізом)*

*Складено автором за результатами розрахунків.

Виходячи із представлених на Рис. 3.7. факторів впливу на показник ефективності Торгово-промислової палати України в сфері розвитку підприємництва після його ієрархічного корегування ϵ : функція ТПП «Розбудова бізнес-середовища та налагодження бізнес-контактів», (проведення заходів національного та міжнародного рівня, виставок, ярмарок, делегації тощо).

Функція ТПП «Представництво і захист інтересів підприємців» (включає розбудову членської бази, діяльність з нормотворчості, адвокати, тощо). Серед напрямів діяльності, найбільший вплив на ефективність на сучасному етапі має напрям «Залучення малого та середнього підприємництва до зовнішньоекономічної діяльності» (включає проведення виставок, ярмарок, міжнародних заходів).

Функція ТПП «Представництво і захист інтересів підприємців» (включає

розбудову членської бази, діяльність з нормотворчості, адвокати, тощо). Серед напрямів діяльності, найбільший вплив на ефективність на сучасному етапі має напрям «Залучення малого та середнього підприємництва до зовнішньоекономічної діяльності» (включає проведення виставок, ярмарок, міжнародних заходів) [13].

З огляду на те, що Торгово-промислова палата України є центральним офісом, а регіональні торгово-промислові палати - її членами, можна зробити висновок що отримані нами результати моделювання є середньостатистичними для України. Проведене дослідження скоректувало показник ефективності Торгово-промислової палати України згідно пріоритетів розвитку підприємництва, надало уявлення про структуру індексу, вплив на даний показник окремих функцій ТПП, а також інших складових середовища розвитку підприємництва. На основі даного дослідження стало можливим виокремлення головних пріоритетів у стратегічному розвитку ТПП з метою активізації та інтенсифікації діяльності у розвитку підприємництва України.

3.2. Застосування ієрархічної методики для дослідження ефективності регіональних торгово-промислових палат на прикладі Дніпропетровської, Вінницької та Закарпатської областей

На сьогоднішній день в Україні проваджується реформа з децентралізації, концепцію якої було розроблено та схвалено на початку квітня 2014 року Урядом України. Згідно даної реформи державні органи управління впроваджують перерозподіл функцій, повноважень та бюджетів з центрального рівня на місцеві. Реформа включає в себе як адміністративну, так і політичну децентралізацію та націлена на максимальне делегування повноважень органам влади регіонального рівня.

Впровадження даної реформи передбачає перш за все розширення повноважень місцевих органів влади щодо формування місцевого бюджету, а також розробки та виконання місцевих політик розвитку. Успішний досвід проведення децентралізації спостерігається у Данії, Норвегії, Швеції, Польщі, Чехії, Естонії, Франції. У контексті нашого дослідження, дана реформа розглядається як

передумова для налагодження двостороннього діалогу органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, якими є торгово-промислові палати. Отже, за умови впровадження децентралізації, регіональні торгово-промислові палати отримають більше можливостей щодо впливу на розвиток підприємництва на регіональному рівні через взаємодію з місцевою владою у формуванні регіональної політики та програм розвитку підприємництва.

З огляду на вищезазначене, а також враховуючи значну автономію регіональних ТПП щодо формування пріоритетів у власній діяльності, проведення моделювання та аналізу показників ефективності інституцій на регіональному рівні є важливою передумовою прийняття стратегічних рішень щодо їх подальшого розвитку. Спробуємо застосувати запропоновану у п.3.1 методику ієрархічного моделювання на прикладі декількох регіональних торгово-промислових палат. Для проведення дослідження нами було обрано Дніпропетровську ТПП, Вінницьку ТПП та Закарпатську ТПП. Зазначена географія обумовлюється відмінностями регіонів щодо рівня економічного та розвитку підприємництва, пріоритетних галузей, а також різницею у підходах ТПП щодо розвитку підприємництва [14].

Почнемо проведення аналізу з Дніпропетровського регіону та Дніпропетровської регіональної ТПП. Регіон є економічно потужним та промислово розвиненим. У 2015 році він займає друге місце після Києва за долею у національному ВВП (10% від національного). Мале підприємництво у Дніпропетровському регіоні хоч і є доволі розвиненим, але скоріше є інструментом самозайнятості населення, аніж впливовим важелем економічного розвитку регіону. Так, у 2014 році у Дніпропетровській області діяло 149741 суб'єктів господарювання, з них 26228 підприємств. Із загальної кількості підприємств – малих та середніх 26167. В середньому в області діє 79,9 МСП у розрахунку на 10 тис. осіб (89,5 по Україні). При чому питома вага малих та мікропідприємств у реалізації продукції становить тільки 12%. Прибутковими з них є в середньому 64,6%. В області у 2014 році нараховувалося 162,7 тис. ФОП (250,9 в середньому по Україні), серед яких прибутковими були 45,2%. При цьому обсяг реалізації у розрахунку на одну ФОП був вищим, ніж в Україні загалом – 313 тис. грн.

порівняно з 294 тис. грн. Натомість, зайнятість у малому підприємстві складає 57%. З-поміж малих (у т.ч., мікро-) підприємств, переважна більшість працює у сферах оптової та роздрібною торгівлі, ремонту автотранспортних засобів (8347 підприємств), сільського, лісового та рибного господарства (3721) та промисловості (2590)

Доволі потужними є середні підприємства області. По-перше, їх питома вага є дещо вищим показником, ніж в цілому по Україні 5,1% проти 4,7% по Україні. По-друге, їх частка у реалізації продукції складає 25% за регіоном, та 59,1% з них прибуткові у 2014р. Кількість зайнятих на середніх підприємствах складає 33%. Більшість середніх підприємств регіону працює в сферах:

- промислового виробництва (459 підприємств),
- оптової та роздрібною торгівлі, ремонту автотранспортних засобів (256),
- сільського, лісового, рибного господарства (151),
- транспорту, складського господарства, поштової діяльності (105)
- будівництва (99),
- адміністративного та допоміжного обслуговування (98).

Велику вагу в економіці області мають інші промислові міста: Дніпродзержинськ (247,6 тис. осіб), Нікополь (116,8 тис. осіб) та інші. В економіці області домінують сектори промисловості (53% обсягу реалізації підприємств). Великі підприємства області реалізували більшість продукції за 2014 рік, що становить 63%, або 297 499 645,1 тис. грн. Отже, більшу частину продукції Дніпропетровської області реалізують великі підприємства (такі як ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг», ВАТ «Суша Балка», ПАТ «Центральний гірничо-збагачувальний комбінат» і т.д.) [110], [129], [156].

Бюджет Регіональної програми розвитку малого та середнього підприємництва у Дніпропетровській області на 2015-2016 роки спрямований на фінансування заходів у чотирьох пріоритетних сферах: проведення опитування бізнесу, організація масових заходів (конференцій, виставок), залучення до підприємництва населення (в т.ч. молоді, жінок) та організація бізнес-інкубатору. Джерелами фінансування Регіональної програми на 2015-2016 роки є кошти

обласного бюджету, кошти місцевих бюджетів, кошти залучені з інших джерел. При цьому, зазначено лише вартість заходів, що будуть реалізовані за рахунок обласного бюджету та інших джерел, що сумарно складає 8766,9 тис. грн. Обсяг фінансування заходів Регіональної програми на 2015-2016 роки з обласного бюджету збільшився більше ніж у 3,5 рази у порівнянні з бюджетом аналогічної Регіональної програми на 2013-2014 роки, що є значною позитивною тенденцією, яка свідчить про готовність місцевої влади розвивати підприємницький потенціал [159].

Дніпропетровська Торгово-промислова палата також є однією з найбільш розвинених в Україні. Вона посідає третє місце за обсягом членської бази (в середньому 800-900 членів за 2011-2015рр.), при цьому питома вага підприємств регіону, котрі являються членами ТПП становить 3,6%, а сплатили членські внески 2.5% що вище за 1,82% в середньому по Україні. При ТПП діє 3 комітети підприємців: комітет базових галузей промисловості комітет підприємців ринку фінансових послуг та соціальної відповідальності бізнесу та комітет розвитку малого та середнього бізнесу. Палата займає друге місце за надходженнями від реалізації послуг після Харківської ТПП (30405 тис. грн. у 2014 році). Чистий дохід організації досягнув максимуму в 2013 році та становив 4,416.0 тис. грн. У 2014 році спостерігається падіння даного показника до 3594 тис. грн.

Розглянемо структуру прибутків ТПП за видами послуг. Найбільший дохід ТПП отримує від надання сертифікатів походження 72,2%, на другому місці у структурі доходів займає проведення експертизи – 12%. Щодо послуг пов'язаних з зовнішньоекономічною діяльністю, то проведення міжнародних заходів складає 3.3% прибутку, а виставок 2,8. Разом з тим, Дніпропетровська ТПП займає 4 місце серед торгово-промислових палат за кількістю відвідувачів на виставці після ТПП України, Вінниці та Полтави. Загалом, ТПП за 2011-2014 рр. проведено 56 виставок в Україні з 3870 українських учасників та близько 650 000 відвідувачів, 6 експозицій а кордоном для 20 українських учасників та організовано відвідування 13 закордонних виставок для 25 українських учасників [82].

Використовуючи досвід дослідження показників ефективності ТПП України у розвитку підприємництва шляхом факторного аналізу та ієрархічного моделювання

середовища розвитку підприємництва за допомогою МАІ, розглянемо показники індексу ефективності Дніпропетровської ТПП. Згідно запропонованого нами у алгоритму (див. рис. 3.1), оберемо 40 показників в динаміці за 8 років (див. Додаток У-4) у таких пропорціях: 20 показників регіону, що логічно та економічно пов'язані з розвитком підприємництва (10 кількісних (x) та 10 якісних (y)) та 20 показників діяльності Дніпропетровської ТПП (10 кількісних (ч) та 10 якісних (у)). (Хід основних розрахунків за Дніпропетровською ТПП відображено в Додатку Р).

Пронормувавши та прибравши лінійно залежні показники, порахувавши коефіцієнти впливу незалежних статистичних кількісних та якісних змінних за формулою (3.3), розрахуємо індекси ефективності для статистичних та функціональних кількісних та якісних змінних за формулами (3.6.) та (3.7). Після цього визначимо коефіцієнт К за формулою (3.8) та загальний індекс ефективності за формулою (3.9).

Отримуємо: $I_{ef} = (0.672 \ 0.693 \ 0.734 \ 0.662 \ 0.662 \ 0.756 \ 0.607 \ 0.683)$; $E(I_{ef}) = 0.684$

Розглянемо отриманий показник ефективності на графіку (рис. 3.9) Згідно розрахунків, найбільш впливовими на показник I_{ef} є показники: x_{12} (обсяг реалізації послуг ТПП), x_{17} (чистий дохід від діяльності ТПП), x_{14} (кількість виданих сертифікатів походження ТПП), x_{19} (кількість проведених ТПП виставок, ярмарок), x_{16} (частка юридичних послуг ТПП у загальному обсязі), y_{11} (рейтинг ТПП за кількістю членів), y_{15} (рейтинг ТПП за обсягом наданих послуг з зовнішньоекономічних зв'язків), y_{13} (рейтинг ТПП за рівнем чистого прибутку).

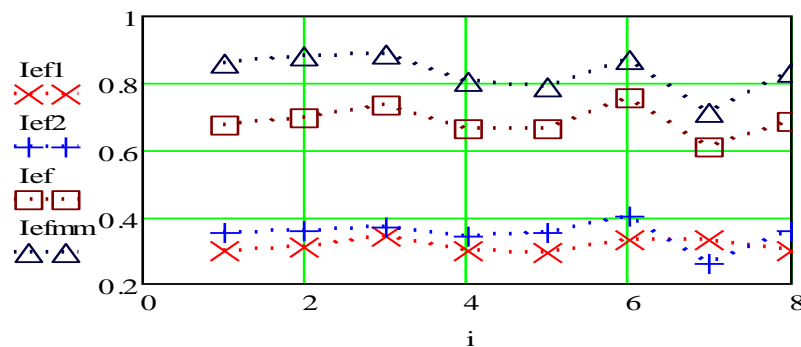

Рис. 3.9. Індекс ефективності Дніпропетровської ТПП у 2008-2015рр.

за факторним аналізом ($E(I_{ef}) = 0.684$)*

*Складено автором за результатами розрахунків

Розглянемо графічне зображення найбільш впливових на показник ефективності факторів з вибірки діяльності ТПП України (рис. 3.10)

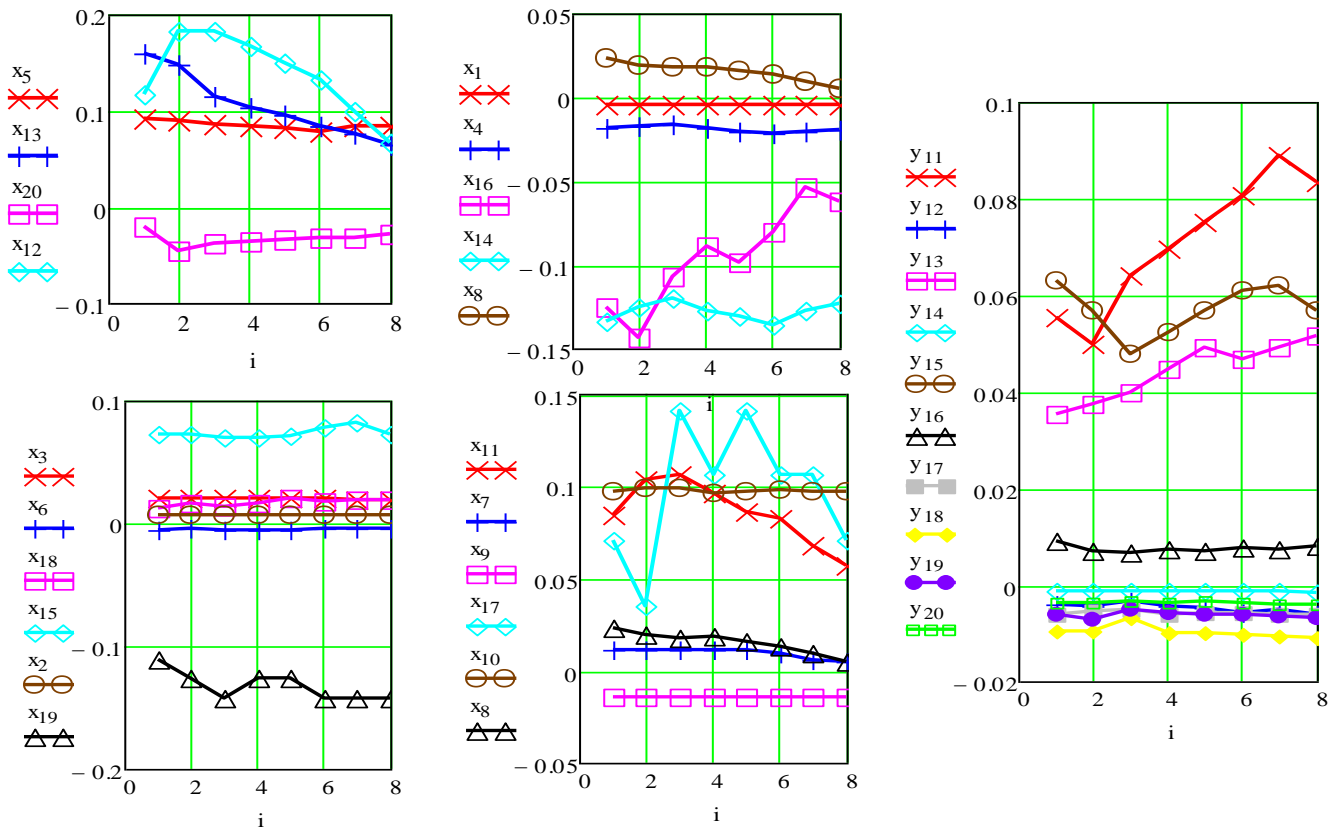

Рис. 3.10. Графічне зображення впливу окремих факторів на показник ефективності Дніпропетровської ТПП

**Складено автором за результатами розрахунків*

Виходячи з наведених рисунків, найбільш впливовими факторами діяльності ТПП є: обсяг реалізації послуг; питома вага зовнішньоекономічних послуг у загальному обсязі; кількість членів регіональної ТПП; кількість виданих сертифікатів походження; частка юридичних послуг у загальному обсязі; кількість проведених виставок, ярмарок; рейтинг ТПП за кількістю членів серед всіх ТПП в Україні; рейтинг ТПП за обсягом наданих послуг з зовнішньоекономічних зв'язків; рейтинг ТПП за рівнем забезпечення діалогу з владою.

Перейдемо до аналізу ієрархій. Для структуривання середовища ми будемо використовувати сформовану нами ієрархію у п.п. 3.1 (див. рис.3.4). Розглянемо динаміку показників IV рівня, на якому містяться альтернативи (функції торгово-промислової палати) (табл.3.5).

Таблиця 3.5

Загальні тенденції за розрахунками за IV рівнем ієрархії*

Пріоритет	Назва модулю та індикатор ефективності	Індикатор ефективності	Різниця позицій
1	Представництво і захист інтересів підприємців <i>Ikks4=(0.294 0.294 0.302 0.297 0.299 0.321 0.295 0.294)</i>	0.3	1↓
2	Розбудова бізнес-середовища та налагодження бізнес-контактів <i>Isms4=(0.488 0.488 0.46 0.475 0.483 0.521 0.477 0.475)</i>	0.483	1↑
3	Супровід підприємницької діяльності та інші ділові послуги <i>Iprq4 = (0.214 0.214 0.215 0.219 0.222 0.222 0.214 0.204)</i>	0.216	-

*Складено автором за результатами розрахунків

Отже, у Дніпропетровській торгово-промисловій палаті зберігається тенденція щодо негативної динаміки індексу ефективності функції «Представництво і захист інтересів підприємців» відносно наданого їй пріоритету.

Простежимо за значеннями індексів ефективності критеріїв II рівня ієрархії.(табл.3.6).

Таблиця 3.6

Загальні тенденції за розрахунками за II рівнем ієрархії*

Пріоритет	Назва модулю та індикатор ефективності	Індикатор ефективності	Різниця позицій
1	Формування сприятливої нормативно-правової бази <i>Ikks2=(1.514 1.439 1.416 1.45 1.465 1.595 1.438 1.514)</i>	1.479	2↓
2	Залучення МСП до зовнішньоекономічної діяльності <i>Isms2=(1.965 1.886 1.835 1.898 1.96 2.073 1.902 2.003)</i>	1.94	1↑
3	Забезпечення МСП інформацією щодо можливостей розвитку <i>Iprq2=(1.15 .073 1.072 1.126 1.16 1.137 1.062 1.175)</i>	1.119	2↓
4	Підготовка кадрів та розвиток інновацій <i>Inms2=(1.824 1.741 1.689 1.772 1.796 1.911 1.753 1.863)</i>	1.794	2↑
5	Залучення інвестицій та доступ до фінансування <i>Inls2=(1.1 1.065 1.068 1.118 1.174 1.179 1.137 1.197)</i>	1.13	2↑

*Складено автором за результатами розрахунків

За методикою дослідження повторимо факторний аналіз, взявши в якості факторів показники модулів ієрархії. За отриманими результатами розрахунків (рис. 3.11):

$$Ief2m = (0.598 \ 0.641 \ 0.6 \ 0.647 \ 0.643 \ 0.587 \ 0.669 \ 0.568); \ E(Ief2m)=0.619$$

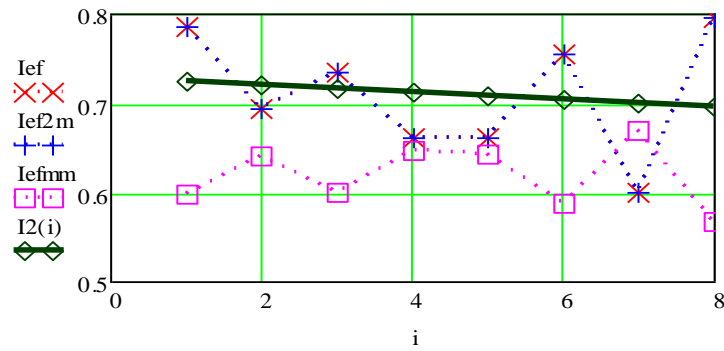

Рис.3.11. Графічне зображення індексів ефективності Дніпропетровської ТПП за факторним аналізом після структуривання за МАІ (0.619)*

**Складено автором за результатами розрахунків*

Згідно отриманих результатів факторного аналізу за модулями ієрархії, спостерігається значне зниження показника ефективності Дніпропетровської ТПП (від 0,684 до 0,619).

Розглянемо графічне зображення функцій впливу да даний показник (рис. 3.12)

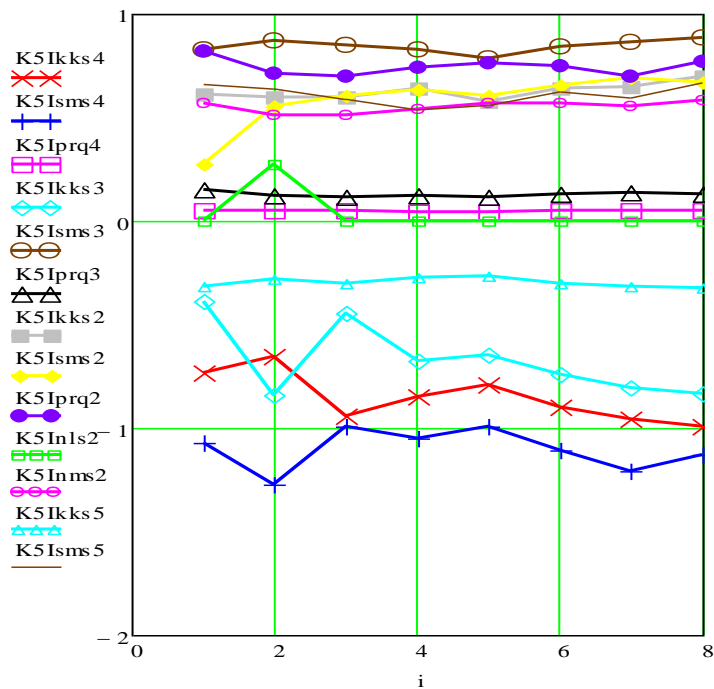

Рис. 3.12. Графічне зображення впливу модулів ієрархії на показник ефективності Дніпропетровської ТПП

**Складено автором за результатами розрахунків*

Зберігаються наступні тенденції, виявлені при розрахунках ТПП України:

- 1). Функція «Представництво і захист інтересів підприємців» не зважаючи на

максимальний пріоритет має значно нижчі реальні коефіцієнти на ефективність ТПП ніж функція «Розвиток бізнес-середовища та налагодження бізнес-контактів».

2) Згідно індексів ефективності останнього II рівня ієрархії, найбільший вплив на ефективність ТПП здійснюється за критерієм «Залучення МСП до зовнішньоекономічної діяльності».

3). Спостерігається дуже низький рівень індикатора впливу «Забезпечення МСП інформацією та аналітикою».

За отриманими показниками найбільш впливовими є такі модулі ієрархії: модуль захисту прав і представництва інтересів членів, модуль розбудови бізнес-зв'язків та модуль фінансово-економічних факторів.

Пояснимо причину зниження індикатору ефективності за результатами ієрархічного моделювання. При розподіленні пріоритетів за IV рівнем ієрархії, модуль «Супровід підприємницької діяльності та надання ділових послуг» за результатами попарних порівнянь отримав найнижчий результат через нижчий рівень впливу на розвиток підприємництва ніж 2 інших. Даний модуль включає в себе всі послуги ТПП не пов'язані з захистом інтересів підприємництва та розвитком бізнес-зв'язків. Отже, надання сертифікатів походження та експертизи, за якими Дніпропетровська ТПП має провідні позиції в Україні, в ході розрахунків були віднесені до даного модулю та помножені на низький порівняно з іншими модулями коефіцієнт впливу (W). Однак, за результатами подальшого структурування показників «знизу вверх», статистичні показники опинились у модулі «Залучення МСП до ЗЕД» так як цей критерій найбільш задовольняє їх суті. Таким чином відбулось зменшення їх впливу на розвиток підприємництва відповідно до пошукованого показника.

Перейдемо до розгляду роботи Вінницької регіональної ТПП. Вінницька область розташована в центральній частині України та являє собою малоіндустріальний регіон України. Станом на 1 січня 2015 року наявне населення області становило 1 610,6 тис. осіб (м. Вінниця 372,5 тис. осіб). В економіці області домінують сектори промисловості (37% обсягу реалізації підприємств), торгівлі (32%) і сільського господарства (20%). У першому півріччі 2015 року регіон займає

перше місце в Україні за індексом обсягу сільськогосподарського виробництва (115 порівняно з 96,7 по Україні) тож, регіон в значній мірі є аграрним. За обсягами валового регіонального продукту займає 11 місце за Україною та прозводить 2,4% від національного ВВП.

У 2014 році у Вінницькій області всього діяло 77314 суб'єктів господарювання, з них 9 331 МСП, та 67983 тис. ФОП. Концентрація підприємців на 10 тис. населення у Вінницькій області нижча ніж в середньому по Україні та складає 57.8 МСП. Найбільш вагомий внесок у економіку регіону мають середні підприємства. Вони становлять 5,4% від загального обсягу суб'єктів господарювання, що є вищим показником, ніж у середньому по Україні (4.7%). Питома вага у реалізації продукції складає 21 526 133,7 грн., що становить 46% від загального обсягу реалізації регіону. Разом з тим вони забезпечують 42% зайнятості. Частка прибуткових середніх підприємств у Вінниці значно вища ніж в середньому по Україні та складає 73,1% (66,2%). Більшість середніх підприємств області працює у сферах: сільського, лісового та рибного господарства (186 підприємств), промислового виробництва (175 підприємств), оптової та роздрібної торгівлі, ремонту автотранспортних засобів (64 підприємства).

Малі підприємства Вінничини у 2014 році забезпечували зайнятість 86% всіх зайнятих на підприємствах, (44% на малих та 42% на середніх). Їх питома вага у реалізації продукції становила близько 13 906 951,4 тис. грн. (близько 30%) а в розрахунку на одну ФОП є вищим, ніж у середньому по Україні (327 і 294 тис. грн відповідно). Частка прибуткових малих також є вищою, ніж у середньому по Україні – 71,0% проти 66,5% по Україні. З-поміж малих (у т.ч., мікро-) підприємств, переважна більшість працює у сферах:

- оптової та роздрібної торгівлі, ремонту автотранспортних засобів (2390 підприємств);
- сільського, лісового та рибного господарства (2270 підприємств);
- промисловості (1167 підприємства);
- операцій з нерухомим майном (635 підприємств).

Очевидно, що великі підприємства регіону реалізують 24% продукції та

забезпечують роботою тільки 14% зайнятих. Отже, МСП регіону мають велике значення у розвитку економіки регіону. У порівнянні обсягів реалізації підприємств Вінничини з середніми по країні ми отримуємо нижчі показники ніж (5.1 млн. порівняно з 6.9 млн). Те ж можна сказати і про розмір єдиного податку (12.5 тис грн по регіону та 13.2 по Україні). Такі показники є характерними для малоіндустріальних регіонів та свідчить про доволі низький рівень економічного розвитку [110],[143].

Бюджет Регіональної програми розвитку малого та середнього підприємництва у Вінницькій області на 2015-2016 роки складає 3815 тис. грн та спрямований на фінансування заходів у чотирьох напрямках.

1). Найбільш профінансованими заходами Програми є формування інфраструктури підтримки підприємництва (2095 тис. грн.

2). Програма з фінансово-кредитної та інвестиційної підтримки передбачає фінансування п'ятьох заходів з обласного бюджету на загальну суму (1710 тис. грн.)

3) Освітня діяльність та підвищення кваліфікації кадрів (10 тис. грн.) включав проведення тематичних масових освітніх заходів з оподаткування та юридичних питань

4) Удосконалення нормативно-правової бази підприємництва, впровадження державної регуляторної політики, здійснення нормативного регулювання.

Джерелами фінансування Регіональної програми на 2015-2016 роки є кошти обласного бюджету, кошти місцевих бюджетів, кошти обласного центру зайнятості, власні кошти суб'єктів підприємництва, залучені кошти донорських організацій [154].

Щодо характеристики Вінницької регіональної торгово-промислової палати, кількість її членів у 2014 році становила 231 підприємство, що складає 2.5% всіх юридичних осіб регіону. Однак, серед всіх торгово-промислових палат в Україні, Вінницька ТПП має найвищий рівень сплати членських внесків (96% всіх членів), що складає 0.24% та майже дорівнює Дніпропетровській ТПП (2.5%) і є значно вищим ніж середній показник по Україні (1.82%). Реалізація послуг Вінницькою ТПП у 2014 склала 16781.0 тис. грн, що є 6-м за розміром показником по Україні

(майже на рівні Київської ТПП з 17424 тис. грн). У 2014 році Вінницька ТПП була однією з 10 регіональних ТПП, які продемонстрували зростання чистого прибутку порівняно з 2013 роком. На нашу думку, головною відмінною даної ТПП від більшості торгово-промислових палат України є структура її надходжень за послугами, згідно якої 47.7% прибутку ТПП формується за рахунок проведення виставок та тільки 30,6% за рахунок видачі сертифікатів походження товарів. Іншими послугами, які забезпечують дохід ТПП є проведення експертизи (8%), переклади (3%). Дійсно, згідно звіту ТПП України за 2010-2014рр, Вінницька торгово-промислова палата займає 2 місце після ТПП України за показниками виставочної діяльності – 188 виставок за 5 років, які зайняли 58887 кв.м. площі нетто, та участь у яких взяли 11292 українських підприємств та 899300 осіб відвідали дані заходи (див. Додаток Н). Така відмінність може характеризувати ТПП, як таку, що активно працює у сфері розвитку підприємництва через налагодження контактів та допомогу у збуті товарів для підприємців [159].

Перевіримо наше припущення шляхом проведення аналізу ефективності Вінницької ТПП використовуючи запропонований нами комплексний метод факторного аналізу та аналізу ієрархій за Т. Сааті. (Основні розрахунки - Додаток Х)

За результатами попереднього факторного аналізу кількісних та якісних показників, ми отримуємо показники ефективності (рис. 3.13):

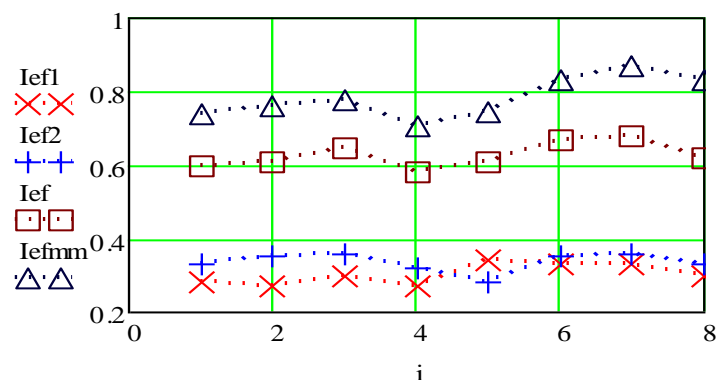
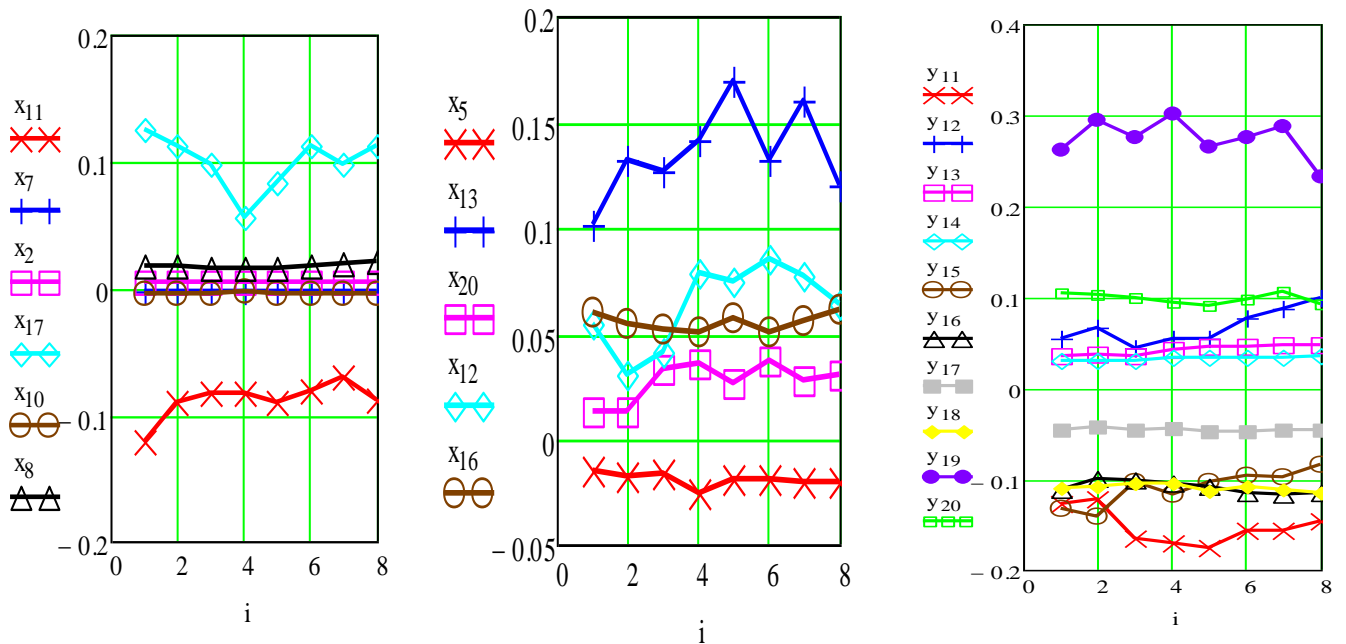

Рис. 3.13. Індекс ефективності Вінницької ТПП у 2008-2015рр.

за факторним аналізом ($E(Ief) = 0.625$)*

*Складено автором за результатами розрахунків

Проводячи структурування процесів за ієрархіями, розглянемо найважливіші рівні даного дослідження (табл. 3.7; 3.8)

3.14. Графічне зображення впливу окремих факторів на показник ефективності Вінницької ТПП ($I_{efmm}=0.625$)

**Складено автором за результатами розрахунків*

Отже, серед кількісної вибірки найбільший вплив мають кількість членів, що сплатили членські внески; кількість комітетів при ТПП; кількість членів регіональної ТПП; чистий дохід від діяльності, серед якісних - рейтинг ТПП за кількістю членів серед ТПП в Україні; рейтинг ТПП за обсягом наданих послуг з зовнішньоекономічних зв'язків; рейтинг ТПП за кількістю сплачених членських внесків; рейтинг ТПП за кількістю залучених членів.

Таблиця 3.7

Загальні тенденції за розрахунками за IV рівнем ієрархії*

Пріоритет	Назва модулю та індикатор ефективності	Індикатор ефективності	Різниця позицій
1	Представництво і захист інтересів підприємців $I_{kks4}=(0.285 \ 0.257 \ 0.266 \ 0.253 \ 0.265 \ 0.258 \ 0.262 \ 0.266)$	0.264	1↓
2	Розбудова бізнес-середовища та налагодження бізнес-контактів $I_{sms4}=(0.576 \ 0.561 \ 0.542 \ 0.539 \ 0.532 \ 0.546 \ 0.548 \ 0.543)$	0.549	1↑
3	Супровід підприємницької діяльності та інші ділові послуги $I_{prq4}=(0.195 \ 0.198 \ 0.2 \ 0.222 \ 0.22 \ 0.22 \ 0.228 \ 0.207)$	0.211	-

**Складено автором за результатами розрахунків*

Ми бачимо збереження тенденції щодо негативної динаміки індексу ефективності функції «Представництво і захист інтересів підприємництва» не

зважаючи на найвищу пріоритетність.

Таблиця 3.8

Загальні тенденції за розрахунками за II рівнем ієрархії*

Пріоритет	Назва модулю та індикатор ефективності	Індикатор ефективності	Різниця позицій
1	Формування сприятливої нормативно-правової бази <i>Ikks2=(0.577 0.524 0.538 0.504 0.528 0.506 0.514 0.522)</i>	0.527	1↓
2	Залучення МСП до зовнішньоекономічної діяльності <i>Isms2=(0.757 0.712 0.693 0.719 0.773 0.776 0.771 0.779)</i>	0.748	1↑
3	Забезпечення МСП інформацією щодо можливостей розвитку <i>Iprq2=(0.374 0.375 0.386 0.394 0.382 0.399 0.407 0.399)</i>	0.389	1↓
4	Підготовка кадрів та розвиток інновацій <i>Inms2=(0.437 0.399 0.404 0.413 0.416 0.423 0.405 0.44)</i>	0.417	1↑
5	Залучення інвестицій та доступ до фінансування <i>Inls2=(0.562 0.524 0.527 0.517 0.541 0.542 0.54 0.555)</i>	0.33	-

*Складено автором за результатами розрахунків

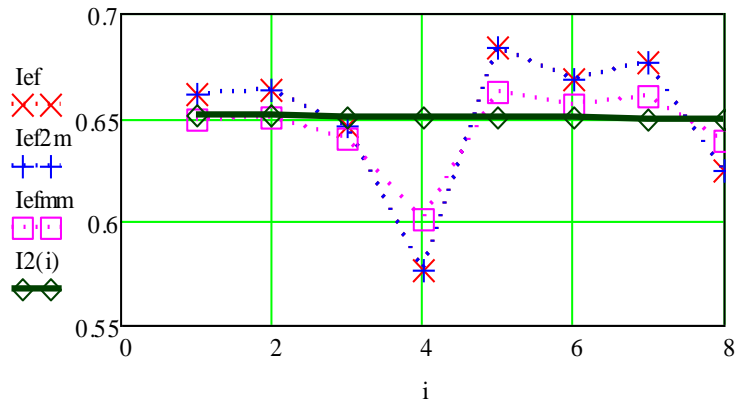
Відзначимо досить значний індикатор ефективності модуля «Підготовка кадрів та розвиток інновацій». Вінницькою ТПП проводиться велика кількість навчальних програм для підприємців з питань державних закупівель в Україні, корпоративного управління та стратегії бізнесу; системи менеджменту якості, бухгалтерського обліку та контролю, з основ малого бізнесу та організації підприємництва, енергозбереження, екології тощо.

Повторимо факторний аналіз за основними модулями нашої ієрархії.

Отримуємо (рис. 3.15): $I_{efmm} = (0.649 \ 0.65 \ 0.64 \ 0.601 \ 0.662 \ 0.656 \ 0.661 \ 0.638)$
 $E(I_{ef}) = 0.645$

Таким чином, на прикладі Вінницької ТПП ми продемонстрували роботу ієрархічного моделювання зі збільшенням показників ефективності ТПП у сфері розвитку п.

Даний результат було отримано попри слабший економічний розвиток регіону (порівняно з Дніпропетровським регіоном), менший обсяг надходжень до бюджету ТПП та негативну тенденцію індикатора ефективності модуля «Представництво і захист інтересів підприємців».

*Складено автором за результатами розрахунків

Рис.3.15. Графічне зображення індексів ефективності Вінницької ТПП за факторним аналізом після структурування (Iefmm= 0.645)*

Розглянемо яким чином впливають модулі ієрархій на отриманий за використання факторного аналізу показник ефективності (рис. 3.16)

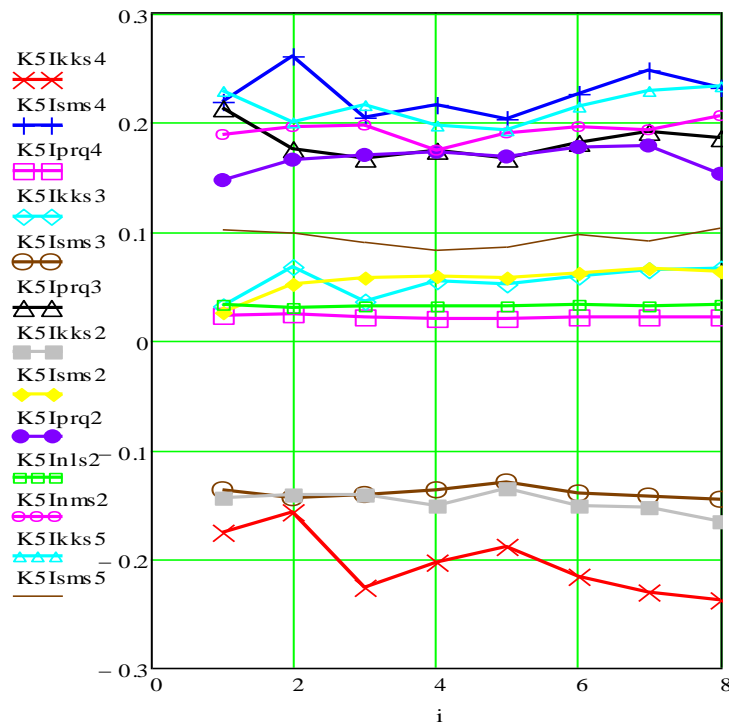

Рис. 3.16. Графічне зображення впливу модулів ієрархії на показник ефективності Вінницької ТПП (Iefmm=0.645)

*Складено автором за результатами розрахунків

Ключовими компонентами у зростанні індексу ефективності ТПП виявились високі показники роботи з виставочною діяльністю, які входять до модуля «Розбудова бізнес-середовища та налагодження бізнес-контактів» та мають вищий коефіцієнт

впливу на розвиток підприємництва, ніж видача сертифікатів походження, які входять до модуля «Супровід підприємницької діяльності та надання ділових послуг». Для порівняння результатів нашого дослідження за Дніпропетровською ТПП та Вінницькою ТПП з реальними економічними тенденціями регіонів, проведемо відповідні розрахунки в одній з найменш економічно розвинених областей України - у Закарпатській.

Закарпатська область розташована в західній частині України. Станом на 1 січня 2015 року наявне населення області становило 1 259,6 тис. осіб. (населення обласного центру м. Ужгород – становило 115,5 тис. осіб.) Крім Ужгорода, важливим економічним центром області є місто Мукачево (86,0 тис. осіб). В економіці області домінує сектор торгівлі - 56% обсягу реалізації підприємств, що пов'язано з близькістю розташування до угорського кордону. Промисловість у реалізації області становить близько 33%. Валовий продукт області у 2013 році становив 21400 млн.грн, що є 1.4% ВВП України. За часткою у національному ВВП область займає 21 місце серед інших регіонів України, за доходами населення область займає 20 місце по Україні (17929,3 грн./рік на 1 особу).

У 2014 році у Закарпатській області діяло 6 071 підприємства та 51424 ФОП. Загалом в області фіксувалося 48,2 МСП у розрахунку на 10 тис. осіб, що є на 46,1% нижчим показником, ніж у середньому по Україні та 237,3 діючих ФОП, що також є нижчим за 250,9 по Україні. Обсяг реалізації в розрахунку на одне МСП був нижчим середнього по Україні показника – 4,8 млн. грн. проти 6,9 млн грн. Але не дивлячись на це, малий та середній бізнес є дуже важливою ланкою економіки області. Частка МСП у загальній кількості зайнятих на підприємствах області становить 91,2%, а питома вага МСП у загальному обсязі реалізації – 83,4%, що є значно вищими показниками, ніж у середньому по Україні (відповідно 69,9% і 58,4%). Вищим є й обсяг реалізації в розрахунку на одну ФОП– 299 тис. грн. порівняно з 294 тис. грн. Доволі позитивним показником є частка прибуткових підприємств 71% середніх та 74% малих (62.6% та 66.5% по Україні відповідно).

Великі підприємства здебільше є промисловими та забезпечують 16% в загальному обсязі реалізації продукції області. Середні підприємства області у 2014

становили 4,4% та були задіяні у сферах: оптової та роздрібної торгівлі, ремонту автотранспортних засобів (62 підприємства), сільського, лісового та рибного господарства (47 підприємств); промисловості (46), тимчасове розміщування та організація харчування (51). Переважна більшість малих підприємств області (85%) задіяні у оптовій та роздрібній торгівлі, та близько 15% у сільському, лісовому та рибному господарстві [110],[157].

Регіональною програма розвитку малого та середнього бізнесу на 2015-2016 рр. передбачено проведення ряду заходів у області на 988 тис. грн (на 2 роки), серед яких:

- упорядкування нормативного регулювання підприємництва - проведення семінарів, круглих столів та аналіз звернень громадян(34 тис.грн.);

- фінансово-кредитна та інвестиційна підтримка, що включатиме забезпечення часткового відшкодування відсоткових ставок за кредитами (600 тис.грн), та кредитування (161.3 тис.грн);

- ресурсне, інформаційне, кадрове забезпечення, подальше формування інфраструктури, що передбачає виділення коштів на друг брошур та методичних видань (176 тис. грн) та проведення освітніх заходів з питань підприємництва (19 тис. грн) [160].

Перейдемо до розгляду Закарпатської торгово-промислової палати. Динаміка членської бази ТПП з 2010 по 2014 рр. демонструє зменшення з 244 до 201, що відповідно до загального обсягу юридичних осіб області складає 2.6%. Виходячи з наданої ТПП статистики тільки 33,3% членів сплатили членські внески у 2014 р., що складає 1.01% від юридичних осіб області. За обсягом реалізації послуг у 2014 році плата зайняла 24 місце по Україні (4042.9 тис. грн.рік), з котрих чистого прибутку 1 тис. грн. Для порівняння, у 2013 році ТПП мала збитки розміром у 17.1 тис.грн. За 2010-2014 рр. торгово-промисловою палатою проведено 18 виставок, загальною площею 530 кв.м. за участю 120 українських компаній та 7160 відвідувачів. У структурі доходів Закарпатської ТПП за видами послуг 35.9% становить видача сертифікатів походження, 33.1% експертиза, 16.9% переклади, 5.9% послуги зовнішньоекономічних зв'язків.

Дослідимо показники ефективності Закарпатської ТПП (*Основні розрахунки у Додатку Т*). За результатами початкового факторного аналізу Закарпатська ТПП має показники ефективності на рівні (рис.3.17) [160]:

$$I_{ef} = (0.364 \ 0.429 \ 0.414 \ 0.419 \ 0.404 \ 0.469 \ 0.457 \ 0.404)$$

$$E(I_{ef}) = 0.42$$

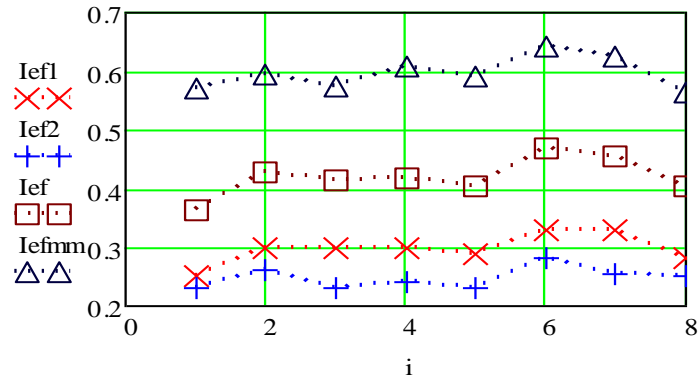

Рис.3.17. Графічне зображення індексу ефективності Закарпатської ТПП (2008-2015рр.) за результатами попереднього факторного аналізу*

*Складено автором за результатами розрахунків

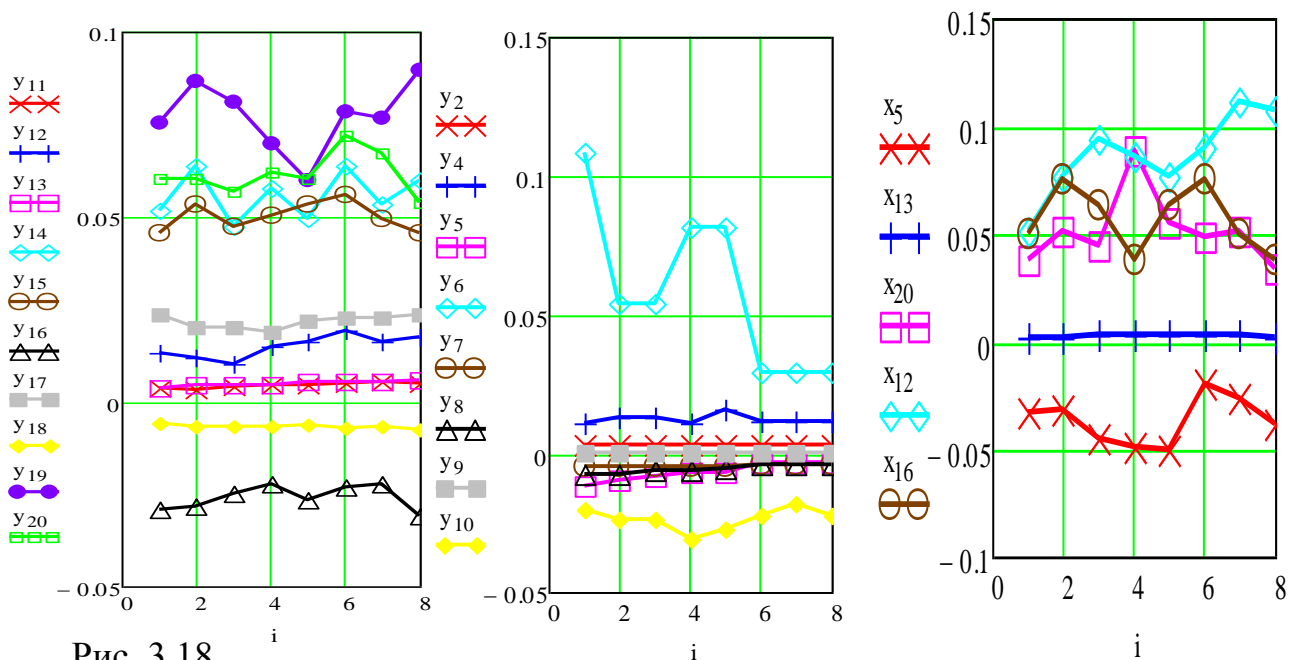

Рис. 3.18.

Графічне зображення впливу окремих факторів на показник ефективності Закарпатської ТПП

*Складено автором за результатами розрахунків

Серед найбільш впливових на індекс показників виділимо: чистий дохід від діяльності, кількість проведених ділових заходів, кількість комітетів при ТПП,

рейтинг ТПП за обсягом наданих послуг з зовнішньоекономічних зв'язків, рейтинг ТПП за рівнем забезпечення діалогу з владою за результатами експертних оцінок членів, у20 рейтинг ТПП за активністю роботи з членами за результатами експертних оцінок, Рейтинг ТПП за кількістю сплачених членських внесків.

Проаналізуємо ієрархію та детально розглянемо найбільш важливі для нашого аналізу проміжні результати (табл. 3.9; 3.10).

Таблиця 3.9

Загальні тенденції за розрахунками за IV рівнем ієрархії*

Пріоритет	Назва модулю та індикатор ефективності	Індикатор ефективності	Рівніця позицій
1	Представництво і захист інтересів підприємців <i>Ikks4 = (0.118 0.091 0.087 0.098 0.1 0.079 0.078 0.078)</i>	0.091	2↓
2	Розбудова бізнес-середовища та налагодження бізнес-контактів <i>Isms4 = (0.212 0.22 0.243 0.223 0.226 0.235 0.215 0.257)</i>	0.225	1↑
3	Супровід підприємницької діяльності та інші ділові послуги <i>Iprq4 = (0.106 0.106 0.109 0.121 0.111 0.095 0.103 0.104)</i>	0.107	1↑

*Складено автором за результатами розрахунків

Зміна позицій показників з урахуванням пріоритету обумовлюється низьким рівнем результатів діяльності інституції. Найнижчий рівень індикатору ефективності у функції «Представництво і захист інтересів підприємців» - питома вага членів ТПП, які платять членські внески є однією з найбільш низьких за Україною. Функція ТПП «Супровід підприємницької діяльності та надання ділових послуг» знову займає +1 позицію за індикатором ефективності через великий обсяг відповідних даній функції результатів діяльності - більше 80 % прибутку.

Покращує позиції ТПП показник 6% у прибутку від активності у ЗЕД, що підпадає під функцію «Розбудова бізнес-середовища та налагодження бізнес-контактів» та збільшує ефективність ТПП у розвитку підприємництва. Розглянемо розрахунки за IV рівнем критеріїв ієрархії. З наведених у таблиці 3.10 значень індикаторів ефективності видно як розвивався кожен із напрямів у Закарпатській ТПП останні 5 років. Цікавим для розгляду є графік напряму «Залучення малого та середнього підприємництва до зовнішньоекономічної діяльності» Isms2.

Таблиця 3.10

Загальні тенденції за розрахунками за II рівнем ієрархії*

Пріоритет	Назва модулю та індикатор ефективності	Індикатор ефективності	Різниця позицій
1	Формування сприятливої нормативно-правової бази $Ikks2=(0.313\ 0.322\ 0.309\ 0.3\ 0.297\ 0.311\ 0.305\ 0.333)$	0.311	↓
2	Залучення МСП до зовнішньоекономічної діяльності $Isms2=(0.574\ 0.63\ 0.606\ 0.629\ 0.622\ 0.625\ 0.589\ 0.582)$	0.607	↑
3	Забезпечення МСП інформацією щодо можливостей розвитку $Inls2=(0.507\ 0.489\ 0.446\ 0.522\ 0.472\ 0.445\ 0.427\ 0.429)$	0.467	↓
4	Підготовка кадрів та розвиток інновацій $Iprq2=(0.5\ 0.466\ 0.437\ 0.504\ 0.463\ 0.422\ 0.412\ 0.428)$	0.454	↑
5	Залучення інвестицій та доступ до фінансування $Inms2=(0.207\ 0.206\ 0.197\ 0.213\ 0.209\ 0.194\ 0.183\ 0.181)$	0.199	↑

*Складено автором за результатами розрахунків

Ми можемо пояснити таку стрімку динаміку зростання другого за пріоритетом індексу починаючи з 2013-2014 рр. заснуванням у Закарпатській ТПП українсько-угорської та українсько-польської секцій з метою розвитку двосторонніх економічних відносин, розширення взаємовигідних українсько-польських та українсько-угорських бізнес-контактів, що активізувало роботу ТПП у напрямку ЗЕД.

Розрахуємо індекс ефективності за модулями за допомогою факторного аналізу та порівняємо з результатами, попередніми ієрархічному коректуванню пріоритетів (рис. 3.19).

$$Iefmm = (0.307\ 0.321\ 0.33\ 0.323\ 0.36\ 0.358\ .358\ 0.32); E(Iefmm)=0.328$$

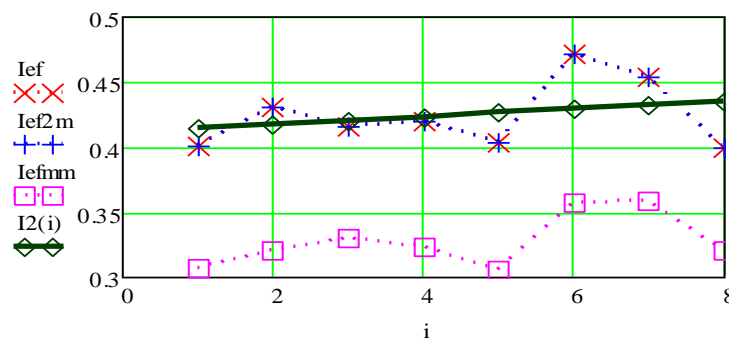

Рис.3.19. Графічне зображення індексу ефективності Закарпатської ТПП (2008-2015рр.) за результатами факторного аналізу за модулями($Iefmm=0.328$)*

*Складено автором за результатами розрахунків

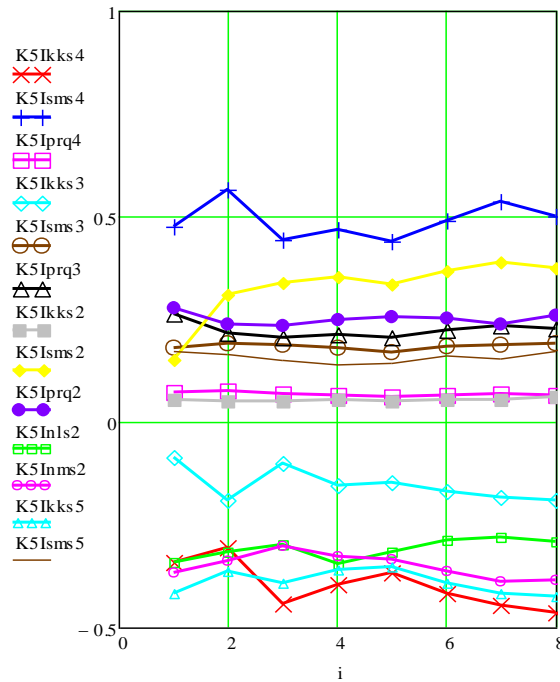

Рис. 3.20. Графічне зображення впливу модулів ієрархії на показник ефективності Закарпатської ТПП ($I_{efmm}=0.328$)

**Складено автором за результатами розрахунків*

Найбільш впливові модулі: Iks4 (модуль «представництво і захист інтересів підприємців»), Isms4 (модуль «розбудова бізнес-зв'язків та налагодження бізнес-контактів»), Iks2 (формування сприятливої нормативно-правової бази).

Отже, результати нашого дослідження Закарпатської торгово-промислової палати свідчать про відносно низьку ефективність інституції серед інших ТПП, що зумовлюється рядом факторів: економічною специфікою області, неефективністю регіональної програми розвитку підприємництва, а також низькою активністю ТПП відносно виконання функцій, які мають найбільший вплив на розвиток підприємництва. Серед наявних результатів діяльності простежується активність Закарпатської ТПП у сфері розбудови зовнішньоекономічних зв'язків, що зумовлюється близькістю польського, словацького, угорського на румунського кордонів України. Закарпатська ТПП є лідером серед торгово-промислових палат України, за долею надходжень у бюджет за статтею «Зовнішньоекономічні зв'язки» (5,9%).

Проведені нами дослідження регіональних Дніпропетровської, Вінницької та Закарпатської торгово-промислових палат, дають нам можливість порівнювати

результати розрахунків та відстежувати вплив моделювання та структурованого системного підходу до мети дослідження. За результатами наших спостережень в ході побудови моделі принципово важливим є:

- а) найбільш чітке та коректне формулювання мети дослідження (завдання);
- б) виокремлення та групування наявних альтернативних відповідей;
- в) визначення та структурування ключових сегментів серед, у якій відбувається досліджуваний процес;
- г) точне визначення пріоритетів по кожному рівню ієрархії відносно досягнення мети дослідження;
- д) врахування всіх перехресних міжрівневих зв'язків у ієрархії.

Запропонована методика є доволі стійкою до впливу випадкових елементів. За рахунок великого масиву вхідних даних та значної кількості перехресних зв'язків малі зміни призводять до непомітно-незначних змін у результатах.

Аналізуючи отримані показники ефективності ТПП України та трьох регіональних торгово-промислових палат, можна стверджувати, що серед наявних у торгово-промислових палатах функцій найбільшим впливовою на розвиток підприємництва в Україні є «Представництво і захист інтересів підприємництва». Нажаль, даний напрямок не є достатньо розвиненим у жодній ТПП по Україні, а реалізується через організацією круглих столів з представниками влади та роботою комітетів при ТПП, які не мають законодавчої ініціативи та не займаються адвокати, а тільки відстежують кількість врахованих пропозицій комітету. Всі ці негативні тенденції знайшли своє відображення у отриманих розрахунках. Сьогодні, торгово-промисловими палатами в Україні найбільший ефект на розвиток бізнес-середовища досягається за рахунок декількох послуг з розбудови бізнес-зв'язків. До таких послуг відносять: організація виставок, ярмарок, візитів бізнес-делегацій, конференцій та бізнес-форумів. Регіональні ТПП, які приділяють даним напрямом більше уваги, порівняно з іншими послугами супровід підприємницької діяльності, мають більший індекс ефективності серед інших ТПП. Серед них, окрім Вінницької ТПП можна відзначити роботу Тернопільської ТПП (47,7% від надходжень), центрального апарату ТПП України (11,6%) та Запорізької ТПП (9,1%).

3.3. Сценарний підхід до прогнозування подальшого розвитку та шляхи оптимізації діяльності торгово-промислових палат в Україні як інституцій стимулювання розвитку підприємництва

Сучасні виклики вимагають від торгово-промислових палат в Україні впровадження низки змін у напрямках діяльності. По-перше, у рамках реформи з дерегуляції зростає попит на представницькі функції для підприємництва на національному та регіональному рівнях з метою забезпечення участі громадянського суспільства у формуванні політик розвитку МСП. Згідно із Законом України та виходячи зі світового досвіду, зазначені функції є базовими для ТПП. За результатами нашого дослідження саме цей напрям діяльності торгово-промислових палат має найбільший вплив на розвиток підприємництва в Україні, проте впроваджується неефективно (*див.* п. 3.1, п. 3.2).

По-друге, існують додаткові передумови пошуку нових перспектив у діяльності ТПП в Україні. Так, відповідно до міжнародних зобов'язань України передбачається проведення низки організаційних реформ з ведення державою зовнішньоекономічної діяльності. Відповідно до Угоди про вільну торгівлю між Україною та державами ЄАВТ, ратифікованою Законом України від 7 грудня 2011 р. № 4091-VI, повноваження з видачі сертифікатів походження до країн Європейської асоціації вільної торгівлі було передано Торгово-промисловою палатою України митним органам з квітня 2014 року. У рамках економічної частини Угоди про асоційоване членство у Європейському Союзі, підписаної Україною 27 червня 2014 р., з 1 січня 2016 р. митна служба розпочне видачу сертифікатів походження форми EUR.1 [14].

Тож актуальним є визначення можливих шляхів подальшого розвитку торгово-промислової палати в умовах зниження надходжень за основними статтями та звільненням значної кількості адміністративного ресурсу. З метою узагальнення основних тенденцій та результатів нашого дослідження пропонуємо провести SWOT-аналіз сучасного стану торгово-промислових палат в Україні (табл. 3.11).

Таблиця 3.11

SWOT-аналіз торгово-промислових палат в Україні*

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ol style="list-style-type: none"> 1. Регіональна представленість в Україні. 2. Міжнародна мережа партнерських організацій та традиції співробітництва. 3. Визнання Законом України права представляти інтереси підприємництва. 4. Багаторічний досвід роботи з МСП-експортерами. 5. Імідж організації. 6. Сильна матеріально-технічна база. 7. Незалежність від політичних партій. 8. Наявна база клієнтів та членів. 9. Велика команда працівників-професіоналів у різних галузях. 10. Демократичність прийняття рішень кожною ТПП. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Низька ефективність функції представництва і захисту інтересів. 2. Відсутність представленості ТПП у Комітетах ВРУ. 3. Низька репрезентативність членської бази в національному масштабі (недостатня робота з членами). 4. Залежність більшості прибутку від однієї послуги. 5. Консерватизм та інертність впровадження змін. 6. Відсутність горизонтальних зв'язків у мережі. 7. Відсутність моніторингу результатів діяльності ТПП. 8. Застаріла законодавча база
Можливості	Загрози
<ol style="list-style-type: none"> 1. Активізація послуг по роботі з членами та нарощування членської бази. 2. Включення до своїх членів бізнес-асоціацій, надання їм послуг та допомоги в розвитку. 3. Активізація роботи з малим бізнесом щодо його виходу на ринки ЄС. 4. Активізація послуг з розвитку зв'язків усередині країни. 5. Впровадження аналітичної роботи регіональними ТПП та об'єднання в такий спосіб мережі ТПП в єдиний механізм. 6. Представництво в органах влади консолідованої позиції підприємництва на вплив на формування політики щодо МСП. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Економічна та політична нестабільність в Україні. 2. Скасування Закону України «Про ТПП в Україні» як результат неефективності у представництві інтересів. 3. Втрата великої частки надходжень через позбавлення права надавати сертифікати походження водночас з відсутністю альтернативних нових послуг. 4. Втрата іміджу та зменшення членської бази

*Складено автором на основі власних досліджень [14]

На базі виявлених нами в ході SWOT-аналізу ряду сильних сторін та можливостей, а також беручи до уваги наявні ризики та слабкі сторони, які мають дані інституції у сучасній ситуації, спробуємо визначити шляхи підвищення їх ефективності у сфері розвитку підприємництва. Систематизуючи всі виявлені позитивні й негативні аспекти, застосуємо сценарний підхід до можливого подальшого розвитку торгово-промислових палат в Україні та визначимо основні сценарії та складові необхідних змін за кожним з них.

Сценарій 1 (нейтральний / низький рівень імовірності / континентальна модель). В умовах відсутності спеціалізованого державного органу, який відповідає за формування та реалізацію державної політики у сфері розвитку підприємництва, можна говорити про можливість державної інституціоналізації ТПП як органу, уповноваженого з розвитку МСП. Зважаючи на дефіцит бюджетних коштів, проведення політики децентралізації та скорочення витрат на державне управління України, розглядаємо такий сценарій розвитку торгово-промислових палат в Україні (за континентальною моделлю) як малоімовірний, але в контексті нашого дослідження вважаємо доцільним проаналізувати головні зміни, які прогнозовано відбудуться у випадку його реалізації.

Серед позитивних змін можна спрогнозувати такі:

- поява центрального органу, відповідального за стан та вирішення проблем підприємництва, уповноваженого здійснювати безпосередній вплив на формування державної політики та наділеного правом законодавчої ініціативи;
- об'єднання бізнес-суспільства України (в адміністративний спосіб);
- активізація просування експорту малих та середніх підприємств через торгово-промислові палати.

Серед негативних наслідків:

- повна залежність ТПП від державної політики та унеможливлення вільного вибору напрямів діяльності (тільки в рамках чинного законодавства);
- втрата довіри членів до палати як незалежної структури;
- поява додаткового обов'язкового тягаря для МСП (членських внесків).

Отже, за реалізації цього сценарію відбудеться концептуальна інституційна зміна торгово-промислових палат в Україні, що супроводжуватиметься втратою для національного підприємництва демократичного важелю впливу на формування державної політики із законодавчо визнаним правом представляти його інтереси. Альтернативним сценарієм з меншими негативними наслідками може стати інституціоналізація ТПП як органу, відповідального за просування експорту за кордон. За такої умови тільки експорт-орієнтовані підприємства стануть обов'язковими членами ТПП. Таким чином, це є перехідним сценарієм між

Сценарієм 1 і 3.

Сценарій 2 (песимістичний / середній рівень імовірності / змішана модель).

Під загрозою втрати права надання монопольних послуг, що значно скоротить надходження до бюджету ТПП, інституції можуть обрати два альтернативні шляхи, які насамперед матимуть на меті стабілізацію організації у матеріальному плані, а не підвищення її ефективності у розвитку підприємництва. Серед таких шляхів:

а) Розширення номенклатури та обсягу послуг, які забезпечують найменш ефективну функцію «Супровід підприємницької діяльності та надання ділових послуг» (за ієрархією *див.* рис.. 3.5.). Серед них: ліцензування, штрихове кодування, переклади, юридичні послуги, оренда приміщень тощо.

б) Звернення до Уряду з проханням надати ТПП компенсаторну монопольну послугу через втрату права видачі сертифікатів походження форми EUR.1. Це можуть бути послуги реєстрації та ліквідації підприємств, податковий супровід тощо.

Результатом реалізації такого сценарію стане відсутність позитивних змін щодо ефективності торгово-промислової палати в розвитку підприємництва та її організаційне збагачення. У контексті нашого дисертаційного дослідження такий сценарій є найбільш негативним через відсутність позитивного впливу його результатів на бізнес-середовище України.

Перед тим, як перейти до розгляду оптимістичних сценаріїв, пропонуємо зробити перевірку отриманих нами результатів дослідження у п. 3.1. цієї роботи та змінити сценарій розвитку ТПП на позитивний в операторах Mathcad, за допомогою якого було проведено розрахунки математико-економічної моделі (*див.* рис.3.15). Така маніпуляція дозволить нам відстежити, яким чином за умови підвищення показників ефективності ТПП у сфері розвитку підприємництва зміняться фактори, що впливають на нього, та сформулювати відповідні висновки.

Отримуємо:

$$Iefmm=(0.434 \ 0.424 \ 0.451 \ 0.443 \ 0.461 \ 0.453 \ 0.43 \ 0.464 \ 0.498)$$

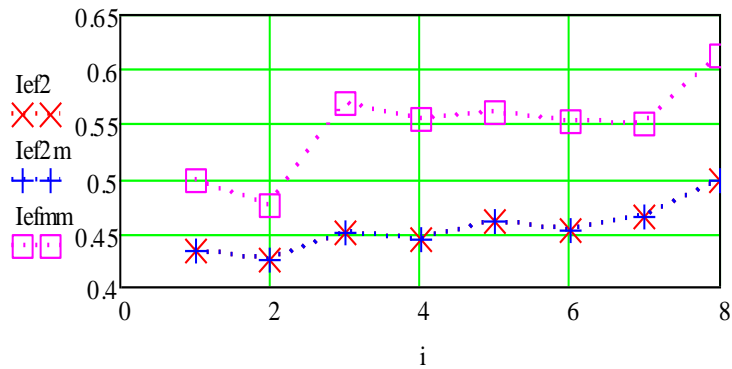

Рис. 3.21. Оптимістичний прогноз щодо ефективності ТПП України у сфері розвитку підприємництва $E(Iefmm)=0.546$

**Складено автором за результатами сценарного моделювання у Mathcad*

Розглянемо зміну факторів впливу на цей показник, що спостерігається при оптимістичному сценарії, беручи за основу факторний аналіз за результатами ієрархічного моделювання за методикою Т. Сааті (рис. 3.22).

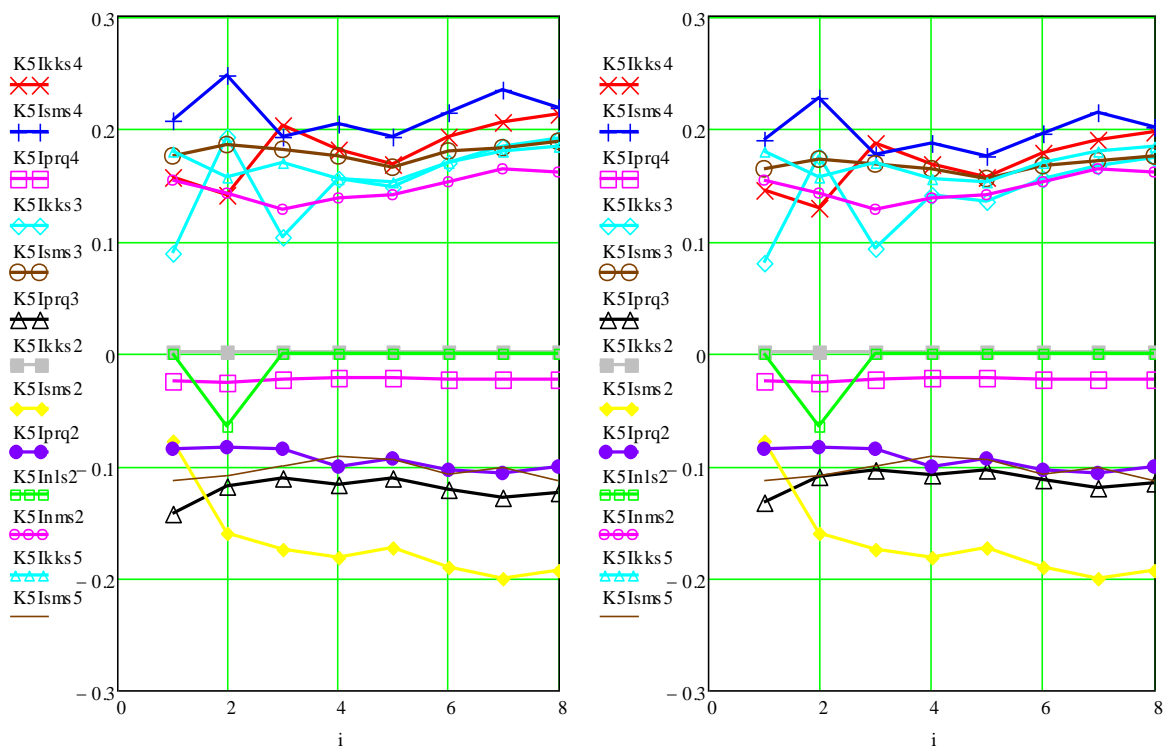

Рис. 3.22. Порівняння впливу системних компонентів за умови реалізації оптимістичного прогнозу ефективності ТПП України в розвитку підприємництва при $E(Iefmm)=0.546$ (ліворуч) та в сучасних умовах при $E(Iefmm)=0.491$ (праворуч)

**Складено автором за результатами сценарного моделювання у Mathcad*

Повертаючись до умовних позначень, використаних нами в ході розрахунків ієрархічної моделі у п. 3.1, зробимо висновок, що за умови реалізації

оптимістичного сценарію збільшення показника ефективності з 0.491 до 0.546 відбувається перш за все за рахунок збільшення впливу таких факторів:

– Isms4 – функція ТПП «Розбудова бізнес-середовища та налагодження бізнес-контактів», що включає організацію виставок, ярмарків, національних та міжнародних бізнес-форумів, візитів делегацій тощо.

– Ikks4 – функція «Представництво і захист інтересів», котра включає роботу з членами ТПП, консолідацію їх позицій та винесення пропозицій до Уряду, роботу комітетів при ТПП, проведення адвокаційних кампаній тощо.

Розглянемо прогнозні графіки впливу за регіональними Дніпропетровською та Закарпатською ТПП, які за результатами наших розрахунків демонстрували негативні тенденції показників ефективності у сфері розвитку підприємництва відносно загальних (рис. 3.23).

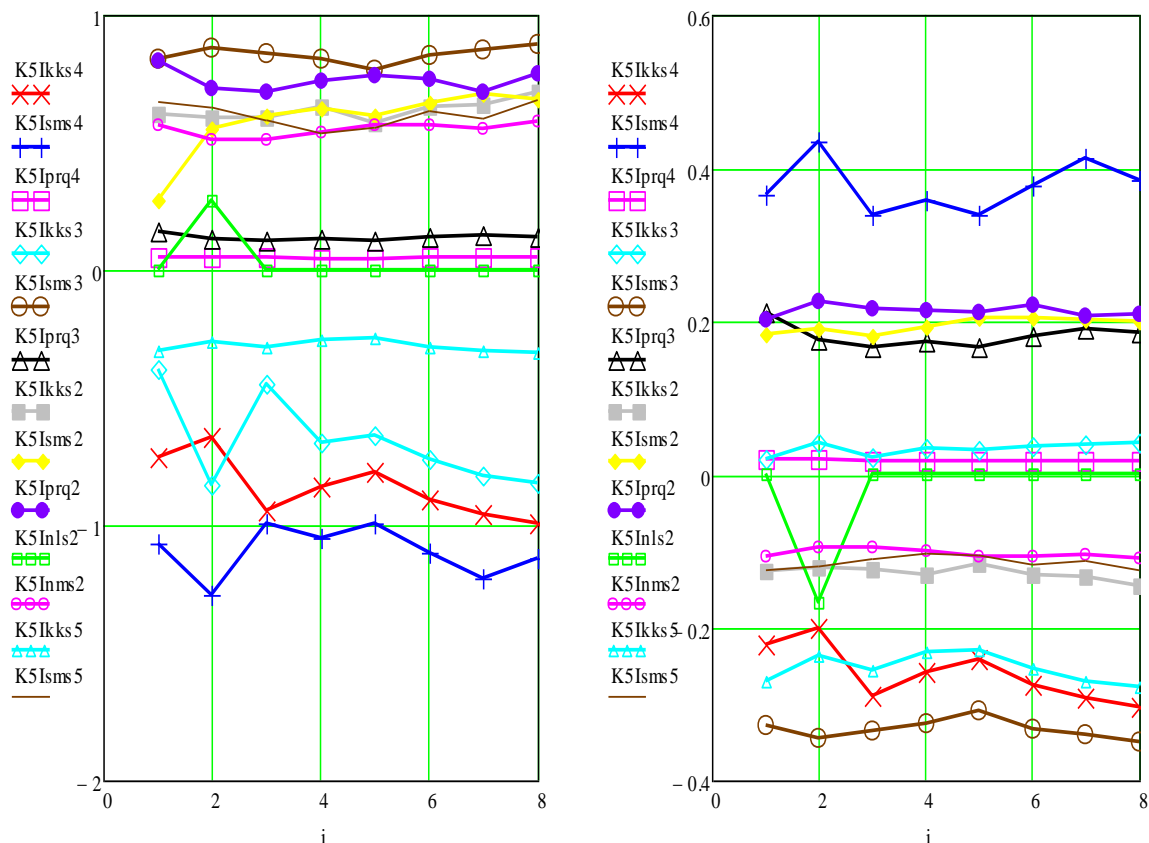

Рис. 3.23. Порівняння впливу системних компонентів за умови реалізації оптимістичного прогнозу Дніпропетровської ТПП у розвитку підприємництва при $E(Iefmm) = 0.634$ (праворуч) та в сучасних умовах $E(Iefmm) = 0.619$ (ліворуч)

*Складено автором за результатами сценарного моделювання у Mathcad

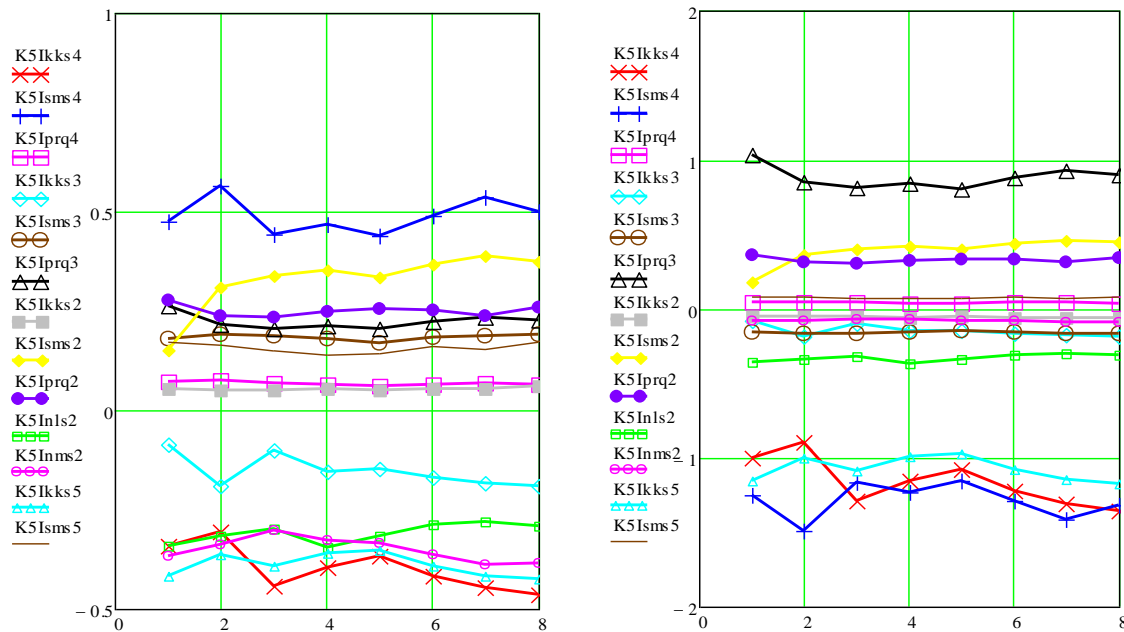

Рис. 3.24. Порівняння впливу системних компонентів за умови реалізації оптимістичного прогнозу Закарпатської ТПП у розвитку підприємництва при $E(Iefmm) = 0.372$ (праворуч) та в сучасних умовах при $E(Iefmm) = 0.328$ (ліворуч)

**Складено автором за результатами сценарного моделювання у Mathcad*

Отже, виходячи із отриманих прогнозних показників, за умови реалізації оптимістичних сценаріїв за всіма наведеними торгово-промисловими палатами спостерігається збільшення впливу трьох основних складових: функції ТПП «Розбудова бізнес-середовища та налагодження бізнес-контактів» а також функції ТПП «Представництво і захист інтересів підприємців», що супроводжується третьою складовою високого впливу – організаційно-правовими факторами розвитку підприємництва.

Підсумовуючи отримані в п. 3.1. та п. 3.2. результати ієрархічного моделювання та спираючись на отримані за прогнозом показники впливових факторів, сформулюємо оптимістичні сценарії розвитку торгово-промислових палат у сучасних реаліях української економіки.

Сценарій 3 (оптимістичний / високий рівень імовірності / англосаксонська модель). У сучасних умовах, коли українська економіка, з одного боку, потребує зростання ВВП, а з іншого – відбуваються глибинні процеси перебудови основних векторів міжнародного співробітництва зі Сходу на країни Європейського Союзу, національному господарству потрібна дієва допомога в переорієнтації суб'єктів

господарювання на нові закордонні ринки та запровадження нових стандартів якості та інноваційності.

Реалізація цього сценарію вимагає від ТПП деяких структурних на функціональних змін, серед яких:

- проведення фундаментальної аналітичної роботи з метою виявлення потенційних ніш для українського експорту за кордон, а також можливостей запровадження нового виробництва в Україні. Для цього на базі регіональних торгово-промислових палат має бути засновано аналітичні центри, робота яких стане підґрунтям для розвитку подальшої діяльності;

- організація мережі випробувальних лабораторій для експертизи українських товарів, висновки яких будуть визнаватися у країнах Європейського Союзу;

- заснування центрів залучення інвестицій, які будуть працювати в перспективних напрямках згідно з результатами аналітичних досліджень;

- налагодження співробітництва з відділами з економічних питань посольств України за кордоном з метою надання їм аналітичного матеріалу для роботи на місцях;

- організація навчання для підприємств та бізнес-асоціацій з питань стандартизації, технічного регулювання при експорті до ЄС.

Розвиток діяльності ТПП за цим сценарієм передбачає і реалізацію інших класичних послуг, таких як розвиток бізнес-зв'язків усередині країни та на міжнародному рівні, проведення виставок, ярмарків, організація бізнес-місій за кордон та прийняття в Україні іноземних бізнес-делегацій, а також не виключає розвиток інших супроводжуючих послуг для бізнесу, у тому числі послуг, які зараз перешкоджають виходу малого та середнього підприємництва за кордон (ведення обліку за міжнародними стандартами, юридичний аудит, митно-брокерські послуги та ін.).

За умови реалізації цього сценарію передбачається підвищення ефективності ТПП у розвитку підприємництва, що стане передумовою до низки позитивних змін: підвищення рівня залучення МСП у зовнішньоекономічній діяльності, покращення рівня життя населення, збільшення ВВП України, а також інтеграції національної

економіки у середовище Європейського Союзу. Із негативних наслідків можна передбачити ризик концентрації ТПП тільки на зазначених послугах і подальшу неефективність інституції у представництві та захисті інтересів підприємництва.

Сценарій 4 (оптимістичний / середній рівень імовірності / англосаксонська модель). Результати нашого дослідження засвідчують, що найбільший вплив на розвиток підприємництва в комплексі з найбільшим попитом з боку МСП має функція ТПП «Представництво і захист інтересів підприємців». В Україні досі відсутні національні об'єднання, які ефективно та на високому рівні вели б таку діяльність для представників малого та середнього підприємництва. Перш за все це зумовлено незначним досвідом у сфері адвокації як з боку громадянського суспільства, так і з боку представників державної влади. Тому активне представництво інтересів є такою послугою для Торгово-промислової палати України, впровадження якої потребує максимальних зусиль, але за умови ефективної реалізації матиме найбільший вплив на розвиток підприємництва в рамках можливостей ТПП. Відсутність досвіду ефективного надання зазначених послуг зумовлює розробку принципово нових підходів до діяльності ТПП:

– Максимальна активізація діяльності, спрямованої на розбудову членської бази за рахунок юридичних осіб і ФОП та роботи з ними через опитування з актуальних питань, анкетні опитування, запрошення до участі в обговореннях та круглих столах тощо. Головною засадою ефективності є клієнт-орієнтованість, введення персонального підходу до кожного члена.

– Розбудова глибинних партнерських відносин з бізнес-асоціаціями та заохочення їх до членства в торгово-промисловій палаті. Можливе створення інкубаторів для бізнес-асоціацій та надання їм окремих приміщень у ТПП на період становлення та запуску, конференц-залів для проведення круглих столів тощо. За умов реалізації цього сценарію відносини з бізнес-асоціаціями будуються не на умовах конкуренції, а на партнерських засадах, як з окремим сегментом ринку, що працює над розбудовою бізнес-середовища.

Метою наведених заходів має стати репрезентація максимальної частки підприємництва з метою консолідації його позиції та представлення її владним

структурам як на регіональному, так і на національному рівнях. Одним із наявних інструментів цього напрямку є формування спеціального аналітичного документа, який у країнах з розвинутими демократичними процедурами готується громадськими об'єднаннями та називається «Порядок денний бізнесу до влади» (з англ. "Business Agenda"). Цей документ містить результати опитувань підприємництва щодо проблемних аспектів, пропозиції, а також аналіз можливостей їх використання органами влади й розрахунки очікуваних ефектів від реалізації. Розробляються вони як на регіональному, так і на національному рівнях (Regional/National Business Agenda) та застосовуються при винесенні пропозицій щодо формування документів розвитку (в Україні це Регіональні програми розвитку підприємництва та Національний план розвитку підприємництва) в багатьох країнах, наприклад в США, Таїланді, Японії, Румунії, Пакистані, Молдові, тощо. Очевидно, що формування подібних документів передбачає проведення аналізу нормативно-правових актів та винесення пропозицій щодо внесення змін. На ряду з роботою вже існуючих в ТПП комітетів потребується залучення до роботи аналітичних центрів.

Виходячи зі сформованих у роботі сценаріїв, найбільш імовірним є оптимістичний сценарій, що передбачає закріплення та розвиток у торгово-промислових палат в Україні вектору на активізацію залучення МСП до експорту (*Сценарій 3*). Іншим оптимістичним сценарієм є розробка нових підходів до роботи з членами та позиціонування ТПП як лідера громадських об'єднань (*Сценарій 4*). З одного боку, реалізація даного сценарію передбачає велику кількість реформаційних процесів в середині ТПП, а з іншого боку, він матиме найбільш вагомий ефект у розвитку бізнес-середовища України.

Поєднує обидва оптимістичних сценарії базова необхідність у виконанні ТПП фундаментальних аналітичних робіт. Згідно світового досвіду, в країнах з розвиненими торгово-промисловими палатами, аналітична функція посідає одне з провідних напрямів діяльності інституції. Аналітичні продукти є підґрунтям для побудови політики торгових палат у різних сферах, а також об'єктами попиту з боку держави (для врахування актуальних тенденцій у політиці), середнього та малого

бізнесу, що розвивається та іноземних компаній, які шукають шляхи виходу до країни, тощо. До того ж, забезпечення малого та середнього підприємництва якісною інформацією є одним із напрямів діяльності ТПП в Україні згідно чинного законодавства. Таким чином, формування аналітичної структури у складі торгово-промислових палат України, стане запорукою успішного розвитку інституції у обох перспективних напрямках, допоможе скорегувати стратегічні цілі та завдання та послужить налагодженню горизонтальних зв'язків між торгово-промисловими палатами, об'єднуючи їх у єдину інформаційну мережу.

Висновки за розділом 3

Сформовано алгоритм проведення розрахунків згідно запропонованої методикою логічно-ієрархічного моделювання показників ефективності торгово-промислових палат за використання комбінованої методики факторного аналізу та математичного інструменту для складних проблем прийняття рішень Т.Сааті. За результатами систематизації та структуризації ієрархії у складі п'яти рівнів складових: на двох із яких розміщено мету дослідження та можливі альтернативні рішення (функції ТПП); три інші включають 2 процеси (розвиток підприємництва за результатом впливу ТПП та розвиток підприємництва за результатами впливу сукупного середовища), фактори розвитку підприємництва (організаційно-правові, фінансово-економічні та соціально-психологічні), а також напрями діяльності торгово-промислових палат в Україні, в основу яких лягли напрями державної політики у розвитку підприємництва. В ході дослідження перевірено вплив ранжирування за ієрархією та визначення пріоритетів на показники ефективності ТПП України, які продемонстрували зменшення (з 0.556 до 0.491) за результатами ієрархічного структурування та корегування статистичної вибірки відповідно до коефіцієнтів впливу. Встановлено, що найбільшим рівнем впливовості на ефективність ТПП у розвитку підприємництва характеризується функція палат «Представництво і захист інтересів підприємців». Разом із тим, за результатами

досліджень, найбільший вплив на даний показник в сучасних умовах здійснює функція ТПП «Розбудова бізнес-середовища та налагодження бізнес-контактів», яка включає масові заходи для підприємництва, що характеризуються значно більшими обсягами реалізації ніж послуги представницької функції.

За аналогією моделювання діяльності ТПП України на національному рівні досліджено ефективність 3-х регіональних торгово-промислових палат. За результатами моделювання, виявлено мультиплікацію негативних тенденцій щодо виконання представницької функції у всіх досліджуваних інституціях. На прикладі Вінницької торгово-промислової палати продемонстровано позитивну динаміку індексу ефективності за результатами ієрархічного моделювання (з 0,625 до 0,645), що простежується за рахунок великої кількості проведених організацією виставкових заходів.

Запропоновано чотири можливі сценарії подальшого розвитку торгово-промислових палат, як інституцій стимулювання розвитку підприємництва в Україні. Сценарії поділено за рівнем імовірності, впливу із зазначенням відповідної моделі ТПП. З метою математичного обґрунтування оптимістичних сценаріїв, проведено сценарне моделювання в операторах Mathcad. Згідно отриманих результатів, підвищення показників ефективності ТПП у розвитку підприємництва реалізується через їхні дві найбільш впливових функції (фактори) «Представництво і захист інтересів підприємців» та «Розбудова бізнес-середовища та бізнес-контактів».

За результатами проведеного аналізу, визначено, що найбільш оптимістичними сценаріями розвитку ТПП є розвиток інституції за англосаксонською моделлю з концентрацією діяльності ТПП на напрямку залучення малого та середнього підприємництва до ЗЕД та представництва і захисту інтересів підприємців. Визначено, що необхідною умовою реалізації обох оптимістичних сценаріїв є виконання ТПП фундаментальної аналітичної роботи.

Основні результати розділу опубліковано в працях: [8], [13], [14], [17], [18].

ВИСНОВКИ

Основним результатом роботи є теоретичне узагальнення та вирішення науково-практичного завдання – розробки практичних рекомендацій щодо посилення ролі ТПП як інституцій стимулювання розвитку підприємництва.

Отримані науково-теоретичні та практичні результати дозволяють зробити такі висновки.

1. За результатами узагальнень наукових підходів з урахуванням специфіки впливу торгово-промислових палат на розвиток підприємництва запропоновано трактування поняття «стимулювання розвитку підприємництва», що визначено автором як прямий або опосередкований вплив на суб'єкти господарювання та середовище їх діяльності, який призводить до позитивних тенденцій у підприємстві (кількісних або якісних) та реалізується через фінансово-економічні, організаційно-правові та соціально-психологічні стимули. Шляхом аналізу динаміки та структури статистичних і рейтингових показників встановлено зростаючу роль підприємництва у розвитку економіки України. Визначено тенденції щодо покращення загальних умов для ведення підприємницької діяльності у 2009–2015 рр.

2. На основі проведеного аналізу законодавства України та світового досвіду визначення функцій торгових палат запропоновано класифікацію функцій ТПП в Україні за сферами їх впливу: а) представництво і захист інтересів підприємців (сфера впливу: підприємництво – держава), що має на меті забезпечення діалогу між державою та підприємництвом, участь бізнес-спільноти у формуванні ефективної політики розвитку підприємництва; б) розбудова бізнес-середовища та налагодження бізнес-контактів (сфера впливу: підприємництво – підприємництво), що має на меті налагодження ділових контактів між представниками підприємництва на національному та міжнародному рівнях і нарощування обсягів підприємницької діяльності; в) супровід підприємницької діяльності та інші ділові послуги (сфера впливу: суб'єкти господарювання), що має на меті розвиток

організаційної спроможності суб'єктів господарювання та надання послуг у ході ведення підприємницької діяльності.

3. Шляхом декомпозиції наявних класифікацій стимулювання розвитку підприємства визначено, що за формами впливу функції торгово-промислових палат належать до «залучення до управління». У ракурсі наявних класифікацій за видами стимулювання доведено, що діяльність торгово-промислових палат є організаційним стимулом ринкового механізму впливу на розвиток підприємництва. На базі структурування факторів розвитку підприємництва за різними класифікаціями встановлено наявність найбільшого зв'язку торгово-промислових палат з організаційно-правовими чинниками. Шляхом аналізу законодавчих актів України встановлено тісний зв'язок між метою та напрямками державної політики розвитку підприємництва та відповідними аспектами діяльності ТПП.

4. Виходячи з результатів проведеного дослідження діяльності торгово-промислових палат в Україні та порівняння показників цих інституцій із відповідними показниками територіального рівня, встановлено: ТПП мають одну з найбільш розвинених членських баз в Україні поряд з її низькою репрезентативністю (3,9% від загального обсягу юридичних осіб в Україні); політика залучення нових членів характеризується інертністю та відбувається здебільше завдяки зміні кількості суб'єктів господарювання на національному рівні; структура членської бази характеризується диспропорціями за розміром та напрямками діяльності підприємств порівняно з відповідними територіальними показниками; більше половини надходжень до бюджету ТПП забезпечує одна унікальна послуга; відзначено середній рівень конкурентоспроможності послуг (59%) та значну зацікавленість у послугах «представництво і захист інтересів підприємців» поряд з низьким рівнем їх конкурентоспроможності; відсутність прямої залежності у змінах обсягів реалізації послуг від зміни кількості членів ТПП.

5. За результатами дослідження сучасних методів визначення показників ефективності неприбуткових організацій запропоновано комбінований підхід до моделювання показників ефективності ТПП на базі методу аналізу ієрархій Т. Сааті та факторного аналізу. Діяльність торгово-промислових палат у розвитку

підприємництва представлено у вигляді емпіричної ієрархії, яка включає в себе сукупні елементи дослідженого середовища розвитку підприємництва. Розраховано показник ефективності торгово-промислових палат в Україні у розвитку підприємництва (0,491), що виявився меншим від загального показника ефективності інституцій (0,556), та визначено найбільш пріоритетну функцію ТПП («представництво і захист інтересів підприємців») і найбільш ефективну («розбудова бізнес-середовища та налагодження бізнес-контактів»). Шляхом застосування цієї методики на регіональному рівні встановлено зниження показників ефективності у розвитку підприємництва Дніпропетровської ТПП та Закарпатської ТПП відносно загального (з 0,684 до 0,619; з 0,42 до 0,328). На прикладі Вінницької ТПП продемонстровано позитивний вплив ієрархічного моделювання на показник ефективності (від 0,625 до 0,645).

6. На основі отриманих та узагальнених результатів досліджень сформовано чотири можливі сценарії розвитку торгово-промислових палат в Україні як інституцій стимулювання розвитку підприємництва, серед яких: песимістичний – за змішаною моделлю, нейтральний – за континентальною. Зроблено висновок щодо можливості підвищення ефективності ТПП у стимулюванні розвитку підприємництва за умови їх розвитку за англо-саксонською моделлю. Згідно з отриманими розрахунками найбільш перспективними напрямками є розвиток функцій «Представництво і захист інтересів підприємців» та «Залучення підприємництва до зовнішньоекономічної діяльності». Реалізація обох оптимістичних сценаріїв можлива за умови виконання ТПП аналітичних функцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айвазян С. Прикладная статистика и основы эконометрики / С. Айвазян, В. Мхитарян. – М. : ЮНИТИ, 1998. – 1022 с.
2. Акофф Р. Планування майбутнього корпорації / Р. Акофф // пер. з англ., під ред. В. Данілова-Данільяна. – М. : Прогресс, 1985. – 328 с.
3. Александрова Б. Акт з питань малого бізнесу для Європи: перспективи впровадження в Україні / Б. Александрова // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Особливості інтеграції країн у світовий економічний та політико-правовий простір», 04 грудня 2015 року. – Маріупіль, 2015. – С. 142-143.
4. Александрова Б. Аналіз взаємодії торгово-промислових палат з експортно-орієнтованими суб'єктами господарювання України / Б. Александрова // III щорічна Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні тенденції міжнародних відносин: політика, економіка, право», 25 квітня 2014 р. – Львів, 2014. – С. 264-269.
5. Александрова Б. Державна політика розвитку малого підприємництва в Україні: мета та інституціональне забезпечення / Б. Александрова // Матеріали XIX Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених і студентів «Євроінтеграційний вибір України та проблеми макроекономіки» 16 грудня 2015 г. – Дніпропетровськ, 2015. – С. 9-10.
6. Александрова Б. Економічна ефективність неприбуткових організацій: методологія та особливості / Б. Александрова // Культура народів Причорномор'я. – Сімферополь, 2013. – № 265. – С. 12-16.
7. Александрова Б. Еластичність функцій торгово-промислової палати в умовах змін макроекономічних чинників / Б. Александрова // Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Економіка і менеджмент 2013: перспективи інтеграції та інноваційного розвитку», 24-25 квітня 2014 р. – Дніпропетровськ, 2014. – С. 9-11.
8. Александрова Б., Задоя А. Моделювання показників ефективності торгово-промислових палат за використання комбінованої методики факторного аналізу та методу аналізу ієрархій Т. Сааті / Б. Александрова, А. Задоя // Європейський вектор економічного розвитку. – Дніпропетровськ, 2015. – № 2 (19). – С. 6-16.

9. Александрова Б. Зарубіжний досвід діяльності торгово-промислових палат та перспективи його застосування в Україні / Б. Александрова // Бізнес-інформ. – Харків, 2013. – № 12. – С. 73–77.

10. Александрова Б. Місце Торгово-промислової палати України в системі стимулювання підприємницького розвитку / Б. Александрова // VII Всеукраїнська конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Розвиток національних економічних систем в умовах глобалізації: актуальні проблеми теорії та практики», 21 березня 2014 р. – Сімферополь, 2014. – С. 59-61.

11. Александрова Б. Нефинансовые результаты деятельности как показатели эффективности торгово-промышленных палат в Украине / Б. Александрова // EuropeanResearcher. – Сочи, 2014. – № 4. – С. 634-642.

12. Александрова Б. Оцінка конкурентоспроможності торгово-промислової палати / Б. Александрова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. – Випуск 5, частина 1. – 2014. – С. 131-133.

13. Александрова Б. Представництво інтересів як функція впливу на формування державної політики: світовий досвід / Б. Александрова // матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання соціально-економічного розвитку держави, регіону та підприємництва», 27-28 листопада 2015 р. – Львів, 2015. – С. 31-33.

14. Александрова Б. Регіональні торгово-промислові палати як індикатор розвитку підприємництва регіону / Б. Александрова // Міжнародна науково-практична конференція «Регіонально-кластерна політика у розвитку світової та української економіки», 24–25 квітня 2014 р. – Чернівці, 2014. – С. 141-143.

15. Александрова Б. Сучасні роль та функції Торгово-промислової палати України / Б. Александрова // тези доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції «Соціально-економічний розвиток України і регіонів», 22-23 листопада 2013 р. – Запоріжжя, 2013. – С. 142-143.

16. Александрова Б. Тенденції активізації підприємницької діяльності / Б. Александрова // Матеріали V Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Економічна політика країн ЄС», 23-25 жовтня 2013 р. – Донецьк, 2013.

– С. 34-36.

17. Александрова Б. Торгово-промислова палата в системі економічних відносин України / Б. Александрова, Т. Кальченко // Ученые записки Крымского инженерно-педагогического университета. Серия: Экономические науки. – Симферополь, 2014. – С. 16-20.

18. Александрова Б. Торгово-промислова палата України в системі факторів розвитку підприємництва / Б. Александрова // Академічний огляд. – Дніпропетровськ, 2015. – № 1 (42). – С. 35-43.

19. Александрова Б. Торгово-промислові палати та активізація розвитку підприємництва: теоретичний аспект / Б. Александрова // Вісник Львівської комерційної академії. Серія: Економіка. – Випуск 43. – 2013. – С. 49-52.

20. Александрова Б. Чинники розвитку підприємницької діяльності / Б. Александрова // III Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та аспірантів «Сучасні соціально-економічні системи та проблеми освітології», 25 квітня 2015 р. – Дніпропетровськ, 2015. – С. 7-9.

21. Ануфриев М. Ю. Моделирование взаимосвязей в среде субъектов регионального бизнеса и их ассоциаций / М.Ю. Ануфриев // Модели управления в рыночной экономике. (Сб. науч. тр.) [общ. ред. и предис. д.э.н. проф. Ю. Г. Лысенко]. – Донецк : ДонНУ, 2000. – Спец. вып. – С. 65-71.

22. Бережна М. Сучасні організаційно-правові форми функціонування підприємств у сфері реального сектору економіки [Електронний ресурс] / М. Бережна // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. – Випуск 4. – 2013. – Режим доступу: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_4_005.pdf/ вільний. – Назва з екрану, укр.

23. Бесчастний В. Громадські об'єднання в Україні / В. Бесчастний. – К. : Знання, 2007. – 415 с.

24. Біла книга: Політики розвитку МСП в Україні [Електронний ресурс] / Підготовлена проектом «Лідерство в економічному врядуванні» за підтримки USAID. – К., 2015. – Режим доступу: <http://www.slideshare.net/USAIDLEV/ss-53412015/>, вільний. – Назва з екрану, укр.

25. Бланк И. Финансовая стратегия предприятия / И. Бланк. – К. : Ника-Центр, Эльга, 2004. – 711 с.
26. Бобиль В. Розвиток малого та середнього підприємництва як складова соціально-економічної стабільності сучасної України / В. Бобиль // Україна: аспекти праці. – 2008. – № 3. – С. 35-38.
27. Бобринев Н. Сущность, цели и задачи метода Саати в производственной деятельности предприятий [Электронный ресурс] / Н. Бобринев // Актуальные проблемы управления стимулированием инновационной активности и повышением финансовой грамотности молодежной бизнес-среды кадров: сб. материалов междунар. науч.-прак. конф. в 2 ч. Ч. II. Научные труды студентов. Курск, 24 апреля 2015 г. / под ред. докт. экон. наук, проф. В. Н. Ходыревской; Курск. гос. ун-т. – Курск, 2015. – 279 с. –Режим доступа: http://kursksu.ru/documents/events/29_04_2015_03.pdf/, вільний. – Назва з екрану, рус.
28. Бова Т. В. Розвиток інноваційних ідей в теорії державного управління / Т. В. Бова // Науковий вісник Академії муніципального управління: Серія “Управління” Вип. 2/2010. Державне управління та місцеве самоврядування / За заг. ред. В. К. Присяжнюка, В. Д. Бакуменка. – К. : Видавничо-поліграфічний центр Академії муніципального управління, 2010. – С. 34-40.
29. Бойченко В. Сутність регіонального інноваційного розвитку / В. Бойченко // Вісник СумДУ. Серія: Економіка. – 2011. – № 4. – С. 127-132.
30. Болдирь Г.М. Моделі поведінки торгово-промислової палати як інформаційного агента в системі взаємодії бізнесу та влади / Г.М. Болдирь // Вісник економічної науки України. – 2009. – № 1 (15). – С. 39-43.
31. Болдирь Г.М. Світовий досвід самоврядування економіки / Г.М. Болдирь, А. Воронкова // Економіка. Менеджмент. Підприємництво: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – Випуск 9. – Ч. 2. – Луганськ : СНУ ім. В. Даля, 2002. – С. 103-107.
32. Бондаренко Ю. Методологические подходы к оценке эффективности деятельности некоммерческих организаций в новых социально-экономических условиях / Ю.Г. Бондаренко // Сборник научных трудов СевКавГТУ. Серия:

Економика. – 2005. – № 1. – С. 25-31.

33. Борисова Е. Анализ эффективности в некоммерческом секторе: проблемы и решения / Е.И. Борисова, Л.И. Полищук // Экономический журнал ВШЭ. – 2009. – № 1. – С. 80-100.

34. Вакуленко А. Оценка организационного развития НКО [Электронный ресурс] / А.П. Вакуленко. – Режим доступа: <http://www.trainet.org/>, вільний. – Назва з екрану, рус.

35. Варналій З. Мале підприємництво: основи теорії і практики / З. Варналій. – [4-те вид.]. – К. : Знання, 2008. – 302 с.

36. Варналій З. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: [монографія] / за ред. З.С. Варналія. – К. : НІСД, 2007. – 820 с.

37. Веблен Т. Теория праздного класса / Т. Веблен. – М. : Прогресс, 1984. – 367 с.

38. Вінніков О. Державне фінансування організацій громадянського суспільства: як запровадити європейські стандарти? / О.Ю. Вінніков, Д.С. Ковриженко, М.В. Лациба. – К. : Агентство «Україна», 2010. – 224 с.

39. Вінніков О. Соціальне партнерство територіальних громад та неурядових організацій: закупівлі послуг за державні кошти / О.Ю. Винников // Громадські ініціативи : Журнал для громадських організацій. – 2001. – № 4. – С. 26-28.

40. Гадецька С. Використання методу аналізу ієрархій для визначення ефективності функціонування платіжних систем / С. Гадецька, М. Успенська // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики: збірник наукових праць. – Випуск 2 (11). – 2011. – С. 217-223.

41. Герасимчук З. Проблеми розвитку малого бізнесу в Україні / З. Герасимчук // Фінанси України. – 1998. – № 9. – С. 110-113.

42. Геєць В. М. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів [Електронний ресурс] : монографія / за ред. В. М. Геєця, А. А. Мазаракі. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т., 2008. – Ч1 – 389 с. – Режим

доступу : <http://учебник-besplatno.com/natsionalnaya-ekonomika-учебник/triada-prioritetiv-upravlinni.html/>, вільний. – Назва з екрану, укр.

43. Гілета О. До питання критеріїв ефективності неприбуткових організацій / О.П. Гілета // *Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства*. – Випуск 15. – 2009. – С. 245-259.

44. Горбатенко Ю. Концептуальные основы построения эффективного механизма стимулирования развития малого предпринимательства / Ю. Горбатенко // *Финансы, учет, банки: сборник научных трудов*. – Випуск 14 / под общ. ред. П. Егорова. – Донецк : ДонНУ, Каштан, 2005. – С. 152-156.

45. Горбатенко Ю. Формы и инструменты стимулирования развития малого предпринимательства / Ю. Горбатенко // *Финансы, учет, банки: сборник научных трудов*. – Випуск 12 / под ред. П. Егорова. – Донецк : ДонНУ, Каштан, 2006. – С.210-214.

46. Господарський кодекс України. Ст.21 «Об'єднання підприємців» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kodeksy.com.ua/gospodars_kij_kodeks_ukraini/statja-42.html/, вільний. – Назва з екрану, укр.

47. Гудзь О. Джерела формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств / О. Гудзь // *Облік і фінанси АПК*. – 2007. – № 3-5. – С. 100-105.

48. Гудима Н. Принципи відкритості і прозорості та їх реалізація в державному управлінні України / Н. Гудима // *Вісник НАДУ*. – 2005. – № 3. – С. 77–83.

49. Гурняк І. Проблематика реформування вітчизняного інституту торгово-промислових палат / І. Гурняк // *Формування ринкової економіки в Україні: науковий збірник*. – Випуск 12. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2003. – С. 73-78.

50. Дакус А. Економічний розвиток підприємства: сутність та визначення [Електронний ресурс] / А. Дакус. – Режим доступу: <http://probleconomu.kpi.ua/pdf/2012-3/>, вільний. – Назва з екрану, укр.

51. Державне управління та державна служба: словник-довідник / [уклад. О. Оболенський]. – К. : КНЕУ, 2005. – 480 с.

52. Денисюк О. Проблеми становлення та механізм державної підтримки та регулювання розвитку підприємництва в Україні / Вісник Львівської фінансової академії: збірник наукових статей. Серія: Економічні науки // гол. ред. П. Буряк. – Львів : Львівська державна фінансова академія, 2005. – С.72-78.

53. Добкіна-Недожій К. Торгово-промислова палата України: історико-правові аспекти виникнення та становлення / К. Добкіна-Недожій // Вісник прокуратури. – 2008. – № 8. – С. 120-124.

54. Дорожня карта розвитку підприємництва в Україні: 2015-2016 роки. – К. : Центр громадської експертизи, Центр міжнародного приватного підприємництва, 2014. – 20 с.

55. Дрига С. Створення державного інституту сприяння розвитку малого підприємництва [Електронний ресурс] / С. Дрига // Державне управління удосконалення та розвитку. – 2010. – № 1. – Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?operation=1&iid=100/>, вільний. – Назва з екрану, укр.

56. Егоров П., Карпова Е. Управление развитием предприятий малого бизнеса: [монография] / П. Егоров, Е. Карпова. – Донецк : Издательство ООО «Лебедь», 2004. – 232 с.

57. Егорова Н.Е. Модель взаимодействия науки, бизнеса и государства в развитии инновационной экономики региона / Н.Е. Егорова // Современные направления теоретических и прикладных исследований: сб. научных трудов SWorld. Материалы междунар. научно-практ. конф. (Одесса, 19-30 марта 2013 г.). – Вып.1. – Т.33. – Одесса, 2013. – С. 27-30.

58. Еременко Т.К. Применение метода анализа иерархий в ситуационных центрах для управления подготовкой аварийно-спасательных формирований [Електронний ресурс] / Т.К. Еременко, И.Н. Оксанич, Ю.Г. Пилипенко // Мат. машини і системи. – 2008. – № 4. – С. 139–146. – Режим доступу: http://www.immsp.kiev.ua/publications/articles/2008/2008_4/Eremenko_04_2008.pdf/, вільний. – Назва з екрану, рус.

59. Економічний словник. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: sr.ksu.edu.ua/, вільний. – Назва з екрану, укр.

60. Економічний словник: наукове видання / Г. Осовська, О. Юшкевич, Й. Завадський. – К. : Кондор, 2007. – 360 с.
61. Економічний словник-довідник [Текст] / за ред. С. Мочерного. – К. : Femina, 1995. – 367 с.
62. Електронний бізнес-словник [Електронний ресурс] / Поняття «підприємництво». – Режим доступу: <http://www.businessdictionary.com/definition/entrepreneurship.html/>, вільний. – Назва з екрану, укр.
63. Задоя А.О. Фінансовий моніторинг: перспективи впровадження та проблеми реалізації / А.О. Задоя, І.П. Ткаченко // Економічний вісник національного гірничого університету. – 2005. – № 2. – С. 59-65.
64. Звіт Президії ТПП України про роботу палати в 1996 році / за ред. О. Цапової. – К. : Торгово-промислова палата України, 1997. – 25 с.
65. Звіт Президії ТПП України про роботу палати в 1997 році / за ред. О. Цапової. – К. : Торгово-промислова палата України, 1998. – 28 с.
66. Звіт Президії ТПП України про роботу палати за 2001 рік / за ред. О. Цапової. – К. : Торгово-промислова палата України, 2002. – 23 с.
67. Звіт Президії ТПП України про роботу палати за 2002 рік / за ред. О. Цапової. – К. : Торгово-промислова палата України, 2003. – 27 с.
68. Звіт про діяльність Торгово-промислової палати України за 2000-2004 рр. / за ред. О. Цапової. – К. : Торгово-промислова палата України, 2005. – 24 с.
69. Звіт про діяльність Торгово-промислової палати України за 2006 рік / за ред. О. Цапової. – К. : Торгово-промислова палата України, 2007. – 32 с.
70. Звіт про діяльність Торгово-промислової палати України за 2007 рік / за ред. О. Цапової. – К. : Торгово-промислова палата України, 2008. – 32 с.
71. Звіт про роботу Торгово-промислової палати України за 2003 рік / за ред. О. Цапової. – К. : Торгово-промислова палата України, 2004. – 28 с.
72. Звіт про роботу Торгово-промислової палати України за 2004 рік / за ред. О. Цапової. – К. : Торгово-промислова палата України, 2005. – 29 с.
73. Звіт про роботу Торгово-промислової палати України за 2005 рік / за ред. О. Цапової. – К. : Торгово-промислова палата України, 2006. – 44 с.

74. Звіт про роботу Торгово-промислової палати України за 2006 рік / за ред. О. Цапової. – К. : Торгово-промислова палата України, 2007. – 56 с.
75. Звіт про роботу Торгово-промислової палати України за 2007 рік / за ред. О. Цапової. – К. : Торгово-промислова палата України, 2008. – 43 с.
76. Звіт про роботу Торгово-промислової палати України за 2008 рік / за ред.. О. Цапової. – К. : Торгово-промислова палата України, 2009. – 48 с.
77. Звіт про роботу Торгово-промислової палати України за 2009 рік / за ред. О. Цапової. – К. : Торгово-промислова палата України, 2010. – 36 с.
78. Звіт про роботу Торгово-промислової палати України за 2010 рік / за ред. О. Цапової. – К. : Торгово-промислова палата України, 2011. – 42 с.
79. Звіт про роботу Торгово-промислової палати України за 2011 рік / за ред. О. Цапової. – К. : Торгово-промислова палата України, 2012. – 53 с.
80. Звіт про роботу Торгово-промислової палати України за 2012 рік / за ред. О. Цапової. – К. : Торгово-промислова палата України, 2013. – 57 с.
81. Звіт про роботу Торгово-промислової палати України за 2013 рік / за ред. О. Цапової. – К. : Торгово-промислова палата України, 2014. – 63 с.
82. Звіт про роботу Торгово-промислової палати України за 2010–2014 рр. / за ред. О. Цапової. – К. : Торгово-промислова палата України, 2015. – 63 с.
83. Зимакова Л. Использование математических методов оценки альтернатив для выбора направлений развития учетной системы [Електронний ресурс] / Л. Зимакова, Д. Прилуцкий // Актуальные проблемы экономики в условиях реформирования современного общества: материалы III междунар. науч.-практ. конф., Белгород, 25 нояб. 2014 г. : в 2 ч. / НИУ БелГУ, Харьков. нац. экон. ун-т; под ред. Е. Никулиной. – Белгород, 2015. – Ч.2. – С. 125-129. Режим доступа: <http://dspace.bsu.edu.ru/handle/123456789/9393/>, вільний. – Назва з екрану, рус.
84. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2012 році: статистичний збірник. Том 1 [Електронний ресурс] / А. Фризоленко // Державна служба статистики України. – К., 2013. – Режим доступу: <http://www.twigrx.com/file/1240906/>, вільний. – Назва з екрану, укр.
85. Зудин А. Ассоциации-бизнес-государство: «Классические» и современные

формы отношений в странах Запада / А. Зудин. – М. : Изд. дом Государственного университета – Высшей школы экономики, 2009. – 68 с.

86. Іванюта В. Сучасні теоретичні положення щодо розвитку підприємництва в Україні: європейські орієнтири / В.Ф. Іванюта // Матеріали за 4-та міжнародна научна практична конференція, [«Динамика исследования»], 16-31 июля 2008. – Т. 6 : Икономики. – София: «Бял.ГРАД-БГ» ООД, 2008. – С. 7-11.

87. Індекс сталості розвитку організацій громадянського суспільства в Україні в 2012 році. Розроблено Творчим центром ТЦК за підтримки USAID, червень 2013 р. – 9 с.

88. Інструменти політики щодо малого та середнього підприємництва: міжнародний досвід. ГО «Інститут економічних досліджень і політичних консультацій». Підготовлено на замовлення проекту USAID «Лідерство в економічному врядуванні». – К., 2015. – 16 с.

89. Інформаційно-аналітичні матеріали до парламентських слухань на тему: «Розвиток підприємництва в Україні та підтримка малого та середнього бізнесу» / Кабінет Міністрів України. – К., 2015. – 21 с.

90. Іншаков О. В. Інституція – ключ до розуміння економічних інститутів / О. В. Іншаков, Д. П. Фролов // Економічна теорія. – 2011. – № 1. – С. 52-62.

91. Кендэл М. Ранговые корреляции. Зарубежные статистические исследования / М. Кендэл. – М. : Статистика, 1975. – 216 с.

92. Кириленко В. Економіка: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / В. Кириленко. – Тернопіль : Економічна думка, 2002. – 193 с.

93. Кігель В. Методи і моделі підтримки прийняття рішень у ринковій економіці: [монографія] / В. Кігель. – К. : ЦУЛ, 2003. – 202 с.

94. Коваль Я. Алгоритм роботи громадських організацій в сфері розвитку підприємництва в Україні / Я. Коваль // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2011. – № 2. – С. 162-170.

95. Коробка С. Фактори, що впливають на розвиток малого підприємництва в Україні / С. Коробка // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні національні економічні моделі: проблеми та перспективи розвитку», 5

березня 2010 р. – Сімферополь, 2010. – С. 70-73.

96. Королевська Н. Напрями розвитку та лібералізації підприємницької діяльності в Україні / Н. Королевська // Управління проектами та розвиток виробництва: зб. наук. пр. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. – № 3 (39). – С. 41-47.

97. Кредісов В. Система суспільно-економічних чинників функціонування підприємництва / В. Кредісов // Формування наукових відносин в Україні: збірник наукових праць. – Випуск 3 (34). – К., 2004. – С. 3-9.

98. Криштоф Н. Державні системи та механізми підтримки підприємництва / Н. Криштоф // Проблеми та перспективи розвитку підприємництва в Україні: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (14–16 травня 2008 р., м. Ялта) / відп. ред. А. Мазаракі. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. – С.146-149.

99. Кропивко М. Особливості формування регіональних агропромислових кластерів / М. Кропивко, Д. Мазоренко, І. Белебеха, В. Бакум // Економіка АПК. – 2008. – № 10. – С. 7-15.

100. Крупка М. Фінансово-економічні аспекти розвитку малого підприємництва в Україні / М. Крупка // Фінанси України. – 1998. – № 5. – С. 72–81.

101. Курс економіки / Б. Райзберг. – М. : Инфра-М, 1999. – 716 с.

102. Лавриненко Р. Фінансування малого та середнього бізнесу в Україні / Р. Лавриненко // Фінанси України. – 1998. – № 2. – С. 76-78.

103. Лапуста М. Малое предпринимательство / М. Лапуста, Ю. Старостин. – М. : Инфра-М, 1998. – 320 с.

104. Леоненко М. Теоретико-ймовірнісні та статистичні методи в економетриці та фінансовій математиці / М. Леоненко, Ю. Мішура, В. Пархоменко, М. Ядренко. – К. : Інформтехніка, 1995. – 380 с.

105. Лопушняк Г. Принципи формування та реалізації державної соціальної політики [Електронний ресурс] / Г. Лопушняк // Актуальні проблеми державного управління. – 2010. – № 1. – С. 75–84. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/apdy_2010_1_12.pdf/, вільний. – Назва з екрану, укр.

106. Ляпін Д. В. Щодо готовності підприємницької спільноти впливати на рішення органів державної влади та місцевого самоврядування (вересень-жовтень 2006) / Д. В. Ляпін. – К. : Інститут Конкурентного Суспільства. – 2006. – 52 с.

107. Ляшенко В. І. Вплив Податкового кодексу України на розвиток малого підприємництва: експертні оцінки на етапах обговорення, прийняття та внесення змін / В. І. Ляшенко, А. А. Просуленко // Вісник економічної науки України. – 2011. – № 2. – С. 93-111.

108. Ляшенко В. Регуляторна політика стимулювання розвитку малого підприємництва в умовах трансформації виробничої сфери старопромислових регіонів / В. І. Ляшенко // Управління економікою: теорія та практика. – 2012. – № 2012. – С. 3-25.

109. Ляшенко В.І. Мале інноваційне підприємництво як об'єкт державної інноваційної політики / В.І. Ляшенко, Я.І. Тульку // Економічні інновації: Зб. наук. пр. – Одеса : ІПРЕЕД НАН України, 2015. – Вип. 59. – С. 219-227.

110. Мале і середнє підприємництво в Україні: стан розвитку та регіональні відмінності (2010–2014 роки) / Н. Ходько, Н. Балдич, Л. Чорній. – К. : Проект USAID «Впевнений бізнес – заможна громада», Центр міжнародного приватного підприємництва, 2015. – 96 с.

111. Мельниченко В. Прозорість і відкритість державного управління як чинники його стабілізації / В. Мельниченко // Вісник НАДУ. – 2003. – № 4. – С. 48-55.

112. Миронець С. Когнітивне моделювання в системі психологічного забезпечення міжнародних рятувальних операцій (на прикладі застосування методу аналізу ієрархій Т. Сааті) / с. Миронець // Вісник національного університету оборони України: збірник наукових праць. – Випуск 2 (33). – К., НУОУ, 2013. – С. 253-259.

113. Михасюк І. Державне регулювання економіки / І. Михасюк. – К. : Атіка, Ельга-Н, 2000. – 592 с.

114. Наливайченко С. Методология научных исследований в МЕД / С. Наливайченко. – Симферополь, 2007. – С. 270-284.

115. Национальная платформа бизнеса Беларуси – 2015. Структурная модернизация бизнеса и власти. – Мн. : Энциклопедикс, 2015. – 138 с.
116. Неделько І. Фінансування розвитку сектору малого бізнесу / І. Неделько // Фінанси України. – 2007. – № 1. – С. 93-98.
117. Николаева М. А., Зотова О. Ф. Методы и алгоритмы принятия решений в примерах и задачах: [учеб. пособие] / М.А. Николаева, О.Ф. Зотова. – Уфа : УГАТУ, 2010. – 110 с.
118. О торгово-промышленной палате : Закон Республики Беларусь від 16 червня 2003 р. № 208-3. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravo.by/main.aspx?guid=3871&p0=h10300208&p2={NRPA}/>, вільний. – Назва з екрану, рус.
119. О торгово-промышленных палатах в Российской Федерации : Закон Российской Федерации від 7 липня 1993 р. № 5430-1. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tpprf.ru/ru/about/documents/>, вільний. – Назва з екрану, рус.
120. Основи підприємницької діяльності та агробізнесу [Електронний ресурс] / за ред. М. Ільчука. – К. : Вища освіта, 2002. – 398 с. : іл. – Режим доступу: <http://buklib.net/books/35053/>, вільний. – Назва з екрану, укр.
121. Остроумова В. Торгово-промислова палата України: підсумки та перспективи / В. Остроумова // Європейський вектор економічного розвитку. – Дніпропетровськ, 2015. – № 2 (19). – С.158-165.
122. Остроумова В. Херсонська торгово-промислова палата як елемент інфраструктури підтримки підприємництва / В. Остроумова // Бізнес-інформ. – Харків, 2015. – № 11. – С.186-197.
123. Офіційний веб-сайт Інституту економічних досліджень та політичних консультацій. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ier.com.ua/>.
124. Офіційний веб-сайт Торгово-промислової палати України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ucci.org.ua/>, вільний. – Назва з екрану, укр.
125. Офіційний сайт Американської торгової палати в Україні. –

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.chamber.ua/, вільний. – Назва з екрану, укр.

126. Офіційний сайт Всесвітнього економічного форуму. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.weforum.org/, вільний. – Назва з екрану, укр.

127. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>, вільний. – Назва з екрану, укр.

128. Офіційний сайт Державної реєстраційної служби України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.drsu.gov.ua/>, вільний. – Назва з екрану, укр.

129. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua/, вільний. – Назва з екрану, укр.

130. Офіційний сайт Державної служби України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dkrp.gov.ua/>, вільний. – Назва з екрану, укр.

131. Офіційний сайт Єврокомісії. Статистичні дані країн ЄС. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>, вільний. – Назва з екрану, англ.

132. Офіційний сайт Європейської Комісії. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/>, вільний. – Назва з екрану, англ.

133. Офіційний сайт Європейської бізнес-асоціації. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eba.com.ua/uk/>, вільний. – Назва з екрану, англ.

134. Офіційний сайт міжнародного проекту з боротьби з корупцією. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.transparency.org/research/cpi/overview/>, вільний. – Назва з екрану, англ.

135. Офіційний сайт Національного банку України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bank.gov.ua/control/uk/index/, вільний. – Назва з екрану, укр.

136. Офіційний сайт проекту «Індекс економічної свободи». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.heritage.org/, вільний. – Назва з екрану, англ.

137. Офіційний сайт проекту «Рейтинг конкурентоспроможності». –

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.imd.org/wcc/, вільний. – Назва з екрану, англ.

138. Офіційний сайт проекту «Рейтинг легкості ведення бізнесу». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/>, вільний. – Назва з екрану, англ.

139. Офіційний сайт Торгово-промислової палати України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.uccsi.org.ua/, вільний. – Назва з екрану, укр.

140. Пастух Н.В. Проблема визначення поняття “соціальна інституція” у науковій літературі / Н. В. Пастух // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота». – № 27 / За ред І.В. Козубовької. – Уж. – С. 146-147.

141. Петросянц К. Генезис налогообложения субъектов малого предпринимательства в Украине / К. Петросянц // Бизнес Информ. – 2007. – № 6. – С. 99-104.

142. Податковий кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13-17. – С. 1-112.

143. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності : Закон України від 11.09.2003 року № 1160-IV [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1160-15/>, вільний. – Назва з екрану, укр.

144. Про затвердження плану заходів щодо впровадження принципів Акта з питань малого бізнесу для Європи : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.10.2010 р. № 2000-р. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2000-2010-%D1%80/>, вільний. – Назва з екрану, укр.

145. Про затвердження Положення про Реєстр неприбуткових установ та організацій : Наказ Міністерства фінансів України від 24.01.2013 р. № 37 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/>, вільний. – Назва з екрану, укр.

146. Про об'єднання громадян : Закон України від 01.01.2013 р. № 4572-17

[Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>, вільний. – Назва з екрану, укр.

147. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України від 22.03.2012 р., 2013, № 3 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4618-17/para3#n3/>, вільний. – Назва з екрану, укр.

148. Про торгово-промислові палати в Україні : Закон України від 2.12.1997р. № 671/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – № 13. – С. 52.

149. Пшонка О.Г. Роль торгово-промислових палат в системі міжнародної економіки / О. Пшонка // Проблеми розвитку внешнеекономічних зв'язей і привлечення іноземних інвестицій: регіональний аспект: збірник наукових праць. – Донецьк : ДонНУ, 2005 – 209 с.

150. Райзберг Б. Современный экономический словарь / Б. Райзберг, Л. Лозовский, Е. Стародубцева. – 2-е изд. – М. : Инфра-М, 1999. – 479 с.

151. Реверчук С. Малий бізнес: методологія, теорія і практика / С.К. Реверчук. – Львів : Ун-т ім. І. Франка, 1992. – 192 с.

152. Романенко О. Фінанси / О. Романенко. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 312 с.

153. Саати Т. Принятие решений. Метод анализа иерархий / пер. с англ. Р. Вачнадзе. – М. : Радио и связь, 1993. – 278 с.

154. Сайт Вінницької обласної державної адміністрації. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vin.gov.ua/>, вільний. – Назва з екрану, укр.

155. Сайт Головного управління статистики у Вінницькій області. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vn.ukrstat.gov.ua/>, вільний. – Назва з екрану, укр.

156. Сайт Головного управління статистики у Дніпропетровській області. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dneprstat.gov.ua/>, вільний. – Назва з екрану, укр.

157. Сайт Головного управління статистики у Закарпатській області. –

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uz.ukrstat.gov.ua/>, вільний. – Назва з екрану, укр.

158. Сайт Державної регуляторної служби України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.loda.gov.ua/>, вільний. – Назва з екрану, укр.

159. Сайт Дніпропетровської обласної державної адміністрації. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.adm.dp.ua/>, вільний. – Назва з екрану, укр.

160. Сайт Закарпатської обласної державної адміністрації. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.carpathia.gov.ua/>, вільний. – Назва з екрану, укр.

161. Статут Торгово-промислової палати України. – м. Київ, 2011р. – 20 с.

162. Таран С. Метод ієрархій Саати для планирования производственных работ / С. Таран // Інтелектуальні системи в промисловості і освіті: тези доповідей Третьої міжнародної науково-практичної конференції, 2–4 листопада 2011 р., г. Суми / ред. кол.: А. Довбиш, О. Борисенко, С. Шаповалов. – Т. 2. – Суми : СумДУ, 2011. – С. 140.

163. Фатхутдинов Р. Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление / Р. Фатхутдинов. – М. : Инфра-М, 2000. – 312 с.

164. Хантингтон С. Политический порядок в меняющихся обществах / С. Хантингтон. – М. : Прогресс-Традиция, 2004. – 480 с.

165. Хасанова Г. Синергия как метод повышения эффективности деятельности компании [Електронний ресурс] / Г. Хасанова, И. Буренина // Электронный научный журнал «Нефтегазовое дело». – 2011. – № 6. – С.188-196. – Режим доступу: <http://www.ogbus.ru/>, вільний. – Назва з екрану, рус.

166. Холод Б.І., Зборовська О.М. Глобалізація як фактор впливу на процеси логістичного управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств / Б.І. Холод, О.М. Зборовська // Європейський вектор економічного розвитку. – Дніпропетровськ, 2014. – № 2 (17). – С.261-271.

167. Чепурда Л. Економіка та організація діяльності об'єднань підприємств / Л. Чепурда. – К. : Професіонал, 2005. – 272 с.

168. Чижиков Г. Економічні інтереси суб'єктів малого бізнесу в умовах інтеграції економіки України у світове господарство / Г. Чижиков // Економіст. – 2006. – № 3. – С. 44-47.
169. Чижиков Г. Основные мировые модели торгово-промышленных палат и Украина: сравнительный анализ / Г. Чижиков // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. – Донецк, 1998. – С. 63-69.
170. Чижиков Г. Деятельность торгово-промышленных палат / Г. Чижиков // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. Сборник научных трудов. – Донецк : Донеччина, 1999. – С. 106-111.
171. Швець В. Малий бізнес: інвестиційні важелі розвитку, проблеми та перспективи / В. Швець // Вісник економічної науки України. – 2003. – № 1. – С. 105-112.
172. Яновский В. Торгово-промышленная палата: история и современность / В. Яновский // Торгівля і ринок України. – Випуск 9, т. 1. – Донецьк, 1999. – С. 191-201.
173. Anica Hunjet, Kozina Goran. Institutions in the Development of Entrepreneurship Competences on the Study Programs Other than Economy [Електронний ресурс] / А. Hunjet, К. Goran // 9th Economic and Social Development Conference Proceedings. – Varaždin: Varazdin Development and Entrepreneurship Agency, Varazdin, Croatia and University North, Koprivnica, Croatia, 2015. – Режим доступу: http://bib.irb.hr/datoteka/757492.The_Role_of_Higher_Education_Institutions.pdf/, вільний. – Назва з екрану, англ.
174. Bob Harris. 1776 Association Management Principles [Електронний ресурс] / В. Harris. – St. Petersburg: FL, 2009. – 20 р. – Режим доступу: <http://www.yourmembership.com/solutions/ym-whitepaper1776assocmgmtprinciples.pdf/>, вільний. – Назва з екрану, англ.
175. Bob Harris. Organizational Excellence [Електронний ресурс] / В. Harris. – St. Petersburg: FL, 2014. – 26 р. – Режим доступу: <http://professional>

fraternity.org/Websites/pfa/files/Content/5248620/Organizational_Excellence_June_14.pdf /, вільний. – Назва з екрану, англ.

176. Bradley M. Synergetic gains from corporate acquisitions and their division between the stakeholders of target and acquiring firms / M. Bradley // *Journal of Financial Economics*, 1998. – Vol. 21. – P. 3-40.

177. Community Charter of the Fundamental Social Rights of Workers [Електронний ресурс]. – Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 1990. – 2. 17. Commission Regulation (EC) № 2332/94 of 29 September 1994, *Official Journal of the European Communities*, 1994. – P. 254, 255. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: A Digital Agenda for Europe. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0245:FIN:EN:P/>, вільний. – Назва з екрану, англ.

178. Crepaz M., Damron R. Constructing Tolerance: How the Welfare State Shapes Attitudes about Immigrants / M. Crepaz, R. Damron // *Comparative Political Studies*, 2008. – Vol. 40. – № 3. – 67 p.

179. Dunn W. N., 1994. *Public Policy Analysis: An Introduction, Second Edition* / N.W. Dunn. – Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1994. – Chapter 5. – P. 137-152.

180. Duque-Zuluaga L.C., Schneider U. Market orientation and organizational performance in the nonprofit context: Exploring both concepts and the relationship between them / L.C. Duque-Zuluaga, U. Schneider // *Journal of Non-Profit and Public Sector Marketing*. – Vol. 19. – № 2. – P. 25-47.

181. Ferrera M. Open Coordination Against Poverty: the New EU «Social Inclusion Process» / M. Ferrera // *Journal of European Social Policy*, 2002. – Vol. 12. – P. 3, 4.

182. *Filosofskiy slovar [The Dictionary of philosophy]* / ed. by I. Frolov. – Moscow: Politizdat, 1987. – 592 p.

183. Johnston J., DiNardo L. *Econometric methods* / J. Johnston, L. DiNardo. – New York : McGraw Hill, 1996. – 650 p.

184. McNamara C. Field Guide to Consulting and Organizational Development With Nonprofits: A Collaborative and Systems Approach to Performance. Change and Learning / C. McNamara. – Authenticity.

185. Model Policies and Procedures for Not-for Profit Organizations [Електронний ресурс] / Edward J. McMillan, CAE. – Режим доступу: [www. acce.org/](http://www.acce.org/), вільний. – Назва з екрану, англ.

186. Policy Paper on CCI's in Ukraine / A. Bilous, I. Iefanova, O. Krupko, K. Kulchitska, V. Lobanova, S. Pantsyr, K. Riznychenko. – Developed on request of Center for International Private Enterprise in Ukraine, 2015. – 22 p.

187. Porter Michael E. Clusters and the New Economics of Competition / E. Porter Michael // Harvard Business Review. – 1998. – № 11-12.

188. Trends in Chamber Operations 2014. – ACCE's 11th Annual Edition / Institute for Organizational Management U.S. Chamber of Commerce Foundation. – 2015. – Washington DC. – 47 p.

189. Your Chamber of Commerce. A guide to Starting and growing Chamber of Commerce. Developed by the U.S. Chamber of Commerce [Електронний ресурс]. – Washington DC, 2016– Режим доступу: <https://www.uschamber.com/sites/default/files/legacy/chambers/files/printablefinal.pdf/>, вільний. – Назва з екрану, англ.

**ПВНЗ ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ**

На правах рукопису

АЛЕКСАНДРОВА БОГДАНА ВАДИМІВНА

УДК 334.7:334.788

**ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВІ ПАЛАТИ В УКРАЇНІ ЯК ІНСТИТУЦІЇ
СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА**

ДОДАТКИ

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління
національним господарством

Дисертація на здобуття
наукового ступеня кандидата економічних наук

Науковий керівник –
доктор економічних наук, професор
Задоя Анатолій Олександрович

Дніпропетровськ-2016

ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВА ПАЛАТА УКРАЇНИ

**ВІННИЦЬКА
ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВА
ПАЛАТА**

THE UKRAINIAN CHAMBER OF COMMERCE AND INDUSTRY

**VINNYTSIA
CHAMBER OF COMMERCE
AND INDUSTRY**

Tel: +38 (0432) 530007

Fax: +38 (0432) 530006

E-Mail: cci@cci.vn.ua

http://www.cci.vn.ua

"20" 11 2015 р. № 23/02/08

На № від "....." 201... р.

ДОВІДКА

**Про впровадження наукових результатів дисертаційної роботи
Александрової Богдани Вадимівни**

Наукові дослідження, виконані Александровою Богданою Вадимівною і представлені в її дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук, та опубліковані у наукових працях, використовуються в діяльності Вінницької торгово-промислової палати для підвищення ефективності організації у сфері розвитку підприємництва.

Особливо важливими для практичного використання є:

- розроблений дисертанткою науково-методичний підхід до аналізу діяльності торгово-промислової палати, що враховує розстановку пріоритетів відносно впливу послуг організації на підприємницький розвиток;

- дослідження потенціалу торгово-промислової палати, як виразника інтересів бізнес-суспільства регіону та шляхів підвищення її впливу на формування пріоритетів регіональної політики розвитку підприємництва.

Дослідження Александрової Б.В., використані в «Стратегії ТПП України 2016-2020» одночасно стали підґрунтям для ряду ініціатив Вінницької ТПП, зокрема: створено центр з підтримки експорту, який має на меті інтенсифікацію залучення суб'єктів МСП до експортної діяльності, допомагає їм у виході на нові ринки; запропоновано нові послуги для членів ТПП, які передбачають надання методичної допомоги щодо впровадження національних та міжнародних стандартів з систем менеджменту якості, безпеки харчових продуктів, екологічного менеджменту згідно з вимогами ISO серії 9000, ISO 22000, ISO 14001.

В рамках роботи з представлення інтересів бізнесу, розглядається можливість корегування організаційної структури ТПП у відповідності з новими пріоритетами та створення структурної одиниці по роботі з громадськими організаціями, а також проведення роботи над формуванням «Порядку денного від бізнесу до влади».

Отримана практична цінність результатів впровадження та пропозицій автора дисертаційної роботи дозволяє рекомендувати їх для використання іншими торгово-промисловими палатами.

Президент Вінницької ТПП

О.М. Дідик

Соборна, 67, м. Вінниця, Україна, 21050.
Р/р 26009013534402 у: Філія "Центрального РУ
"АТ" Банк "Фінанси та Кредит"
м. Київ, МФО 300937, код ЄДРПОУ 02944805

67 Soborna str., 21050, Vinnytsia, Ukraine.
Account № 26009013534402 Branch of "Central Region
Administration of "JSC" Bank "Finance and Credit",
Kyiv, Code 300937, Code EDRPOU 02944805

вул. Шевченка, 4, м. Дніпропетровськ, Україна, 49044
код ЄДРПОУ 02944828
п/р 260050150303 у філії ВАТ «Укресімбанк»
м. Дніпропетровськ МФО 305675
Телефон: (0562) 36-22-58, телефакс: (0562) 36-22-59
E-mail: dccci@dccci.org.ua

vul. Shevchenka, 4, Dnipropetrovs'k, Ukraine, 49044
Reception-Room: +38 (0562) 36-22-58
fax: +38 (0562) 36-22-59
E-mail: dccci@dccci.org.ua

24.11.15 № 1889/П-04
на № _____

3413

№ _____
від _____ / _____ / 2015р.

ДОВІДКА

про впровадження наукових результатів дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук Александрової Богдани Вадимівни

Наукові дослідження, проведені Александровою Богданою Вадимівною і представлені в її дисертації «Торгово-промислова палата України в системі стимулювання підприємницького розвитку» та опубліковані у науковій періодиці використовуються в діяльності Дніпропетровської ТПП для підвищення ефективності у розвитку малого та середнього підприємництва, зокрема було вирішено:

- Оптимізувати напрями роботи палати, забезпечуючи перехід від моно-послуги з видачі сертифікатів походження до інших сервісів для бізнесу, які відповідають реаліям і перспективам розвитку економіки;
- Забезпечити регулярне проведення маркетингових досліджень з метою вивчення попиту та впровадження нових видів послуг за використання сучасних інформаційних та комунікативних технологій;
- Сприяти адаптації виробників до роботи у зоні вільної торгівлі між Україною та ЄС, використанню інноваційних, енергоефективних та екологічно чистих технологій.

Впровадження зазначених напрямів зумовлює позитивний ефект на розвиток МСП, а отримані дисертанткою результати та запропоновані напрями підвищення ефективності ТПП мають практичний характер та можуть бути рекомендовані для впровадження торгово-промисловими палатами.

Президент
В.Г. Жмуренко

Торгово - промислова палата України
**ЧЕРНІГІВСЬКА РЕГІОНАЛЬНА
 ТОРГОВО - ПРОМИСЛОВА ПАЛАТА**

The Ukrainian Chamber of Commerce & Industry
**THE CHERNIHIV REGIONAL CHAMBER
 OF COMMERCE AND INDUSTRY**

Україна, 14000, м. Чернігів, вул. Примакова, 7
 р/р 26006021967 в ПАТ "ПОЛКОМБАНК", МФО 353100, ЄДРПОУ 02944780
 Тел./факс: (04622) 4-22-42, (0462) 67-74-45, e-mail: info@chamber.cn.ua, web: http://chamber.cn.ua

№ 683 від 30 11 2015 р.

на № _____

ДОВІДКА

Про використання результатів дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук Александрової Богдани Вадимівни

Розглянута в роботі проблематика та пропозиції щодо підвищення ефективності діяльності торгово-промислових палат розглянуті керівництвом та фахівцями Чернігівської ТПП.

Найбільш актуальними та значущими для організації стали такі пропозиції автора:

- Актуалізація ролі регіональних торгово-промислових палат як інституту представлення інтересів підприємництва на регіональному рівні в умовах децентралізації;
- Запропонована методика проведення оцінки діяльності ТПП з орієнтацією статистичних показників на регіональну динаміку та структуру розвитку підприємництва;
- Розроблені сценарії розвитку торгово-промислових палат та науково-практичні рекомендації щодо впровадження оптимістичних із них.

В рамках впровадження пропозицій дисертації Александрової Б.В. було проведено моніторинг роботи ТПП, визначено рівень задоволеності членів та сформовано карту їх інтересів.

На базі отриманих результатів моніторингу прийнято рішення про впровадження «Проекту підтримки експортерів», в рамках якого підприємствам надаються такі послуги: презентації компаній та їх потенціалу, проведення аналізу ринків та надання пропозицій щодо можливості та механізмів виходу на них, проведення тренінгів з підвищення конкурентоспроможності.

Отримані результати впровадження можуть бути рекомендовані для використання іншими торгово-промисловими палатами, є актуальними та мають практичну цінність.

Президент

Handwritten signature

К.В. Іванов

ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВА
ПАЛАТА УКРАЇНИTHE UKRAINIAN CHAMBER
OF COMMERCE AND INDUSTRY

27.11.2015 № 8825/1.2
на № _____ від _____

ДОВІДКА

Про використання результатів дисертаційної роботи
на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук
Александрової Богдани Вадимівни
«Торгово-промислова палата України в системі стимулювання підприємницького
розвитку»

Дана дисертаційна робота була розглянута керівництвом на фахівцями Торгово-промислової палати України. Дослідження, проведені Александровою Б.В. використовувались в процесі стратегічного планування ТПП, яке проходило за участі представників 8 регіональних ТПП та центрального апарату ТПП України за координації Представництва Центру міжнародного приватного підприємництва (CIPE) в Україні.

Основні напрями оптимістичних сценаріїв подальшого розвитку ТПП, визначені Александровою Б.В. у дисертаційній роботі знайшли відображення у «Стратегії ТПП України 2016-2020», яку було розроблено в ході стратегічного планування та затверджено рішенням 3'їзду ТПП 19 травня 2015 року.

Найбільш актуальними з них та практично цінними для ТПП виявились:

- Активізація роботи із залучення малого та середнього підприємництва до зовнішньоекономічної діяльності. На сьогоднішній день на базі регіональних ТПП створюється мережа центрів підтримки експорту. Головна мета діяльності даних підрозділів - консультування представників малого та середнього бізнесу щодо можливостей виходу на закордонні ринки. ТПП України систематично проводить інформаційні заходи для підприємців з метою підвищення їх рівня обізнаності щодо можливостей здійснення зовнішньоекономічної діяльності.

- Підвищення ефективності ТПП із представлення та захисту інтересів підприємців.

а) У структурі ТПП України створено Департамент з питань малого та середнього бізнесу з метою концентрації діяльності ТПП на даному сегменті, зокрема, оперативного виявлення проблемних питань, що стримують розвиток підприємництва;

б) Президент ТПП України Геннадій Чижиков взяв участь у парламентських слуханнях 30 вересня 2015р., представивши Народним депутатам України консолідовану проблематику підприємництва;

в) П'ять регіональних ТПП розпочали пілотний проект із формування «Регіонального порядку денного від бізнесу до місцевої влади» у складі коаліцій з місцевими бізнес-асоціаціями та аналітичними центрами.

Отже, отримані Александровою Б.В. результати можуть бути рекомендовані для використання торгово-промисловими палатами, є актуальними та мають практичну цінність.

Перший віце-президент

Handwritten signature of M.I. Nepriani
M.I. Непран

001076

Продовження Додатку А

Представництво Центру
міжнародного приватного
підприємництва в Україні
(CIPE Україна)

вул. Михайлівська 12-Б, офіс 5
01001 Київ, Україна
тел: + 38 (044) 279-00-76
факс: +38 (044) 279-00-83
e-mail: kyiv@cipe.org
http://www.cipe.org

№ 02/2/15
02 грудня 2015 р.

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційної роботи
на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук
АЛЕКСАНДРОВОЇ БОГДАНИ ВАДИМІВНИ

Довідка дана Александровій Богдані Вадимівні у тому, що результати виконаного нею дисертаційного дослідження на тему «Торгово-промислова палата України в системі стимулювання підприємницького розвитку» дійсно використовувались групою експертів та аналітиків CIPE в ході формування «Стратегії ТПП-України 2016-2020».

Стратегічний документ розроблявся в рамках спільної з ТПП програми «Стратегічний та організаційний розвиток системи торгово-промислових палат в Україні» 2014-2015 рр. за участі представників восьми регіональних ТПП (Чернігівської, Вінницької, Львівської, Волинської, Київської, Рівненської, Миколаївської, Донецької) та ТПП України.

Особливе значення в ході роботи над «Стратегією ТПП України 2016-2020» мали такі результати дослідження Александрової Б.В.:

- аналіз результатів діяльності торгово-промислових палат та відповідності послуг сучасним потребам підприємців України;
- дослідження зв'язку діяльності торгово-промислових палат в Україні з основними напрямками державної політики, а також огляд світового досвіду діяльності торгових палат;
- запропонована авторкою методика визначення показників ефективності ТПП на базі ієрархічного моделювання.

Отримані у даній дисертаційній роботі наукові результати та методичні пропозиції мають практичне застосування та можуть бути рекомендовані для застосування у аналізі діяльності торгово-промислових палат та інших неурядових неприбуткових організацій розвитку підприємництва.

ДИРЕКТОР

Н.В. БАЛАНДИНА

Членська організація Американської торгової палати

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
імені АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ

ALFRED NOBEL
UNIVERSITY
DNIPROPETROVS'K, UKRAINE

вул. Набережна В. І. Леніна, 18, м. Дніпропетровськ,
Україна, 49000, тел.: (056) 370-36-26, факс: 778-05-28
e-mail: info@duep.edu, www.nobel-univer.edu.ua

18, Naberezhna Lenina Str., Dnipropetrovsk, 49000
Ukraine, tel.: +38 (056) 370-36-26, fax: 778-05-28
e-mail: info@duep.edu, www.nobel-univer.edu.ua

№ 986/1 від 12.11.2015
на № _____ від _____

ДОВІДКА

про використання результатів дисертаційного дослідження
АЛЕКСАНДРОВОЇ БОГДАНИ ВАДИМІВНИ
на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

Дисертаційна робота Александрової Б.В. виконана у рамках планової науково-дослідної теми кафедри міжнародної економіки та економічної теорії Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля «Економіка України у нових геостратегічних реаліях: індивід, держава, суспільство» (державний реєстраційний номер 0115U000063), де автором обґрунтовано проблеми діяльності торгово-промислових палат в Україні, як законодавчоуповноважених організацій із розвитку підприємництва, запропоновано механізм визначення показників їх ефективності та шляхи її підвищення.

Основні теоретичні положення та висновки дисертаційної роботи Александрової Б.В. використовуються у навчальному процесі Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля під час викладання дисциплін «Міжнародна торгівля», «Зовнішньоекономічна діяльність підприємства», «Міжнародні стратегії економічного розвитку», «Основи наукових досліджень».

ПРЕЗИДЕНТ

Б.І. ХОЛОД

УНІВЕРСИТЕТ СЕРТИФІКОВАНО ЗА МІЖНАРОДНОЮ СИСТЕМОЮ ЯКОСТІ ISO 9001 : 2008
THE UNIVERSITY IS CERTIFIED ACCORDING TO THE INTERNATIONAL SYSTEM OF QUALITY ISO 9001 : 2008

№ 472118QMS

№ НОСР-01511

№ 472118QMS

№ GB/T19001

№ 09043

**Статистичний та аналітичний матеріал щодо участі ТПП Додаток Б
у реалізації державної політики розвитку МСП**

**Кількість суб'єктів господарювання, які не припинили своєї діяльності
станом на 01.01.2015. [128]**

№ з/п	Регіон/Область	Кількість не припинених суб'єктів господарської діяльності:		Кількість не припинених юридичних осіб		Кількість не припинених фізичний осіб-підприємців	
		на 01.01.14	на 01.01.15	на 01.01.14	на 01.01.15	на 01.01.14	на 01.01.15
1	<i>АР Крим</i>	189699	189726	45678	4554	144021	144172
2	Вінницька	124436	112238	15457	16298	108979	95940
3	Волинська	66941	58452	12251	12586	54690	45866
4	Дніпропетровська	301868	272551	82205	84489	219663	188062
5	Донецька	310305	247683	70740	71179	231565	176504
6	Житомирська	93509	81485	18749	19450	74760	62035
7	Закарпатська	75067	67713	15538	15783	59529	51930
3	Запорізька	165947	142057	38681	38884	127266	103173
9	Івано-Франківська	93422	81900	22957	23249	70465	58651
10	Київська	170256	157973	43060	44850	127196	113123
11	Кіровоградська	68197	60098	19531	19440	48666	40658
12	Луганська	195052	173602	33964	34076	161088	139526
13	Львівська	250770	241564	47979	49328	202791	198236
14	Миколаївська	112553	93873	31063	31795	81490	62078
15	Одеська	268010	237936	62262	63988	205748	173948
16	Полтавська	109594	93277	20766	20940	88828	72337
17	Рівненська	65789	57998	13992	14247	51797	43751
13	Сумська	83223	73678	18927	19240	64296	54438
19	Тернопільська	71019	62947	12772	13058	58247	49889
20	Харківська	286995	268319	59769	61158	227226	207161
21	Херсонська	96932	85346	22958	23373	73974	62003
22	Хмельницька	87657	73853	18822	18574	68835	55279
23	Черкаська	76878	68036	15391	15591	61489	52445
24	Чернівецька	85654	76046	14147	14310	71507	64736
25	Чернігівська	64913	54477	12844	13175	52069	41302
26	м.Київ	528559	526230	267380	282184	261179	244046
27	<i>м.Севастополь</i>	49877	49881	15441	15417	34436	34464
Всього		7093122	3711969	1053324	1082216	3039798	2629753

**Принципи політики ЄС Акта з питань малого бізнесу
та їх реалізація в Україні [3]**

	Принцип Акта	Можливість реалізації принципу в Україні	Роль (потенціал) ТПП у реалізації принципу
1	2	3	4
1	Створення умов для сімейного бізнесу та прибутковості підприємництва / Entrepreneurial environment	Законодавство про МСП та сімейний бізнес; «специфічне» загальне законодавство (про венчурні фонди).	Консультавання з питань відкриття власного бізнесу, юридичні та інші консультації з ведення бізнесу.
2	Забезпечення умов швидкого отримання другого шансу для чесних підприємців, які збанкрутіли / Second chance	Законодавство про банкрутство; спрощення процедури банкрутства МСП; бюро кредитних історій МСП; створення фонду страхування на випадок банкрутства.	Клопотання перед фінансово-кредитними інституціями про чесність та благонадійність підприємця.
3	Формування правил із застосуванням принципу «Спочатку подумай про МСП» / Think Small First	Запровадження повноцінного аналізу регуляторного впливу правил на МСП; робота комітетів при КМУ та ВРУ.	Моніторинг змін у законодавстві стосовно МСП, що передбачаються, та сповіщення органів влади про можливі загрози.
4	Забезпечення відкритості уряду до потреби та пропозицій МСП / Administration for SMEs	Правила та процедури представництва інтересів МСП перед урядом тощо; підтримка громадських програм вимог бізнесу до влади.	Максимальне включення бізнесу до процесу діалогу з владою: консолідація позицій бізнесу, організація зустрічей з представниками уряду, проведення PR-акцій, масових заходів тощо.
5	Адаптування інструментів державної політики до потреб МСП / Tools adapted to SMEs	Адаптація адміністративних процедур до можливостей бізнесу (полегшення реєстрації, державних закупівель, відкриття реєстрів тощо).	Консультавання МСП з питань державних закупівель, супровід підприємств при отриманні дозвільних документів.
6	Полегшення доступу МСП до фінансових ресурсів та розвиток правового середовища, яке сприятиме своєчасним розрахункам за комерційними операціями	Державні програми підтримки МСП; банківське фінансування МСП; бюро кредитних історій МСП; створення механізму захисту коштів МСП (фонд страхування) на випадок банкрутства обслуговуючого банку; стимулювання банків надавати кредити МСП.	Активна позиція щодо наявних програм повернення процентних ставок по кредитах, адвокати з питань прийняття НПА, що полегшують доступ до фінансування, здійснення аналітичних досліджень та надання отриманих результатів державним установам.
7	Допомога МСП у більш повному користуванні	Програми сприяння виходу МСП на ринки ЄС; спрощення процедур торгівлі (trade	Проведення консультацій з адаптації технічних стандартів до країн ЄС, відкриття

** Продовження Додатку Б-1*

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
	можливостями спільного ринку з ЄС	facilitation).	лабораторій, висновки яких визнаються у ЄС; пошук партнерів для МСП через проведення бізнес-заходів.
8	Сприяння підвищенню кваліфікації представників МСП та розвитку всіх форм інновацій / Upgrading of skills	Політика розвитку венчурного підприємництва, професійна перепідготовка безробітних; фінансові стимули підвищення кваліфікації працівників МСП; стимулювання інновацій.	Навчання, підвищення кваліфікації підприємців, розвиток технологічних парків.
9	Сприяння розвитку здатності МСП трансформувати екологічні виклики в можливості / Opportunities in environmental changes	Реалізується через узгодження з політикою стимулювання захисту навколишнього середовища.	Генерація екоідей та інформування про них суспільства, дослідження попиту на бізнес-ніші серед екологічного бізнесу в Україні.
10	Заохочення та підтримка виходу МСП на зростаючі ринки / Internalisation	Програми сприяння виходу МСП на окремі міжнародні ринки; сприяння експорту, спрощення процедур торгівлі; інформування про нові ринкові можливості.	Зниження цін на сплату сертифікатів походження товарів до зростаючих ринків, вивчення потенційних ринків та робота з членами над виходом на них.

**Складено автором на основі [24], [123]..*

Додаток В

Кількість членів ТПП України по регіонах (2010-2014 рр.) [78-82]

ТПП	на 01.01. 2011 р.	на 01.01 2012 р.	на 01.01. 2013 р.	на 01.01. 2014 р.	на 01.01. 2015 р.	Приріст / зменшення за 5 років, шт.	% Приросту/ зменшення
Вінницька	244	248	238	235	231	-13	-5.33
Волинська	245	255	254	201	200	-45	-18.37
Дніпропетровська	800	800	850	850	900	100	12.50
Донецька	968	1005	1070	1105	1060	92	9.50
Житомирська	174	178	187	156	164	-10	-5.75
Закарпатська	244	245	242	210	201	-43	-17.62
Запорізька	512	516	537	550	481	-31	-6.05
Івано- Франківська	189	195	228	230	147	-42	-22.22
Київська	953	1019	1075	1110	1120	167	17.52
Київська обласна	154	170	175	179	172	18	11.69
Кіровоградська	217	222	171	172	130	-87	-40.09
АР Крим	221	223	200	200	*		
Луганська	357	358	360	364	286	-71	-19.89
Львівська	351	358	362	376	385	34	9.69
Миколаївська	202	183	185	188	163	-39	-19.31
Одеська	400	408	410	370	385	-15	-3.75
Полтавська	282	296	322	329	333	51	18.09
Рівненська	305	301	301	301	301	-4	-1.31
Севастопольська	175	203	208	209	*		
Сумська	305	311	323	210	230	-75	-24.59
Тернопільська	222	224	224	201	201	-21	-9.46
Харківська	296	332	345	372	406	110	37.16
Херсонська	292	293	314	318	329	37	12.67
Хмельницька	273	293	300	300	300	27	9.89
Черкаська	280	308	317	225	222	-58	-20.71
Чернівецька	142	147	150	140	140	-2	-1.41
Чернігівська	240	245	255	253	252	12	5.00
ТПП України				6	34	34	100
Всього:	9070	9363	9630	9387	8800	-270	-2.98

* даних не надано

Додаток Д

Реалізація послуг організаціями системи ТПП України (2010-2014рр.). [77-81]

з/п	Торгово-промислові палати	За січень-грудень 2010 станом на 01.01.11	За січень- грудень 2011 станом на 01.01.12	За січень-грудень 2012 станом на 01.01.13	За січень- грудень 2013 станом на 01.01.14	За січень-грудень 2014 станом на 01.01.15	Динаміка показників 2010-2014 рр.
1	Вінницька	11 722.0	13 339.0	14 593.0	16 809.0	16781.0	5059.0
2	Волинська	4 458.5	5 580.1	6 019.9	6 291.0	6286.5	1828.0
3	Дніпропетровська	26 034.0	29 720.0	33 364.0	35 252.0	30405.0	4371.0
4	Донецька	35 203,5	43 900.7	45 374.9	46 158.0	27856.0	-7347.5
5	Житомирська	8 759.0	9 933.0	10 647.0	10 734.0	9250.0	491.0
6	Закарпатська	3 745.0	4 262.0	4 477.0	3 945.7	4042.9	297.9
7	Запорізька	18 501.0	20 450.0	21 173.0	21 006.0	19264.0	763.0
8	Івано-Франківська	2 911.0	3 557.0	4 803.0	3 203.0	3167.0	256.0
9	Київська обласна	4 007.9	5 241.3	6 079.7	7 096.5	6379.3	2371.4
10	Київська	17 251.4	18 356.2	18 730.0	19 187.0	17424.0	172.6
11	Кіровоградська	3 688.0	4 288.0	3 457.7	3 747.2	4273.4	585.4
12	Криму	6 278.0	6 538.0	6 584.0	6 741.6	дані відсутні	
13	Луганська	10 407.0	15 328.0	13 939.0	10 074.0	5442.0	-4965.0
14	Львівська	10 186.0	10 589.0	10 656.0	12 708.0	12504.0	2318.0
15	Миколаївська	7 686.0	8 534.0	9 404.0	8 805.0	8880.0	1194.0
16	Одеська	25 934.0	23 986.0	25 562.0	26 370.0	24337.0	-1597.0
17	Полтавська	9 505.0	10 587.0	10 219.0	10 212.0	10,096.0	591.0
18	Рівненська	4 393.0	5 154.0	6 066.0	6 719.0	7,037.0	2644.0
19	Севастопольська	2 670.1	2 917.6	3 533.9	3 202.8	дані відсутні	
20	Сумська	3 797.0	4 131.0	5 033.0	5 827.0	5,541.0	1744.0
21	Тернопільська	2 270.8	3 015.7	2 668.7	1 721.8	1,480.7	-790.1
22	Харківська	11 677.0	13 364.0	14 876.0	17 510.0	44,336.0	32659.0
23	Херсонська	4 837.3	5 424.0	5 707.9	5 304.1	6,180.5	1343.2
24	Хмельницька	2 588.0	2 927.0	3 829.0	3 503.0	3,042.0	454.0
25	Черкаська	5 531.5	6 147.3	6 346.2	6 178.4	6,011.6	480.1
26	Чернівецька	1 544.5	1 422.9	1 353.0	1 530.1	1,554.6	10.1
27	Чернігівська	6 443.0	6 801.0	7 913.0	7 456.0	7,537.0	1094.0
	Р А З О М	252 029.5	285 493.8	302 409.9	307 292.2	289 108.5	37079.0
	ЦА ТПП України	29 356.0	31 485.7	34 242.4	33 865.2	16932.0	-12424.0
	«Реґіон»	936.5	901.0	943.4	-	693.9	-242.6
	Академія	4 609.9	6 689.0	4 102.4	-	1,899.3	-2710.6
	ВСЬОГО	286 931.9	324 569.5	336 652.3	341 157.4	308 633.7	21701.8

Додаток Ж

Аналіз динаміки чистого прибутку торгово-промислових палати зарегіонами 2010-2014 рр. [77-81]

№ з/п	Торгово-промислові палати	Темп приросту					Темп приросту (баз.)	Темп росту (баз.)
		2010/ 2009	2012/ 2010	2012/ 2011	2013/ 2012	2014/ 2013		
1	Вінницька	-0.55	-0.17	0.35	20.88	10.08	1107.80	-0.55
2	Волинська	0.68	-0.19	-0.01	13.07	17.98	1898.42	0.68
3	Дніпропетровська	1.64	0.39	0.52	6.56	41.34	4234.01	1.64
4	Донецька	0.35	-0.41	0.09	11.63	10.02	1102.30	0.35
5	Житомирська	-0.44	0.96	-0.06	4.54	4.72	571.80	-0.44
6	Закарпатська	-0.13	0.86	-1.08	-262.81	31.92	3291.91	-0.13
7	Запорозька	0.76	0.07	-0.71	21.94	11.52	1252.10	0.76
8	Івано-Франківська	-0.11	0.42	-0.85	34.32	5.70	669.87	-0.11
9	Київська обласна	0.49	0.15	0.05	3.45	7.00	799.64	0.49
10	Київська	0.48	-0.57	-1.55	-75.33	25.35	2635.43	0.48
11	Кіровоградська	-8.27	10.76	-0.87	-28.51	313.34	31433.64	-8.27
12	Криму	-0.80	-2.25	-6.06	15.46	20.31	2130.74	-0.80
13	Луганська	0.11	0.04	-0.42	17.74	11.50	1250.13	0.11
14	Львівська	-0.58	0.66	-0.06	6.29	3.79	478.92	-0.58
15	Миколаївська	-0.10	0.09	-0.35	10.02	6.02	701.79	-0.10
16	Одеська	-0.09	0.31	-0.10	29.61	32.07	3306.86	-0.09
17	Полтавська	-0.17	-0.38	-0.05	11.39	4.98	597.95	-0.17
18	Рівненська	-0.62	0.41	1.58	11.18	15.94	1694.41	-0.62
19	Севастопольська	-0.71	10.35	-0.80	130.37	87.79	8879.15	-0.71
20	Сумська	0.39	0.27	-0.04	4.01	7.49	848.74	0.39
21	Тернопільська	0.52	-0.33	-0.51	6.69	2.83	382.61	0.52
22	Харківська	0.45	1.20	0.64	1.83	13.85	1484.63	0.45
23	Херсонська	3.09	-0.93	-17.39	-23.90	110.92	11191.96	3.09
24	Хмельницька	42.33	1.48	0.04	10.40	1275.33	127633.33	42.33
25	Черкаська	-0.75	1.03	-0.71	86.53	11.67	1266.71	-0.75
26	Чернівецька	9.14	0.35	-0.88	-56.22	-89.43	-8843.14	9.14
27	Чернігівська	-4.97	-3.69	-0.01	9.09	105.93	10693.24	-4.97
	ЦА ТПП України	-0.96	-1.32	-2.22	150.28	1.17	217.43	-0.96
	ВСЬОГО		-0.33	0.03	0.00	11.74	7.84	883.77

Перелік комітетів, зареєстрованих на базі системи Торгово-промислових палат в Україні. [139]

№ п/п	ТПП	Назва комітету
1	ТПП України	Комітет підприємців базових галузей промисловості
2		Комітет підприємців у сфері енергоефективності
3		Комітет підприємців агропромислового комплексу
4		Комітет підприємців малого та середнього бізнесу
5		Комітет підприємців легкої промисловості
6		Комітет підприємців ринку фінансових послуг та з питань соціальної відповідальності бізнесу
7		Комітет підприємців-виробників будматеріалів та виробів
8		Комітет підприємців туристично-готельної індустрії
9		Комітет підприємців у сфері зовнішньоекономічної діяльності
10		Комітет підприємців ринку споживчих товарів
11		Комітет підприємців сфери транспорту
12		Координаційна рада з питань сприяння цифрових ринків
13		Комітет з питань охорони здоров'я та фармації
14		Комітет з питань підприємництва у сфері житлового та комунального господарства
15		Комітет підприємців у сфері будівництва
16		Комітет підприємців з податкових питань
17		Комітет підприємців з питань природокористування та охорони довкілля
18		Комітет з питань промислового партнерства та науково-виробничої кооперації
19		Комісія з питань захисту від недобросовісної конкуренції
20		Комітет з питань сприяння протидії корупції та корпоративної відповідальності
21		Комітет з електронних комунікацій
22	Дніпропетровська ТПП	Комітет базових галузей промисловості
23		Комітет розвитку малого та середнього бізнесу
24		Комітет підприємців ринку фінансових послуг та соціальної відповідальності бізнесу
25	Донецька ТПП	Комітет з будівництва та архітектури
26		Комітет з туризму
27		Комітет щодо розвитку ринку фінансових послуг
28		Комітет малого та середнього бізнесу
29		Комітет з екології та природокористування
30		Комітет з розвитку агропромислового комплексу та природокористування
31		Регіональна Рада підприємців
32		Комітет з легкої промисловості
33		Комітет ділової інформації і РЯ технологій

**Продовження Додатку 3*

34	Запорізька ТПП	Клуб підприємців АПК
35		Громадська рада при Запорізькій митниці
36		Ділові клуби «Жіноча ліга» та «Бізнес-Леді»
37		Клуб директорів і власників бізнесу
38		Клуб професійних бухгалтерів
39	Київська ТПП	Комітет базових галузей промисловості
40		Комітет з розвитку експортного потенціалу та зовнішньоекономічної діяльності
41		Комітет малих та середніх підприємств
42		Комітет підприємств будівельної галузі
43	ТПП АР Крим	Комітет з підприємництва
44		Комітет з питань АПК
45	Луганська ТПП	Комітет зі сприяння зовнішньоекономічної діяльності
46		Комітет з енергозбереження, енергоефективності та впровадження «зеленої» енергетики
47		Комітет з охорони навколишнього середовища та природокористування
48		Комітет зі сприяння комерціалізації інноваційної діяльності та науково-технічних розробок
49		Клуб бізнесу
50	Львівська ТПП	Комітет з питань зовнішньоекономічної діяльності
51		Комітет підприємців готельного та ресторанного бізнесу, туризму і курортів
52		Комітет підприємців з питань агропромислового комплексу та харчової промисловості
53		Комітет інновацій та промислового розвитку
54		Комітет з питань екології та енергозбереження
55	Севастопольська ТПП	Комітет з розвитку підприємництва
56		Клуб ділових жінок
57	Сумська ТПП	Комітет базових галузей промисловості
58		Комітет харчової та переробної промисловості
59		Комітет підприємців малого та середнього бізнесу
60		Комітет лісового господарства
61		Комітет з питань АПК
62		Комітет оптової та роздрібної торгівлі
63		Комітет з питань науки та освіти
64	Херсонська ТПП	Центр підтримки проектів регіонального розвитку
65	Хмельницька ТПП	Комітет підприємців та підприємств легкої промисловості

**Кількість виданих сертифікатів походження ТПП
по регіонах (2010-2014 рр.) [77-81]**

ТПП	2010	2011	2012	2013	2014	Приріст / зменшенн я за 5 років, шт.	% Приросту/ зменшення
Вінницька	12346	11672	12462	13849	14535	2189	17.7
Волинська	10166	10906	12735	13377	14791	4625	45.5
Дніпропетровська	61150	61735	68096	71643	62952	1802	2.9
Донецька	74948	77721	76979	90267	57517	-17431	-23.3
Житомирська	17725	21182	24001	27361	27001	9276	52.3
Закарпатська	8889	8505	8544	7903	7609	-1280	-14.4
Запорізька	27381	28711	27176	29697	25591	-1790	-6.5
Івано-Франківська	9295	14200	14385	10137	12059	2764	29.7
Київська	34962	27193	26891	32575	27757	-7205	-20.6
Київська обласна	11904	16218	18604	23446	21847	9943	83.5
Кіровоградська	6400	7325	6337	7169	8396	1996	31.2
АР Крим	*	*	*	*	*		
Луганська	23465	31193	26195	23844	8994	-14471	-61.7
Львівська	27364	2610	27117	29079	28400	1036	3.8
Миколаївська	9412	930	10630	10977	11218	1806	19.2
Одеська	19358	17267	18462	19734	21099	1741	9.0
Полтавська	16243	18040	17146	17632	15805	-438	-2.7
Рівненська	14565	16828	20178	21064	21527	6962	47.8
Севастопольська	*	*	*	*	*		
Сумська	10128	10639	12792	13769	12559	2431	24.0
Тернопільська	2941	1947	3171	3639	3267	326	11.1
Харківська	28093	31844	32248	36631	36552	8459	30.1
Херсонська	9248	10043	10505	11203	12611	3363	36.4
Хмельницька	5852	6998	9341	8776	7235	1383	23.6
Черкаська	10887	13135	15844	14677	15014	4127	37.9
Чернівецька	3458	3514	2764	2287	2789	-669	-19.3
Чернігівська	10128	8643	8263	9869	9926	-202	-2.0
ТПП України	18850	18707	21596	20798	18321	-529	-2.8
Всього:	485158	477706	532462	571403	505372	20214	4.2

* даних не надано

Результати опитування експертів щодо рівня конкурентоспроможності окремих послуг торгово-промислових палат в Україні
(Серед опитаних дійсні та колишні члени таких ТПП: Київська, Львівська, Дніпропетровська, Сумська, Закарпатська, Чернівецька, ТППУ)

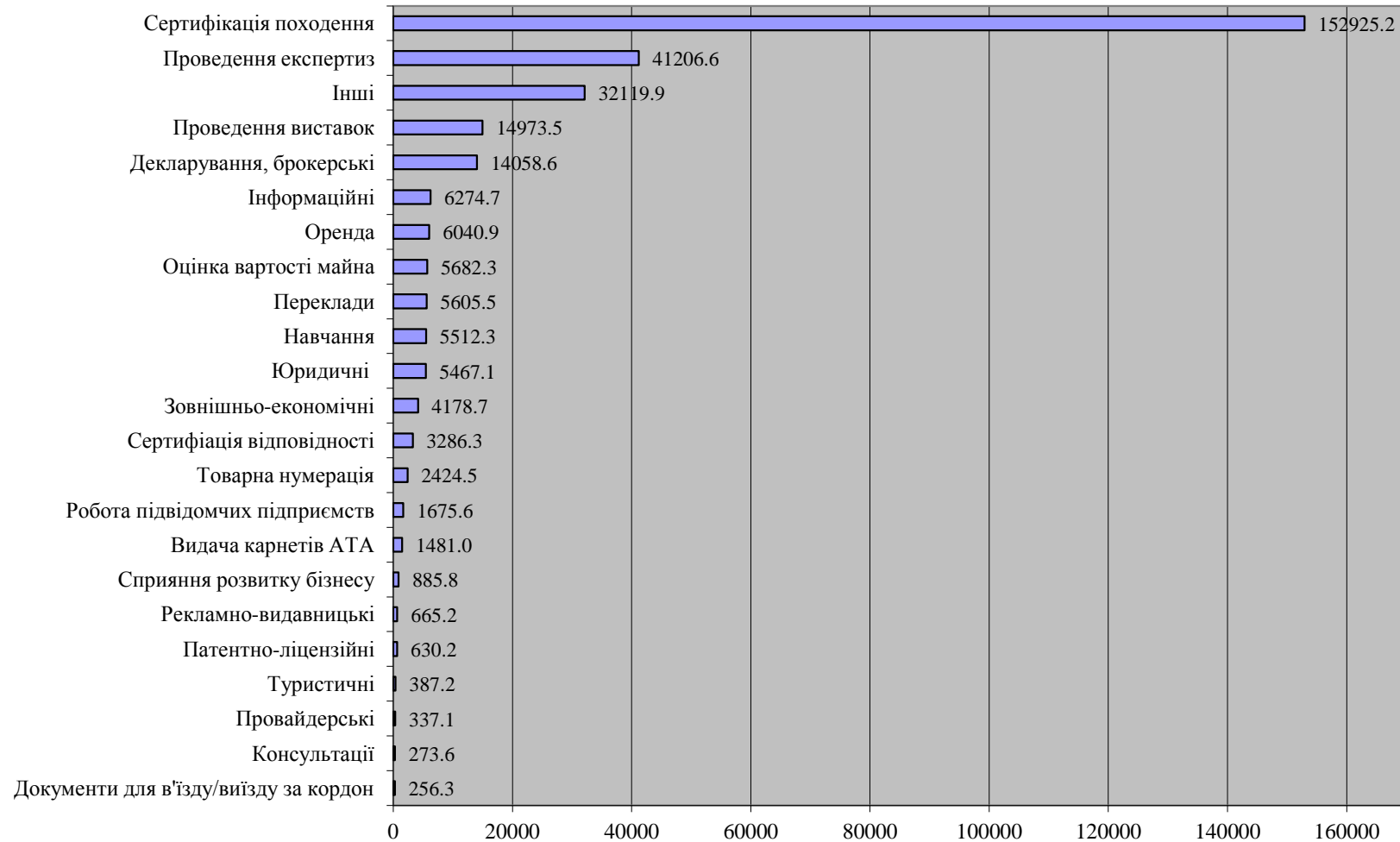
Послуги торгово-промислових палат	Якість надання послуги (1- низька/незадовільна на 10- висока/відмінна)	Ціна послуги (1-не влаштовує 10-абсолютно влаштовує)	Важливість послуги/ Рівень її впливу на розвиток вашого бізнесу? (прямий чи опосередкований) (1-min 10- max)	Актуальності даної послуги для вас: Як часто ви звертаєтесь за послугою / як часто звертались би, якщо послуга би мала високий рівень якості (1 – не актуальна / не звертаюся 10 – дуже актуальна/ регулярно звертаюся)		
				Підприємства - члени ТПП	Підприємства – не члени ТПП	Члени інших БА, що мають досвід праці з ТПП
Консолідація позицій підприємництва (опитування, голосування, анкетування, тощо)	1	1	1	7	5	4
Нормотворчі ініціативи/адвокасі (Робота комітетів при ТПП)	2	4	3	10	10	10
Забезпечення діалогу між підприємництвом та владою (організація зустрічей з представниками влади)	7	2	3	7	7	6
Розвиток зв'язків з іншими бізнесами (організація бізнес-форумів на національному та міжнародному рівнях, круглих столів, конференцій, тощо)	10	8	9	6	4	6
Організація поїздок ділових делегацій за кордон	10	7	7	1	1	0
Проведення виставок та ярмарок	7	8	9	4	4	2
Послуги PR для членів (публікація в журналах, на сайті ТПП)	8	8	8	3	3	2
Інформаційні послуги, довідкова діяльність	3	5	4	4	3	3
Правова експертиза контрактів та угод	6	8	4	2	2	0
Легалізація прав інтелектуальної власності	9	9	6	1	1	0
Засвідчення обставин форс-мажору	10	10	10	4	3	1
Видача сертифікатів походження товарів	10	10	10	6	5	3
Видача карнетів АТА	10	10	10	1	1	0
Залучення інвестицій до бізнесу	6	6	9	6	4	2
Підтримка інноваційного розвитку	5	4	3	2	0	0
Проведення експертизи товарів при їх експорті та імпорті	7	9	8	4	3	1

**Продовження Додатку Л*

Декларування зовнішньоторгових вантажів	6	7	8	5	4	1
Оцінка майна та нематеріальних активів	8	8	8	3	3	2
Послуги арбітражного та третейського суду	10	10	10	4	4	2
Навчання та перепідготовка кадрів	6	8	10	2	1	1
Оренда конференц-залів та офісних приміщень	8	9	7	2	1	1

**Складено автором за результатами анкетування експертів*

Реалізація послуг торгово-промисловими палатами за видами діяльності у 2014 році, тис. грн.[81]

Дані про виставкові заходи ТПП України у 2014 році [81]

ТПП	Виставкові заходи в Україні					Експозиції в закордонних виставках			Відвідування закордонних виставок	
	Кількість	Площа нетто, кв.м.	Кількість українських учасників	Кількість іноземних учасників	Кількість відвідувачів	Кількість	Площа кв.м.	Кількість учасників	Кількість	Кількість учасників
Вінницька	188	58887	11292		899300					
Волинська	29	4141	1027		117200				3	26
Дніпропетровська	56	25854	3870		642650	6	60	20	13	25
Донецька	77	13711	3908		403000	3	22	6	2	6
Житомирська	15	751	290		305000	5	18	16		
Закарпатська	18	530	120	103	7160	4	40	20	15	103
Запорізька	102	48195	5129	297	257800					
Івано-Франківська	55	5475	677		147000				3	6
Київська	42	1611	216	11	171450	1	18	10	28	159
Київська обласна						6	48	14	7	24
Кіровоградська	49	23828	1504		134000					
Луганська	16	3578	445	3	23365	2	344	28	6	27
Львівська	11	4516	346	4	22900				40	176
Миколаївська						2	48	45	1	10
Одеська									1	13
Полтавська	106	13153	3971		765000					
Рівненська	40	8190	1206		111950				7	72
Севастопольська	1	300	59						10	39
Сумська	39	10780	1001	123	92000	3	44	8	4	15
Тернопільська	3	150								
ТПП Криму						4	8	10	3	23
ТПП України	195	144544	17380	516	1034000	3	80	18	4	33
Харківська	7	4052	550		67500	3	88	46	1	2
Херсонська	71	8646	1733		248700	5	71	24	4	16
Хмельницька	75	12324	3098		121230					
Черкаська	76	23700	2134		244600	2	20	12	5	6
Чернівецька	47	67774	4359	20	203400	6	28	3	2	15
Чернігівська	57	23605	1809	37	214000	2	24	14	6	42
ВСЬОГО:	1375	508295	66124	1114	6233205	57	953	294	165	892

Додаток П

Порівняння ТПП України з іншими бізнес-асоціаціями за основними показниками [186]

№	Назва бізнес-асоціації/спілки/ГО	Напрямки діяльності, місія	Кількість членів	Розмір вступного та щорічного внеску	Привілеї для членів	Основні досягнення асоціації за останні 1-3 роки
1.	Торгово-Промислова Палата	1. Представлення інтересів бізнесу перед владою 2. Розбудова бізнес-контактів 3. Покращення бізнес клімату в Україні та сприяття розвитку бізнесу 4. Надання супроводжуючих послуг для суб'єктів господарювання	8696 членів	Вступний внесок 1000грн. членський внесок сплачується раз на рік від 800 до 6000 гривень в залежності від обраного пакету послуг	1. Організація міжнародної економічної співдружності, 2. Організація і проведення виставок, 3. Ведення Реєстру надійних партнерів, 4. Довідково-інформаційні послуги, 5. Юридичні послуги, 6. Підтвердження форс-мажорних обставин, 7. Оформлення сертифікатів походження, 8. Видача картетів АТА, 9. Лабораторні випробування, 10. Оцінка, визначення вартості, 11. Консультації по питанням держзакупівель, 12. Редакційно-видавничі послуги, 13. Патентно - ліцензійні послуги, 14. Послуги перекладу	Розроблено: Проект Постанови Національного банку України «Про внесення змін до Постанови Національного банку України від 14.11.2013 № 453 «Про зміну строків розрахунків за операціями з експорту та імпорту і запровадження обов'язкового продажу надходжень в іноземній валюті» Проект Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про поглиблення співпраці Громадських рад при ОДА з ТПП України, громадськими спілками, організаціями та асоціаціями» Проект Закону України «Про професійне самоврядування в Україні»
2.	ВГО "Спілка підприємців малих, середніх і приватизованих підприємств України"	1.сприяння створенню організаційно-технічних передумов для розвитку підприємницької діяльності; 2.сприяння формуванню правової бази державної підтримки малих, середніх і приватизованих підприємств; 3. сприяння інвестуванню іноземного капіталу в економіку України та виходу малих, середніх і приватизованих підприємств України на зовнішній ринок.	12000 членів	вступний внесок для СПД - фізичних і юридичних осіб - 100 гривень; щорічний членський внесок (розмір внеску для фізичних осіб-підприємців та юридичних осіб - згідно Рішення Ради Спілки	1. правова підтримка і захист економічних, професійних, соціальних інтересів підприємців; 2. консультаційно-юридична, інформаційна допомога, консультації і аудиторське обслуговування, 3. навчання і підвищення кваліфікації, 4. проведення конгресів, конференцій, семінарів, симпозіумів, ділових зустрічей, 5. консультацій з правових питань, бухгалтерського обліку, оподаткування, звітності; 6. сприяння в інвестуванні виробництва, промислової кооперації, розвитку торгової діяльності;	Взяла участь у процесі лобювання відкликання законопроекту №9443 "Про внутрішню торгівлю" http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/web2/webproc4_1?pf3511=41741
3	Асоціація "Європейська Бізнес Асоціація"	1) Колективний захист інтересів: лобювання 2) Регулярна інформаційна підтримка: розповсюдження новин компаній-членів, їх досліджень та публікацій Розповсюдження аналітики від експертів з різноманітних тематик, інтерв'ю топ-менеджерів та лідерів компаній. 3) Соціальні заходи: культурні вечори, зустрічі з політиками, відомими тренерами. 4) Промо-можливості за умови спонсорства.	871 член	Вступний внесок - 400 євро, щорічний внесок: якщо працівників у всьому світі менше 40 - 750 євро, якщо більше - 1400 євро	1) Колективний захист інтересів: лобювання на вищому рівні. 2) Регулярна інформаційна підтримка: розповсюдження новин компаній-членів, їх досліджень та публікацій серед аудиторії членів Асоціації, її партнерів та дипломатичної спільноти. Розповсюдження аналітики від експертів з різноманітних тематик, інтерв'ю топ-менеджерів та лідерів компаній. 3) Соціальні заходи: культурні вечори, зустрічі з політиками, відомими тренерами. 4) Промо-можливості за умови спонсорства. 5) Заощадження коштів і часу	Постанова від 8 квітня 2015 р. № 181 http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/181-2015-p Скасовано контроль вод ізольованого баласту суден у портах України http://cargo-ua.com/novoe-zakonodatelstvo/94-novoe-zakonodatelstvo-fb/2860-skasovano-kontrol-vod-izolovanogo-balastu-suden-u-portakh-ukrajini Імпортерів засобів захисту рослин звільнили від авансових платежів за утилізацію тари http://agravery.com/ua/zakon/show/importeriv-zasobiv-zahistu-roslin-zvilnili-vid-avansovih-platezhiv-za-utilizaciju-tari

***Продовження Додатку П**

						Уряд ліквідує корупційну складову і адміністративне навантаження на бізнес, що здійснювалось через монопольне становище ДП «Укресресурси» http://un.ua/ukr/article/567575.html
4	Всеукраїнська громадська організація "Українська асоціація якості"	1. формування в Україні нової філософії якості, узагальненні і розповсюдженні кращої вітчизняної та світової практики сучасного ведення бізнесу, 2. сприяння українським підприємствам у підвищенні ділової досконалості і конкурентоспроможності та виведенні їх на міжнародні ринки, 3. сприяння інтеграції України до ЄС	450 членів підприємств в і 1000 індивідуальних членів	Для підприємств та організацій України чисельністю до 50 чол. (включно) 450 гривень; - щорічний - 900 гривень. підприємств та організацій України чисельністю понад 1000 чол. в розмірах: - вступний - 1800 гривень	Члени УАЯ мають право: - брати участь у роботі керівних органів Асоціації; - обирати і бути обраними до органів, створених Асоціацією; - брати участь у конференціях, семінарах та інших заходах, що організуються та проводяться Асоціацією - одержувати методичну та організаційну допомогу в реалізації проектів, схвалених органами Асоціації; - обговорювати будь-які питання діяльності Асоціації, вносити на розгляд Асоціації пропозиції щодо вдосконалення її діяльності; - одержувати повну та достовірну інформацію про діяльність Асоціації; - публікувати свої наукові праці та наукові статті у виданнях Асоціації на умовах, затверджених Бюро	Інформація відсутня
5	Асоціація "Професійна асоціація реєстраторів і депозитаріїв"	В Асоціації діє Депозитарний комітет, який веде роботу по підготовці проектів нормативних актів, удосконаленню правового регулювання фондового ринку. Напрямок Асоціації «Захист персональних даних», мета - полегшення процесу реалізації законодавства щодо захисту персональних даних професійними учасниками фондового ринку – членами ПАРД шляхом розроблення типових форм, рекомендацій.	390 членів	Розмір вступного внеску становить 2000 грн. Розмір членського внеску для одного кварталу становить 760 грн, 3040 грн за рік	1. Члени ПАРД мають змогу отримати гарантовану знижку – від 10% до 20% – на проходження навчання та перепідготовку з питань фондового ринку за такими напрямками: торгівля цінними паперами депозитарна діяльність ведення реєстрів власників іменних цінних паперів управління активами	Представники взяли участь у розробці низки профільних нормативно-правових актів: від законів до актів рекомендаційного характеру з питань депозитарної діяльності, торівлі цінними паперами, іноземного інвестування, фінансового моніторингу, корпоративного управління, розкриття інформації, захисту персональних даних та протидії фінансуванню тероризму.
6	ВГО "Український союз промисловців і підприємців"	Основні види діяльності: 1. Партнерство з владою: з КМУ, ДП, ДМС, Антимонопольним комітетом, Нац. Комісією по регулюванню електроенергетики, обласними Держ. Адміністраціями. 2. Законодавча діяльність 3. Програма "Індивідуальне житло - енергоефективність" 4.Збір цепочки господарських партнерів "виробник - банк -	Понад 4000 членів	Інформація відсутня	Члени УСПП можуть брати участь у вдосконаленні нормативно-правової бази бізнес-діяльності, запобігти впровадженню антипідприємницьких норм та правил. Вам допоможуть налагодити стосунки з банківськими, науковими установами, виробничими, консалтинговими компаніями для розвитку власного бізнесу, запропонують новий перспективний напрямок діяльності на стику галузей. Члени УСПП можуть брати участь у роботі міжнародних бізнес-форумів, діяльності двосторонніх міждержавних комісій. УСПП пропонує своїм членам систему корпоративної	Інформація відсутня

*Продовження Додатку П

		<p>зазовник"</p> <p>5. Корпоративна безпека членів (боротьба з рейдерством, надання юр. інформаційно-аналітичних консалтингових послуг, організація захисту комерційної тайни, аудит, фізична охорона об'єктів)</p> <p>6. Соціальна відповідальність Інформаційно-іміджева робота ("Вісник УСПП")</p> <p>7. Співпраця з Укресімбанком - надання пільгових кредитів членам</p>			<p>безпеки, яка допоможе у випадку суперечок з недобросовісними партнерами та рейдерами, захистить від бюрократичного тиску та свавілля.</p>	
7	Асоціація транспортно-експедиторських та логістичних організацій України «Укрзовніштранс»	<p>Послуги для членів:</p> <p>1. Інформаційна та правова підтримка з оперативних та фундаментальних питань транспортно-експедиторської та логістичної діяльності</p> <p>2. Захист і представлення законних професійних інтересів в органах державної влади, на міжнародних та галузевих конференціях, виставках і при виконанні договірних відносин про співробітництво з асоціаціями експедиторів та логістики країн СНД.</p>	90 членів	<p>В Асоціації встановлено три види внесків :</p> <p>Вступні 2000 грн.</p> <p>Поточні</p> <p>Для Дійсних Учасників 15 000 грн на рік;</p> <p>Для Асоційованих Учасників 7 500 грн. на рік;</p>	<p>- право використання бренду асоціації;</p> <p>- можливість участі у роботі асоціації експедирування , транспорту, логістики та митних послуг (CLECAT Брюссель, Бельгія);</p> <p>- підготовка персоналу та підвищення рівня його кваліфікації відповідно до світових стандартів з отриманням престижного диплома FIATA in FREIGHT FORWARDING.</p> <p>- право на використання міжнародних форм документів FIATA;</p>	Інформація відсутня
8	Українська асоціація інвестиційного бізнесу	<ul style="list-style-type: none"> · Здійснює заходи зі створення системи довіри інвесторів до інституційних інвесторів. · Інформує членів Асоціації про законодавство - Сприяє залученню членів Асоціації до заходів, що проводяться органами законодавчої та виконавчої влади - Нетворкінг · Здійснює заходи, спрямовані на підвищення кваліфікації членів. · Проводить комплекс аналітичних, інформаційних та методичних робіт із розробки та впровадження принципів корпоративного управління та захисту прав інвесторів на ринку цінних паперів. · Проводить передліцензійну підготовку компаній, які мають намір здійснювати професійну діяльність на фондовому ринку 	380 членів	<p>вступні внесків 2000 дол. США по курсу НБУ на дату виставлення рахунку.</p> <p>Розмір щорічних членських внесків 2000 дол. США по курсу НБУ на дату виставлення рахунку.</p>	<p>Повноваженнями Асоціації як об'єднання професійних учасників фондового ринку є:</p> <ul style="list-style-type: none"> · Впровадження норм професійної етики у практичній діяльності членів Асоціації. · Розробка та затвердження методичних рекомендацій щодо провадження професійної діяльності на фондовому ринку членами Асоціації. · Впровадження ефективних механізмів розв'язання спорів, пов'язаних з професійною діяльністю членів Асоціації. · Моніторинг дотримання членами Асоціації Статуту та внутрішніх документів Асоціації. 	Інформація відсутня

***Провоження Додатку П**

		· захищає інтереси членів Асоціації в державних органах, в т.ч. в господарських і третейських судах, а також в інших організаціях як в Україні, так і за кордоном.				
9	Всеукраїнська громадська організація «Асоціація платників податків України»	1. моніторинг законодавчих ініціатив, дій владних структур в сфері формування податкового 2. представлення інтересів платників податків в органах державної влади, управління та місцевого 3. підвищення рівня знань платників податків 4. забезпечення реалізації комплексної системи ефективної взаємодії бізнесу і влади 5. налагодження співпраці з іншими громадськими об'єднаннями 6. забезпечення необхідних правових і соціальних умов для ширшого залучення громадян до підприємницької діяльності.	6000 членів	Щорічні і вступні : ФОП - 50 грн, ФОП СПД - 500 грн, Малі підприємства - 1000- 1500 грн, Середні - 5000 - 7500 грн, Великі підприємства - 10000 - 15000 грн, Банки - 50000 - 75000 грн.	Інформація відсутня	Інформація відсутня
10	Асоціація "Союз ювелірів України"	Основні напрямки діяльності: - участь у розробці та впровадженні державної регуляторної, податкової, митної, тарифної політики та в сфері технічного регулювання;	900 членів	Інформація відсутня	1. Забезпечує участь малого ювелірного бізнесу у здійсненні державної регуляторної та податкової політики. 2. Консультує та надає роз'яснення законодавства з питань оподаткування, дозвільної системи та ліцензування 3. Представляє інтереси учасників у досудовому вирішенні суперечок та в судах. 4. Інформує учасників ювелірного ринку про зміни в законодавстві щодо регулювання ювелірного бізнесу. 5. Організовує семінари та тренінги з питань законодавства і права, підвищення кваліфікації керівників і менеджерів сфери ювелірної торгівлі та виробництва. 6. Сприяє розвитку зовнішньоекономічних зв'язків.	Законопроект №1910 про перегляд збору з ювелірних виробів прийнятий Верховною Радою в першому читанні за основу Не допустили прийняття проекту постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 15 березня 1999 №383 » Скасували листа Державної податкової служби України від 06.02.2012 р. №3443/7/17-1217, яким було запроваджено заборону бути платниками єдиного податку виготовлювачам ювелірних виробів і торговцям ювелірними виробами, що не передбачено Податковим Кодексом України. Розробили наступні законопроекти: - Проект Закону України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України (щодо врегулювання збору на обов'язкове державне пенсійне страхування з ювелірних виробів) - реєстр. №1911 від 02.02.2015 р. ; - Проект Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України (щодо застосування реєстраторів розрахункових операцій) - реєстр. №1718 від 13.01.2015 р. ; - Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг »(щодо державних гарантій суб'єктам господарювання у застосуванні ними реєстраторів) - реєстр. №1088 від 28.11.2014 р

***Продовження Додатку Р**

Видача карнетів А.Т.А.		0,5	0,1	0,1		0,1	0,0		0,4	0,7	0,1	0,8		0,1				0,5	0,1	0,0	0,1		0,1	5,5	0,5
Землевпорядні				0,4																			1,3		0,1
Проведення аукціонів																									
Транспортні							0,5								5,7										0,1
Туристичні	0,1	0,1					0,7							1,4	0,0			0,1	0,1						0,1
Сприяння роботі підвідомчих підприємств																							8,6		0,5
Сприяння розвитку бізнесу							0,4		2,9	1,1	0,3				0,0					1,7	1,7			2,3	0,3
Дошкільна освіта				0,9																					0,1
Екологічні				0,2																					0,0
Сільськогосподарські																									
Обслуговування програмних комплексів	0,6		0,3												2,1		0,6						0,5		0,1
Провайдерські	2,0																2,0								0,1
Ведення недержавних реєстрів			0,0							0,0									0,1					0,0	0,0
Громадське харчування								3,7																	0,2
Консультаційні		0,0	0,0	0,7						0,3	0,1			0,0		0,2		0,0	0,0	0,8					0,1
Аудиторські																									
Енергоаудит																									
Ріелторські	0,0																0,0								0,0
Електро-вимірювальні										0,4						1,8									0,0
Ксерокопіювання						0,0	0,3									0,0					0,1		0,2		0,0
Інші		0,8	0,0	7,0		0,2	5,2		0,5	6,0	1,1			0,3	0,2	4,3	2,0		0,8	0,1	3,1	0,8	0,5	0,9	10,4

**Складено автором за використання []*

Розрахунки математичної моделі на національному рівні

Додаток С

Кількісні та якісні показники системи визначення ефективності ТПП України та визначення функції з найбільшим впливом на розвиток національного підприємництва (x1-x20) (y1-y20).

Пок азн ик	Значення	Роки							
		2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
x ₁	Кількість суб'єктів господарювання, од	1902516	1895486	2183928	1701620	1600127	1722070	1932161	1875954
x ₂	Чистий прибуток (збиток) підприємств України, млн. грн	-41025,1	-37131,1	13906,1	67797,9	35067,3	-22839,7	-590066,9	-195456,2
x ₃	Кількість зайнятих працівників на підприємствах України, тис. осіб	7000	6142,2	7958,2	7793,1	7679,7	7406,5	6298,5	6183,5
x ₄	Обсяг реалізованої продукції підприємствами України, млн. грн	3380201	2941301,1	3596646,4	4202455,2	4459818,8	4334453,1	4459702,2	4045727,1
x ₅	Обсяг експорту товарів, млн. долл. США	66967,3	39695,7	51430,5	68394,2	68809,81	63312	53901,7	38061,3
x ₆	Обсяг експорту послуг, тис. долл. США	11694241,6	9520757,3	11759405,7	13792217,6	13527575,8	14836264,2	11273340,1	9053016,2
x ₇	Прямі інвестиції в Україну, млн. дол. США	35723,4	40026,8	44708,0	49362,3	54462,4	58156,9	45916,0	42851,3
x ₈	Кількість підприємств в Україні, що ведуть інноваційну діяльність, од	1010	1180	1215	1279	1371	1402	1399	1382
x ₉	Валова додана вартість сільського, лісового, рибного господарств, млн. грн	948056	913345	1082569	1302079	1411238	1520397	1542482	1485455
x ₁₀	Валова додана вартість роздрібною торгівлі, млрд. грн (оборот роздрібною торгівлі)	456,0	444,3	541,5	685,7	812,1	888,8	871,5	859,4
x ₁₁	Кількість спеціалістів, що пройшли навчання за сприянням ТПП, осіб	7917	8471	11432	10875	8321	8755	10125	12356
x ₁₂	Кількість виданих картетів АТА, од	82	72	100	190	178	205	250	261
x ₁₃	Кількість проведених експертиз, од	75201	73108	43100	60537	41520	42596	50581	43299
x ₁₄	Кількість членів ТПП (членська база ТПП), од	8990	9130	9170	9163	9160	9387	8800	8696
x ₁₅	Кількість виданих сертифікатів походження	383400	340800	348500	366400	329700	310300	586093	506661
x ₁₆	Кількість проведених виставок в Україні, од	272	267	286	327	291	286	128	132
x ₁₇	Кількість проведених виставок за кордоном, од	12	11	9	5	8	10	26	8
x ₁₈	Кількість прийнятих іноземних бізнес-делегацій, од.	90	110	74	103	55	93	73	77
x ₁₉	Кількість профільних комітетів при ТПП, од	37	38	47	53	51	57	19	21
x ₂₀	Кількість спорів, розглянутих арбітражем	143	151	379	406	306	428	696	515
y ₁	Рейтинг України у започаткуванні бізнесу, місце	0.326	128	136	118	116	50	69	76
y ₂	Рейтинг України у процесах реєстрації нерухомості, місце	0.148	140	160	164	168	149	88	59
y ₃	Рейтинг України за умови у сплаті податків, місце	0.034	177	181	181	183	165	157	108

**Продовження Додатку С*

y ₄	Рейтинг України у виконанні зобов'язань по контрактам, місце	0.718	48	43	44	44	42	98	43
y ₅	Рейтинг України у процесах банкрутства, місце	0.151	143	145	158	158	157	141	142
y ₆	Рейтинг України в процесах отримання кредитів, місце	0.813	28	30	32	23	23	14	17
y ₇	Оцінка інвестиційного клімату в Україні, бали	3,2	2,2	3,6	2,3	1,7	1,5	2,65	2,5
y ₈	Рейтинг України у процесах проведення зовнішньої торгівлі, місце	0.202	121	139	139	144	145	153	154
y ₉	Оцінка індексу рівня освіти в Україні, бали	0.796	0.796	0.790	0.784	0.783	0.779	0,780	0,779
y ₁₀	Рейтинг України у процесах рівня інновацій, бали	0,458	0,451	0,479	0,583	0,583	0,493	0,563	0,563
y ₁₁	Оцінка структури входження малих компаній в членську базу ТПП, %	20	18	23	25	27	29	32	30
y ₁₂	Оцінка структури входження середніх компаній в членську базу ТПП, %	9	10	8	10	11	13	12	14
y ₁₃	Оцінка діяльності ТПП з лобіювання інтересів бізнесу, бали	3.0	3.2	3.4	3.8	4.2	4.0	4.2	4.4
y ₁₄	Оцінка роботи ТПП з пошуку партнерів, бали	4.5	4.25	4.31	4.58	4.6	4.81	4.6	5.8
y ₁₅	Оцінка роботи ТПП у проведенні виставок та ярмарок, бали	5.8	5.2	4.4	4.8	5.2	5.6	5.7	5.2
y ₁₆	Оцінка роботи ТПП в освітній діяльності, бали	10.3	8.2	7.8	8.5	8	9	8.5	9.2
y ₁₇	Оцінка роботи ТПП у підготовці документів, бали	7.5	6.5	6	7.2	7	6.9	7.3	7.5
y ₁₈	Оцінка роботи ТПП із залучення інвестицій, бали	5.9	5.8	4.2	6.2	6	6.3	6.5	6.7
y ₁₉	Оцінка роботи ТПП з підтримки інновацій, бали	9.3	11	7.7	8.9	9.2	9.5	9.8	10.3
y ₂₀	Оцінка роботи ТПП у справах в арбітражному суді бали	7.3	7.9	6.7	7.4	7.2	7.8	8.1	8.3

Додаток С-1

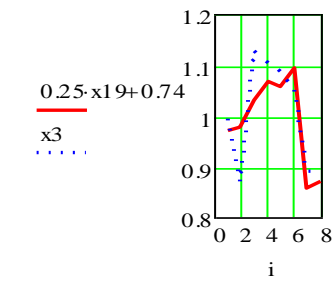
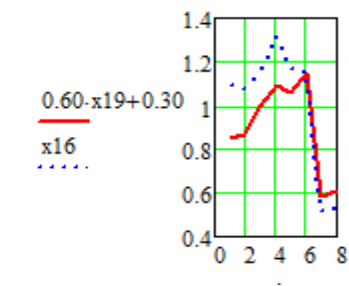
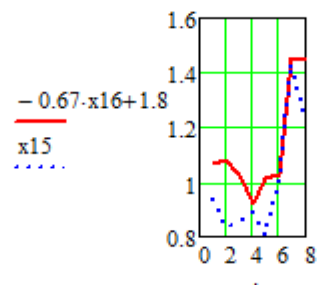
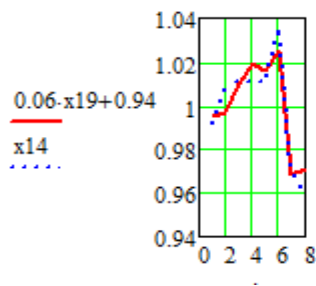
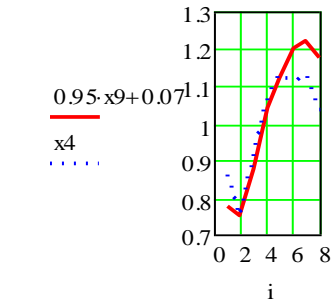
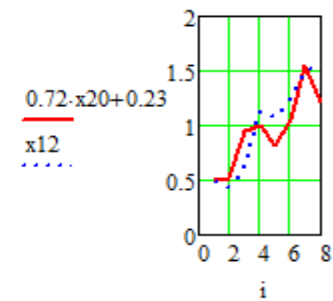
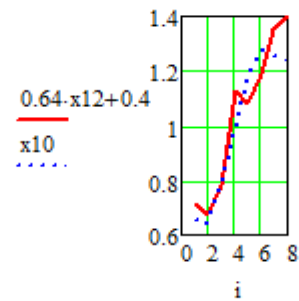
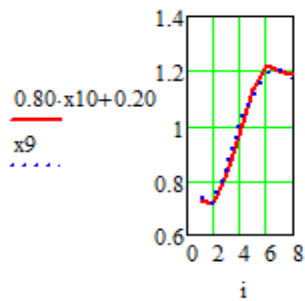
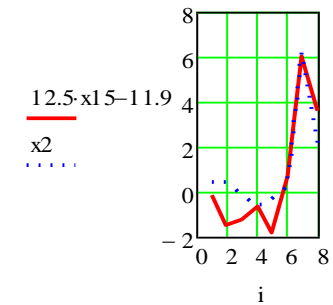
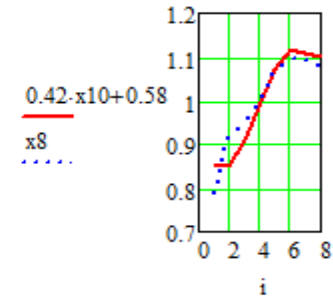
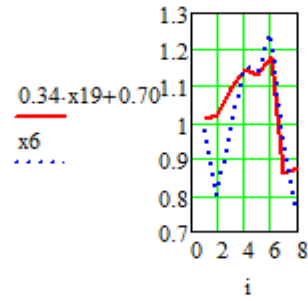
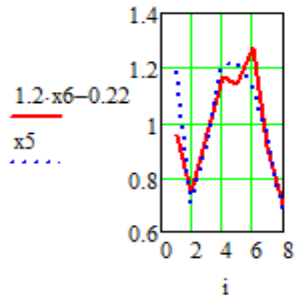
Нормовані кількісні показники системи визначення функції ТПП України з найбільшим впливом на розвиток національного підприємства (x₁-x₂₀)

Показник	Значення	Нормоване значення								
		2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
x ₁	Кількість суб'єктів господарювання в Україні	0.999	1.012	1.043	1.03	1.031	1.042	0.945	0.897	
x ₂	Чистий прибуток/збиток підприємств України	-0.321	0.346	-0.531	-1.026	-0.21	0.562	0.346	8.835	
x ₃	Кількість зайнятих працівників на підприємствах в Україні	0.858	0.876	0.975	1.246	1.221	1.193	0.874	0.758	
x ₄	Обсяг реалізованої продукції підприємствами України	1.154	0.793	0.907	1.133	1.202	1.168	0.553	1.09	
x ₅	Обсяг національного експорту товарів	1.2169	1.029	0.922	0.935	1.013	0.966	0.938	0.929	
x ₆	Обсяг національного експорту послуг	0.799	0.691	0.69	0.831	0.93	0.973	1.721	1.366	
x ₇	Прямі інвестиції в Україну	0.699	0.732	0.835	0.922	1.034	1.136	1.256	1.386	
x ₈	Кількість підприємств в Україні, що ведуть інноваційну діяльність	0.856	0.875	0.907	1.041	1.09	1.064	1.063	1.103	
x ₉	Валова додана вартість сільського, лісового, рибного господарств України	0.718	0.736	0.745	0.987	1.017	1.183	1.287	1.327	
x ₁₀	Валова додана вартість роздрібної торгівлі	0.753	0.792	0.814	1.012	1.022	1.119	1.177	1.279	
x ₁₁	Кількість спеціалістів, що пройшли навчання за сприяння ТПП	0.809	0.866	1.169	1.112	0.851	0.895	1.035	1.263	
x ₁₂	Кількість виданих ТПП карнетів АТА	0.49	0.43	0.598	1.136	1.064	1.226	1.495	1.561	
x ₁₃	Кількість проведених ТПП експертиз	1.399	1.36	0.802	1.26	0.773	0.793	0.941	0.806	
x ₁₄	Кількість членів ТПП	0.998	1.008	1.012	1.011	1.011	1.036	0.971	0.96	
x ₁₅	Кількість виданих ТПП сертифікатів походження	0.937	0.833	0.852	0.896	0.806	1.003	1.433	1.239	
x ₁₆	Кількість проведених ТПП виставок в Україні	1.094	1.074	1.15	1.315	1.17	1.15	0.515	0.531	
x ₁₇	Кількість проведених ТПП виставок за кордоном	1.079	0.989	0.809	0.449	0.719	0.899	2.337	0.719	
x ₁₈	Кількість прийнятих ТПП іноземних делегацій	1.067	1.304	0.877	1.221	0.652	1.102	0.865	0.913	
x ₁₉	Кількість профільних комітетів при ТПП	0.916	0.941	1.164	1.313	1.263	1.412	0.471	0.52	
x ₂₀	Кількість спорів, розглянутих арбітражем ТПП	0.378	0.399	1.003	1.074	0.81	1.132	1.841	1.362	

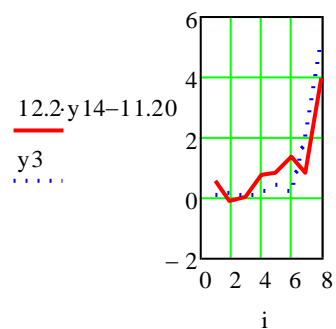
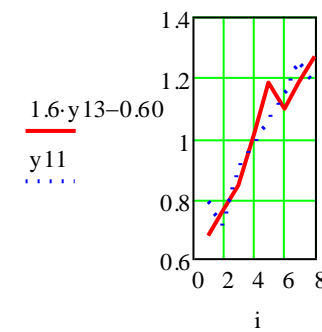
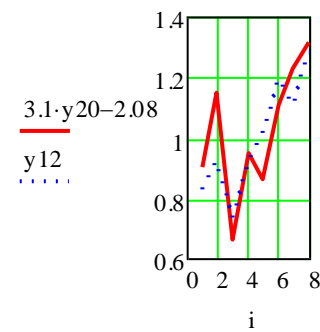
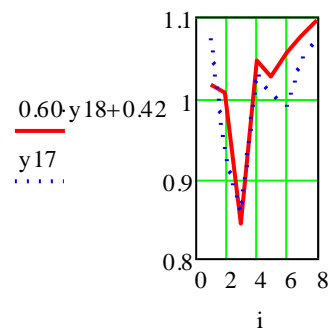
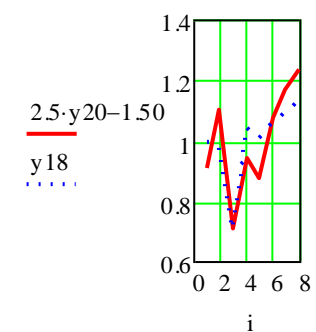
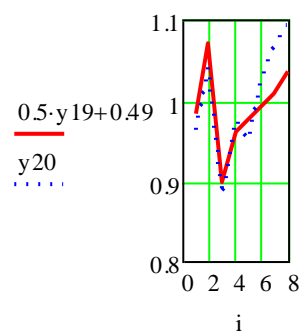
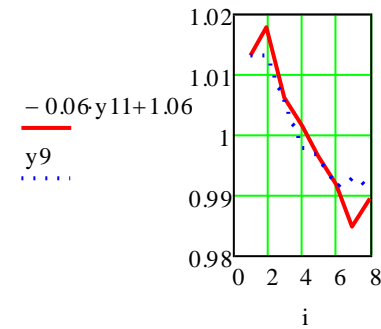
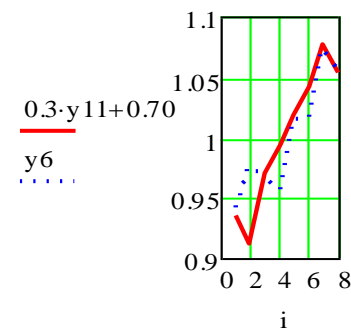
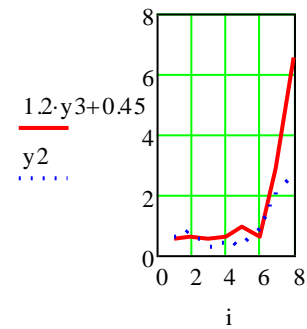
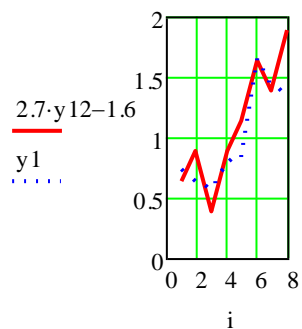
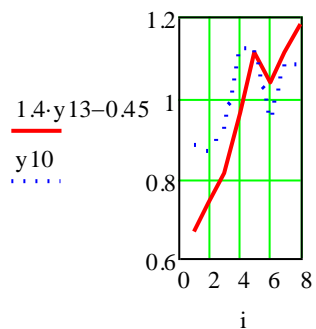
Нормовані якісні показники системи визначення функції ТПП України з найбільшим впливом на розвиток національного підприємництва (у₁-у₂₀).

Показник	Значення	Нормоване значення							
		2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
у ₁	Рейтинг України у започаткуванні бізнесу	0.726	0.848	0.554	0.79	0.831	1.637	1.454	1.16
у ₂	Рейтинг України у процесах реєстрації нерухомості	0.635	0.914	0.498	0.446	0.395	0.91	1.67	2.532
у ₃	Рейтинг України за умовами сплати податків	1.457	0.471	0.257	0.471	0.471	0.544	3.814	0.514
у ₄	Рейтинг України у виконанні зобов'язань по контрактах	0.966	1.055	1.026	1.003	1.026	1.047	0.934	0.943
у ₅	Рейтинг України у процесах банкрутства	0.912	1.189	1.202	0.827	0.882	1.02	1.002	0.966
у ₆	Рейтинг України в процесах отримання кредитів	0.949	0.984	0.973	0.963	1.022	1.025	1.054	1.029
у ₇	Оцінка інвестиційного клімату в Україні	1.264	0.292	0.535	1.07	0.778	1.556	1.289	1.216
у ₈	Рейтинг України у процесах проведення зовнішньої торгівлі	0.865	1.37	0.993	1.027	0.95	0.997	0.912	0.886
у ₉	Оцінка індексу рівня освіти в Україні	0.931	1.004	1.006	1.013	1.021	0.995	1.021	1.008
у ₁₀	Рейтинг України у процесах рівня інновацій	0.878	0.865	0.918	1.118	1.118	0.945	1.079	1.079
у ₁₁	Оцінка малих компаній у членській базі ТПП	0.784	0.706	0.902	0.98	1.059	1.137	1.255	1.176
у ₁₂	Оцінка середніх компаній у членській базі ТПП	0.828	0.92	0.736	0.92	1.011	1.195	1.103	1.287
у ₁₃	Оцінка діяльності ТПП з лобювання	0.795	0.848	0.901	1.007	1.113	1.06	1.113	1.166
у ₁₄	Оцінка роботи ТПП з пошуку партнерів	0.961	0.908	0.921	0.978	0.983	1.028	0.983	1.239
у ₁₅	Оцінка роботи ТПП у проведенні виставок, ярмарків	1.107	0.993	0.84	0.916	0.993	1.069	1.088	0.993
у ₁₆	Оцінка роботи ТПП в освітній діяльності	1.186	0.944	0.898	0.978	0.921	1.036	0.978	1.059
у ₁₇	Оцінка роботи ТПП у підготовці документів	1.073	0.93	0.859	1.03	1.002	0.987	1.045	1.073
у ₁₈	Оцінка роботи ТПП із залучення інвестицій	0.992	0.975	0.706	1.042	1.008	1.059	1.092	1.126
у ₁₉	Оцінка роботи ТПП з підтримки інновацій	0.983	1.162	0.814	0.941	0.972	1.004	1.036	1.089
у ₂₀	Оцінка роботи ТПП у спорах в арбітражному суді	0.962	1.041	0.883	0.975	0.949	1.028	1.068	1.094

Графічне зображення лінійно пов'язаних нормованих кількісних показників системи

Графічне зображення лінійно пов'язаних нормованих якісних показників системи

Виявлені функціональні зв'язки між кількісними та якісними показниками системи

$\text{corr}(x_2, x_{15}) = 0.926$	$\text{corr}(x_3, x_{19}) = 0.828$	$\text{corr}(x_9, x_{10}) = 0.996$	$\text{corr}(x_{14}, x_{19}) = 0.945$	$\text{corr}(y_1, y_{12}) = 0.883$
$\text{corr}(x_2, x_{16}) = -0.873$	$\text{corr}(x_4, x_9) = 0.93$	$\text{corr}(x_9, x_{12}) = 0.954$	$\text{corr}(x_{14}, x_{16}) = 0.866$	$\text{corr}(y_2, y_3) = 0.924$
$\text{corr}(x_2, x_{17}) = 0.911$	$\text{corr}(x_5, x_6) = 0.867$	$\text{corr}(x_9, x_{20}) = 0.83$	$\text{corr}(x_{15}, x_{16}) = -0.906$	$\text{corr}(y_3, y_{14}) = 0.897$
$\text{corr}(x_2, x_{19}) = -0.815$	$\text{corr}(x_6, x_{19}) = 0.801$	$\text{corr}(x_{10}, x_{12}) = 0.941$	$\text{corr}(x_{15}, x_{20}) = 0.82$	$\text{corr}(y_6, y_{11}) = 0.856$
$\text{corr}(x_2, x_{20}) = 0.72$	$\text{corr}(x_6, x_7) = 0.771$	$\text{corr}(x_{10}, x_{20}) = 0.789$		$\text{corr}(y_9, y_{11}) = -0.96$
$\text{corr}(x_7, x_8) = 0.749$	$\text{corr}(x_6, x_{14}) = 0.737$	$\text{corr}(x_{12}, x_{20}) = 0.866$	$\text{corr}(x_{16}, x_{19}) = 0.928$	$\text{corr}(y_{10}, y_{13}) = 0.828$
$\text{corr}(x_7, x_{10}) = 0.705$	$\text{corr}(x_8, x_{10}) = 0.929$			$\text{corr}(y_{17}, y_{18}) = 0.842$
	$\text{corr}(x_8, x_9) = 0.924$		$\text{corr}(y_{11}, y_{13}) = 0.924$	$\text{corr}(y_{18}, y_{20}) = 0.821$
	$\text{corr}(x_8, x_{12}) = 0.858$		$\text{corr}(y_{12}, y_{20}) = 0.821$	$\text{corr}(y_{19}, y_{20}) = 0.847$

Кореляційні матриці перевірки кількісних та якісних показників на ступінь лінійної залежності

$$r2 = \begin{pmatrix} 1 & -0.594 & 0.398 & 0.079 & 0.288 & 0.015 & -0.388 & 0.064 \\ 1 & 1 & -0.052 & -0.694 & -0.175 & -0.273 & 0.589 & 0.359 \\ 1 & 1 & 1 & -0.456 & -0.121 & -0.143 & -0.336 & 0.607 \\ 1 & 1 & 1 & 1 & 0.054 & 0.694 & -0.105 & -0.63 \\ 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & -0.192 & -0.629 & 0.503 \\ 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 0.168 & -0.377 \\ 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & -0.418 \\ 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 \end{pmatrix}$$

$$r2 = \begin{pmatrix} 1 & -0.534 & -0.192 & 0.289 & -0.159 & 0.173 & -0.451 & 0.014 & -0.187 \\ 1 & 1 & 0.25 & -0.277 & 0.37 & 0.435 & 0.114 & -0.082 & 0.366 \\ 1 & 1 & 1 & -0.237 & -0.505 & -0.193 & -0.297 & 0.137 & -0.451 \\ 1 & 1 & 1 & 1 & -0.509 & -0.565 & -0.289 & -0.425 & 0.291 \\ 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 0.674 & 0.075 & -0.214 & 0.128 \\ 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 0.149 & 0.348 & 0.305 \\ 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 0.671 & 0.533 \\ 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 0.221 \\ 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 \end{pmatrix}$$

Матриці для коефіцієнтів впливу якісних лінійно незалежних змінних

$$X1 := \begin{pmatrix} 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 \\ x1_1 & x1_2 & x1_3 & x1_4 & x1_5 & x1_6 & x1_7 & x1_8 \\ x7_1 & x7_2 & x7_3 & x7_4 & x7_5 & x7_6 & x7_7 & x7_8 \\ x11_1 & x11_2 & x11_3 & x11_4 & x11_5 & x11_6 & x11_7 & x11_8 \\ x13_1 & x13_2 & x13_3 & x13_4 & x13_5 & x13_6 & x13_7 & x13_8 \\ x17_1 & x17_2 & x17_3 & x17_4 & x17_5 & x17_6 & x17_7 & x17_8 \\ x18_1 & x18_2 & x18_3 & x18_4 & x18_5 & x18_6 & x18_7 & x18_8 \\ x19_1 & x19_2 & x19_3 & x19_4 & x19_5 & x19_6 & x19_7 & x19_8 \\ x20_1 & x20_2 & x20_3 & x20_4 & x20_5 & x20_6 & x20_7 & x20_8 \end{pmatrix} \quad |X1^T \cdot X1| = 0.166$$

$$Y1 := \begin{pmatrix} 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 \\ y4_1 & y4_2 & y4_3 & y4_4 & y4_5 & y4_6 & y4_7 & y4_8 \\ y5_1 & y5_2 & y5_3 & y5_4 & y5_5 & y5_6 & y5_7 & y5_8 \\ y7_1 & y7_2 & y7_3 & y7_4 & y7_5 & y7_6 & y7_7 & y7_8 \\ y8_1 & y8_2 & y8_3 & y8_4 & y8_5 & y8_6 & y8_7 & y8_8 \\ y13_1 & y13_2 & y13_3 & y13_4 & y13_5 & y13_6 & y13_7 & y13_8 \\ y14_1 & y14_2 & y14_3 & y14_4 & y14_5 & y14_6 & y14_7 & y14_8 \\ y15_1 & y15_2 & y15_3 & y15_4 & y15_5 & y15_6 & y15_7 & y15_8 \\ y16_1 & y16_2 & y16_3 & y16_4 & y16_5 & y16_6 & y16_7 & y16_8 \\ y19_1 & y19_2 & y19_3 & y19_4 & y19_5 & y19_6 & y19_7 & y19_8 \end{pmatrix} \quad |Y1^T \cdot Y1| = 4.892 \times 10^{-4}$$

Розрахунки за ієрархією ТПП України

Додаток Т

Розрахунки за V рівнем ієрархії (за Т.Сааті)

$A = \begin{pmatrix} 1 & \frac{5}{4} \\ 4 & 1 \\ \frac{5}{5} & 1 \end{pmatrix}$	Матриця ієрархій	5	5/9	5/4	1	1). Процес: Вплив роботи ТПП на ВВП України.
	(3+4=9)	4	4/9	1		2) Процес: Вплив роботи ТПП на розвиток підпр-ва
	5й рівень					

для $m=2$ $j_m=0.58$ -критичний коефіцієнт узгодженості за Т.Сааті, (СИ-случайный индекс)

$m=2,3$ $m=4$ $m=5$ $m=6$ $m=7$ $m=8$
 $j_m=0.58$ $j_m=0.90$ $j_m=1.12$ $j_m=1.24$ $j_m=1.32$ $j_m=1.41$

$$w_1 := \sqrt[2]{A_{1,1} \cdot A_{1,2}} \quad w_2 := \sqrt[2]{A_{2,1} \cdot A_{2,2}} \quad w_1 = 1.118 \quad w_2 = 0.894 \quad w := w_1 + w_2 \quad w = 2.012 \quad b = \begin{pmatrix} 2 \\ 0 \end{pmatrix} \quad b_1 = 2$$

$$W := \begin{pmatrix} \frac{w_1}{w} \\ \frac{w_2}{w} \end{pmatrix} \quad W^T = (0.556 \quad 0.444) \quad Aw := A \cdot W \quad Aw = \begin{pmatrix} 1.111 \\ 0.889 \end{pmatrix}$$

$$k := \frac{W_2}{w} \quad \sum_{i=1}^2 Aw_i = 2 \quad \sum_{i=1}^2 w_i = 1 \quad j := \frac{b_1 + k - m}{m + b_1 + Aw_1 + Aw_2} \quad j_m = 0.58 \quad j = 0.037 \quad k = 0.221$$

Еспертиза: $\frac{j}{j_m} = 0.063$

Матриця впливу складових модулів на підсистему IV рівня ієрархії: $W_{51} = (0.556 \quad 0.444)$

**Продовження Додатку Т*

До модуля 51 відносяться: x1, x2, x3, x4, x5, x6, x7, x8, x9, x10, x15, x18; y1, y4, y5, y6, y7, y9, y14, y16, y18, y19

До модуля 52 відносяться: x1, x2, x3, x4, x5, x6, x7, x8, x11, x14, x16, x18, x19, x20; y1-y7, y9-y16, y18, y19, y20

Індикатор процесу 1: $I_{kks5}^T = (0.341 \ 0.335 \ 0.34 \ 0.373 \ 0.349 \ 0.388 \ 0.47 \ 0.418)$

Індикатор процесу 2: $I_{sms5}^T = (0.352 \ 0.363 \ 0.383 \ 0.359 \ 0.361 \ 0.396 \ 0.431 \ 0.425)$

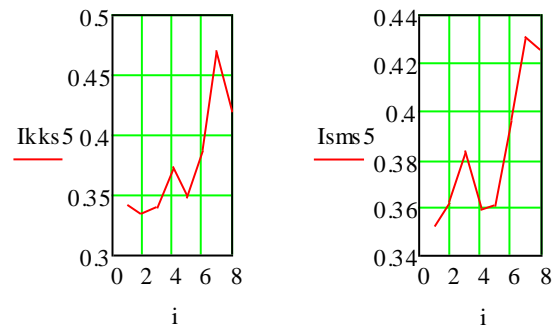

Рис. Н-1 Графічне зображення Індикаторів модулів 1 (I_{sms}), 2 (I_{kks}).

Розрахунки за III рівнем ієрархії (за Т.Сааті)

$$A := \begin{pmatrix} 1 & \frac{5}{4} & \frac{3}{2} \\ \frac{4}{5} & 1 & \frac{6}{5} \\ \frac{2}{3} & \frac{5}{6} & 1 \end{pmatrix}$$

Матриця ієрархій 6 6/15 3/2 6/5 1 1). Фінансово-економічні чинники

(6+5+4=15) 5 5/15 5/4 1 2) Організаційно-правові чинники

3й рівень 4 4/15 1 3) Соціально – психологічні чинники

$$w_1 = 1.233 \quad w_2 = 0.986 \quad w_3 = 0.822 \quad w = 3.042 \quad \frac{j}{jm} = 0.077$$

$$\begin{array}{llllll} W_{31} := W_{3_1} \cdot W_{41} & W_{34} := W_{3_1} \cdot W_{42} & W_{37} := W_{3_1} \cdot W_{43} & W_{31}^T = (0.093 \ 0.074) & W_{34}^T = (0.07 \ 0.056) & W_{37}^T = (0.062 \ 0.05) \\ W_{32} := W_{3_2} \cdot W_{41} & W_{35} := W_{3_2} \cdot W_{42} & W_{38} := W_{3_2} \cdot W_{43} & W_{32}^T = (0.075 \ 0.06) & W_{35}^T = (0.056 \ 0.045) & W_{38}^T = (0.05 \ 0.04) \\ W_{33} := W_{3_3} \cdot W_{41} & W_{36} := W_{3_3} \cdot W_{42} & W_{39} := W_{3_3} \cdot W_{43} & W_{33}^T = (0.062 \ 0.05) & W_{36}^T = (0.047 \ 0.037) & W_{39}^T = (0.041 \ 0.033) \end{array}$$

До модуля 31 відносяться: x1 x2 x3 x4 x5 x6 x7 x9 x10 x11 x16 x17 x18 x19 x20 y1 y3 y5 y6 y7 y13 y17 y18 y19 y1
 До модуля 32 відносяться: x3 x5 x6 x8 x9 x10 x11 x12 x13 x14 x15 x19 y1 y2 y4 y5 y6 y8 y9 y11 y12 y13 y16 y17
 До модуля 33 відносяться: x1 x3 x4 x5 x7 x8 x11 x14 x16 x17 x18 x18 x20 y1 y4 y7 y8 y9 y10 y11 y12 y13 y14 y15
 y16 y19 y20

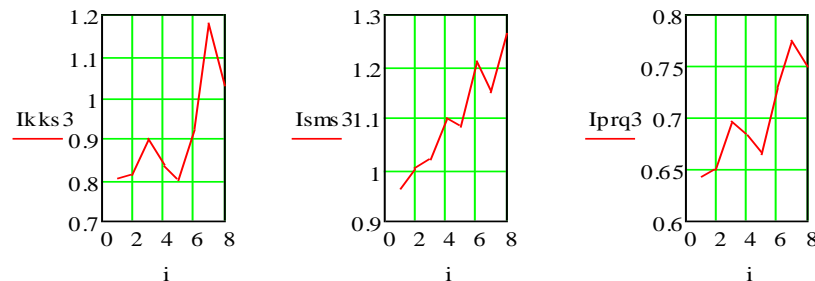

Рис. Н-1 Графічне зображення індикаторів ефективності модулів III рівня I_{kks3} , I_{sms3} та I_{prq3} .

Розрахунки за II рівнем ієрархії (за Т.Сааті)

$$A := \begin{pmatrix} 1 & \frac{6}{5} & \frac{7}{5} & \frac{8}{5} & \frac{9}{5} \\ \frac{5}{6} & 1 & \frac{7}{6} & \frac{8}{6} & \frac{3}{2} \\ \frac{5}{7} & \frac{6}{7} & 1 & \frac{8}{7} & \frac{9}{7} \\ \frac{5}{8} & \frac{6}{8} & \frac{7}{8} & 1 & \frac{9}{8} \\ \frac{5}{9} & \frac{2}{3} & \frac{7}{9} & \frac{8}{9} & 1 \end{pmatrix}$$

Матриця ієрархій	9	9/35	9/5	3/2	9/7	9/8	1	1) Формування сприятливої нормативно-правової бази
(9+8+7+6+5=35)	8	8/35	8/5	8/6	8/7	1		2) Залучення МСП до ЗЕД (+супроводжуючі послуги)
2й рівень	7	7/35	7/5	7/6	1			3) Забезпечення МСП інформацією та аналітикою
	6	6/35	6/5	1				4) Підготовка кадрів та розвиток інновацій
	5	5/35	1					5) Залучення інвестицій та доступ до фінансування

$$w_{11} = 1.371 \quad w_{22} = 1.142 \quad w_{33} = 0.979 \quad w_{44} = 0.857 \quad w_{55} = 0.761 \quad w = 5.11 \quad \frac{j}{jm} = 0.0065$$

$$W2 := (0.268 \ 0.224 \ 0.192 \ 0.168 \ 0.149)^T$$

W210:= W2 ₁ ·W31	W220:= W2 ₂ ·W31	W230:= W2 ₃ ·W31	W240:= W2 ₄ ·W31	W250:= W2 ₅ ·W31
W211:= W2 ₁ ·W32	W221:= W2 ₂ ·W32	W231:= W2 ₃ ·W32	W241:= W2 ₄ ·W32	W251:= W2 ₅ ·W32
W212:= W2 ₁ ·W33	W222:= W2 ₂ ·W33	W232:= W2 ₃ ·W33	W242:= W2 ₄ ·W33	W252:= W2 ₅ ·W33
W213:= W2 ₁ ·W34	W223:= W2 ₂ ·W34	W233:= W2 ₃ ·W34	W243:= W2 ₄ ·W34	W253:= W2 ₅ ·W34
W214:= W2 ₁ ·W35	W224:= W2 ₂ ·W35	W234:= W2 ₃ ·W35	W244:= W2 ₄ ·W35	W254:= W2 ₅ ·W35
W215:= W2 ₁ ·W36	W225:= W2 ₂ ·W36	W235:= W2 ₃ ·W36	W245:= W2 ₄ ·W36	W255:= W2 ₅ ·W36
W216:= W2 ₁ ·W37	W226:= W2 ₂ ·W37	W236:= W2 ₃ ·W37	W246:= W2 ₄ ·W37	W256:= W2 ₅ ·W37
W217:= W2 ₁ ·W38	W227:= W2 ₂ ·W38	W237:= W2 ₃ ·W38	W247:= W2 ₄ ·W38	W257:= W2 ₅ ·W38
W218:= W2 ₁ ·W39	W228:= W2 ₂ ·W39	W238:= W2 ₃ ·W39	W248:= W2 ₄ ·W39	W258:= W2 ₅ ·W39

*

Продовження Додатку Т-2

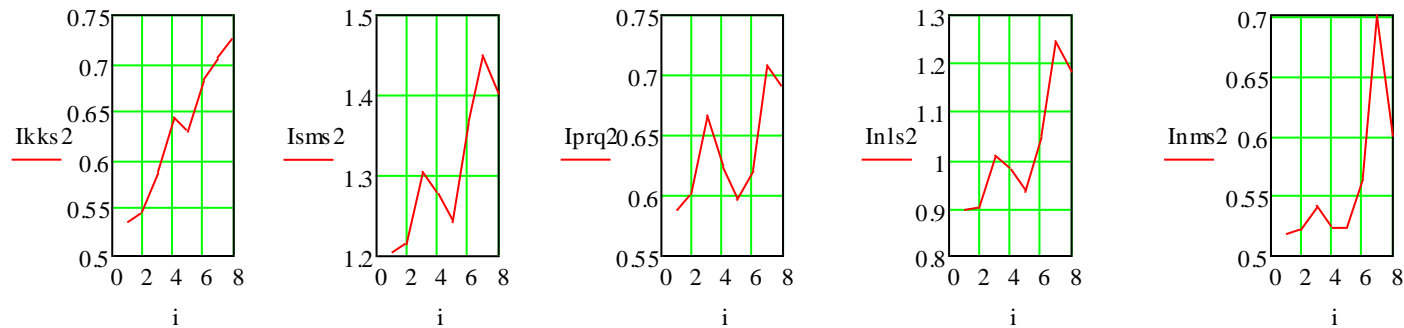
До модуля 21 відносяться: $x_1, x_2, x_3, x_7, x_8, x_{11}, x_{14}, x_{18}, x_{20}, y_1, y_3, y_5, y_6, y_7, y_9, y_{10}, y_{11}, y_{12}, y_{13}, y_{14}, y_{16}, y_{18}, y_{19}, y_{20}$

До модуля 22 відносяться: $x_3, x_4, x_8, x_9, x_{10}, x_{11}, x_{14}, x_{19}, y_1, y_7, y_8, y_9, y_{10}, y_{11}, y_{12}, y_{13}, y_{16}, y_{17}, y_{18}, y_{19}$

До модуля 23 відносяться: $x_1, x_2, x_5, x_6, x_7, x_8, x_{11}, x_{12}, x_{13}, x_{15}, x_{16}, x_{17}, x_{18}, x_{20}, y_3, y_4, y_7, y_8, y_9, y_{10}, y_{13}, y_{14}, y_{15}, y_{16}, y_{17}, y_{18}$

До модуля 24 відносяться: $x_1, x_3, x_4, x_8, x_9, x_{10}, x_{20}, y_3, y_6, y_7, y_8, y_9, y_{10}, y_{14}, y_{16}, y_{18}, y_{19}, y_{20}$

До модуля 25 відносяться: $x_1, x_2, x_3, x_4, x_5, x_6, x_7, x_8, x_{16}, x_{17}, x_{18}, x_{19}, x_{20}, y_3, y_6, y_7, y_8, y_9, y_{10}, y_{11}, y_{12}, y_{13}, y_{14}, y_{15}, y_{16}, y_{18}, y_{19}, y_{20}$

Графічні зображення індикаторів модулів II рівня 21-25 (зліва на право): I_{kks2} , I_{sms2} , I_{prq2} , I_{nls2} , I_{nms2}

Основні етапи розрахунку коефіцієнту ефективності ТПП Ief2m за факторним аналізом

$$Z1 := \begin{pmatrix} 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 \\ Ikks5_1 & Ikks5_2 & Ikks5_3 & Ikks5_4 & Ikks5_5 & Ikks5_6 & Ikks5_7 & Ikks5_8 \\ Isms5_1 & Isms5_2 & Isms5_3 & Isms5_4 & Isms5_5 & Isms5_6 & Isms5_7 & Isms5_8 \\ Ikks4_1 & Ikks4_2 & Ikks4_3 & Ikks4_4 & Ikks4_5 & Ikks4_6 & Ikks4_7 & Ikks4_8 \\ Isms4_1 & Isms4_2 & Isms4_3 & Isms4_4 & Isms4_5 & Isms4_6 & Isms4_7 & Isms4_8 \\ Iprq4_1 & Iprq4_2 & Iprq4_3 & Iprq4_4 & Iprq4_5 & Iprq4_6 & Iprq4_7 & Iprq4_8 \\ Ikks3_1 & Ikks3_2 & Ikks3_3 & Ikks3_4 & Ikks3_5 & Ikks3_6 & Ikks3_7 & Ikks3_8 \\ Isms3_1 & Isms3_2 & Isms3_3 & Isms3_4 & Isms3_5 & Isms3_6 & Isms3_7 & Isms3_8 \\ Iprq3_1 & Iprq3_2 & Iprq3_3 & Iprq3_4 & Iprq3_5 & Iprq3_6 & Iprq3_7 & Iprq3_8 \\ Ikks2_1 & Ikks2_2 & Ikks2_3 & Ikks2_4 & Ikks2_5 & Ikks2_6 & Ikks2_7 & Ikks2_8 \\ Isms2_1 & Isms2_2 & Isms2_3 & Isms2_4 & Isms2_5 & Isms2_6 & Isms2_7 & Isms2_8 \\ Iprq2_1 & Iprq2_2 & Iprq2_3 & Iprq2_4 & Iprq2_5 & Iprq2_6 & Iprq2_7 & Iprq2_8 \\ Inls2_1 & Inls2_2 & Inls2_3 & Inls2_4 & Inls2_5 & Inls2_6 & Inls2_7 & Inls2_8 \\ Inms2_1 & Inms2_2 & Inms2_3 & Inms2_4 & Inms2_5 & Inms2_6 & Inms2_7 & Inms2_8 \end{pmatrix}$$

Матриця для розрахунку коефіцієнтів впливу (факторний аналіз)

$$K5 := \left[\left(Z1^T \cdot Z1 \right)^{-1} \cdot Z1^T \right]^T \cdot Ief2$$

$$Ief := \frac{(n1 + n2) \cdot (n3 + n4)}{N \cdot N} \cdot Ief$$

$$Ief^T = (0.552 \ 0.526 \ 0.608 \ 0.544 \ 0.538 \ 0.57 \ 0.51 \ 0.603)$$

$$Ief := (0.676 \ 0.726 \ 0.608 \ 0.544 \ 0.538 \ 0.57 \ 0.65 \ 0.796)^T$$

Показники для розрахунку математичної моделі на регіональному рівні

Додаток У

Зведені показники Дніпропетровської області [24]

Показник	Область, 2014 рік	Україна, 2014 рік
Підприємства		
Кількість МСП, одиниць	26 167	340 485
середні, % від всіх МСП	5,1	4,7
малі, % від всіх МСП	94,9	95,3
- з них мікропідприємства, % від всіх МСП	80,9	81,9
Концентрація МСП, на 10 тис. осіб	79,9	89,5
Зайнятість на МСП, % всіх підприємств	56,1	69,9
середні, % від всіх підприємств	36,8	42,8
малі, % від всіх підприємств	19,3	27,1
- з них мікропідприємства, % від всіх підприємств	8,3	11,7
Сукупний обсяг реалізації МСП, % від всіх підприємств	37,3	58,4
середні, % від всіх підприємств	25,1	41,2
малі, % від всіх підприємств	12,2	17,2
- з них мікропідприємства, % від всіх підприємств	4,3	5,7
Обсяг реалізації МСП, на одне підприємство, млн грн	6,8	6,9
Частка підприємств, які отримали прибуток:		
середніх підприємств, % від підприємств відповідного розміру	61,0	62,6
малих підприємств, % від підприємств відповідного розміру	66,0	66,5
мікропідприємств, % від підприємств відповідного розміру	66,2	66,9
Обсяг сплаченого єдиного податку на одне підприємство, тис. грн	14,7	13,2
Фізичні особи-підприємці		

**Продовження Додатку У*

Кількість зареєстрованих ФОП, одиниць	162 679	2 111 527
Кількість ФОП, що подали податкову звітність, % від всіх зареєстрованих ФОП	71,9	73,6
- частка ФОП на загальній системі оподаткування, % від ФОП, що подали податкову звітність	39,0	35,6
- частка ФОП на спрощеній системі, % від кількості ФОП, що подали податкову звітність	61,0	64,4
-- I група платників єдиного податку, % від ФОП на спрощеній системі	14,7	17,8
-- II група платників єдиного податку, % від ФОП на спрощеній системі	55,1	54,7
-- III група платників єдиного податку, % від ФОП на спрощеній системі	30,1	27,4
-- V група платників єдиного податку, % від ФОП на спрощеній системі	0,13	0,09
Кількість діючих ФОП, одиниць	73 485	968 756
Частка діючих ФОП, % від всіх ФОП	45,2	45,9
Концентрація діючих ФОП, на 10 тис. осіб	224,3	250,9
Обсяг реалізації, на одну ФОП, тис. грн	313	294
Частка ФОП, які використовували найману працю, % від усіх діючих ФОП	20,6	17,8
Кількість найманих працівників, на одну ФОП, яка використовувала найману працю, осіб	3,3	3,3
Надходження ПДФО, на одну ФОП на загальній системі оподаткування, тис. грн	4,3	5,0
Надходження єдиного податку, на одну ФОП на спрощеній системі оподаткування, тис. грн	5,2	5,0

Зведені показники Вінницької області[24]

Показник	Область, 2014 рік	Україна, 2014 рік
Підприємства		
Кількість МСП, одиниць	9318	340 485
середні, % від всіх МСП	5,4	4,7
малі, % від всіх МСП	94,6	95,3
- з них мікропідприємства, % від всіх МСП	79,9	81,9
Концентрація МСП, на 10 тис. осіб	57,9	89,5
Зайнятість на МСП, % всіх підприємств	83,5	69,9
середні, % від всіх підприємств	49,0	42,8
малі, % від всіх підприємств	34,5	27,1
- з них мікропідприємства, % від всіх підприємств	13,8	11,7
Сукупний обсяг реалізації МСП, % від всіх підприємств	71,7	58,4
середні, % від всіх підприємств	44,7	41,2
малі, % від всіх підприємств	27,0	17,2
- з них мікропідприємства, % від всіх підприємств	8,3	5,7
Обсяг реалізації МСП, на одне підприємство, млн грн	5,1	6,9
Частка підприємств, які отримали прибуток:		
середніх підприємств, % від підприємств відповідного розміру	73,1	62,6
малих підприємств, % від підприємств відповідного розміру	71,0	66,5
мікропідприємств, % від підприємств відповідного розміру	71,1	66,9
Обсяг сплаченого єдиного податку на одне підприємство, тис. грн	12,5	13,2
Фізичні особи-підприємці		
Кількість зареєстрованих ФОП, одиниць	86165	2 111 527
Кількість ФОП, що подали податкову звітність, % від всіх зареєстрованих ФОП	74,0	73,6

Продовження Додатку У-1

- частка ФОП на загальній системі оподаткування, % від ФОП, що подали податкову звітність	42,5	35,6
- частка ФОП на спрощеній системі, % від кількості ФОП, що подали податкову звітність	57,5	64,4
-- I група платників єдиного податку, % від ФОП на спрощеній системі	17,1	17,8
-- II група платників єдиного податку, % від ФОП на спрощеній системі	55,2	54,7
-- III група платників єдиного податку, % від ФОП на спрощеній системі	27,6	27,4
-- V група платників єдиного податку, % від ФОП на спрощеній системі	0,05	0,09
Кількість діючих ФОП, одиниць	38166	968 756
Частка діючих ФОП, % від всіх ФОП	44,2	45,9
Концентрація діючих ФОП, на 10 тис. осіб	237,0	250,9
Обсяг реалізації, на одну ФОП, тис. грн	327	294
Частка ФОП, які використовували найману працю, % від усіх діючих ФОП	17,7	17,8
Кількість найманих працівників, на одну ФОП, яка використовувала найману працю, осіб	3,5	3,3
Надходження ПДФО, на одну ФОП на загальній системі оподаткування, тис. грн	2,8	5,0
Надходження єдиного податку, на одну ФОП на спрощеній системі оподаткування, тис. грн	5,0	5,0

Зведені показники Закарпатської області [24]

Показник	Область, 2014 рік	Україна, 2014 рік
Підприємства		
Кількість МСП, одиниць	6065	340 485
середні, % від всіх МСП	4,4	4,7
малі, % від всіх МСП	95,6	95,3
- з них мікропідприємства, % від всіх МСП	84,5	81,9
Концентрація МСП, на 10 тис. осіб	48,2	89,5
Зайнятість на МСП, % всіх підприємств	91,2	69,9
середні, % від всіх підприємств	58,1	42,8
малі, % від всіх підприємств	33,1	27,1
- з них мікропідприємства, % від всіх підприємств	15,3	11,7
Сукупний обсяг реалізації МСП, % від всіх підприємств	83,4	58,4
середні, % від всіх підприємств	64,0	41,2
малі, % від всіх підприємств	19,8	17,2
- з них мікропідприємства, % від всіх підприємств	7,4	5,7
Обсяг реалізації МСП, на одне підприємство, млн грн	4,8	6,9
Частка підприємств, які отримали прибуток:		
середніх підприємств, % від підприємств відповідного розміру	1,1	62,6
малих підприємств, % від підприємств відповідного розміру	74,0	66,5
мікропідприємств, % від підприємств відповідного розміру	74,4	66,9
Обсяг сплаченого єдиного податку на одне підприємство, тис. грн	11,6	13,2
Фізичні особи-підприємці		
Кількість зареєстрованих ФОП, одиниць	62332	2 111 527

**Продовження додатку У-2*

Кількість ФОП, що подали податкову звітність, % від всіх зареєстрованих ФОП	78,9	73,6
- частка ФОП на загальній системі оподаткування, % від ФОП, що подали податкову звітність	45,2	35,6
- частка ФОП на спрощеній системі, % від кількості ФОП, що подали податкову звітність	54,8	64,4
-- I група платників єдиного податку, % від ФОП на спрощеній системі	13,9	17,8
-- II група платників єдиного податку, % від ФОП на спрощеній системі	64,7	54,7
-- III група платників єдиного податку, % від ФОП на спрощеній системі	21,3	27,4
-- V група платників єдиного податку, % від ФОП на спрощеній системі	0,08	0,09
Кількість діючих ФОП, одиниць	29893	968 756
Частка діючих ФОП, % від всіх ФОП	48,0	45,9
Концентрація діючих ФОП, на 10 тис. осіб	237,3	250,9
Обсяг реалізації, на одну ФОП, тис. грн	299	294
Частка ФОП, які використовували найману працю, % від усіх діючих ФОП	19,3	17,8
Кількість найманих працівників, на одну ФОП, яка використовувала найману працю, осіб	3,2	3,3
Надходження ПДФО, на одну ФОП на загальній системі оподаткування, тис. грн	2,4	5,0
Надходження єдиного податку, на одну ФОП на спрощеній системі оподаткування, тис. грн	4,6	5,0

Показники регіонального розвитку підприємництва (для розрахунків)

Показник	Значення	Торгово-промислова палата	Рік							
			2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
x ₁	Кількість МСП на 10 тис. населення регіону, од.	Дніпропетровська	80	79	80	82	83	82	78	77
		Вінницька	51	50	48	47	50	54	58	59
		Закарпатська	48	46	47	46	45	47	48	49
x ₂	Кількість МСП у регіоні, од.	Дніпропетровська	26525	26496	26530	26475	26450	26221	25667	23785
		Вінницька	8910	8820	8750	8542	8958	9300	9318	9390
		Закарпатська	6030	5975	6011	5942	6054	6060	6065	6078
x ₃	Валовий регіональний продукт на одну особу, грн	Дніпропетровська	46455	47112	45952	45276	45808	46752	46333	48778
		Вінницька	23110	19220	18324	17764	20253	22303	24526	25678
		Закарпатська	17325	17030	16455	14455	17088	17044	17542	17545
x ₄	Середній дохід на 1 особу, грн	Дніпропетровська	34215	34820	34510	33906	34088	34815	33352	34867
		Вінницька	22145	21854	21317	20956	21784	21159	24937	27514
		Закарпатська	15655	15105	14883	14562	14758	14856	15414	15421
x ₅	Зовнішньо економічна діяльність регіону, тис. грн	Дніпропетровська	106.0	234.9	432.8	653.0	704.0	681.2	655.4	587.9
		Вінницька	48.8	54.9	51.8	79.0	61.0	62.0	63.3	64.8
		Закарпатська	276.4	260.2	373.8	399.9	417.7	159.1	221.8	312.2
x ₆	Кількість МСП, що працюють у промисловості регіону, од.	Дніпропетровська	3225	3202	3121	3011	2982	2857	3049	3051
		Вінницька	168	155	120	115	121	145	175	182
		Закарпатська	24	23	20	21	22	22	22	22
x ₇	Кількість МСП, що працюють у оптовій та роздрібній торгівлі регіону, од.	Дніпропетровська	8675	8510	8482	8335	8570	8711	8603	8572
		Вінницька	71	67	65	62	65	63	64	65
		Закарпатська	59	55	53	56	58	52	54	57
x ₈	Кількість МСП, що працюють у сфері сільського, лісового, рибного господарства регіону, од.	Дніпропетровська	3921	3910	3875	3850	3943	3905	3872	3811
		Вінницька	168	171	150	145	155	161	186	192
		Закарпатська	31	32	30	28	27	27	27	27

**Продовження Додатку У-3*

x ₉	Кількість зайнятих працівників на підприємствах МСП по регіону	Дніпропетровська, ос	401128	405780	406305	405218	405468	396537	384206	383244
		Вінницька %	82	83	81	77	82	84	86	88
		Закарпатська %	89	87	86	84	90	91	92	92
x ₁₀	Доля МСП у загальному обсязі реалізації продукції регіону, %	Дніпропетровська	41.8	42	41.2	39	40.5	36.4	37	38
		Вінницька	74	75	73	70	71	71	72	72
		Закарпатська	85	83	81	80	82	80	84	83
y ₁	Індекси обсягу сільськогосподарського виробництва регіону	Дніпропетровська	122.4	115.3	95.6	92.1	79.7	131.1	94.1	95.5
		Вінницька	136.8	128.1	133.4	130.2	124.7	134.4	139.7	137.7
		Закарпатська	85.1	79.3	75.5	72.1	69.7	81.1	92.1	93.5
y ₂	Індекси реальної заробітної плати за регіонами у порівнянні до попереднього року, %	Дніпропетровська	101.4	103.8	106.3	108.7	112	106.7	97.1	76.9
		Вінницька	110.3	108.2	104.4	106.7	114.4	109.2	98.3	76
		Закарпатська	83	81	78	74	75	78	79	82
y ₃	Рейтинг регіону за кількістю підприємств	Дніпропетровська	2	3	2	2	3	3	2	2
		Вінницька	9	11	10	10	10	9	9	9
		Закарпатська	21	22	24	24	24	23	24	24
y ₄	Рейтинг регіонів за кількістю зайнятих працівників	Дніпропетровська	3	2	2	3	3	2	2	2
		Вінницька	14	14	13	13	13	12	12	12
		Закарпатська	23	22	22	23	21	21	21	21
y ₅	Рейтинг регіону за обсягом валового регіонального продукту на душу населення	Дніпропетровська	3	2	2	3	3	3	2	2
		Вінницька	17	16	17	18	18	17	17	17
		Закарпатська	20	21	22	23	23	23	23	23
y ₆	Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів	Дніпропетровська	5	5	6	6	5	5	6	7
		Вінницька	4	4	4	5	4	4	4	4
		Закарпатська	23	25	25	24	24	24	24	24

Продовження додатку У-3

у ₇	Місце регіону за часткою економічно активного населення	Дніпропетровська	8	9	9	8	7	7	9	8
		Вінницька	12	13	12	11	12	12	13	12
		Закарпатська	15	14	14	15	15	15	15	15
у ₈	Рейтинг регіону за якістю інфраструктури	Дніпропетровська	3	3	4	5	4	4	5	5
		Вінницька	9	8	8	9	9	10	10	9
		Закарпатська	19	19	20	20	21	21	21	21
у ₉	Екологічний рейтинг регіону	Дніпропетровська	18	19	18	18	17	17	18	17
		Вінницька	14	14	15	13	14	13	12	13
		Закарпатська	2	2	2	1	1	1	1	1
у ₁₀	Рейтинг конкурентоспроможності регіонів	Дніпропетровська	4	3	3	2	2	2	3	3
		Вінницька	9	8	7	8	8	7	7	7
		Закарпатська	21	20	20	18	19	19	20	19

Якісні та кількісні показники за регіональними ТПП

Додаток У-4

Кількісні показники за регіональними ТПП (для розрахунків)

Показник	Значення	Торгово-промислова палата	Рік							
			2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
X11	Кількість членів регіональної ТПП	Дніпропетровська	780	750	780	800	800	850	900	880
		Вінницька	230	232	234	234	248	238	235	231
		Закарпатська	240	244	242	244	245	242	210	201
X12	Обсяг реалізації послуг	Дніпропетровська	27870	27991	28120	29720	33364	35252	30405	33250
		Вінницька	9874	9987	10570	11722	13339	14593	16809	16781
		Закарпатська	3412	3570	3560	3715	4262	4477	3945	4042
X13	Питима вага зовнішньоекономічних послуг у загальному обсязі	Дніпропетровська	1.8	2.1	2.3	2.2	2.1	0.9	3.3	3.1
		Вінницька	42	49	41	45	48.2	45.9	47.7	50.1
		Закарпатська	4.7	5.1	5.0	5.2	5.1	4.5	5.9	5.1
X14	Кількість виданих сертифікатів походження	Дніпропетровська	60514	62145	61082	61150	61735	68096	71643	62952
		Вінницька	11412	11478	12745	12346	11672	12462	13849	14535
		Закарпатська	9102	8870	8704	8889	8509	8544	7903	7609
X15	Кількість членів, що сплатили членські внески	Дніпропетровська	78	80.2	79	77	72.6	74.4	69.8	66.9
		Вінницька	94	95	97	95	95	96	97	97
		Закарпатська	30	27	31	30	29	32	33	33
X16	Доля юридичних послуг у загальному обсязі	Дніпропетровська	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.2	0.1	0.1
		Вінницька	3.2	3.7	3.5	3.5	3.4	3.2	3.8	3.5
		Закарпатська	0.1	0	0.1	0.1	0	0.1	0.2	0
X17	Чистий прибуток від діяльності	Дніпропетровська	1744	1877	2014	2079	2898	4416	3594	3641
		Вінницька	478	597	618	1317.3	597	494	667	683
		Закарпатська	58.9	78	91	136	118	220	-17.1	1

**Продовження Додатку У-4*

X18	Кількість комітетів при ТПП	Дніпропетровська	7	7	8	8	8	9	9	9
		Вінницька	0	0	0	0	0	1	1	1
		Закарпатська	0	0	0	0	0	0	0	0
X19	Кількість проведених виставок, ярмарок	Дніпропетровська	9	9	8	10	11	9	6	7
		Вінницька	35	38	41	37	42	37	41	45
		Закарпатська	3	4	4	3	5	6	4	3
X20	Кількість проведених ділових заходів (круглих столів, бізнес-форумів)	Дніпропетровська	28	28	24	26	32	28	31	30
		Вінницька	23	23	24	25	27	26	25	31
		Закарпатська	5	9	7	7	8	6	9	8

Якісні показники за регіональними ТПП (для розрахунків)

Показник	Значення	Торгово-промислова палата	Нормоване значення, рік							
			2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Y11	Рейтинг ТПП за кількістю членів серед системи ТПП України	Дніпропетровська	2	2	3	3	3	3	2	2
		Вінницька	16	15	15	16	16	15	15	15
		Закарпатська	18	19	19	18	18	19	19	19
Y12	Рейтинг ТПП за кількістю членів серед регіональних бізнес-асоціацій	Дніпропетровська	1	1	1	1	1	1	1	1
		Вінницька	1	1	2	2	2	2	2	2
		Закарпатська	1	1	2	2	1	2	2	1
Y13	Рейтинг ТПП за рівнем чистого прибутку	Дніпропетровська	2	2	3	2	3	4	4	4
		Вінницька	11	9	10	12	11	13	11	12
		Закарпатська	21	21	21	21	20	22	21	22
Y14	Рейтинг ТПП за кількістю проведених виставок у питомій вазі доходів	Дніпропетровська	2	1	3	2	3	3	3	2
		Вінницька	1	2	2	1	1	1	1	1
		Закарпатська	20	23	21	22	21	23	21	21

**Продовження Додатку У-4*

У15	Рейтинг ТПП за обсягом наданих послуг з зовнішньоекономічних зв'язків	Дніпропетровська	12	13	12	12	13	12	12	12	
		Вінницька	2	2	1	1	1	1	1	1	1
		Закарпатська	16	15	17	16	16	17	17	16	16
У16	Рейтинг ТПП за кількістю виданих сертифікатів походження	Дніпропетровська	1	2	2	2	2	2	2	1	
		Вінницька	12	13	12	12	13	12	13	12	12
		Закарпатська	19	18	18	17	18	19	19	19	19
У17	Рейтинг ТПП за кількістю залучених членів	Дніпропетровська	2	4	2	2	8	1	1	2	
		Вінницька	18	7	15	16	12	8	15	12	12
		Закарпатська	20	16	18	22	16	19	13	18	18
У18	Рейтинг ТПП за кількістю сплачених членських внесків	Дніпропетровська	2	2	3	1	4	4	3	4	
		Вінницька	2	1	1	2	1	1	1	1	1
		Закарпатська	21	21	23	22	23	21	22	22	22
У19	Рейтинг ТПП за рівнем забезпечення діалогу з владою за результатами експертних оцінок членів	Дніпропетровська	5	6	6	5	5	5	6	6	
		Вінницька	2	2	1	2	3	2	3	3	3
		Закарпатська	20	23	22	22	21	23	22	21	21
У20	Рейтинг ТПП за активністю роботи з членами за результатами експертних оцінок	Дніпропетровська	5	4	4	5	5	4	4	4	
		Вінницька	1	2	1	2	2	2	1	1	1
		Закарпатська	20	21	20	21	21	22	22	22	22

Дніпропетровська ТПП. Хід розрахунків показника ефективності

Додаток Ф

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	1	0.592	0.232	-0.519	0.695	0.125	-0.313	-0.467	0.389	0.519	0.079
2	1	1	0.178	-0.064	$-1.662 \cdot 10^{-3}$	-0.385	0.352	-0.382	-0.18	0.131	0.175
3	1	1	1	0.391	0.483	0.574	-0.119	-0.118	0.092	0.035	-0.553
4	1	1	1	1	-0.51	$9.267 \cdot 10^{-4}$	0.579	0.123	-0.143	-0.522	0.021
r2 = 5	1	1	1	1	1	0.644	-0.61	-0.384	0.325	0.43	-0.388
6	1	1	1	1	1	1	-0.569	-0.019	0.405	0.409	-0.2
7	1	1	1	1	1	1	1	-0.357	-0.689	-0.675	0.257
8	1	1	1	1	1	1	1	1	0.256	0.325	0
9	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0.533	0.193
10	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0.309
11	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

$$|x1^T - x1| = 1.76 \times 10^{-7}$$

$$Ief1m^T = (0.3 \ 0.31 \ 0.34 \ 0.3 \ 0.29 \ 0.33 \ 0.33 \ 0.3)$$

$$Ief1mm^T = (0.382 \ 0.407 \ 0.427 \ 0.371 \ 0.352 \ 0.386 \ 0.375 \ 0.335)$$

$$|Y^T - Y1| = 1.208 \times 10^{-8}$$

$$Ief2m^T = (0.35 \ 0.36 \ 0.37 \ 0.34 \ 0.35 \ 0.4 \ 0.26 \ 0.36)$$

$$Ief2mm^T = (0.475 \ 0.476 \ 0.457 \ 0.43 \ 0.436 \ 0.481 \ 0.339 \ 0.495)$$

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	1	-0.31	0.449	-0.329	-0.299	-0.496	-0.119	0.493	0.57	0.272
2	1	1	0.248	-0.083	-0.507	-0.155	0.101	-0.251	0.243	-0.412
3	1	1	1	-0.277	-0.079	-0.224	-0.257	0.445	0.492	-0.142
4	1	1	1	1	0.41	0.035	0.011	-0.322	-0.054	-0.518
r2 = 5	1	1	1	1	1	0.446	-0.06	-0.354	-0.571	-0.187
6	1	1	1	1	1	1	0.674	0.075	-0.214	0.128
7	1	1	1	1	1	1	1	0.149	0.348	0.305
8	1	1	1	1	1	1	1	1	0.671	0.533
9	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0.221
10	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

$$Ief^T = (0.672 \ 0.693 \ 0.734 \ 0.662 \ 0.662 \ 0.756 \ 0.607 \ 0.683)$$

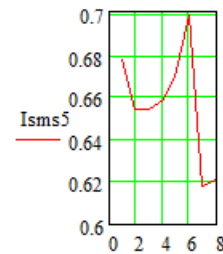
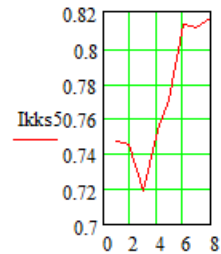
*Продовження Додатку Ф

Індикатор процесів на 5-ому рівні ієрархії

$$Ikks5^T = (0.747 \ 0.745 \ 0.719 \ 0.753 \ 0.771 \ 0.813 \ 0.811 \ 0.817)$$

$$Isms5^T = (0.677 \ 0.654 \ 0.654 \ 0.659 \ 0.67 \ 0.699 \ 0.618 \ 0.621)$$

$$Isuci5^T = (0.716 \ 0.705 \ 0.69 \ 0.711 \ 0.726 \ 0.763 \ 0.725 \ 0.73)$$

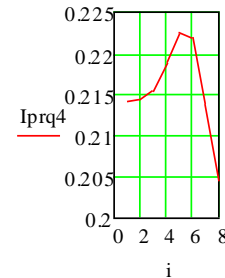
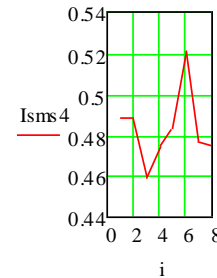
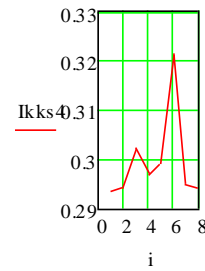
Індикатор модулів на 4-ому рівні ієрархії

$$Ikks4^T = (0.294 \ 0.294 \ 0.302 \ 0.297 \ 0.299 \ 0.321 \ 0.295 \ 0.294)$$

$$Isms4^T = (0.488 \ 0.488 \ 0.46 \ 0.475 \ 0.483 \ 0.521 \ 0.477 \ 0.475)$$

$$Iprq4^T = (0.214 \ 0.214 \ 0.215 \ 0.219 \ 0.222 \ 0.222 \ 0.214 \ 0.204)$$

$$Isuci4^T = (0.332 \ 0.332 \ 0.327 \ 0.331 \ 0.335 \ 0.356 \ 0.329 \ 0.326)$$

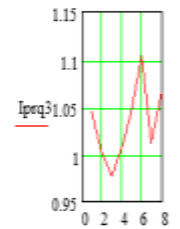
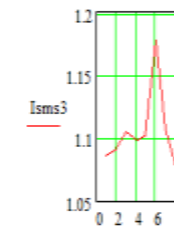
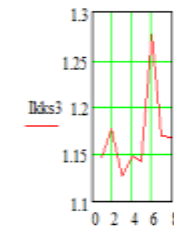
Індикатор модулів на 3-ому рівні ієрархії

$$Ikks3^T = (1.147 \ 1.177 \ 1.126 \ 1.148 \ 1.142 \ 1.276 \ 1.17 \ 1.168)$$

$$Isms3^T = (1.086 \ 1.091 \ 1.105 \ 1.098 \ 1.102 \ 1.177 \ 1.108 \ 1.077)$$

$$Iprq3^T = (1.046 \ 1.003 \ 0.976 \ 1.01 \ 1.043 \ 1.103 \ 1.012 \ 1.066)$$

$$Isuci3^T = (1.099 \ 1.101 \ 1.078 \ 1.094 \ 1.101 \ 1.196 \ 1.106 \ 1.11)$$

Індикатор підсистем на 2-ому рівні ієрархії.

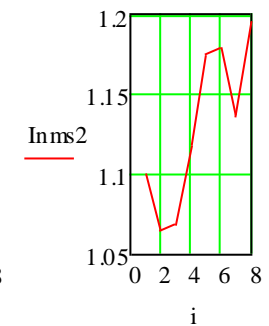
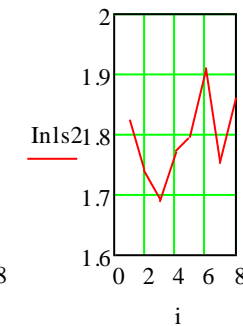
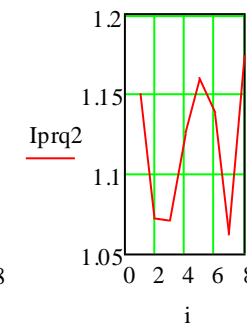
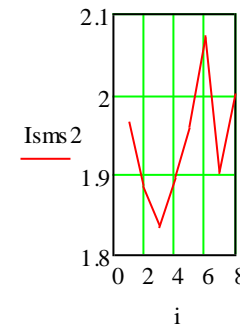
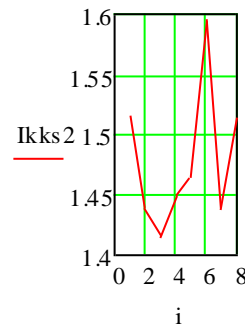
$$Ikks2^T = (1.514 \ 1.439 \ 1.416 \ 1.45 \ 1.465 \ 1.595 \ 1.438 \ 1.514)$$

$$Isms2^T = (1.965 \ 1.886 \ 1.835 \ 1.898 \ 1.96 \ 2.073 \ 1.902 \ 2.003)$$

$$Iprq2^T = (1.15 \ 1.073 \ 1.072 \ 1.126 \ 1.16 \ 1.137 \ 1.062 \ 1.175)$$

$$Inls2^T = (1.824 \ 1.741 \ 1.689 \ 1.772 \ 1.796 \ 1.911 \ 1.753 \ 1.863)$$

$$Inms2^T = (1.1 \ 1.065 \ 1.068 \ 1.118 \ 1.174 \ 1.179 \ 1.137 \ 1.197)$$

**Продовження Додатку Ф*

$$Z1 := \begin{pmatrix} 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 \\ \text{Ikks5}_1 & \text{Ikks5}_2 & \text{Ikks5}_3 & \text{Ikks5}_4 & \text{Ikks5}_5 & \text{Ikks5}_6 & \text{Ikks5}_7 & \text{Ikks5}_8 \\ \text{Isms5}_1 & \text{Isms5}_2 & \text{Isms5}_3 & \text{Isms5}_4 & \text{Isms5}_5 & \text{Isms5}_6 & \text{Isms5}_7 & \text{Isms5}_8 \\ \text{Ikks4}_1 & \text{Ikks4}_2 & \text{Ikks4}_3 & \text{Ikks4}_4 & \text{Ikks4}_5 & \text{Ikks4}_6 & \text{Ikks4}_7 & \text{Ikks4}_8 \\ \text{Isms4}_1 & \text{Isms4}_2 & \text{Isms4}_3 & \text{Isms4}_4 & \text{Isms4}_5 & \text{Isms4}_6 & \text{Isms4}_7 & \text{Isms4}_8 \\ \text{Iprq4}_1 & \text{Iprq4}_2 & \text{Iprq4}_3 & \text{Iprq4}_4 & \text{Iprq4}_5 & \text{Iprq4}_6 & \text{Iprq4}_7 & \text{Iprq4}_8 \\ \text{Ikks3}_1 & \text{Ikks3}_2 & \text{Ikks3}_3 & \text{Ikks3}_4 & \text{Ikks3}_5 & \text{Ikks3}_6 & \text{Ikks3}_7 & \text{Ikks3}_8 \\ \text{Isms3}_1 & \text{Isms3}_2 & \text{Isms3}_3 & \text{Isms3}_4 & \text{Isms3}_5 & \text{Isms3}_6 & \text{Isms3}_7 & \text{Isms3}_8 \\ \text{Iprq3}_1 & \text{Iprq3}_2 & \text{Iprq3}_3 & \text{Iprq3}_4 & \text{Iprq3}_5 & \text{Iprq3}_6 & \text{Iprq3}_7 & \text{Iprq3}_8 \\ \text{Ikks2}_1 & \text{Ikks2}_2 & \text{Ikks2}_3 & \text{Ikks2}_4 & \text{Ikks2}_5 & \text{Ikks2}_6 & \text{Ikks2}_7 & \text{Ikks2}_8 \\ \text{Isms2}_1 & \text{Isms2}_2 & \text{Isms2}_3 & \text{Isms2}_4 & \text{Isms2}_5 & \text{Isms2}_6 & \text{Isms2}_7 & \text{Isms2}_8 \\ \text{Iprq2}_1 & \text{Iprq2}_2 & \text{Iprq2}_3 & \text{Iprq2}_4 & \text{Iprq2}_5 & \text{Iprq2}_6 & \text{Iprq2}_7 & \text{Iprq2}_8 \\ \text{Inls2}_1 & \text{Inls2}_2 & \text{Inls2}_3 & \text{Inls2}_4 & \text{Inls2}_5 & \text{Inls2}_6 & \text{Inls2}_7 & \text{Inls2}_8 \\ \text{Inms2}_1 & \text{Inms2}_2 & \text{Inms2}_3 & \text{Inms2}_4 & \text{Inms2}_5 & \text{Inms2}_6 & \text{Inms2}_7 & \text{Inms2}_8 \end{pmatrix}$$

$$|Z1^T \cdot Z1| = 7.859 \times 10^{-5}$$

$$\text{Ief} := \frac{(n1 + n2) \cdot (n3 + n4)}{N \cdot N} \cdot \text{Ief}$$

$$\text{Ief} := (0.785 \ 0.693 \ 0.734 \ 0.662 \ 0.662 \ 0.756 \ 0.599 \ 0.795)^T$$

$$K5 := \left[(Z1^T \cdot Z1)^{-1} \cdot Z1^T \right]^T \cdot \text{Ief}$$

$$\text{Ief2m} := K5_0 + K5_1 \cdot \text{Ikks5} + K5_2 \cdot \text{Isms5} + K5_3 \cdot \text{Ikks4} + K5_4 \cdot \text{Isms4} + K5_5 \cdot \text{Iprq4} + K5_6 \cdot \text{Ikks3} + K5_7 \cdot \text{Isms3} + K5_8 \cdot \text{Iprq3} + K5_9 \cdot \text{Ikks2} + K5_{10} \cdot \text{Isms2} + K5_{11} \cdot \text{Iprq2} + K5_{12} \cdot \text{Inls2} + K5_{13} \cdot \text{Inms2}$$

$$\text{Ief2m}^T = (0.785 \ 0.693 \ 0.734 \ 0.662 \ 0.662 \ 0.756 \ 0.599 \ 0.795)$$

$$b = 0.619$$

Вінницька ТПП. Хід розрахунків показника ефективності за ієрархічною моделлю

Додаток X

r2 =		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	1	1	-0.174	0.039	-0.049	-0.104	0.698	0.583	0.642	0.229	-0.304	-0.073
2	1	1	1	-0.349	-0.656	-0.076	-0.614	0.505	0.455	0.652	0.644	-0.683
3	1	1	1	1	0.449	0.542	0.198	-0.152	-0.394	-0.207	-0.686	0.626
4	1	1	1	1	1	0.693	0.145	-0.238	-0.602	-0.558	-0.413	0.32
5	1	1	1	1	1	1	-0.319	-4.051·10 ⁻³	-0.306	-0.067	-0.105	0.169
6	1	1	1	1	1	1	1	0.217	0.026	-0.038	-0.699	0.357
7	1	1	1	1	1	1	1	1	0.494	0.608	0.157	-0.53
8	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0.414	0.337	-0.525
9	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0.132	-0.324
10	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	-0.539
11	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

$$|x1^T \cdot x1| = 6.269 \times 10^{-4}$$

$$Ief1 := (0.28 \ 0.27 \ 0.30 \ 0.27 \ 0.34 \ 0.33 \ 0.33 \ 0.30)^T$$

$$Ief1m^T = (0.28 \ 0.27 \ 0.3 \ 0.27 \ 0.34 \ 0.33 \ 0.33 \ 0.3)$$

$$Ief1mm^T = (0.363 \ 0.345 \ 0.366 \ 0.325 \ 0.407 \ 0.404 \ 0.418 \ 0.392)$$

$$|y1^T \cdot y1| = 2.95 \times 10^{-10}$$

$$Ief2 := (0.33 \ 0.35 \ 0.36 \ 0.32 \ 0.28 \ 0.35 \ 0.36 \ 0.33)^T$$

$$Ief2m^T = (0.33 \ 0.35 \ 0.36 \ 0.32 \ 0.28 \ 0.35 \ 0.36 \ 0.33)$$

$$Ief2mm^T = (0.376 \ 0.416 \ 0.411 \ 0.382 \ 0.336 \ 0.427 \ 0.449 \ 0.438)$$

r2 =		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	1	1	0.608	-0.089	0.148	0.095	-0.262	0.083	-0.362	0.668	0.06	-0.327	0.489
2	1	1	1	-0.047	0.065	-0.348	0.069	0.072	-0.289	0.697	0.632	-0.477	0.088
3	1	1	1	1	-0.692	-0.072	-0.395	-0.682	0.192	-0.114	0.247	-0.352	0.291
4	1	1	1	1	1	-0.275	0.103	0.539	0.03	0.364	-0.305	0.406	0.116
5	1	1	1	1	1	1	0.496	0.233	-0.654	-0.058	-0.015	0.031	-0.206
6	1	1	1	1	1	1	1	0.465	-0.598	0.081	0.407	0.113	-0.595
7	1	1	1	1	1	1	1	1	-0.661	0.511	0.236	-0.194	-0.614
8	1	1	1	1	1	1	1	1	1	-0.612	-0.577	0.491	0.463
9	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0.562	-0.475	0.05
10	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	-0.654	-0.453
11	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0.358
12	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

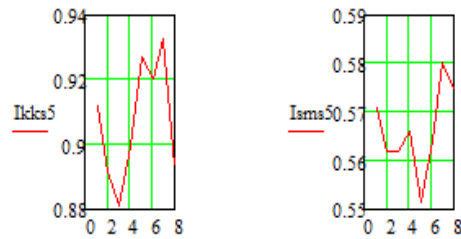
$$Ief^T = (0.598 \ 0.607 \ 0.647 \ 0.578 \ 0.61 \ 0.667 \ 0.677 \ 0.618)$$

**Продовження Додатку X*

Індикатор процесів на 5-ому рівні ієрархії

$$Ikks5^T = (0.912 \ 0.892 \ 0.881 \ 0.899 \ 0.927 \ 0.92 \ 0.933 \ 0.894)$$

$$Isms5^T = (0.571 \ 0.562 \ 0.562 \ 0.566 \ 0.551 \ 0.564 \ 0.58 \ 0.575)$$

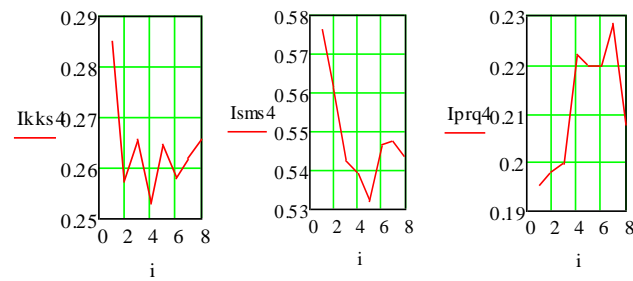

Індикатори модулів на 4-ому рівні ієрархії.

$$Ikks4^T = (0.285 \ 0.257 \ 0.266 \ 0.253 \ 0.265 \ 0.258 \ 0.262 \ 0.266)$$

$$Isms4^T = (0.576 \ 0.561 \ 0.542 \ 0.539 \ 0.532 \ 0.546 \ 0.548 \ 0.543)$$

$$Iprq4^T = (0.195 \ 0.198 \ 0.2 \ 0.222 \ 0.22 \ 0.22 \ 0.228 \ 0.207)$$

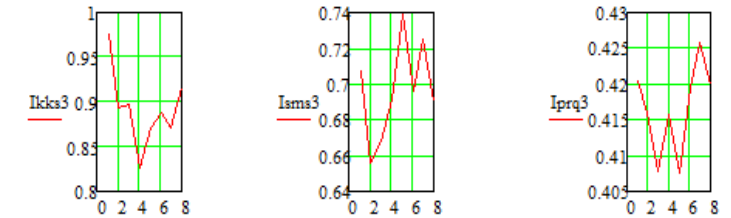

Індикатор модулів на 3-ому рівні ієрархії

$$Ikks3^T = (0.975 \ 0.894 \ 0.896 \ 0.827 \ 0.871 \ 0.889 \ 0.872 \ 0.915)$$

$$Isms3^T = (0.706 \ 0.656 \ 0.668 \ 0.692 \ 0.738 \ 0.696 \ 0.725 \ 0.69)$$

$$Iprq3^T = (0.42 \ 0.416 \ 0.408 \ 0.416 \ 0.408 \ 0.419 \ 0.426 \ 0.42)$$

Індикатор підсистем на 2-ому рівні ієрархії

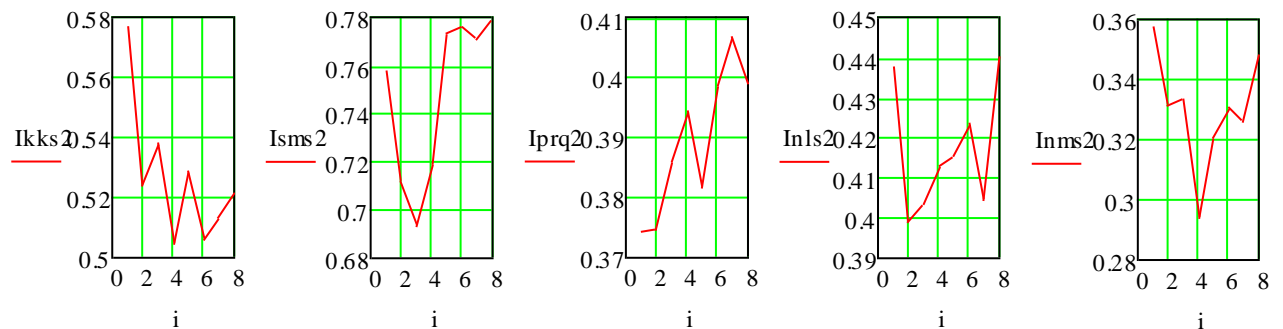
$$Ikks2^T = (0.577 \ 0.524 \ 0.538 \ 0.504 \ 0.528 \ 0.506 \ 0.514 \ 0.522)$$

$$Isms2^T = (0.757 \ 0.712 \ 0.693 \ 0.719 \ 0.773 \ 0.776 \ 0.771 \ 0.779)$$

$$Iprq2^T = (0.374 \ 0.375 \ 0.386 \ 0.394 \ 0.382 \ 0.399 \ 0.407 \ 0.399)$$

$$Inls2^T = (0.437 \ 0.399 \ 0.404 \ 0.413 \ 0.416 \ 0.423 \ 0.405 \ 0.44)$$

$$Inms2^T = (0.358 \ 0.331 \ 0.333 \ 0.294 \ 0.321 \ 0.331 \ 0.326 \ 0.349)$$

**Продовження Додатку X*

$$Z1 := \begin{pmatrix} 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 \\ Ikks5_1 & Ikks5_2 & Ikks5_3 & Ikks5_4 & Ikks5_5 & Ikks5_6 & Ikks5_7 & Ikks5_8 \\ Isms5_1 & Isms5_2 & Isms5_3 & Isms5_4 & Isms5_5 & Isms5_6 & Isms5_7 & Isms5_8 \\ Ikks4_1 & Ikks4_2 & Ikks4_3 & Ikks4_4 & Ikks4_5 & Ikks4_6 & Ikks4_7 & Ikks4_8 \\ Isms4_1 & Isms4_2 & Isms4_3 & Isms4_4 & Isms4_5 & Isms4_6 & Isms4_7 & Isms4_8 \\ Iprq4_1 & Iprq4_2 & Iprq4_3 & Iprq4_4 & Iprq4_5 & Iprq4_6 & Iprq4_7 & Iprq4_8 \\ Ikks3_1 & Ikks3_2 & Ikks3_3 & Ikks3_4 & Ikks3_5 & Ikks3_6 & Ikks3_7 & Ikks3_8 \\ Isms3_1 & Isms3_2 & Isms3_3 & Isms3_4 & Isms3_5 & Isms3_6 & Isms3_7 & Isms3_8 \\ Iprq3_1 & Iprq3_2 & Iprq3_3 & Iprq3_4 & Iprq3_5 & Iprq3_6 & Iprq3_7 & Iprq3_8 \\ Ikks2_1 & Ikks2_2 & Ikks2_3 & Ikks2_4 & Ikks2_5 & Ikks2_6 & Ikks2_7 & Ikks2_8 \\ Isms2_1 & Isms2_2 & Isms2_3 & Isms2_4 & Isms2_5 & Isms2_6 & Isms2_7 & Isms2_8 \\ Iprq2_1 & Iprq2_2 & Iprq2_3 & Iprq2_4 & Iprq2_5 & Iprq2_6 & Iprq2_7 & Iprq2_8 \\ Inls2_1 & Inls2_2 & Inls2_3 & Inls2_4 & Inls2_5 & Inls2_6 & Inls2_7 & Inls2_8 \\ Inms2_1 & Inms2_2 & Inms2_3 & Inms2_4 & Inms2_5 & Inms2_6 & Inms2_7 & Inms2_8 \end{pmatrix}$$

$$|Z1^T \cdot Z1| = 1.198 \times 10^{-13}$$

$$Ief := \frac{(n1 + n2) \cdot (n3 + n4)}{N \cdot N} \cdot Ief$$

$$K5 := \left[(Z1^T \cdot Z1)^{-1} \cdot Z1^T \right]^T \cdot Ief$$

$$Ief2m := K5_0 + K5_1 \cdot Ikks5 + K5_2 \cdot Isms5 + K5_3 \cdot Ikks4 + K5_4 \cdot Isms4 + K5_5 \cdot Iprq4 + K5_6 \cdot Ikks3 + K5_7 \cdot Isms3 + K5_8 \cdot Iprq3 + K5_9 \cdot Ikks2 + K5_{10} \cdot Isms2 + K5_{11} \cdot Iprq2 + K5_{12} \cdot Inls2 + K5_{13} \cdot Inms2$$

$$Ief2m^T = (0.662 \ 0.663 \ 0.646 \ 0.577 \ 0.684 \ 0.668 \ 0.677 \ 0.624)$$

$$\text{mean}(Iefmm) = 0.645$$

Закарпатська ТПП. Хід розрахунків показника ефективності за ієрархічною моделлю

Додаток Ц

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	1	-0.441	0.467	-0.217	-0.133	0.298	-0.386	0.438	0.333	0.182	0.4
2	1	1	0.537	0.655	-0.593	-0.11	0.1	-0.693	-0.286	0.096	-0.366
3	1	1	1	0.479	-0.553	-0.013	-0.488	-0.225	0.175	0.094	-0.06
4	1	1	1	1	-0.103	-0.516	-0.182	-0.483	0.274	0.113	-0.551
5	1	1	1	1	1	-0.676	-0.216	0.234	0.126	-0.472	0
6	1	1	1	1	1	1	0.286	0.252	-0.067	0.515	0.466
7	1	1	1	1	1	1	1	0	-0.43	0.048	-0.22
8	1	1	1	1	1	1	1	1	0.537	-0.415	0.225
9	1	1	1	1	1	1	1	1	1	-0.017	-0.297
10	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0.105
11	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

$$|x_1^T \cdot x_1| = 0.04$$

$$I_{ef1m}^T = (0.25 \ 0.3 \ 0.3 \ 0.3 \ 0.29 \ 0.33 \ 0.33 \ 0.28)$$

$$I_{ef1mm}^T = (0.269 \ 0.319 \ 0.32 \ 0.321 \ 0.309 \ 0.349 \ 0.346 \ 0.295)$$

$$|y_1^T \cdot y_1| = 6.267 \times 10^{-7}$$

$$I_{ef2m}^T = (0.23 \ 0.26 \ 0.23 \ 0.24 \ 0.23 \ 0.28 \ 0.255 \ 0.25)$$

$$I_{ef2mm}^T = (0.302 \ 0.277 \ 0.255 \ 0.287 \ 0.281 \ 0.294 \ 0.278 \ 0.269)$$

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	1	-0.174	0.255	-0.341	0.366	0.133	-0.204	-0.176	-0.38	-0.213
2	1	1	0.692	0.407	0.344	-0.133	0.554	0.424	-0.14	0.472
3	1	1	1	0.274	0.243	$6.395 \cdot 10^{-3}$	0.357	0.653	0.127	0.09
4	1	1	1	1	0.478	0.057	-0.027	0.366	0.492	0.34
5	1	1	1	1	1	-0.432	-0.241	-0.027	-0.3	0.694
6	1	1	1	1	1	1	0.376	-0.131	0.405	-0.687
7	1	1	1	1	1	1	1	$-9.836 \cdot 10^{-3}$	0.157	0.131
8	1	1	1	1	1	1	1	1	0.454	-0.1
9	1	1	1	1	1	1	1	1	1	-0.257
10	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

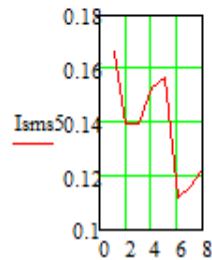
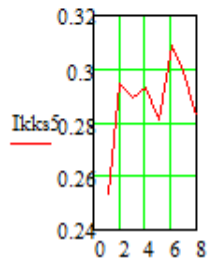
$$I_{ef}^T = (0.364 \ 0.429 \ 0.414 \ 0.419 \ 0.404 \ 0.469 \ 0.457 \ 0.404)$$

**Продовження Додатку Ц*

Індикатор процесів на 5-ому рівні ієрархії.

$$Ikks5^T = (0.254 \ 0.295 \ 0.289 \ 0.293 \ 0.281 \ 0.309 \ 0.299 \ 0.282)$$

$$Isms5^T = (0.166 \ 0.139 \ 0.139 \ 0.153 \ 0.157 \ 0.112 \ 0.115 \ 0.122)$$

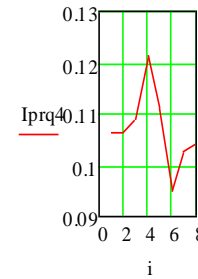
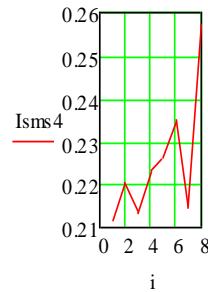
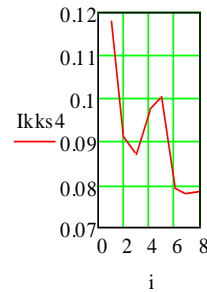

Індикатор модулів на 4-ому рівні ієрархії

$$Ikks4^T = (0.118 \ 0.091 \ 0.087 \ 0.098 \ 0.1 \ 0.079 \ 0.078 \ 0.078)$$

$$Isms4^T = (0.212 \ 0.22 \ 0.213 \ 0.223 \ 0.226 \ 0.235 \ 0.215 \ 0.257)$$

$$Iprq4^T = (0.106 \ 0.106 \ 0.109 \ 0.121 \ 0.111 \ 0.095 \ 0.103 \ 0.104)$$

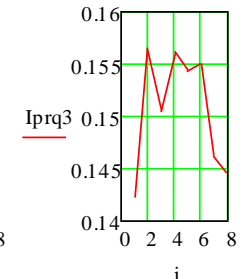
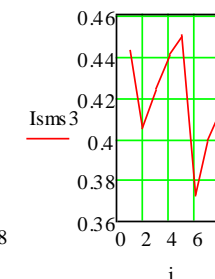
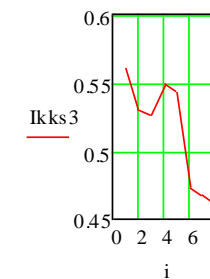

Індикатор модулів на 3-ому рівні ієрархії

$$Ikks3^T = (0.56 \ 0.53 \ 0.526 \ 0.548 \ 0.543 \ 0.472 \ 0.468 \ 0.46)$$

$$Isms3^T = (0.443 \ 0.405 \ 0.424 \ 0.44 \ 0.45 \ 0.372 \ 0.399 \ 0.415)$$

$$Iprq3^T = (0.142 \ 0.156 \ 0.15 \ 0.156 \ 0.154 \ 0.155 \ 0.146 \ 0.144)$$

Індикатор підсистем на 2-ому рівні ієрархії

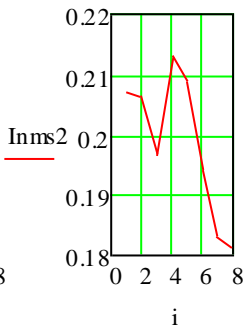
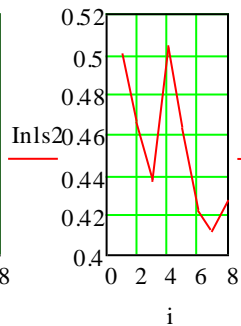
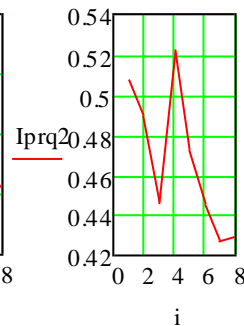
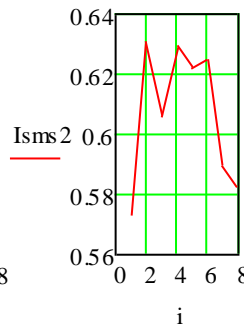
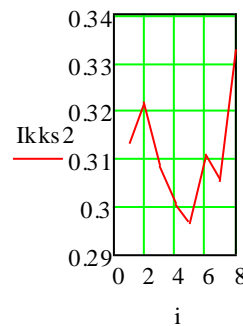
$$Ikks2^T = (0.313 \ 0.322 \ 0.309 \ 0.3 \ 0.297 \ 0.311 \ 0.305 \ 0.333)$$

$$Isms2^T = (0.574 \ 0.63 \ 0.606 \ 0.629 \ 0.622 \ 0.625 \ 0.589 \ 0.582)$$

$$Iprq2^T = (0.507 \ 0.489 \ 0.446 \ 0.522 \ 0.472 \ 0.445 \ 0.427 \ 0.429)$$

$$Inls2^T = (0.5 \ 0.466 \ 0.437 \ 0.504 \ 0.463 \ 0.422 \ 0.412 \ 0.428)$$

$$Inms2^T = (0.207 \ 0.206 \ 0.197 \ 0.213 \ 0.209 \ 0.194 \ 0.183 \ 0.181)$$

**Продовження Додатку Ц*

$$Z1 := \begin{pmatrix} 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 \\ Ikks5_1 & Ikks5_2 & Ikks5_3 & Ikks5_4 & Ikks5_5 & Ikks5_6 & Ikks5_7 & Ikks5_8 \\ Isms5_1 & Isms5_2 & Isms5_3 & Isms5_4 & Isms5_5 & Isms5_6 & Isms5_7 & Isms5_8 \\ Ikks4_1 & Ikks4_2 & Ikks4_3 & Ikks4_4 & Ikks4_5 & Ikks4_6 & Ikks4_7 & Ikks4_8 \\ Isms4_1 & Isms4_2 & Isms4_3 & Isms4_4 & Isms4_5 & Isms4_6 & Isms4_7 & Isms4_8 \\ Iprq4_1 & Iprq4_2 & Iprq4_3 & Iprq4_4 & Iprq4_5 & Iprq4_6 & Iprq4_7 & Iprq4_8 \\ Ikks3_1 & Ikks3_2 & Ikks3_3 & Ikks3_4 & Ikks3_5 & Ikks3_6 & Ikks3_7 & Ikks3_8 \\ Isms3_1 & Isms3_2 & Isms3_3 & Isms3_4 & Isms3_5 & Isms3_6 & Isms3_7 & Isms3_8 \\ Iprq3_1 & Iprq3_2 & Iprq3_3 & Iprq3_4 & Iprq3_5 & Iprq3_6 & Iprq3_7 & Iprq3_8 \\ Ikks2_1 & Ikks2_2 & Ikks2_3 & Ikks2_4 & Ikks2_5 & Ikks2_6 & Ikks2_7 & Ikks2_8 \\ Isms2_1 & Isms2_2 & Isms2_3 & Isms2_4 & Isms2_5 & Isms2_6 & Isms2_7 & Isms2_8 \\ Iprq2_1 & Iprq2_2 & Iprq2_3 & Iprq2_4 & Iprq2_5 & Iprq2_6 & Iprq2_7 & Iprq2_8 \\ Inls2_1 & Inls2_2 & Inls2_3 & Inls2_4 & Inls2_5 & Inls2_6 & Inls2_7 & Inls2_8 \\ Inms2_1 & Inms2_2 & Inms2_3 & Inms2_4 & Inms2_5 & Inms2_6 & Inms2_7 & Inms2_8 \end{pmatrix} \quad \begin{aligned} |Z1^T \cdot Z1| &= 1.372 \times 10^{-12} \\ \underline{Ief} &:= \frac{(n1 + n2) \cdot (n3 + n4)}{N \cdot N} \cdot Ief \end{aligned}$$

$$\underline{Ief2m} := K5_0 + K5_1 \cdot Ikks5 + K5_2 \cdot Isms5 + K5_3 \cdot Ikks4 + K5_4 \cdot Isms4 + K5_5 \cdot Iprq4 + K5_6 \cdot Ikks3 + K5_7 \cdot Isms3 + K5_8 \cdot Iprq3 + K5_9 \cdot Ikks2 + K5_{10} \cdot Isms2 + K5_{11} \cdot Iprq2 + K5_{12} \cdot Inls2 + K5_{13} \cdot Inms2$$

$$\underline{Ief2m}^t = (0.401 \ 0.431 \ 0.415 \ 0.42 \ 0.404 \ 0.471 \ 0.454 \ 0.399)$$

$$b = 0.328$$